UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

STUDIA UNIVERSITATIS

Nr.6(16)
2008

SERIA
ŞTIINŢE UMANISTICE

REVISTĂ ŞTIINŢIFICĂ
Anul II
ISSN 1857-209X
Chişinău

CUPRINS

Formatul $60 \times 84\ ^1/_8$.
Coli de tipar 27,0. Coli editoriale 32,0.
Comanda 328. Tirajul 100 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al.Mateevici, 60, Chişinău, MD 2009

PROIECTUL REGULAMENTULUI DIN 1819 ŞI TENTATIVA ADMINISTRAȚIEI REGIONALE DIN BASARABIA DE A REGLEMENTA RELAȚIILE DINTRE MOŞIERI ŞI ȚĂRANI

Valentin TOMULEȚ

Catedra Istoria Universală

In this paper, based on archival sources and published works, the Project of Regulation of 1819 and the tentative of the regional administration of Bessarabia to regulate relations between landlords and peasants is analysed. The author makes a succinct characteristic of the peasants' situation and the main forms of social protest of the peasants of Bessarabia in the first years after annexation, determines the economic and juridical statute of the peasants according to the Regulation of 1819 and analyzes the main stipulations of the Project: the personal freedom of the peasants, the obligations of peasant toward the landlord, the 'liability' of the landlords toward the peasants, ascertains the statute of the '*răzeş'* lands and the attribution of the village elder etc.

The author ascertains that the peasants' problem was not a new one for the imperial administration. Alexander I took concrete actions towards discussion and attempt to solve this problem not only within the internal Russian provinces, but also at the national periphery. In Bessarabia the implementation of a solid reform regarding the peasants' problem was not considered. The imperial administration was studying and familiarizing with economic and social situation in the newly annexed territory. Also it was to be considered the existing peculiarities in the social structure, land property, system of taxation etc. Similarly, the social and juridical statute of every social category should have been established, it was necessary to regulate the relations between landowners and different categories of peasants etc. There with, it was to be taken in consideration that in the 1820s the aristocracy of Bessarabia completed not only with representatives of local privileged classes, but also with representatives of other ethnical communities, especially from Russian internal provinces and from abroad, who received land and state services in Bessarabia; to be mentioned that others received lands as inheritance in consequence of marriage. The social structure of the peasants of Bessarabia also had changed as a result of organized colonization of the region. An alien structure of many cities and towns of Bessarabia loomed. As a consequence, the tsarism was concerned in maintaining silence in Bessarabia, the territory which was to become attractive enough for the Balkan's peoples.

The review of the Project of Regulation of 1819 demonstrates that it was elaborated on the base of principal thesis of the Regulation of 1803 regarding 'the free ploughmen' of Russia: voluntary agreement between peasants and landlords on the matter of the size of the allotment which the peasants should have received from the landlords, the volume of services which the peasants were due to accomplish in landlords' behalf etc.

The author states that the discussions that were carried on during the years within the regional and imperial governmental circles between the adepts of a moderate course, represented by I.N. Inzov, and those of a reactionary course, represented by M.S. Vorontsov and V.P. Cociubei, delayed the ratification of the Regulation, which was applied, after many draftings only in 1834.

Situația țăranilor şi principalele forme ale protestului social al țărănimii din Basarabia în primii ani după anexare

După anexarea Basarabiei la Rusia, administrația imperială a promovat în teritoriul nou-anexat o politică colonială, urmărind consolidarea sistemului social existent. Cele expuse sunt confirmate de Regulamentul privind instituirea administrației provizorii în Basarabia din 23 iulie 1812, în care erau confirmate toate orânduielile vechi din Moldova. Boierii continuau să rămână cei mai mari proprietari de bunuri funciare şi țăranii [1]. Deşi Regulamentul Provizoriu includea un articol special ce prevedea scutirea locuitorilor Basarabiei de orice capitație [2] pe o perioadă de 3 ani [3], acest ucaz a rămas, de fapt, doar pe hârtie, deoarece impozitele erau luate de către boieri în folos propriu, fie erau date în concesiune.

Să exemplificăm. În plângerile şi reclamațiile diferitelor categorii de țărani şi orăşeni, adresate guvernatorului civil al Basarabiei Scarlat Sturdza, datate cu anul 1813, sunt înregistrate numeroase cazuri de abuzuri din partea boierilor. Astfel, țăranii din satul Cinişeuți, ocolul Nistrul de Sus, ținutul Orhei, se plâng guvernatorului civil al Basarabiei că, timp de o zi, au lucrat cu 7 perechi de boi la semănatul meiului în folosul serdarului [4], au transportat la Chişinău materiale de construcție, au achitat sulgiul [5] în sumă de 560 de lei şi au transportat pentru stațiile de poştă 30 chile [6] de orz. Pentru toate aceste lucrări, țăranilor nu li s-a plătit nimic [7].

Țăranii din satul Piatra (izvorul nu indică care anume sat, Piatra de Sus sau Piatra de Jos – *V.T.*), ocolul Răutul de Jos, ținutul Orhei, mărturisesc că, pentru a fi eliberați de transportarea proviziilor de stat, timp de 6 zile au arat cu 6 pluguri moșia serdarului Millo; în plus, de la ei a fost încasat sulgiul în sumă de 80 de lei și au transportat pentru stațiile de poștă 4 chile de orz, fără a fi însă remunerați [8].

Țăranii din satul Trebujeni, ocolul Răutul de Jos, ținutul Orhei, în timpul cercetării plângerilor, mărturisesc că de la ei a fost încasat sulgiul în sumă de 140 de lei, că au expediat, fără plată, pentru stațiile de poștă 6 chile de orz, pentru serdarul Krupenski au transportat la Chișinău 6 căruțe cu var, iar în satul Jora – 4 căruțe cu grâu [9].

Despre încasarea cu rigurozitate a impozitelor și îndeplinirea prestațiilor atestă dispoziția Ministerului de Poliție din 13 septembrie 1814 adresată guvernatorului civil al Basarabiei în care se cerea direct de la guvernator confirmarea exactă și strictă a tuturor impozitelor și prestațiilor, fără nici o ușurare sau scutire [10]. La rândul său, guvernatorul confirmă că țăranii din Basarabia au îndeplinit diferite impozite și prestații, chiar și în perioada scutirilor stabilite pe timp de 3 ani prin Regulamentul Provizoriu. Confirmă acest lucru și constatările făcute anterior privind datoriile țăranilor, care în 1819 au atins cifra de circa 4 mil. lei [11].

În anii 20 ai sec. al XIX-lea, au crescut impozitele și prestațiile încasate de la țărani și orășeni în folosul statului, proprietarilor laici și ecleziastici. Moșierii măreau zilele de boieresc. Exemplu în acest context poate servi demersul din 1819 al țăranilor din satul Zăhăicani, ocolul Ciuhur, ținutul Iași, adresat senatorilor Hitrov și Gagarin, veniți special pentru inspectarea regiunii Basarabia, în care se menționa că ei „…au îndeplinit în favoarea moșierului *desetina* [12] și au plătit câte 2 lei de la fiecare gospodărie, iar trei ani în urmă au lucrat 12 zile, iar acum îndeplinesc 24 zile lucrătoare. În afară de aceasta, arendașul îi impune să îndeplinească cărăușia [13] în Noua Sulița (unde au transportat 2 200 dimerlii [14] de mei care aparțineau stăpânului), Chișinău, Hotin etc. Toate aceste munci nu sunt incluse în contul celor 12 zile de boieresc” [15]. Mai mult. Sub diferite pretexte, țăranii refuză să mai îndeplinească boierescul. Zamfira Buneanu, arendașă a moșiei Trușeni, ținutul Orhei, în cererea adresată la 15 iulie 1816 guvernatorului civil al Basarabiei scrie că „...sătenii, intrând în categoria scutelnicilor, refuză să mai lucreze în folosul ei cele 12 zile regulamentare de boieresc” [16].

Pentru a-i impune pe țărani să plătească impozitele și să îndeplinească boierescul, proprietarii de pământ foloseau diverse metode de constrângere. Exemplu în acest sens servește plângerea țăranilor din satul Lăpușna, ținutul Orhei, adresată la 16 februarie 1820 guvernatorului civil al Basarabiei împotriva moșierului Iordache Tomuleț „...care le-a cauzat cu cruzime lovituri și multiple ofense”. Pentru a cerceta cazul, în sat a fost trimis funcționarul de clasa a VIII-a al Isprăvniciei Orhei Darie Bobeică [17].

Situația grea a țăranilor din Basarabia o atestă nu numai plângerile lor adresate guvernatorului civil al Basarabiei, dar și numeroasele rapoarte care veneau din partea administrației regionale. Spre exemplu, consilierul Departamentului I al Guvernului Regional al Basarabiei, banul Râșcan, în raportul său adresat guvernatorului civil, menționa că, într-adevăr, serdarii Millo și Krupenski din ținutul Orhei impun țăranii din 15 sate (Trușeni, Ivancea, Pașcani, Chițcani, Miclești, Furceni, Seliște, Biliești, Grabești (probabil, Greblești), Tătărești, Stanca, Recea, Curluceni, Cobâlca etc.) să lucreze suplimentar zilele de boieresc stabilite de Regulament: „…să are cu boii și plugurile lor, să transporte piatră, var, porumb etc. fără a fi remunerați” [18].

Acutizarea situației maselor populare, dictată de creșterea prestațiilor, aducea la tensionarea contradicțiilor sociale la sate. Cercetătorul M.P. Muntean, care a studiat această problemă, constată că formele de bază ale protestului social în Basarabia (prima jumătate a secolului al XIX-lea), îndreptat împotriva moșierilor și administrației ruse, era exprimat în formă de plângeri adresate administrației locale și centrale: refuzul de a îndeplini boierescul și prestațiile în natură; încercările de a se transfera de pe pământurile moșierești pe pământurile de stat și în orașe; tăierea ilegală a pădurilor care aparțineau moșierilor sau statului; acapararea pământurilor și pășunilor moșierești; fuga țăranilor de pe moșiile boierești sau așa-numitul „vagabondaj”; manifestările directe și deschise împotriva moșierilor și administrației locale și, în cele din urmă, mișcarea haiducească – forma de bază a luptei împotriva moșierilor și administrației ruse [19].

După caracterul și metodele de luptă mișcarea țărănească poate fi convențional împărțită în două forme de manifestare: *pasivă* și *activă*. Pe parcurs, aceste două forme se intersectau și se completau reciproc.

Una dintre formele cele mai răspândite ale *protestului social pasiv* în Basarabia în anii 1812-1828 era înaintarea plângerilor și reclamațiilor, adresate administrației regionale și imperiale, în care țăranii sau orășenii protestau împotriva abuzurilor administrației locale, moșierilor, arendașilor, concesionarilor, mănăstirilor, poliției orășenești etc. Țăranii înaintau demersuri cerând judecata moșierilor, arendașilor sau concesionarilor;

se revoltau împotriva prestațiilor, impozitelor și dărilor exagerate; își exprimau nemulțumirea împotriva abuzurilor militarilor ruși cantonați în Basarabia; fugeau de la moșieri sau se strămutau, din diferite motive, în alte sate sau în alte ținuturi, iar în unele cazuri – peste Nistru; fugeau din Basarabia în Moldova de peste Prut; înaintau reclamații împotriva funcționarilor ruși și administrației regionale. La rândul lor, negustorii și meșteșugarii se plângeau administrației regionale sau imperiale împotriva restricțiilor în comerțul interior și exterior etc.

Forma *protestului social activ* includea: manifestările fățișe – refuzul de a îndeplini prestațiile și a plăti impozitele, insultele și nesupunerea față de autorități, incendierea conacurilor moșierești, cauzarea prejudiciilor materiale moșierilor, cauzarea leziunilor corporale moșierului sau slugilor sale, tentativele de omor sau omorul (moșierului, administratorului moșiei, burgomistrului sau starostelui satului), opunerea rezistenței colective moșierului sau reprezentanților administrației ținutale și guberniale și, în cele din urmă, acțiunile deschise, înarmate împotriva moșierilor, arendașilor de moșii, concesionarilor, negustorilor, cunoscută ca mișcare haiducească (în izvoarele de arhivă haiducii sunt catalogați tâlhari) etc.

În numeroasele lor demersuri și plângeri adresate guvernatorului civil al Basarabiei țăranii se pronunțau în special împotriva numărului în creștere al zilelor de boieresc.

Țăranii din satul Larga, ținutul Greceni, în reclamația adresată la 8 iulie 1816 Comitetului Provizoriu al Basarabiei se plâng împotriva moșierilor Constantin Sturdza, Grigore Costache și Fedosiu „...care i-a impus să îndeplinească un număr mai mare de zile de boieresc decât cel care era indicat în hrisovul domnesc pe care aceștia îl dețin" [20].

Țăranii se împotriveau prestării boierescului. Arhimandritul Teofil al mănăstirii Japca se plânge la 19 martie 1820 guvernatorului civil al Basarabiei împotriva „...locuitorilor de pe moșia mănăstirească, care refuză să lucreze cele 12 zile obligatorii de boieresc" [21]. La rândul său, administrația regională folosea diferite metode de constrângere pentru a-i impune pe țărani să îndeplinească boierescul. În context poate fi adus următorul exemplu: la 31 mai 1823, 8 locuitori din satul Vadul lui Isac, ținutul Ismail, au fost dați în judecată „...pentru faptul că nu s-au supus dispoziției administrației locale de a îndeplini prestațiile moșierești conform Așezământului de îndeplinire a celor 12 zile obligatorii de boieresc pe an" [22].

Nemulțumirile țăranilor creșteau, urmare a faptului că moșierii majorau numărul zilelor obligatorii de boieresc. În anii 20 ai sec. al XIX-lea, în unele ținuturi ale Basarabiei moșierii au majorat boierescul până la 30-40 de zile pe an [23]. În plângerea obștii țărănești din satul Susleni, ținutul Orhei, adresată pe numele guvernatorului general al Novorosiei și Basarabiei M.S. Voronțov, se menționa că, după încheierea Tratatului de pace de la București, moșierii din Basarabia, „…folosindu-se de anumite privilegii ce le-au fost acordate, îi impun să îndeplinească câte 30-40 zile de boieresc pe an" [24]. Țăranii s-au adresat în nenumărate rânduri administrației ținutale și guvernatorului civil cu rugămintea de a fi scutiți de prestarea suplimentară a boierescului, făcând trimitere la regulamentele ce confirmă că ei sunt țărani liberi. Însă rugămintea lor nu a fost satisfăcută.

Despre refuzul țăranilor de a îndeplini boierescul confirmă numeroasele plângeri ale țăranilor și rapoarte ale administrației ținutale. La 3 martie 1814, țăranii din satul Boldurești, ocolul Codru, ținutul Iași, se plâng guvernatorului civil al Basarabiei împotriva ocolașului Gârjev, care îi asuprește, rugându-l să-l înlocuiască cu altul și cerând să le micșoreze impozitele [25]. Ispravnicul de Orhei, la rândul său, în raportul adresat guvernatorului, scrie că locuitorii satului Boldurești nu se supun moșierului, care cere îndeplinirea zilelor de boieresc [26].

Documentele confirmă că țăranii din satul Boldurești, în pofida numeroaselor avertizări și dispoziții ale ispravnicului de a îndeplini prestațiile, nu se supuneau și „…refuzau unanim să le îndeplinească, susținând că chiar și în cazul în care aceste dispoziții le vor fi impuse sub amenințarea cu moartea, ei totuna nu le vor îndeplini" [27]. Iar atunci când ocolașul Gârjev i-a arestat pe câțiva țărani și a încercat să-i trimită în ținut pentru cercetări, „...țăranii i-au eliberat pe arestanți, folosind forța" [28].

Numeroasele plângeri și reclamații adresate de diferite categorii de țărani și orășeni din Basarabia pe parcursul anilor 20 ai sec. al XIX-lea demonstrau, o dată în plus, că impozitele, prestațiile și dările au crescut. Împotriva majorării lor țăranii și orășenii încearcă să opună rezistență. Formele de protest fiind dintre cele mai diverse. La rândul său, administrația regională și cea imperială, susținute de boierii moldoveni și dvorenimea rusă care a primit pământuri în Basarabia, răspundeau la intensificarea protestelor țărănești cu noi represiuni împotriva țăranilor.

Concomitent, administrația centrală şi cea regională nu puteau să înlăture protestele, revendicările, revoltele şi tulburările țărăneşti doar prin metode represive, din considerentul că nu şi-au consolidat bine pozițiile în regiune. Şi moşierii erau cointeresați în adoptarea unui regulament care ar reglementa relațiile între ei şi diferite categorii de țărani. Încă în scrisoarea din 1814 semnată de 154 dintre cei mai mari boieri basarabeni, adresată, prin intermediul mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, împăratului rus Alexandru I, Comitetului de Miniştri şi Consiliului de Stat, se insista la adoptarea unui regulament care ar stabili îndatoririle țăranilor dependenți de moşier [29]. În plus, problema țărănească este pusă în discuție în cercurile guvernante din Sankt Petersburg încă la începutul guvernării lui Alexandru I de apropiații țarului. Ca rezultat, țarismul încearcă să caute noi metode şi mijloace de soluționare a acestei probleme, nu doar pentru guberniile interne ruse, dar şi pentru periferiile naționale. Cu atât mai mult că în Basarabia situația se tensiona: se răspândeau zvonuri despre aplicarea în ținut a sistemului de iobăgie, se înrăutățea situația țăranilor din cauza epidemiilor de ciumă şi holeră ce au afectat grav starea de sănătate a populației din provincie etc. După unele discuții, în 1816 în Basarabia au fost trimişi senatorii Hitrov şi Gagarin, cneji, care au primit misiunea de a studia cauzele revoltelor țărăneşti în ținutul Hotin, unde bântuia holera, şi concomitent să studieze şi întrebarea despre aplicarea unui nou regulament despre țărani [30].

Statutul economico-juridic al țăranilor din Basarabia conform proiectului Regulamentului din 1819

Întrebarea privind aplicarea în Basarabia a Regulamentului din 1819 a fost discutată după instituirea Regulamentului organizării administrative a Basarabiei din 1818. La insistența administrației imperiale, la 30 noiembrie 1818, rezidentul plenipotențiar al Basarabiei, guvernatorul militar al Podoliei A.N. Bahmetev în dispoziția adresată Guvernului Regional al Basarabiei a instituit o comisie pentru alcătuirea unui nou regulament care urma să reglementeze relațiile dintre moşieri şi țărani. În dispoziție se stipula că comisia urma să alcătuiască un nou „Cod de legi de drept privat civil în baza legilor şi obiceiurilor moldoveneşti" [31], adică în baza dreptului vechi românesc (obiceiul pământului). Preşedinte al comisiei a fost numit rezidentul plenipotențiar al Basarabiei A.N. Bahmetev, iar ca membri – cneazul Cantacuzino, serdarul Iordache Gafencu, consilierul titular Anapelo Bali, boierii Constantin Gafencu şi Nicolae Leonard. Comisia a alcătuit un nou Regulament care este înaintat spre discuție şi aprobare în Consiliul Suprem al Basarabiei. După anumite discuții, la 16 mai 1819 Consiliul Suprem confirmă noul Regulament, iar pe parcursul lunii august în tipografia Consiliului au fost tipărite mai multe exemplare ale noului Regulament [32] pentru a fi adus la cunoştință boierilor şi țărănimii [33].

Noul proiect al Regulamentului [34] avea menirea să contribuie la consolidarea pozițiilor moşierilor prin majorarea tuturor tipurilor de impozite, a boierescului şi dijmei, să reglementeze relațiile dintre proprietarii funciari laici şi ecleziastici şi diferite categorii de țărani.

În preambulul Proiectului „Regulamentului din 1819" Consiliul Suprem menționează că instituirea noului Regulament a fost determinată de faptul că administrația imperială a primit numeroase rapoarte de la mareşalul nobilimii şi moşierii din Basarabia, prin care era informată că aceştia dispun de numeroase informații parvenite de la ispravnici şi Guvernul Regional despre constrângerea țăranilor din partea moşierilor [35]. Era expusă ideea de a „…reglementa relațiile dintre țărani şi moşieri" [36].

Ar fi greşit însă să considerăm că discuțiile privind adoptarea acestui Regulament au fost generate doar de extinderea protestelor şi revendicărilor populației din Basarabia (cum se relatează în istoriografia sovietică), care au avut loc în primii ani după anexarea provinciei la Rusia, confirmate şi prin numeroasele adresări ale țăranilor şi orăşenilor făcute guvernatorului civil – rezultat al înăspririi contradicțiilor sociale din Basarabia sub regim de dominație țaristă.

Problema țărănească nu era o problemă nouă pentru administrația imperială. De către Alexandru I sunt întreprinse măsuri concrete de a pune în discuție şi de a se încerca soluționarea acestei probleme nu numai în guberniile interne ruse, dar, cum constatam anterior, şi la periferiile naționale. În Basarabia nu se punea problema înfăptuirii unei reforme serioase care ar viza problema țărănească. Administrația imperială deocamdată studia şi se familiariza cu situația economică şi socială din ținutul nou-anexat. Urmau a fi luate în considerație şi particularitățile existente în structura socială, proprietatea funciară, în sistemul de impozitare etc. La fel, trebuia stabilit statutul social şi juridic al fiecărei categorii sociale în parte, necesitau reglementare relațiile dintre proprietarii de pământ şi diferite categorii de țărani etc. Totodată, urma să se țină cont şi de

faptul că în anii 20 ai sec. al XIX-lea aristocrația basarabeană s-a completat nu numai cu reprezentanți ai stărilor privilegiate locale, dar şi cu reprezentanți ai altor comunități etnice, în special din guberniile interne ruse şi de peste hotare, care au primit în Basarabia pământ şi servicii de stat; de menționat că alții au primit ca moştenire pământuri în urma căsătoriilor. S-a schimbat şi structura socială a țărănimii basarabene în urma colonizării organizate. Se conturează structura alogenă a multor oraşe şi târguri din Basarabia. Ca rezultat, țarismul era cointeresat în a se menține liniştea în Basarabia, teritoriu care avea să devină destul de atractiv pentru popoarele balcanice.

La baza Proiectului Regulamentului din 1819 au fost puse toate actele legislative referitoare la întrebarea țărănească emise în Principatul Moldovei pe parcursul sec. al XVIII-lea–începutul sec. al XIX-lea [37]: hrisovul din 11 iulie 1745 despre interzicerea strămutării de pe un loc în altul; aşezământul pentru boieresc al lui Grigore (III) Ghica din 1 ianuarie 1766; aşezământul pentru boieresc al lui Grigore Callimachi din 28 mai 1768; anafora Divanului Moldovei din 14 aprilie 1775 pentru adăugarea zilelor de muncă ale țăranilor față de stăpânii moşiilor; dispoziția lui Grigore (III) Ghica din 22 iunie 1776 către toți locuitorii; al doilea aşezământ al lui Grigore (III) Ghica pentru îndatoririle către stăpânii moşiilor din 30 septembrie 1777, hrisovul lui Alexandru Ion Mavrocordat pentru danii din octombrie 1785, ponturile lui Mihai Suțu asupra îndatoririlor dintre locuitori şi stăpânii de moşii din 28 decembrie 1794; hrisoavele lui Alexandru Constantin Moruzi editate în anii 1802-1806; punctele adoptate la şedința comună a Divanului Moldovei din septembrie 1804 şi confirmate de Alexandru Moruzi; dispoziția caimacanilor moldoveni (rezidenții cneazului Constantin Ipsilanti) din 19 februarie 1804 adresată spătarului Denin; dispoziția aceloraşi caimacani din 27 februarie 1804 adresată Serdăriei de Orhei; punctele de vistierie din 23 aprilie 1810, alcătuite pentru un an şi doar pentru un singur ținut Hotin etc. [38]. Toate aceste acte legislative au fost generalizate de Consiliul Suprem al Basarabiei în regulamentul cu denumirea „Regulamentul din 1819", nemodificând în esență conținutul lor.

Analizând politica socială a țarismului în Basarabia, având drept criteriu de bază Proiectul „Regulamentului din 1819", constatăm că politică național-colonială promovată de administrația imperială în teritoriul nou-anexat era îndreptată spre consolidarea pozițiilor proprietarilor laici şi ecleziastici. În baza analizei şi confruntării actelor legislative pe întrebarea țărănească emise în perioada regimului turco-fanariot şi a celui țarist, putem constata că aceste acte nu se deosebesc principial unele de altele.

Conform Proiectului Regulamentului, țăranii basarabeni, ca şi în trecut, se considerau formal țărani liberi, dar de fapt erau țărani dependenți de moşier, din simplul considerent că pământul era proprietatea moşierului. În majoritate, țăranii nu aveau pământ sau dacă şi aveau, apoi loturi destul de mici care nu le asigurau existența şi, ca urmare, țăranul era nevoit să arendeze pământul de la moşier.

Regulamentul din 1819 era alcătuit din 9 capitole şi includea 49 de paragrafe sau puncte. Pentru a înțelege conținutul şi caracterul Regulamentului din 1819, vom analiza succint câteva întrebări de bază ce alcătuiesc esența lui: despre libertatea personală a țăranilor, despre obligațiile țăranilor față de moşier, despre lotul de pământ pus la dispoziție de moşier, despre modalitatea îndeplinirii boierescului şi a altor prestații locale etc.

Proiectul Regulamentului din 1819 despre libertatea personală a țăranilor

Nu vom pune în discuție problema statutului economic, social şi juridic al țăranilor din Moldova în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, despre care s-a scris destul de amănunțit în istoriografia din Republica Moldova [39].

Constatăm doar că la 1 iunie 1749 domnitorul Moldovei Constantin Mavrocordat a emis un decret despre lichidarea iobăgiei (categoria țăranilor vecini). În izvor se indica la faptul că la 6 aprilie 1749, în a doua săptămână după Paşti, reprezentanții clerului, boierilor şi obştei, adunându-se cu toții la mănăstirea Trisfetitelor, au hotărât că „...*vecinii robi nu sunt*, nici se stăpânesc cu nume de robie; fiindcă numai țiganii au acea robie, care cu femeile şi cu copiii lor slujesc pe toate zilele stăpânilor lor" [40]. Luând în calcul abuzurile frecvente ale moşierilor, actul din 1749 interzicea moşierilor de a-i vinde pe țărani, de a-i zălogi, de a-i despărți de familie, de a-i strămuta dintr-un sat în altul, de a-i despărți pe copii de părinți etc. [41]. În plus, Regulamentul prevedea că în cazul în care vor fi vândute moşiile, „...oamenii să nu se vânză, ci ca nişte săteni ai satelor în sat să rămâe, făcând slujba obişnuită" [42], lucrând pe moşia stăpânului 24 de zile pe an şi prestând dijma.

În actele legislative din a doua jumătate a sec al XVIII-lea – începutul sec. al XIX-lea, referitoare la problema țărănească, libertatea personală a țăranilor, cu unele modificări, era confirmată de prevederile actului din 1749 [43].

Documentele ce reflectă această temă confirmă faptul că țăranii nu aveau pământ propriu şi se aflau în dependență față de moşier. Această situație a fost păstrată şi în Regulamentul din 1819. Compartimentul întâi al Regulamentului, care stabilea drepturile personale ale țăranilor, era alcătuit doar din două paragrafe (puncte) şi era cel mai mic compartiment, ce denotă destul de elocvent atitudinea proprietarilor funciari față de drepturile personale ale acestei categorii sociale. Țăranii erau considerați în continuare doar formal liberi, în realitate fiind în dependență economică directă față de moşier. Regulamentul prevedea că „…țăranii sau sătenii îşi vor păstra drepturile lor personale față de proprietarii funciari, iar averea lor va fi apărată… de prevederile cârmuirii obşteşti" [44]. Libertatea personală a țăranilor se rezuma la faptul că „…averea lor nu va depinde de moşier şi țăranii se vor supune dreptăților acelor de pe urmă numai după alcătuirea condițiilor care vor fi stabilite între obşte şi moşier" [45]. Proprietarii de pământ erau obligați să le dea țăranilor lotul respectiv de pământ şi nu aveau dreptul să ceară de la ei în folos propriu alte dări decât cele prevăzute de „...pravilele şi obiceiurile acestui pământ" [46].

Deosebirea de bază care exista între situația economică şi cea juridică a țăranilor din Basarabia şi a țăranilor iobagi din guberniile interne ruse constă în faptul că primii erau considerați liberi şi nu puteau fi vânduți. Ei aveau dreptul să se plângă administrației ținutale sau regionale împotriva abuzurilor moşierului. Aceasta şi îi reținea parțial pe moşierii basarabeni de la abuzurile directe față de țărani.

Proiectul Regulamentului din 1819 despre obligațiile țăranilor față de moşier

Întrebarea privind obligațiile țăranilor față de moşier a fost expusă destul de detaliat în „Regulamentul din 1819" (compartimentul II, 7 puncte), spre deosebire de alte regulamente ce au pus în discuție întrebarea țărănească. Această poziție era determinată de faptul că în condițiile orientării gospodăriei moşiereşti la cerințele pieței, administrația regională căuta să iasă din criză pe seama reglementării boierescului şi a prestațiilor țărăneşti.

Această tendință în politica guvernamentală poate fi observată şi în legislația moldovenească. După abolirea dreptului de şerbie din 1749 în Principatul Moldovei, în majoritatea actelor legislative referitoare la întrebarea țărănească era pusă în discuție chestiunea despre boieresc sau despre aşa-numitele îndatoriri pe care țăranul urma se le îndeplinească în cadrul zilelor de boieresc. Se observă interesul proprietarilor funciari de a majora punctele din cadrul zilelor de boieresc, adică îndatoririle din cadrul fiecărei zile de muncă îndeplinite la moşier de pe seama micşorării numărului zilelor de boieresc de la 24 până la 12 zile. Această tendință se poate observa, spre exemplu, în dispoziția lui Grigore Ghica din 1 ianuarie 1766 [47] şi în al doilea aşezământ al lui Grigore (III) Ghica din 30 septembrie 1777 [48], unde se indica că fiecare țăran, care trăieşte pe pământul moşierului, este obligat să lucreze pe moşia lui 12 zile în trei perioade ale anului: 4 zile primăvara, 4 zile vara şi 4 zile toamna. În afară de aceasta, era reglementată ordinea îndeplinirii lucrărilor care urmau să fie efectuate de către țăran şi durata zilei de muncă (numită „cu nart"). În lege e stipulat că fiecare țăran este obligat să lucreze 12 zile în perioada de timp indicată de moşier, de la răsăritul şi până la apusul soarelui, cu odihna ce i se cuvine, dar lucrul să-l îndeplinească aşa cum l-ar îndeplini pentru sine [49]. Regulamentul reglementa şi îndeplinirea altor obligații ale țăranului față de moşier.

Mai mult. În legislația din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, îndeosebi în Hrisovul lui Alexandru Moruzi şi în anafora Divanului din 3 ianuarie 1805, se observă tendința de a concretiza durata zilei de muncă şi diversitatea muncilor pe care țăranul urma se le îndeplinească la moşier în cadrul acestor 12 zile de boieresc [50].

În timpul adoptării „Regulamentului din 1819" boierii basarabeni au insistat ca unele articole să fie modificate, iar altele completate [51].

Chiar de la început, în cadrul acestui compartiment se prevede că pentru folosirea pământului pe care moşierul îl punea la dispoziția țăranilor „…ei vor fi datori să îndeplinească lucrul şi îndatoririle în folosul stăpânilor acestor moşii după cuprinderea aşezământurilor Moldovei" [52]. Ținând cont de faptul că multe din aceste îndatoriri nu erau strict delimitate şi între moşierii şi țăranii basarabeni apăreau diverse neînțelegeri, Consiliul Suprem al Basarabiei le-a specificat mai detaliat.

Regulamentul prevedea că fiecare sătean însurat şi holteiul care nu avea tată era obligat să lucreze pentru stăpânul moşiei 12 zile pe an. De prestarea boierescului erau scutiți doar burlacii care trăiau în casa părinților, din considerentul că „…tatăl său lucrează pentru dânsul sau el în locul tatălui său" [53], în acelaşi rând, invalizii şi săracii care nu dispuneau de gospodărie proprie şi vite. Moşierul nu avea dreptul să-i impună pe țăranii care nu dispuneau de animale de tracțiune să împrumute de la alți țărani cai sau boi pentru prestarea

boierescului: „Aceşti ţărani vor presta boierescul doar cu braţele de muncă proprii" [54]. În Regulament se menţiona că ţăranul era obligat să îndeplinească cele 12 zile de boieresc pe pământul moşierului pe care locuiau, pe moşiile limitrofe, dar care erau amplasate la o distanţă nu mai mare de 4 ore de la locul lor de trai. Ţăranii erau datori să presteze zeciuiala din culturile cerealiere obţinute, fânul pregătit pe parcursul verii etc.

Pentru a analiza cum a evoluat durata zilei de muncă prestată de ţărani în folosul moşierilor, să comparăm mărimea boierescului după Hrisovul lui Alexandru Moruzi din 1805 şi Proiectul Regulamentului din 1819 (tab.1).

Tabelul 1

Mărimea boierescului conform datelor hrisovului lui Alexandru Moruzi din 1805 şi proiectului Regulamentului din 1819*

Nr. d/o	Denumirea lucrărilor agricole	Volumul lucrărilor pe care fiecare gospodărie ţărănească urmează să le efectueze într-o zi lucrătoare indicată în Regulament	
		Conform Hrisovului din 1805	Conform Regulamentului din 1819
1	Aratul şi boronitul	40 prăjini fălceşti	Fiecare plug va ara 10 paşi** în pământ moale şi 8 paşi în ţelină, în lungimea pământului
2	Prăşitul porumbului, strânsul şi transportarea în hambarul moşierului	7,5 prăjini fălceşti	1/8 parte dintr-o falce sau 1/4 dintr-un pogon
3	Strânsul pâinii	15 prăjini fălceşti	3 clăi sau 39 de snopi***
4	Cositul fânului	0,5 fălci	0,5 fălci****
5	Strânsul porumbului	-	Strânsul, curăţitul ştiuletelui şi transportarea în hambarul moşierului (1/4 dintr-un pogon)
6	Treieratul	-	3 clăi cu mâinile sau 5 clăi cu caii

* *Radu Rosetti.* Pământul, sătenii şi stăpânii în Moldova. Tomul I. De la origini până la 1834. - Bucureşti, 1907, p. 488-496; *Paul Mihail, Zamfira Mihail.* Acte în limba română tipărite în Basarabia. I. 1812-1830. - Bucureşti, 1993, p.159-162.
** Un pas era egal cu 6 palme domneşti. Lungimea pământului era fixată la 240 de stânjeni domneşti.
*** Mărimea snopului era egală cu 4 palme domneşti împrejur la legătură. Snopul trebuia să fie legat destul de strâns la legătură.
**** O falce era egală cu 80 de prăjini în lungime şi 4 prăjini în lăţime.

Datele tabelului denotă o creştere a volumului lucrărilor, pe care fiecare gospodărie ţărănească urma să le efectueze într-o zi lucrătoare conform Regulamentului din 1819, comparativ cu Hrisovul lui Alexandru Moruzi din 3 ianuarie 1805. Explicaţia este că moşierii s-au folosit de faptul că multe din articolele regulamentelor din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea – începutul sec. al XIX-lea nu erau bine definitivate, iar lucrările agricole nu erau strict specificate. Astfel, ei au cerut majorarea prestaţiilor, stabilirea exactă a duratei zilei de muncă şi specificarea lucrărilor agricole. Prin noul Regulament din 1819 cerinţele boierilor moldoveni au fost satisfăcute, în schimb volumul de lucru îndeplinit de ţărani în cadrul unei zile de muncă s-a majorat, iar ordinea îndeplinirii zilelor de boieresc a fost reglementată.

Trebuie să constatăm că Regulamentul permitea moşierilor să-i folosească pe ţărani, pe lângă lucrările agricole nominalizate, şi la alte lucrări, pe care ţăranii erau nevoiţi să le îndeplinească fie cu propriile forţe, fie implicând în realizarea lor carul cu boi. Şi deoarece celelalte lucrări nu puteau fi măsurate, ţăranul era nevoit să muncească de la răsăritul şi până la apusul soarelui [55]. Povara grea a obligaţiilor ţăranilor faţă de moşier îşi găseşte exprimarea în faptul că atât ţăranului „…ce va lucra cu carul cu doi boi, fie cu patru sau cu şase, cât şi celui ce va lucra doar unul singur de la răsăritul şi până la apusul soarelui i se va considera lucrată doar o zi din cele 12 zile lucrătoare pe an" [56].

Specificul „Regulamentului din 1819" constă nu doar în faptul că a fost determinată şi majorată durata zilei de muncă, specificate lucrările agricole, dar au fost introduse şi lucrări noi – strânsul porumbului, treieratul etc., care nu se întâlnesc în regulamentele din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea–începutul sec. al XIX-lea.

Destul de impunător era compartimentul Regulamentului din 1819 (Compartimentul V, 8 puncte) privind prestațiile pe care țăranul urma să le îndeplinească în folosul moşierului, suplimentar la cele 12 zile lucrătoare pe an, conform Hrisovului domnitorului Grigore Alexandru Ghica din 30 septembrie 1777 şi altor regulamente.

Regulamentul prevedea că fiecare țăran era obligat să îndeplinească în favoarea stăpânului de moşie două clăci pe an, să aducă la curtea moşierului în timpul iernii, începând cu 1 noiembrie şi terminând cu 15 februarie, de la o distanță nu mai mare de 10 ore de drum, din pădurea stăpânului două căruțe de lemne de foc [57]; să aducă cu carele, de la o distanță nu mai mare de 16 ore de drum produse cerealiere de care va avea nevoie moşierul (lucrările respective urmau a fi îndeplinite de la 15 mai până la 15 iunie şi de la 15 septembrie până la 1 noiembrie); să repare iezăturile şi morile moşierului, pentru că şi ei se folosesc de ele; fiecare femeie era obligată să toarcă, din inul sau cânepa stăpânului un tort lung de 6 palme domneşti şi câte o ocală [58] de lână; să dea anual moşierului câte 2 găini; să dea stăpânului un stup de albine din fiecare 50 de stupi, ai săi, iar dacă țăranii aveau mai puțin de 50 de stupi, plăteau câte 8 parale pentru fiecare stup; obştea sătească era obligată să pună la dispoziția moşierului de la 2 până la 6 țărani, dintre cei mai săraci, care aveau să păzească pădurea [59].

La înțelegere cu țăranii, moşierii puteau înlocui prestațiile nominalizate cu altele, dar pe o durată nu mai mare de 10 ani, înlocuirea fiind aprobată de ispravnicul de ținut sau de o altă instanță judecătorească. Înțelegerea urma să fie strict obligatorie pentru primii 3 ani. În cazul în care una din părți se va dezamăgi în înțelegerea dată, contractul urma a fi reziliat. Dacă însă, după expirarea primilor 3 ani, nici una din părți nu se va adresa în judecată, înțelegerea trebuia îndeplinită cu rigurozitate până la sfârşit.

Compartimentul analizat demonstrează că proiectul Regulamentului din 1819 nu numai că a determinat şi a majorat durata zilei de muncă, a specificat lucrările agricole, dar şi a introdus noi lucrări, care avantajau cu mult situația materială a moşierului.

Proiectul Regulamentului din 1819 despre „îndatoririle” moşierilor față de țărani

Compartimentul VI (9 puncte) al proiectului Regulamentului din 1819 specifica „îndatoririle” moşierilor față de țărani. În Regulament se prevedea că moşierii nu au dreptul să mărească volumul dărilor şi prestațiilor, specificate destul de detaliat în compartimentele Regulamentului [60].

În plus, Regulamentul stabilea îndatoririle moşierului față de țăran. Moşierul era dator să asigure fiecare țăran care lucra pe pământul moşieresc cu loc de fânaț şi imaş pentru 12 vite cornute sau cai. În cazul în care țăranul va dori să întrețină mai multe vite, pentru a se asigura cu o suprafață mai mare de imaş şi fânaț, țăranul urma se obțină consimțământul moşierului. Țăranii care întrețineau însă mai puțin de 12 vite nu puteau beneficia de acest privilegiu şi primeau loc de fânaț şi imaş doar pentru numărul de vite pe care le aveau.

Regulamentul stabilea mărimea concretă a lotului de fânaț sau imaş pe care țăranul urma să-l primească de la moşier: pentru 4 vite – o falce pentru fânaț şi paie, pentru 2 vite – o falce de imaş pentru păşunat, în apropierea satului, comun pentru toți sătenii etc.

Pentru îndeplinirea boierescului şi a altor prestații, moşierii erau obligați, conform Regulamentului din 1819, să-i asigure pe țărani cu un lot de pământ pe care aceştia urmau să se ocupe cu agricultura şi creşterea vitelor. Mărimea lotului depindea de starea economică a țăranului şi de numărul de cai sau boi de care acesta dispunea. Datele privind asigurarea țăranilor cu pământ, conform proiectului Regulamentului din 1819, sunt generalizate în tabelul 2.

Tabelul 2

Asigurarea țăranilor cu pământ, în dependență de starea lor economică şi numărul de cai şi boi, conform proiectului Regulamentului din 1819*

Nr. d/o	Categoriile de țărani	Numărul de boi şi cai de care trebuiau să dispună țăranii	Mărimea lotului (în fălci)
1	Țărani înstăriți	12	5
2	Țărani mijlocaşi	8	3
3	Țărani săraci	4	2
4	Țărani foarte săraci	Fără forță de tracțiune	2

* *Paul Mihail, Zamfira Mihail.* Acte în limba română tipărite în Basarabia. I. 1812-1830. - Bucureşti, 1993, p.165.

Datele tabelului 2 atestă că mărimea lotului de pământ pe care îl primea ţăranul de la moşier depindea de starea economico-financiară a ţăranului şi de nivelul de înzestrare a acestuia cu forţă de tracţiune; astfel, ea varia de la 5 până la 2 fălci pentru fiecare gospodărie ţărănească. În afară de aceasta, moşierul mai era obligat să asigure fiecare gospodărie ţărănească cu câte o falcă de pământ pentru fânaţ şi păşunat.

Împărţirea ţăranilor în categorii, 4 la număr, denotă elocvent diferenţierile sociale în rândurile ţăranilor. Ţăranii care nu dispuneau de forţă de tracţiune (cai, boi) erau totalmente dependenţi de proprietarii de pământ.

Ţăranii care nu dispuneau de vite cornute mari şi cai, dar care în schimb deţineau un număr de 10-20 de oi, strict necesare pentru asigurarea familiei, aveau dreptul de a le păşuna pe imaşul satului, beneficiind de jumătate de falce pentru 10 oi, ceea ce echivala cu suprafaţa necesară pentru păşunatul unei vite mari cornute. În cazul în care ţăranii îşi vor uni oile şi vor forma turmă ei vor pierde dreptul de a le mai păşuna pe imaşul satului [61].

Regulamentul interzicea strămutarea ţăranilor de pe o moşie pe alta în cazul în care moşierul îi asigura cu lot de pământ situat la 4 ore distanţă de drum de la sat; totodată, stabilea condiţiile care îl făceau pe moşier să-i treacă pe unii ţărani de pe moşia sa pe alta [62]. Dacă însă moşierul intenţiona să limiteze, din proprie iniţiativă, numărul sătenilor de pe moşia sa, şi aceasta nu din cauza că nu dispunea de suficient pământ pentru a-l acorda, ci din alte motive, el nu avea dreptul să-i strămute cu forţa pe ţărani. Regulamentul prevedea ca el „…să le permită (ţăranilor – *V.T.*) de a se muta unde aceştia vor dori", moşierul obligându-se să le recupereze toate bunurile ce rămân pe această moşie [63].

Analizând regulamentele despre ţărani din primele decenii ale secolului al XIX-lea, emise de administraţia imperială în Basarabia, putem constata că în perioada acutizării contradicţiilor sociale în satul basarabean moşierii au înăsprit sistemul de dependenţă, deşi nu într-o formă atât de pronunţată ca în guberniile interne ruse. Ţăranii au rămas în continuare dependenţi de moşieri.

Statutul moşiilor răzeşeşti conform proiectului Regulamentului din 1819

Compartimentul VIII (4 puncte) al Regulamentului urma să reglementeze relaţiile dintre răzeşi, celelalte categorii de ţărani şi moşieri. Necesitatea includerii acestui compartiment în proiectul Regulamentului din 1819 era dictată de faptul că mulţi răzeşi stăpâneau moşii pe pământurile satului nu în mod separat, ci împreună cu alte categorii de ţărani. Cu toate că aceştia din urmă nu erau răzeşi, ei nu erau obligaţi să lucreze la răzeşi, similar ţăranilor care locuiau pe pământurile moşiereşti. Aceste categorii de ţărani urmau să presteze doar *dijma (*1/10 parte*)* din toate produsele obţinute, să plătească răzeşilor câte 2 lei de la fiecare gospodărie şi să cumpere băuturi spirtoase numai din cârciuma moşiei, după criteriile stabilite pentru cârciumile boiereşti [64].

Dat fiind că răzeşii care deţineau moşii nu beneficiau de acele foloase pe care le aveau moşierii de la ţărani, apoi nici ţăranii nu aveau dreptul să ceară de la răzeşi pământ potrivit suprafeţelor acordate ţăranilor moşiereşti. Aceşti ţărani puteau să ceară de la răzeşi doar imaş pentru păşunatul vitelor, în schimbul unei sume de bani, stabilite la înţelegere cu răzeşii, dar suma pentru o falce trebuia să constituie doar jumătate din preţul stabilit pentru o falce de fânaţ [65].

În cazul în care moşia răzeşească va fi împărţită în două, sau în patru, sau în opt părţi şi stăpânii acestor părţi vor considera necesar de a le da ţăranilor o anumită parte de pământ, ţăranii vor fi obligaţi să îndeplinească toate îndatoririle faţă de aceşti stăpâni, stipulate în Compartimentele III şi IV ale acestui Regulament [66].

Având în vedere faptul că ţăranii care locuiau pe moşiile răzeşeşti nu aveau dreptul de a cere de la răzeşi un lot de pământ asemănător celor de care puteau beneficia ţăranii moşiereşti, Regulamentul admitea plecarea ţăranilor de pe moşiile răzeşeşti. Însă, în cazul în care răzeşii îi vor impune să se strămute pe alte pământuri, împotriva voinţei acestora, răzeşii vor fi obligaţi să-i înştiinţeze din timp pe ţărani despre această măsură, acordându-le un răgaz de un an, urmând să le restituie valoarea bunurilor care vor rămâne pe această moşie [67].

Prin urmare, proiectul Regulamentului din 1819 prevedea reglementarea nu numai a relaţiilor dintre moşieri şi ţărani, dar şi dintre diferite categorii de ţărani.

Atribuţiile starostelui sătesc conform proiectului Regulamentului din 1819

Prezintă interes Compartimentul VII (3 puncte) al Regulamentului care prevedea modalitatea alegerii starostelui de obşte şi determina funcţiile sale. În afară de vornicii care sunt numiţi în funcţie de către ispravnici, împuterniciţi cu funcţii poliţieneşti, locuitorii satelor erau datori să aleagă câte un staroste (*şoltuz*) şi trei bătrâni, pentru a-i impune pe săteni să îndeplinească „…datoriile lor către stăpânii moşiilor" [68]. Pentru

îndeplinirea funcţiilor, starostii săteşti erau scutiţi nu doar de toate dările care urmau a fi prestate stăpânului moşiei, dar şi de cele care urmau a fi îndeplinite faţă de stat.

În funcţiile starostelui intra: trimiterea sătenilor la îndeplinirea boierescului, supravegherea prestării la timp de către săteni a tuturor prestaţiilor în folosul moşierului (în baza prevederilor cuprinse în Compartimentele II şi III ale Regulamentului). Regulamentul stabilea şi modalitatea impunerii ţăranului de a îndeplini boierescul şi prestaţiile: starostele, în faţa moşierului sau vechilului, îi chema pe cei 3 bătrâni şi în prezenţa lor dovedea vinovăţia ţăranului nesupus. Aceştia îi porunceau ţăranului să îndeplinească îndatoririle faţă de moşier. În cazul în care şi după aceasta ţăranul nu se supunea, starostele era împuternicit de a-l lua pe ţăranul nesupus sub strajă şi a-l trimite la isprăvnicia ţinutului pentru a fi deferit judecăţii. În locul ţăranului nesupus trebuia căutată o altă persoană care urma să îndeplinească toate îndatoririle acestuia. Remunerarea muncii urma să fie recuperată din averea vinovatului [69].

De competenţa starostelui ţineau şi alte funcţii în timpul lucrărilor agricole: era dator să angajeze, cu ştirea bătrânilor, în locul persoanelor plecate fără voia moşierului alte persoane pentru îndeplinirea boierescului. Ca şi în cazul precedent, remunerarea muncii urma să fie recuperată din averea ţăranilor care au plecat de pe moşie [70].

Regulamentul prevedea şi anumite pedepse pentru incompetenţa sau neatenţia starostelui: recuperarea pagubelor moşierului din averea starostelui, sau, în cazul când averea starostelui va fi insuficientă, din averea tuturor sătenilor etc. Dar, pretenţia moşierului „…trebuia să fie dovedită prin rânduiala judecăţii” [71].

* * * * * * * * * *

De menţionat că Regulamentul din 1819 nu a fost confirmat de administraţia imperială şi nu a fost aplicat în Basarabia, deşi unele exemplare au fost răspândite în ţinuturile Basarabiei şi unii boieri au început să se conducă de el.

Ia.S. Grosul, analizând cauzele neaplicării în practică a proiectului Regulamentului din 1819, expune punctul de vedere al administraţiei imperiale ruse referitor la esenţa reacţionară a Proiectului. Exemplu în acest sens a servit punctul de vedere al Ministrului de Interne, contelui V.P. Kociubei, care scria că „principalul neajuns… al noului Proiect referitor la ţărani, alcătuit în anul 1819, cât şi al legilor anterioare, constă în faptul că Regulamentul care stabileşte cu mare exactitate prestaţiile ţăranilor conţine contradicţii esenţiale: îi declară pe ţărani liberi, însă le interzice să se strămute de pe o moşie pe alta, în acelaşi timp permiţându-i proprietarului de pământ de a-i strămuta liber pe ţărani; determină numai 12 zile lucrătoare pe an la proprietarul de pământ, dar stabileşte pentru fiecare zi lucrătoare un aşa volum de lucru, care pare a fi peste puterile fiecărui ţăran sau chiar a unei familii întregi” [72]. Ministrul aduce drept argument opinia unui bogat proprietar de pământ basarabean, potrivit căreia, „…dacă s-ar calcula cu exactitate tot timpul necesar pentru îndeplinirea lucrărilor indicate în Regulament, plus timpul cheltuit pe drum etc., apoi se va constata că în locul celor 12 zile lucrătoare pe an ţăranul va pierde mai mult de 112 zile” [73]. Erau aduse în acest sens şi alte argumente ale contelui V.P. Kociubei [74].

Analizând proiectul Regulamentului din 1819, Ia.S. Grosul ajunge la concluzia că „…ca rezultat al încadrării treptate a gospodăriilor moşiereşti în relaţiile de piaţă, moşierii tind tot mai mult să majoreze numărul zilelor de boieresc pentru ţărani. Moşierii basarabeni intenţionau să stabilească un volum de boieresc analog celui prevăzut în guberniile centrale ale Rusiei” [75]. Însă administraţia imperială îşi dădea bine seama de faptul că transpunerea în viaţă a proiectului Regulamentului din 1819 va contribui direct la sporirea prestaţiilor, iar aceasta, la rândul său – la acutizarea contradicţiilor sociale. Ca urmare, proiectul Regulamentului din 1819 nu a fost confirmat.

În 1823, la dispoziţia guvernului ţarist, rezidentul plenipotenţiar al Basarabiei I.N. Inzov, având ca bază proiectul Regulamentului din 1819, alcătuieşte un nou proiect, mai moderat, în care s-au făcut unele cedări ţăranilor: a fost confirmat juridic dreptul ţăranilor de a trece liber pe alte pământuri, de a-şi schimba liber locul de trai etc. Dar şi de data aceasta, la şedinţa Ministerului de Interne, proiectul lui Inzov a fost respins, sub pretextul că nu corespunde cerinţelor moşierilor [76].

O altă tentativă de a întocmi un nou Regulament despre ţăranii din Basarabia, la aceeaşi iniţiativă a Ministerului de Interne, o întreprinde guvernatorul general al Novorosiei şi Basarabiei contele M.S. Voronţov. În 1825 proiectul noului Regulament este prezentat Ministerului de Interne. După conţinut, cel de-al treilea proiect al Regulamentului despre ţăranii din Basarabia era mult mai reacţionar decât cele precedente.

Ia.S. Grosul, care a studiat amănunțit proiectul Regulamentului lui M.S. Vorонțov, nu a observat că acesta a fost elaborat în baza tezelor principale ale Regulamentului din 1803 despre „agricultorii liberi" din Rusia: înțelegerea benevolă dintre moşieri şi țărani cu privire la mărimea lotului de pământ pe care țăranii urmau să-l primească de la moşieri, mărimea prestațiilor pe care țăranii urmau să le presteze în folosul moşierilor etc. [77]. Pentru discutarea proiectului Regulamentului, în 1826 a fost instituită o comisie specială din cei mai mari funcționari şi boieri, care l-au respins invocând că el satisface mai mult interesele țăranilor decât ale moşierilor, motiv din care au propus ca proiectul să fie revăzut.

Discuțiile ce s-au purtat pe parcursul anilor în cadrul cercurilor guvernante regionale şi imperiale între părtaşii cursului moderat, în persoana lui I.N. Inzov, şi ai cursului reacționar, în persoana lui M.S. Vorонțov şi V.P. Kociubei, au tergiversat aprobarea Regulamentului, care va fi aplicat, după mai multe redactări, abia în 1834.

Referințe:

1. ANRM, F. 1, inv.1, d. 3995, f. 11-14 verso; *Dinu Poştarencu.* O istorie a Basarabiei în date şi documente (1812-1940). - Chişinău, 1998, p.64-66.
2. Impozit direct perceput sub formă de cote fixe pe cap de contribuabil (*Vasile Breban.* Dicționar general al limbii române. Vol. I. - Bucureşti, 1992, p.134-135).
3. ANRM, F. 1, inv.1, d. 3995, f. 14.
4. ***Serdar (Serdărie)*** – termen folosit inițial cu sensul generic de comandant de oaste şi numai de la mijlocul sec. al XVII-lea cu sensul de mare dregător. În Moldova, dregătoria de serdar a fost creată de Vasile Lupu ca să apere marginea de răsărit a țării împotriva tătarilor din Bugeac şi din Crimeea. Serdarul avea sub comanda sa directă călăraşii din 3 ținuturi: Orhei, Lăpuşna şi Soroca. De la înființare şi până la reforma lui Constantin Mavrocordat, serdarul a fost un mare dregător. Prin aşezământul din 1741, Constantin Mavrocordat, înființând în toate ținuturile isprăvnicii, a înființat şi pentru ținuturile Lăpuşna şi Orhei 2 isprăvnicii, cărora le-a păstrat titlul vechi de serdar, iar dregătoria s-a numit „sărdăria ot Lăpuşna şi Orhei". În sec. al XIX-lea serdarul a rămas un dregător fără dregătorie, adică un titlu boieresc simplu. *(Instituții feudale din Țările Române. Dicționar, p. 434-435).* În Basarabia, după anexarea ei la Rusia, cu termenul de ***serdărie*** era numită până în 1818 isprăvnicia ținutului Orhei. (*ANRM, F. 5, inv. 2, d. 20, f. 4; inv. 2, d. 9, f. 33-34*).
5. ***Sulgiu*** – dare asupra vacilor şi oilor prelevată în natură pentru aprovizionarea curții domneşti şi a oastei de la curte (mai târziu şi a turcilor, tătarilor sau a unor oaspeți). Până la sfârşitul sec. al XVI-lea, datorau sulgiul numai țăranii şi posluşnicii; mai târziu, sulgiul se răspândeşte şi la alte categorii sociale. Se pare că sulgiul a fost ridicat numai în natură prin sistemul cislei; mai mulți țărani se întovărăşeau şi contribuiau prin bani la împlinirea prețului unei vaci, pe care o furniza unul dintre ei. *(Instituții feudale din Țările Române. Dicționar, p.460-461).*
6. ***Chilă*** – măsură de capacitate şi greutate pentru cantitățile mari de cereale. În Basarabia, mărimea chilei a variat, în dependență de regiuni. De regulă, o chilă de cereale era egală cu 20 de dimirlii, fiecare dimirlie era egală cu 12 ocale. În transpunere în unitățile de măsură ruseşti, o chilă constituia 2 ½ sferturi, iar dimirlia – 37 ½ funți. Conform raportului Dumei orăşeneşti din 8 iunie 1834, adresat guvernatorului civil al Basarabiei P.I. Averin, cea mai răspândită era chila egală cu 2 sferturi, iar pentru măsurarea lichidului – 380 de litri. O chilă de porumb era egală cu 1,3 sferturi *(ANRM, F. 43, inv. 1, d. 30, f. 32).*
7. Ibidem, F. 2, inv. 1, 1812-1813, d. 115, f. 9 verso.
8. Ibidem, f. 5 verso.
9. Ibidem, f. 6.
10. Ibidem, d. 205, f. 1.
11. Ibidem, f. 3, inv. 1, d. 47, cert.7, f. 171-178.
12. ***Desetină*** – cota dintr-un produs, prelevată cu titlu de dare. La început, desetina şi-a păstrat sensul etimologic de 1/10 din produsul impozabil; mai târziu, termenul şi-a lărgit sensul, indicând orice dare, independent de cuantum. (*Instituții feudale din Țările Române. Dicționar, p.149*). În Basarabia, ***desetina*** sau ***dijma*** constituia impozitul la care erau supuşi toți contribuabilii *(AISR, F. 560, inv. 4, d. 248, f. 4-4 verso)* şi locuitorii de pe pământurile de sud ale Basarabiei, care se aflau în proprietatea statului şi care se ocupau cu creşterea animalelor şi agricultura, iar produsele agricole colectate în formă naturală erau comercializate, cu permisiunea Administrației Regionale, la prezentarea Direcției Financiare, prin intermediul administrației locale, iar banii obținuți erau vărsați în vistieria statului. De percepția acestui impozit erau scutiți nobilii, preoțimea şi unele categorii privilegiate de mazili. *(AISR, F. 560, inv. 6, d. 575, f. 65 verso-66)*. Conform altor izvoare, ***desetina*** constituia impozitul la care erau supuşi locuitorii pentru fiecare stup de albine şi fiecare porc şi constituia câte 8 parale. *(AISR, F. 379, inv. 2, d. 12, f. 21 verso).*
13. ***Cărăuşie*** – obligația sătenilor de a pune la dispoziția moşierilor şi arendaşilor, gratuit, care pentru transportarea diferitelor cereale, lemne etc. La un car erau înhămați de la una până la patru perechi de boi, care puteau transporta

de la 40 până la 150 puduri de greutate. Transportarea prin metoda cărăuşiei era considerată destul de rentabilă, deoarece este mult mai ieften că întreţii boii decât caii; în plus pentru cai nu există care atât de mari. Fiind rentabilă când timpul era bun, era destul de anevoioasă sau aproape imposibilă pe timp de ploaie *(AISR, F. 169, inv. 1, d. 64 , f. 15 verso).*

14. ***Dimirlie (dimerlie)*** – unitate şi instrument de măsură a cerealelor. Termenul a denumit, în special, instrumentul de măsurat, confecţionat din fier. Atât unitatea de măsură, cât şi instrumentul respectiv au avut în Moldova o circulaţie frecventă începând cu sec. al XVIII-lea. Dimerlia avea, de regulă, o greutate de 11 ocale *(Instituţii feudale din Ţările Române. Dicţionar, p.160).* În Basarabia, ***dimerlia*** reprezenta unitatea de măsură de capacitate egală cu 37 funţi, sau 14 kilograme. În măsurarea cerealelor dimerlia era egală cu 12 ocale moldoveneşti *(ANRM, F. 43, inv. 1, d. 30. Raportul Dumei orăşeneşti şi al şefului de poliţie din Chişinău din 8 iulie 1843 adresat guvernatorului civil al Basarabiei P.I. Fiodorov, f. 2).*
15. ANRM, F. 2, inv.1, d. 621, f. 271-274.
16. Ibidem, d. 467, f. 180 verso.
17. Ibidem, d. 621, f. 217, d. 676, f. 256.
18. Ibidem, F.5, inv. 1, d. 9, cert. 1, f. 88-94.
19. *М.П. Мунтян.* Налоговая политика царизма в Бессарабии в первой половине X1X века // Тезисы докладов научной сессии профессорско-преподавательского состава и сотрудников (Кишиневского) университета по итогам работы за 1964 г. - Кишинев, 1965, с.72-74; *Idem.* Налоги и повинности царан Бессарабии в первой половине XIX века // Тезисы докладов и сообщений седьмой (Кишиневской) сессии симпозиума по аграрной истории Восточной Европы. (Октябрь 1964 г.). - Кишинев, 1964, с.228-230. *Idem.* Налоги и повинности царан Бессарабии в первой половине XIX века // Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы. 1964 год. - Кишинев, 1966, с. 546-557; *Idem.* Налоговая политика царизма в Бессарабии в первой половине XIX века // Тезисы докладов научной сессии профессорско-преподавательского состава и сотрудников (Кишиневского) университета по итогам работы за 1964 г. - Кишинев, 1965, с.72-74.
20. ANRM, F. 2, inv. 1, d. 463, f. 17.
21. Ibidem, d. 690, f. 186.
22. Ibidem, d. 868, f. 60 verso.
23. Ibidem, d. 2517, f. 324.
24. Ibidem, f. 328.
25. Ibidem, d. 233, f. 18 verso.
26. Ibidem, inv. 2, d. 307, f. 8-10.
27. Ibidem.
28. Ibidem.
29. *A se vedea* scrisoarea boierilor moldoveni din 1814 adresată lui Alexandru I, Comitetului de Miniştri şi Consiliului de Stat *(ANRM, F.2, inv.1 d. 368, f. 117-118; КЕВ, 1902, с.368-369; ЗООИД, т. XXII. - Одесса, 1900, с.127-128).*
30. Diverse plângeri adresate de ţăranii din diferite ţinuturi ale Basarabiei senatorilor Hitrov şi Gagarin pe parcursul anului 1820 *(doc. nr. 1128, 1130, 1135, 1139, 1141, 1240, 1244, 1243, 1247-1250, 1254-1266, 1269, 1270, 1272, 1273-1280, 1290, 1291).*
31. ANRM, F. 5, inv. 1, d. 425, f. 1.
32. *Paul Mihail, Zamfira Mihail.* Acte în limba română tipărite în Basarabia. I. 1812-1830. - Bucureşti, 1993, p.150.
33. Varianta în limba română a documentului a se vedea: *Paul Mihail, Zamfira Mihail.* Op.cit., p.150-168.
34. *În limba rusă, documentul integral este intitulat* Постановление пунктов об обязанностях к владельцам вотчин царан или земледельцев Бессарабской области и о правах в даче им от владельцев поземельных угодий как для самих, так и скота их по силе журнала, заключенного в Бессарабском верховном Совете в 16 день мая 1819 года, сходственно молдавским учреждениям. - Кишинев, 1819.
35. *Paul Mihail, Zamfira Mihail.* Op.cit., p.151.
36. Ibidem, p.152.
37. Despre conţinutul acestor documente *a se vedea* amănunţit: *Radu Rosetti.* Pământul, sătenii şi stăpânii în Moldova. Tomul I. De la origini până la 1834. - Bucureşti, 1907, p.453-499.
38. *Paul Mihail, Zamfira Mihail.* Op. cit., p.152-153.
39. *Д.М. Драгнев.* Сельское хозяйство феодальной Молдавии (конец XVII–начало XIX в.). - Кишинев, 1975; *Idem.* К вопросу об уложение К.Маврокордата 1749 г. // Четвертая сессия симпозиума по аграрной истории Восточной Европы. Тезисы докладов и сообщений. - Рига, 1961, с.112-116; *Idem.* Аграрное законодательство К.Маврокордата и изменение правового положения молдавских крестьян в середине XVIII в. // Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы 1861 г. - Рига, 1963, с.252-261; *Idem.* О долевом (резешском) землевладении в Молдавии XVII-XVIII в. // Доклады сессии симпозиума по аграрной истории Восточной Европы. - Минск, 1962, с.125-139. Mai detaliat, *a se vedea* lista lucrărilor publicate de istoricul Demir Dragnev // Honorem Demir Dragnev. Civilizaţia medievală şi modernă în Moldova. Studii. - Chişinău, 2006, p.22-32.

40. *Radu Rosetti.* Op. cit., p.457-458.
41. Ibidem.
42. Ibidem, p.459.
43. *A se vedea*, în acest sens, documentele oficiale care au urmat după 1749: *Radu Rosetti.* Op. cit., p.457-500.
44. *Paul Mihail, Zamfira Mihail.* Op. cit., p.159.
45. Ibidem.
46. Ibidem.
47. Ibidem, p.463.
48. Ibidem, p.472.
49. Ibidem, p.463.
50. Ibidem, p.491-494.
51. Moşierii basarabeni cereau să fie concretizate: mărimea carelor pentru transportarea cerealelor, lemnelor etc. pe care trebuie să le pună la dispoziţie ţăranul; să se indice concret lăţimea brazdei arate, mărimea snopului etc.
52. *Paul Mihail, Zamfira Mihail.* Op. cit., p.159.
53. Ibidem.
54. Ibidem, p.160.
55. Ibidem, p.162.
56. Ibidem.
57. Mărimea carului urma să fie determinată după următorul principiu: 6 care urmau să aducă lemne care vor constitui un „cubiceschi stânjen de trei arşini" *(Paul Mihail, Zamfira Mihail.* Op. cit., p.163*).*
58. ***Oca*** – unitate de măsură pentru capacităţi (lichide şi solide) şi pentru greutăţi. În Basarabia 100 de ocale erau egale cu 7 puduri şi 20 de funţi *(AISR, F. 379, inv. 2, d. 92, f. 3).*
59. Ibidem, p.164.
60. Ibidem.
61. Ibidem, p.165-166.
62. *A se vedea* în detalii Compartimentul VIII, punctul 8, al Regulamentului (*Ibidem, p.166).*
63. *Paul Mihail, Zamfira Mihail.* Op. cit., p.166.
64. Ibidem, p.167.
65. Ibidem.
66. Ibidem, p.167-168.
67. Ibidem, p.168.
68. Ibidem, p.166.
69. Ibidem, p.166-167.
70. Ibidem, p.167.
71. Ibidem.
72. Citat după: *Ia.S. Grosul.* Op. cit., p.297.
73. Ibidem, p.297-298.
74. Mai amănunţit despre punctul de vedere al contelui V.P. Kociubei *a se vedea* în: *Ia.S. Grosul.* Op. cit., p.297-299.
75. Ibidem, p.298.
76. Ibidem, p.299.
77. *Ia.S. Grosul.* Op. cit., p.300

Prezentat la 14.01.2008

CONSTITUIREA MODELULUI MARXIST AL ŞTIINȚEI ISTORICE (1917-1938)

Adrian DOLGHI

Catedra Istorie Universală

In this article the models of science and that of the historian in the Soviet society is researched. The author concludes that the historical science and the whole society as well, were transformed into a closed system, which lost its possibilities of developing itself. But the Soviet Historiography, fused with the policy and ideology, has become a component part of the totalitarian system. As a result, there was produced an unprecedented phenomenon in the history of the world culture – the phenomenon of the repressed science, it itself being not only the object of repression, but also their subject. The historians have become accomplice as well as victims of the totalitarian regime, the extollers of the reacting policy, faithful slaves of the leading elite.

După lovitura de stat din 1917, în Rusia, sistemul învățământului istoric superior a fost desființat. Înainte de toate, aceasta a ținut de anularea predării istoriei în instituțiile de învățământ superior şi şcoli. *Istoria*, ca disciplină de studii, a fost substituită de *ştiințele social*e care au fost utilizate în scopul ideologizării societății, determinând astfel, în mare parte, crearea unui sistem al ştiinței şi învățământului sociouman subordonat puterii. Concomitent, au fost întreprinse un şir de acțiuni de transformare a marxismului în doctrină ideologică a PC(b) al Uniunii Sovietice, fapt care a dus la constituirea unui nou model de interpretare a fenomenelor şi evenimentelor istorice – conceptul marxist-leninist al istoriei.

În articolul care urmează, în baza documentelor şi literaturii accesibile, ne-am propus drept scop de bază să analizăm factorii, cauzele, modul în care, în contextul Istoriei URSS în perioada 1918-1938, s-a trecut de la modelul de până la revoluție – la modelul marxist al ştiinței istorice. Acest lucru ne va permite să identificăm locul, rolul şi funcțiile principale ale ştiinței istorice în societatea sovietică; să elucidăm politica statului sovietic în domeniul învățământului istoric superior din URSS.

Limita cronologică inferioară a cercetării este anul 1917, an în care, e lucru ştiut, are loc *Marea Revoluție Socialistă din Octombrie.* Limita cronologică superioară o reprezintă anul 1938 – publicarea lucrării *Istoria PC(b) al Uniunii Sovietice. Curs Scurt* [1], eveniment care marchează începutul unei noi perioade în evoluția ştiinței istorice sovietice. Acest manual a exercitat o influență directă asupra ştiinței istorice în întregime din URSS şi a țărilor din lagărul socialist – semnificând, de fapt, apariția genului de istorie propagandistică țesută cu istoria partidului.

Baza izvoristică a prezentei cercetări o constituie documentele publicate, şi anume, scrisorile lui Lenin în care el şi-a exprimat direct atitudinea față de cercetarea şi predarea istoriei [2], decretele ce țin de învățământul universitar: decretul „Cu privire la predarea ştiințelor sociale în instituțiile de învățământ superior din RSFSR" din 19 noiembrie 1920 [3]; Decretul „Cu privire la instituirea minimului ştiințific, obligatoriu pentru predarea în toate şcolile superioare ale RSFSR" din decembrie 1920 [4]; Hotărârea „Cu privire la predarea istoriei în şcolile URSS" din 16 mai 1934 [5], Materialele Plenarelor şi Congreselor PC (b); Scrisorile lui Stalin cu privire la identificarea elementelor opoziționiste în partid [6].

Ultimele documente sunt deosebit de prețioase, deoarece în viziunea apților lui Stalin erau criticate modul de tratare a istoriei partidului şi erau date indicații cum trebuie de apreciat istoriografia de până la revoluție şi care sunt sarcinile ştiinței istorice în URSS. Astfel, în Rezoluția adunării activiştilor organizației de partid din oraşul Pskov a PC(b) din Rusia cu privire la cartea lui L.D. Troțki din 25 noiembrie 1924, lui Troțki i se aduc acuzații de falsificare a istoriei Revoluției din Octombrie şi a relațiilor avute cu Lenin [7].

La baza studierii şi cercetării istoriei în statul sovietic a fost pusă concepția istorică marxistă, care includea în calitate de teză fundamentală ideea determinismului social-economic în studierea istoriei. Conform acestei idei, toate luptele din istorie, indiferent dacă se desfăşoară pe tărâm politic, religios, filozofic sau pe oricare alt tărâm ideologic, nu sunt de fapt decât expresia, mai mult sau mai puțin, clară a luptelor dintre clasele sociale, iar existența şi, totodată, conflictele dintre aceste clase, la rândul lor, sunt condiționate de gradul de dezvoltare a stării lor economice, de natura şi felul producției lor şi de schimbul condiționat de aceasta [8]. Istoria, în statul sovietic, a însuşit drept principiu fundamental această teză – a primatului luptei de clasă. În linii mari, modelul viziunii marxist-leniniste asupra istoriei a fost însuşit de istoriografia sovietică, acceptându-l

drept ghid pentru cercetare. Ca piloni în cercetarea istoriei au fost utilizate toate observaţiile şi afirmaţiile lui Lenin [9, p.60], ideile şi opiniile apologetului rămânând incontestabile pe parcursul întregii perioade sovietice.

Problema constituirii modelului marxist al ştiinţei istorice a constituit deja obiectul cercetărilor. O contribuţie deosebită la această problemă au adus-o istoricii M.G. Iaroşevski [10], B.S. Ilizarov [11]; Stephane Courtois [12]; V.S. Braciov [13]; D.D. Tumarkin [14]; S.Markedonov [15], I.N. Afanasiev [16]; L.A. Sidorova [17]; I.M. Savelieva şi A.V. Poletaev [18]. Deosebit de interesantă, în opinia noastră, este monografia *Fără dreptul de a gândi. (Istoricii în epoca marii terori. Prezentare a destinelor)* de istoricul A.L. Litvin. În această lucrare, autorul cu lux de amănunte analizează şi argumentează teroarea istoricilor în epoca stalinistă. Autorul acestei lucrări afirmă: *„În ţara în care "a învins socialismul" nu vom găsi nici o ramură a ştiinţei care nu a suferit mari pierderi. Au fost supuse represiunilor nu doar creatorii dar şi roadele muncii intelectuale..."* [19, p.3].

Ca rezultat al studierii istoriografiei vis-à-vis de această problemă, identificăm în cadrul acesteia trei direcţii de abordare:

Direcţia aprecierii pozitive a istoriografiei sovietice. Conform acestei direcţii, modelul marxist al ştiinţei istorice în Uniunea Sovietică, pe parcursul a 70 de ani, s-a dezvoltat ascendent. Bazându-se pe ideile marxiste, ştiinţa istorică a putut, în opinia adepţilor acestei direcţii de abordare – Iu.Poliakov, V.Ivanov, M.Necikina [20], A.Hohlov [21], I.Grosul, N.Mohov [22], P.Miliukov [23] ş.a., să evite criza în care s-a pomenit gândirea istorică universală la răscrucea secolelor XIX-XX, s-a afirmat ca cea mai de frunte direcţie ştiinţifică, capabilă de a rezolva cele mai arzătoare probleme teoretico-metodologice. Experienţa şi realizările ştiinţei istorice sovietice, conform opiniei reprezentanţilor acestei direcţii, au fost recunoscute de multe şcoli de peste hotare [16, p.146-168]. Ei admit că procesul dezvoltării ştiinţei istorice nu a fost lipsit şi de unele lacune. Cele mai importante au fost următoarele: versiunea stalinistă a interpretării marxism-leninismului a dus la o relativă coborâre a nivelului cercetărilor, la dezorientare teoretică a unui şir de cercetători [24]; implicarea conducerii de partid în ştiinţă s-a manifestat prin numeroase interdicţii, îngrădiri ale accesului la lucrul cu documentele, prin reglementare strictă a contactelor cu reprezentanţii istoriografiei de peste hotare [25, p.21-30]; lucrările istorice deseori se dovedeau a fi ideologizate şi depindeau de conjunctura politică [26, p.508-511]. Dar chiar şi aceste neajunsuri, în opinia adepţilor acestei versiuni, nu exclud importanţa ştiinţifică a lucrărilor elaborate în etapele precedente ale dezvoltării istoriografiei. Pentru adepţii acestei direcţii de abordare, sunt caracteristice contrapunerea perioadei leniniste (anii 20) şi staliniste a dezvoltării ştiinţei, evidenţierea rolului hotărârilor Congresului XX şi cu regret, critica influenţei cultului personalităţii asupra ştiinţei istorice nu a fost consecventă [27].

Direcţia abordării diferenţiate a istoriografiei sovietice. Pentru această direcţie de abordare, este caracteristică recunoaşterea necesităţii unei atitudini diferenţiate faţă de modelul marxist al ştiinţei istorice. S-au constituit şi anumite variante ale unei astfel de diferenţieri. De exemplu, manifestări negative în diferite ramuri ale ştiinţei istorice, în particular, se remarcă că multe nenorociri ale ştiinţei istorice din perioada sovietică aveau loc din cauza poziţiei privilegiate a istoriei partidului, în timp ce alte direcţii, în special legate de studierea perioadei anterioare revoluţiei, se dezvoltau fructuos [16, p.147]. Conform opiniei adepţilor acestei abordări – G.Bordiugov, G.Kozlov [28], L.Sidorova [17], Iu.Afanasiev [16], A.Şapiro [29] ş.a., este necesar a se ţine cont, în fiecare caz, de deformările din cercetările istorice şi de adevărurile ce corespund criteriilor ştiinţifice. Aceste cercetări deseori se reduc la aprecieri ale istoriografiei după principiul „pe de o parte – pe de altă parte".

Direcţia abordării radicale. În abordarea şi aprecierea cea mai radicală a modelului marxist al ştiinţei istorice, se punea la îndoială faptul corespunderii ştiinţei istorice sovietice criteriilor ştiinţifice, având în vedere nu doar viziunile contemporane despre ştiinţă, dar şi viziunile perioadei sovietice. Dacă în anii 1985-1986 despre criza internă a ştiinţei istorice sovietice vorbeau preponderent doar publiciştii, atunci după 1991, o astfel de abordare a căpătat o răspândire largă şi printre istoricii profesionişti [30]. Această tendinţă istoriografică persistă în lucrările autorilor M.Iaroşevski [10], B.Ilizarov [11], V.Braciov [13], V.Dunaievski [31], W.P. Meurs [32], I.Ţurcanu [33]. Specific lucrărilor publicate în perioada sovietică a anilor 80, în pofida multitudinii de abordări, este predominarea caracteristicilor axiologice în cercetare, acces limitat la sursele documentare, partinitatea istoricilor. Aceasta se explică prin faptul că spre sfârşitul anilor 80 istoricii au cercetat specificul interacţiunii dintre putere şi ştiinţă în condiţiile dominaţiei ideologiei comuniste şi a regimului comunist. După 1991, istoricul se simte liber de orice presiuni, astfel că se ajunge la unele concluzii demne

de apreciere: „În fața noastră – afirmă istoricul M.G. Iaroşevski, cu referire la ştiința istorică sovietică a acelor ani – e un fenomen fără precedent în istoria culturii universale – al ştiinței reprimate" [10, p.10]. Obiectul represiunilor a fost comunitatea ştiințifică în întregime, mentalitatea ei, viața sa în toate manifestările. Trebuie să vorbim, prin urmare, nu numai despre savanți persecutați, dar şi despre idei şi direcții ştiințifice, instituții ştiințifice, cărți şi reviste, arhive declarate secrete.

Constituirea modelului marxist al ştiinței istorice avea loc pe câteva căi: *a) Instituționalizarea ştiinței istorice marxist-leniniste şi lichidarea vechilor instituții de învățământ superior şi de cercetare în domeniul istoriei; b) Propaganda ideologiei marxist-leniniste şi lupta cu adversarii politici; c) Teroarea ca formă a represiunii ştiinței istorice şi a manifestărilor opoziționiste față de politica oficială.*

Aceste căi şi metode de „afirmare" – impunere a modelului marxist-leninist al ştiinței istorice, aveau ca scop final facilitarea instaurării monopolului ideologic asupra conştiinței maselor populare. Pentru a elucida mai convingător metodele şi căile de constituire a modelului marxist al ştiinței istorice, vom analiza în continuare fiecare cale în parte.

a) Instituționalizarea ştiinței istorice marxist-leniniste şi lichidarea vechilor instituții de învățământ superior şi de cercetare în domeniul istoriei. Pregătirea istoricilor marxişti avea o mare importanță nu numai pentru soarta ştiinței, dar şi pentru regimu în ansamblu. În opinia reprezentanților istoriografiei sovietice, de exemplu, a istoricului L.Ivanova, *„istoricii devin un sprijin şi ajutor al partidului comunist şi al guvernului sovietic în lupta de clasă".* Prin urmare, pregătirea istoricilor era concepută ca o componentă importantă a luptei pentru petrecerea în țară a „Revoluției Culturale" şi educarea maselor în spiritul ideologiei marxiste [34, p.4]. Direcția principală de activitate, astfel, devine – deschiderea centrelor ştiințifice şi universitare, exclusiv comuniste, şi diminuarea drastică a subsidiilor şi altor finanțări pentru cercetările desfăşurate în instituțiile cu orientare tradițională.

Instituționalizarea ştiinței istorice marxist-leniniste şi procesul constituirii modelului marxist al ştiinței istorice s-a desfăşurat în câteva etape: *1) Anii 1917-1920 – faza incipientă a instituționalizării ştiinței istorice marxist-leniniste; 2) Anii 1920-1929 – perioada transformărilor instituționale hotărâtoare; 3) Anii 1929-1934 – perioada afirmării monopolului ideologic comunist prin propagandă şi teroare; 4) Perioada anilor 1934-1938 – restaurarea învățământului istoric superior şi impunerea modelului stalinist de studiere şi cercetare a istoriei.*

***1) Anii 1917-1920 – faza incipientă a instituționalizării ştiinței istorice marxist-leniniste*.** În primii ani de activitate (*1917-1920)*, guvernul sovietic şi partidul aveau o atitudine precaută față de şcoala superioară şi față de cadre. Noului regim nu-i ajungeau forțe pentru a asigura instituțiile de învățământ cu cadre marxiste. Astfel, acei profesori care nu erau pe placul regimului au avut posibilitatea de a-şi continua activitatea la catedrele universitare [31]. Însă predarea ştiințelor umanistice a început să fie transferate pe baze marxiste [35, p.133]. Primul centru marxist de ştiințe sociale creat a fost Academia Socialistă (1918, Comunistă – din 1924) [36, p.55]. În anii 20 această instituție era o „adevărată forjerie de cadre marxiste". Conform statutului ei din 1926, scopurile ei principale erau: *elaborarea problemelor marxism-leninismului; lupta cu perversiunile burgheze ale marxismului; lupta pentru promovarea strictă a principiilor materialismului dialectic atât în sfera ştiințelor socioumane, cât şi a celor reale şi demascarea reminiscențelor idealismului* [37]. Prin urmare, acestei instituții i s-a oferit rolul conducător în procesul constituirii şi fundamentării teoretice a modelului marxist-leninist al ştiinței istorice. Acest tipaj al obiectivelor urma să fie multiplicat fiind puse şi în fața celorlalte instituții academice şi universitare create în URSS. Deoarece majoritatea istoricilor şcolii vechi au manifestat precauție, iar unii ostilitate în ce priveşte aplicarea acestor metode, ca de exemplu R.Viper, C.Melgunov, puterea sovietică a recurs la lichidarea facultăților de istorie [34, p.12], lichidarea titlurilor didactice şi gradelor ştiințifice şi privilegiilor legate de acestea. În contextul acestor măsuri, se înscrie şi anularea sistemului de atestare a cadrelor ştiințifice [38].

Prima instituție de pregătire nemijlocită a istoricilor-marxişti a fost Universitatea Comunistă „I.M. Sverdlov", organizată în 1919 [36, p.58]. Iar în locul facultăților de istorie, lichidate în anul 1919 la universitățile din Moscova şi Petrograd, au fost create facultăți de ştiințe sociale (ФОНы) [39].

2) Transformările au devenit mai accelerate în timpul celei de ***a II-a etape a instituționalizării învățământului istoric superior – 1920-1929 – perioada transformărilor instituționale hotărâtoare*.** În 1920, prin Hotărârea CC al PC a fost adoptată decizia de a crea Muzeul Marxismului, care în 1921 a fost transformat în Institutul „K.Marx şi F.Eengels" [36, p.55]. Un pas hotărâtor spre transformarea şcolii sovietice a fost

adunarea de partid pe problemele învăţământului (31.12.1920-4.01.1921) de la Moscova, la care s-a discutat problema reorganizării învăţământului universitar [34, p.14]. În baza raportului Comisiei pentru reorganizarea radicală a predării ştiinţelor umanistice în şcoala superioară, a fost finisată elaborarea *„strategiei"* de reorganizare a învăţământului public. În 1921, V.Lenin a emis trei decrete: Decretul Consiliului Comisarilor Norodnici cu privire la înfiinţarea aşa-numitelor „Institute ale Profesurii Roşii", din 11 februarie [40, p.325], şi două decrete cu privire la Planul fixării minimului ştiinţific, obligatoriu pentru predarea în toate şcolile superioare ale RSFSR, din 4 martie, care au jucat un rol decisiv în predarea ştiinţelor umanistice în învăţământul superior pe baza principiilor marxiste şi în ce priveşte pregătirea cadrelor. Pentru a putea preda în instituţii de învăţământ superior, fiecare cadru didactic trebuia să posede un minim de cunoştinţe despre marxism şi să împărtăşească viziunile partidului; totodată, a fost stabilit controlul asupra cadrelor ce urmau a fi angajate în instituţiile de învăţământ superior.

Într-un articol publicat în ziarul „Pravda" în anul 1931, M.N.Pokrovski îşi amintea că ideea creării „Institutelor Profesurii Roşii" îi aparţine lui Lenin, care i-ar fi spus lui Pokrovski despre planul pregătirii cadrelor pentru învăţământul universitar: „Tuturor profesorilor de ştiinţe sociale li s-a pus scopul: de a studia în termen cât mai scurt bazele marxismului şi în continuare de a preda doar în conformitate cu programe marxiste" [19, p.7]. În conformitate cu acest scop, studenţii erau selectaţi mai degrabă în dependenţă de originea lor proletară decât de cunoştinţele lor în domeniul istoriei, ceea ce a dus la pregătirea a numeroşi „profesori roşii" gata să lupte pentru cauza partidului, însă puţin competenţi în probleme legate de istorie. Aceştia, urcând la catedrele universitare, au promovat supunerea oarbă faţă de partid, frica, lipsa moralităţii, înclinaţia spre denunţuri.

În această perioadă, se observă un proces permanent de reorganizare a Facultăţilor de ştiinţe sociale. Acestea erau legate, în primul rând, de necorespunderea cursurilor, procesului de predare/învăţare cerinţelor înaintate de liderii bolşevici. Astfel, organele de partid cu insistenţă întăreau nucleul marxist al cadrelor acestor facultăţi, componenta social-economică a planurilor de studii. În anul 1922 au fost anulate cursurile *„vechi"* de istorie, şi introduse *„cursuri de lovitură" – istoria partidului şi leninismului, istoria socialismului, istoria mişcării revoluţionare* etc., încredinţate spre a fi predate numai istoricilor marxişti sau activiştilor de partid. În 1923, în cadrul universităţilor din Rusia Sovietică, funcţionau deja şapte facultăţi de ştiinţe sociale *(cu secţii de istorie)* [41, p.34]. Însă, întrucât noua armată de profesori *„nu era suficient pregătită politic"* – nu putea să elaboreze cursuri şi manuale noi pe principii marxist-leniniste şi să reorganizeze predarea istoriei şi din cauza insuficienţei de cadre, au fost închise un şir de facultăţi de ştiinţe sociale, şi lăsate patru: la Universităţile din Moscova, Petrograd, Saratov şi Rostov. De selectarea cadrelor se ocupa Secţia de Agitaţie şi Propagandă a CC PC(b)R şi organizaţiile de partid orăşeneşti care *„rezolvau activ toate problemele legate de activitatea facultăţilor de ştiinţe sociale"* [34, p.23]. Deţinând toate pârghiile puterii, organele de partid şi-au subordonat întregul proces de instruire.

Alte instituţii de învăţământ superior create sunt Universităţile Comuniste, care au fost organizate în nouă oraşe din Rusia Sovietică. Ele pregăteau lucrători de partid, profesori pentru şcolile de partid, inclusiv profesori de istorie. În 1926 facultăţile de ştiinţe sociale au fost lichidate. Pe baza lor au fost create facultăţi de Etnologie, Istorie şi Filologie, Istorie şi Drept [36, p.58]. Un rol important în pregătirea cadrelor de propagandă au avut Institutul „V.I. Lenin", Institutul „K.Marx şi F.Engels", Institutul de Istorie a Partidului. Institutul „V.I. Lenin" a fuzionat cu Institutul de Istorie a Partidului (1928), (în urma comasării acestuia cu Institutul „K.Marx şi F.Engels" a fost creat Institutul „Marx-Engels-Lenin" (1931)).

În fruntea instituţiilor nou-create şi în posturile de profesori s-au situat, de regulă, funcţionari de partid, fără studii istorice de specialitate. Director al Institutului de Istorie a Partidului a devenit M.S. Olminski, al Institutului „V.I. Lenin" L.B. Kamenev, iar multe instituţii s-au situat sub conducerea lui M.N. Pokrovski, care ocupa atunci 19 funcţii [34, p.181].

3) Anii 1929-1934 – perioada afirmării monopolului ideologic comunist prin propagandă şi teroare. În iulie 1929 a fost întărit statutul arhivelor de partid. CC numea şi destituia componenţa colegiilor de redacţii ale revistelor ştiinţifice, permitea sau interzicea să predea anumitelor persoane etc. În felul acesta, se crea mecanismul de concentrare şi subordonare totală a ştiinţei, transformând-o într-o servitoare politică şi ideologică a politicii curente. Istoricii trebuiau să înţeleagă că fără permisiunea CC ei nu reprezintă nimic, sunt incapabili de a cerceta, preda, trăi. În afară de aceasta, prin secretizarea arhivelor se manipula cu trecutul – o punte către viitor, mai exact pentru putere [19, p.9].

4) Perioada anilor 1934-1938 – restaurarea învăţământului istoric superior şi impunerea modelului stalinist de studiere şi cercetare a istoriei.

Procesul instituţionalizării şi centralizării ştiinţei istorice se apropia de final. Astfel, prin Hotărârea Sovietului Comisarilor Norodnici ai URSS şi CC PCUS din 15 mai 1934 *„Cu privire la predarea istoriei în şcolile URSS”* se reforma învăţământul istoric şcolar şi superior şi structura organizatorică a însăşi ştiinţei istorice, se modifica structura tematică şi obiectul istoriei, se creau manuale de istorie unice, toţi profesorii de istorie trebuiau să urmeze cursurile de perfecţionare, a început publicarea revistei „Istoria în învăţământul mediu”. Prin hotărârea *„Cu privire la predarea istoriei în şcolile URSS”* se introduceau în programele şcolare cursurile de *Istorie a URSS* şi *Istorie universală*. Restabilirea învăţământului istoric şcolar a provocat reforma învăţământului superior. Începând cu septembrie 1934, au fost restabilite facultăţile de istorie a Universităţii de Stat din Moscova şi a Universităţii de Stat din Leningrad, apoi şi în alte instituţii de învăţământ superior, întrucât şcoala avea nevoie de profesori de istorie. La facultăţile de istorie pe lângă obiectele de bază se studiau şi alte discipline (de exemplu, *Bazele marxism-leninismului, Istoria PCUS, Comunismul ştiinţific*, *Ateismul ştiinţific* etc.), care erau incluse în planul de studii, scopul fiind de a-i face adepţi ai noii puteri şi propagandişti ai acesteia.

În acelaşi context, în a doua jumătate a anilor 30 are loc restructurarea organizaţională a ştiinţei istorice. Centru principal de cercetare în domeniul istoriei devine Institutul de Istorie al AŞ URSS: prin decizia Sovietului Comisarilor Norodnici din 8 februarie 1936 Academia Comunistă a fost lichidată, iar institutele (inclusiv Institutul de Istorie) au trecut în cadrul Academiei de Ştiinţe a URSS [42] – cu tradiţia organizării „burgheze” a ştiinţei s-a sfârşit. Astfel, cercetarea istoriei a fost concentrată într-un singur centru academic. Avea loc un fel de sinteză a cadrelor marxiste şi reprezentanţilor „şcolii vechi” ce au acceptat metodologia marxistă. Procesul de cercetare de la catedrele facultăţilor de istorie, de asemenea, a fost subordonat academiei, iar scrierile istorice care nu se încadrau în limitele poziţiei oficiale erau aspru reprimate. Astfel, putem considera că instituţionalizarea ştiinţei istorice şi a învăţământului istoric superior ia sfârşit în anul 1936, ceea ce a mai urmat până în anul 1938 – a „perfecţionat” aparatul stalinist, conţinutul ideologic al cursurilor predate şi a rezultatelor cercetărilor ştiinţifice, componenţa corpului didactico-ştiinţific din cadrul instituţiilor de învăţământ superior şi de cercetare din URSS.

O altă cale a constituirii modelului marxist al ştiinţei istorice, de altfel intercalată cu cea de instituţionalizare, a fost propaganda intensivă a ideologiei marxist-leniniste şi lupta ideologică.

b) Propaganda ideologiei marxist-leniniste şi lupta cu adversarii politici. Lovitura de stat din 1917 a avut drept urmare nu numai transformări de ordin social-economic, politic dar şi în domeniul ideologiei, în special, punându-se sarcina educării tinerei generaţii în spiritul marxist-leninist, spirit istoric în care prioritate se dădea următoarelor teme: *contradicţiile sociale dintre exploatatori şi exploataţi: lupta de clasă locomotiva istoriei, necesitatea lichidării proprietăţii private.* Or, majoritatea ideilor aveau ca bază Manifestul Partidului Comunist, prima frază a căruia *„Istoria oricărei societăţi de până azi este istoria luptei dintre clase”* [43]. Înaintând ca obiectiv final al evoluţiei istorice – comunismul, ştiinţa şi învăţământul istoric au devenit domeniul principal al frontului ideologic. Scopul acestora era de a forma la populaţia sovietică o concepţie marxist-leninistă, de a-i educa drept activi constructori ai comunismului şi patrioţi înfocaţi ai „patriei socialiste” [44]. Astfel, se preconiza de a crea un cetăţean sovietic tipic – *„homo sovieticus”*. Lipsa de cadre, corespunzătoare cerinţelor noului regim, impunea necesitatea creării instituţiilor de învăţământ superior şi facultăţilor de istorie unde să fie pregătiţi istorici conform cerinţelor partidului. Nu era îndeajuns *„homo sovieticus”*, era nevoie de *„historicus sovieticus”,* de un om nou şi o istorie nouă. Aşadar, s-a purces la un drum lung, dar care s-a soldat cu o victorie totală. S-a format o armată întreagă de istorici care au scris corespunzător gusturilor Puterii.

Pe parcursul unui deceniu de influenţă totală a partidului asupra ştiinţei istorice, s-a format un anumit tip al istoricului, ce s-a învăţat să accepte conducerea ca ceva natural şi firesc. S-a constituit tipul istoricului de partid, însetat de această conducere şi care se simţea incomod fără ea. M.Ghijrhjidski menţiona: *„Institutul Profesurii Roşii a apărut în anul 1921 ca armă a partidului nostru pe frontul ideologic. Nici o abatere în direcţia ştiinţei "pure" institutul nu admite”* [45]. Partidul şi statul sovietic avea nevoie de istorici, pentru care raţionamentele şi scopurile politice erau, indiscutabil, criteriu mult mai important decât adevărul istoric.

Bază pentru scrierile istorice au devenit operele lui Lenin şi „ale leninştilor credincioşi”, care doar în linii foarte generale ar fi putut fi considerate istorice, publicate în tiraje enorme. E suficient a menţiona că doar din 1917 până în decembrie 1923 au fost tipărite 650 ediţii ale operelor lui Lenin, inclusiv 200 în toate limbile

popoarelor URSS şi în numeroase limbi străine cu un tiraj total de 6 milioane exemplare [19, p.7]. În acelaşi timp, în ediţii paralele sub forma de „Opere alese" se editau lucrările lui Troţki (21 vol.), Zinoviev (16 vol.), Râkov (4 vol.), Kamenev (12 vol.), cărţile lui Buharin, iar în curând pe primul plan (după tiraje şi importanţă) se urcă „operele tovarăşului Stalin".

Apologeţii ideologiei comuniste au scris şi multiplicat în milioane de exemplare *„adevărurile comuniste"* astfel ca cetăţeanul să găsească răspunsurile la toate întrebările, sarcina cea mai importantă ce urma a fi realizată fiind de a argumenta cu desăvârşire legalitatea *„Revoluţiei din Octombrie"* şi a desfăşurării unei astfel de revoluţii în întreaga lume. Astfel, istoricul şi metodologul rus V.V. Ivanov a determinat următoarele funcţii ale istoriei în societatea sovietică: *a depista şi a demasca scopurile de clasă ale „reacţionarilor occidentali"; a prezenta realizările socialismului matur; a educa ura faţă de exploatatori şi mândria pentru revoluţia săvârşită de popor; a demasca esenţa anticomunismului; a servi cauza progresului social* [46, p.51-64]. Aceste concluzii au fost efectuate nu în timpul regimului stalinist, ci deja la mijlocul anilor 80, ceea ce dovedeşte că esenţa regimului totalitar, caracterul ideologizat al ştiinţei istorice, funcţiile ei, pe parcursul întregii perioade sovietice, nu s-au schimbat.

Raţionamentele şi principiile, în conformitate cu care avea loc cunoaşterea istoriei, au fost „înţelese" de lideri: *„în ţară a avut loc revoluţia socialistă în conformitate cu legile evoluţiei social-istorice, care au fost descoperite de Marx şi Engels, şi care au fost dezvoltate de Lenin, Stalin, Partidul Comunist",* şi ele nu trebuiau să trezească suspiciuni, dar respectate cu stricteţe. Scopul ştiinţei se reducea la faptul de a demonstra ceea ce era evident pentru fondatori. Indicaţiile generale au condiţionat problematica istoriografică corespunzătoare, noul limbaj al ştiinţei istorice sovietice. *Formaţie, proces, clasă, partid, revoluţie, marxism, proletariat* – acestea sunt bazele noului vocabular istoric. Dar cel mai popular şi mai răspândit termen în istoriografia sovietică până la sfârşitul anilor 80 a devenit cuvântul *„luptă".* De aici rezultă şi formarea temelor centrale ale cercetărilor istorice – *istoria mişcării revoluţionare în Rusia şi alte republici unionale, istoria revoluţiilor ruse, istoria luptei claselor şi partidelor, istoria partidului bolşevic, Leniniada istorică şi Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie.*

În calitate de argumente în plus menţionăm că în 1931 Stalin adresează ziarului „Revoluţia proletară" o scrisoare în care critica istoricii pentru faptul că „puneau discutarea axiomelor mai presus de interesele vitale ale Partidului", impunând istoricilor propria definiţie a noţiunii *„spirit partinic".* Aplicarea scrisorii lui Stalin a însemnat concedierea a zeci de profesori universitari, expulzarea lor din partid şi discreditarea lor ca savanţi. Acest lucru s-a întâmplat, deoarece în „Istoria Partidului" în patru volume, lui Stalin nu i s-a oferit locul *„cuvenit"* de *„mare conducător"* al popoarelor. În acest mod, misiunea istoricului nu mai era să investigheze în mod critic trecutul, bazându-se pe ideile marxismului, cum se declarase anterior, ci să modeleze istoria după axiomele politice la zi şi să renunţe la toate celelalte opinii. Astfel, Stalin a făcut din scrierea istoriei un instrument de îndoctrinare a maselor [32, p.24], rescrierea istoriei devenind unul din mijloacele ideologice principale ale instaurării stalinismului [47], de constituire a cultului personalităţii.

Partidul nu doar forma structurile organizaţionale ale ştiinţei istorice, el determina şi componenţa personalului ştiinţific, aprecia conţinutul sarcinilor propuse. De la începutul anilor 20 în viaţa ştiinţifică a intrat practica publicării Tezelor Secţiei Agitaţie şi Propagandă a Comitetului Central (apoi a tezelor şi hotărârilor CC PCUS), care conţineau *concluzii, aprecieri, fapte* etc. obligatorii pentru comunitatea ştiinţifică. Alt complex de documente, de care trebuia să ţină cont istoricii, sunt acte ce apreciază situaţia lucrurilor în însăşi ştiinţa istorică, directive care conţineau hotărâri cu privire la deschiderea unora sau altor instituţii istorice, se aprecia calitatea publicaţiilor istorice. Fără hotărârea CC a fost imposibil a deschide sau a închide o anumită instituţie [48, p.382]. Directivele de partid puteau lua imaginea unor forme mai „intime". De exemplu, sub forma unei scrisori neoficiale sau recomandări [49], dar caracterul „neoficial" al acestora nu diminua obligativitatea lor.

Întreaga perioadă (1917-1938) în domeniul ştiinţei istorice, dar şi în domeniul vieţii politice din URSS a însemnat lupta împotriva adversarilor politici. Aceşti adversari au devenit nu doar „troţkiştii", reprezentanţii şcolii vechi, dar şi numeroşi istorici care au contribuit la constituirea şi dezvoltarea „modelului marxist" al ştiinţei istorice, adepţi ai marxism-leninismului şi, în cele din urmă, ai versiunii staliniste, dar s-au pomenit a fi declaraţi adversari. Acest fenomen este uşor explicabil prin faptul că lupta se desfăşura nu doar între Stalin şi adversarii săi, dar şi între savanţii istorici, care concurau între ei, şi deseori viziunile lor erau contradictorii. Astfel, M.N.Pokrovski, expunându-şi viziunea sa asupra istoriei Rusiei, nu a admis critici la adresa lucrării

sale, fiind demonstrat faptul că nu a fost străin de discreditarea în presă şi literatura de specialitate, exilarea sau întemnițarea savanților S.F. Platonov, A.I.Iakovlev, V.Piceta, E.V. Tarle ş.a. [19, p.12-13]. După cum s-a demonstrat ulterior, sistemul stalinist era lipsit de orice principii morale. Imediat după moartea lui Pokrovski, ideile sale şi discipolii săi au fost discreditați. Înşişi cei care au fost arma de luptă în mâna lui Stalin au căzut sub acuzații de opoziție a viziunii oficiale.

La 27 ianuarie 1936, edițiile ziarelor „Pravda" şi „Izvestia" au fost aproape în întregime dedicate problemelor științei istorice. Pe primele pagini ale ambelor ziare se prezenta comunicarea „Consiliului Miniştrilor URSS şi a CC PC(b) al Uniunii Sovietice" în care se aprecia predarea istoriei în țară, se constata mersul nesatisfăcător al pregătirii manualelor şcolare şi universitare şi se prezenta conținutul Hotărârii CC şi a Consiliului Comisarilor Poporului *„Cu privire la manualele de istorie"* emisă cu o zi înainte (26.01.1936). Ziarele au publicat obiecțiile lui I.Stalin, A.Jdanov şi C.Kirov (pregătite încă la 8-9 august 1934) asupra schițelor manualelor de istorie modernă şi de *Istorie a URSS*. În comunicare se arăta clar că *„motivul principal al neajunsurilor, prezente în știința istorică sovietică, sunt viziunile "antimarxiste, antileniniste, antiștiințifice, asupra științei istorice, înrădăcinate în rândul unor istorici". Tendințele periculoase şi încercările de lichidare a istoriei ca știință,* – se menționa în comunicare, – *sunt legate în primul rând de răspândirea concepțiilor greşite, specifice aşa-numitei "şcoli istorice a lui Pokrovski".* De aceea *„scopul depăşirii acestei concepții,* - se menționa în continuare, – *este o premisă necesară atât pentru elaborarea manualelor de istorie, cât şi pentru dezvoltarea științei istorice marxist-leniniste şi a învățământului istoric în URSS"* [50]. În continuare, au urmat numeroase articole de denigrare a lui Pokrovski şi a discipolilor săi, coordonate direct de Stalin, Jdanov şi „Comisia CC şi a Consiliului Comisarilor Norodnici pentru elaborarea manualelor de istorie". Această campanie de critică asupra şcolii lui Pokrovski, asupra manualelor şcolare şi universitare, a fost o pregătire a terenului pentru editarea în 1938 a „Cursului scurt" şi de luare sub control total a procesului de cercetare şi predare a istoriei în URSS. În felul acesta, Stalin şi acoliții săi au înlăturat ultima opoziție care s-a manifestat în URSS cu privire la politica statului în domeniul științei şi învățământului istoric.

c) Teroarea ca formă a represiunii științei istorice şi a manifestărilor opoziționiste față de politica oficială. Fenomenul științei istorice persecutate este bine cunoscut în societatea totalitară. Mai rar se elucidează o altă fațetă a caracteristicii științei istorice: fiind supusă represiunilor, ea însăşi a devenit un mijloc puternic al acestora. Falsificând istoria, deformând conştiința, răspândind mituri, știința istorică împreună cu organele represive reprima, nimicea, constrângea [16, p.148]. Acest rol al științei istorice nu este mai puțin important în aprecierea locului şi rolului ei în societatea sovietică.

Puterea politică, prin diverse mijloace, a transformat știința în mecanism al sistemului politic. Se elaborau, de asemenea, principii noi ale relațiilor dintre știință şi stat. Astfel, principiul autonomiei instituțiilor științifice şi a universităților devenea inaplicabil. Academia de Științe cu libertatea academică a devenit un element străin, fiind chiar în pericolul de a fi lichidată. Dar noul regim a prevăzut posibilitatea transformării acestei instituții pur științifice în organ de persecutare a științei.

Includerea totală a istoriei în regimul sovietic era asigurată cu mijlocirea organelor securității de stat. Pe parcursul a şaptezeci de ani s-a creat un triunghi specific: PCR/PUC(b)/PCUS – CK/GPU/NKVD/KGB– Academia de Științe (cu institutele sale) şi instituțiile de învățământ superior [51]. Întrucât nu doar fiecare cuvânt spus, dar chiar şi fiecare gând era interpretat drept culpă, în astfel de „alianță" nu era nimic neobişnuit, dimpotrivă, această relație era variată şi rezistentă. Cu ajutorul organelor de securitate, Partidul Comunist „ajuta" istoricii să însuşească concepția leninistă a procesului istoric, metodele marxiste de cercetare. Colaboratorii acestor instituții obțineau de la istorici recunoaşterea celor mai grave crime: minimalizarea rolului „Marii Revoluții din Octombrie" în istorie, împărtăşirea concepțiilor burgheze etc. Metodele de obținere a astfel de mărturii sunt bine cunoscute [16, p.95-109]. Aceste *„colaborări"* erau considerate atât de fireşti, încât profesorii sovietici au mai introdus printre sarcinile lor încă una: *„Noi trebuie să devenim toți cekişti"* [16, p.161].

Conform Manifestului Partidului Comunist, lupta împotriva duşmanilor de clasă presupunea nu doar lupta contra burgheziei şi a culacilor, luptă care se desfăşura în perioada anilor, dar a fost acompaniată şi de lupta împotriva intelectualității, majoritatea cărora se trăgeau din păturile înstărite, din rândurile dvorenilor, aristocraților de viță etc. Evident, printre reprezentanții intelectualității ce nu puteau împărtăşi noile „valori" se aflau, în primul rând, istoricii care, în mod evident, încercau să nege lupta de clasă, deoarece ea însemna lipsirea lor de drepturile lor de drept şi privilegii care le aveau nu doar ca profesori, dar şi ca moştenitori ai bunurilor, fie prin sistemul vânzare/cumpărare, fie prin cel de moştenire. De aceea era şi firesc ca istoricii de

viță veche să devină ținta PC(b) Rus, iar apoi al Uniunii Sovietice. Or, în istoriografia veche era pusă la baza procesului istoric concepția evoluției, apoi PC(b) pune la bază principiul revoluției. Respectiv, pentru a constitui un model, un exemplu al istoricului care ar fi avut la bază concepția revoluționară, era necesar de luptat, în primul rând, cu istoricii de viță veche, pregătindu-se astfel terenul pentru tânăra generație de istorici.

Materialele de care dispunem ne permit să afirmăm că procesul epurării s-a desfăşurat în câteva etape. Prima etapă este perioada (1921-1923) – campanie de epurare a intelectualității sovietice prin interogări, exilări, expulzări din țară. Un destin tragic l-au avut, după datele lui A.M. Reşetov, circa 500 de istorici-etnografi, dintre care mulți şi-au pierdut viața în acel măcel, alții trecând prin închisori, lagăre şi exil au supraviețuit şi după reabilitare s-au întors în știință [52, p.3].

Al doilea val al represiunilor a avut loc în anii 1928-1931. Începând cu intelectualitatea tehnică („Dosarul minerilor", 1928), Stalin apoi şi-a orientat atenția asupra reprezentanților științelor socioumanistice. Prima acțiune s-a răsfrânt asupra istoricilor, majoritatea cărora era legată de Academia de Ştiințe. Lansarea primului plan cincinal de către Stalin, în 1928, s-a soldat şi cu o campanie generală împotriva ultimilor istorici „burghezi", iar în 1929-1930 aceasta a culminat cu *„epurarea"* în Academia de Ştiințe [32, p.24]. Conducătorul oficial al științei istorice M.N.Pokrovski a anunțat despre sfârşitul perioadei de *„coexistență paşnică"* cu savanții şcolii vechi, iar V.M. Molotov, preşedinte al Sovietului Comisarilor Norodnioci, a declarat că anul 1930 trebuie să fie *„ultimul an de activitate pentru vechii specialişti"* [31]. Astfel au început prigonirile academicienilor incomozi. Din academie au fost concediați 800 de savanți, fiind astfel distrus potențialul științific al științei ruse, şi continuitatea fără de care nu era posibilă dezvoltarea normală a științei. Se creau premise pentru stagnarea gândirii științifice în statul sovietic [53]. *„Epurarea"* în Academia de Ştiințe a durat mai mult de un an şi s-a terminat în februarie 1931 prin aşa-numitul *„Dosar al academicianului S.F. Platonov"* [13].

Ca rezultat al represiunilor, care au decapitat catedrele de istorie ale Universităților din cele mai mari oraşe ale URSS, de asemenea, concedierea şi moartea survenită în curând a conducătorilor Academiei Comuniste M.N. Pokrovski (1931) şi a Comisariatului Educației A.V.Lunacearski (1933), în domeniul istoriei s-a creat o situație dificilă, în condițiile în care „cadrele vechi" au fost lichidate, iar alte „cadre noi" nu fusese create. Neluând în considerație universitățile din Moscova şi Leningrad, la toate facultățile de istorie de la toate universitățile şi institutele pedagogice din Federația Rusă în anul 1937 se numărau doar 13 profesori universitari şi 16 conferențiari [54, p.127].

Un nou val al represiunilor a avut loc spre sfârşitul anilor 30. În ochii întregii lumi se desfăşura tragedia savanților N.M Lukin, P.I.Anatoliev, P.P. PAradizov, N.N.Vang, G.G. Fridliand, M.N.Tihomirov şi a altor istorici talentați discreditați şi persecutați. Aceeaşi soartă au cunoscut-o nu doar istoricii din capitală, ci şi cei provinciali. Conform art. 58-11 al Codului penal al RSSR au fost represați M.O. Polocevnâi, C.Z. Solohov, G.G. Grigor, M.B. Klocikov ş.a. [55, p.21]. Un exemplu tipic al represiunii poate servi cel al istoricului D.B Reazanov, unul dintre cei mai activi participanți la propaganda comunistă şi primul director al Institutului „K.Marx şi F.Engels": În una din cuvântările sale menționa: *„Eu nu sunt bolşevic, nici menşevic şi nici leninist. Eu sunt doar marxist şi ca marxist sunt comunist"*[56]. Din cauza spiritului său activ şi agitat, a trezit nemulțumirea lui Stalin, astfel, în februarie 1931 Reazanov a fost demis din funcția de director al Institutului, exclus din partid şi exilat în oraşul Saratov, în anul 1937 este iarăşi arestat, iar în 1938 executat [31].

Apoteoza cultului personalității lui Stalin poate fi considerată publicarea în 1938 a lucrării *Istoria Partidului Comunist (bolşevic) al Uniunii Sovietice. Curs scurt,* unde toată perioada de după revoluție a istoriei ruse este prezentată ca rezultatul activității „geniului lui Stalin" şi a represiunilor în masă în anii 1936-1938, ce au lichidat posibilii adversari politici ai *„marelui lider al popoarelor"*. Pentru argumentarea represiunilor politice, Stalin a înaintat teoria, conform căreia lupta de clasă se acutizează, deoarece *„duşmanii poporului"* îşi întăresc rezistența paralel cu construcția socialismului. Astfel, în anii 1936-1938 au fost desfăşurate trei procese politice deschise, în cadrul cărora un şir de lideri de stat şi partid (Zinoviev, Kamenev, Peatkov, Radek, Buharin, Râkov, Krestinski, Rakovski, Sokolnikov şi alții) au fost acuzați de spionaj, diversiuni, terorism, pregătirea atentatelor asupra lui Lenin, Stalin, Sverdlov, omorul lui Kirov etc. Aproape toți acuzații au fost împuşcați [57, p.14].

Represiunile cuprinseseră un eşantion enorm, doar în 1937 numărul jertfelor condamnate pe dosare politice se ridica la 350 mii, sunt şi alte date care vorbesc de o cifră de 3-4 ori mai mare, au fost arestați câteva zeci şi sute de istorici din diverse instituții de învățământ superior şi de cercetări științifice [52, p.77]. După

anul 1937 represiuni ale istoricilor cu o astfel de amploare nu au mai avut loc. Dar arestările ce aveau loc uneori aminteau celor aflaţi la libertate despre posibilitatea unui astfel de destin şi pentru ei. Orice asociere între savanţi, cu caracter neoficial, era calificată „contrarevoluţionară" [58, p.37].

Perioada anilor 1917-1938 în evoluţia modelului marxist al ştiinţei istorice şi a istoricului sovietic a reprezentat un proces complex de transformări, orientate spre lichidarea structurilor prerevoluţionare ale ştiinţei istorice şi de instituţionalizare a unor structuri noi, subordonate partidului şi statului. Ştiinţa istorică, ca şi întreaga societate sovietică, s-a transformat într-un sistem închis, ce şi-a pierdut posibilităţile de a se dezvolta. Iar istoriografia sovietică, fuzionată cu politica şi ideologia, a devenit parte componentă a sistemului totalitar. Ca rezultat s-a produs un fenomen fără precedent în istoria culturii universale – fenomenul ştiinţei reprimate, ea fiind nu doar obiectul represiunilor, dar şi subiectul acestora; istoricii – au devenit complici şi jertfe ale regimului totalitar, apologeţi ai politicii reacţionare, slugi credincioase ale elitei de conducere pentru care raţionamentele şi scopurile politice erau indiscutabil, criteriu mult mai important, decât adevărul istoric. Conducerea de partid şi-a atins scopul, a creat un sistem politic represiv cu o armată întreagă de istorici propagandişti care au căutat şi găsit *„adevărurile"* necesare în procesul de construcţie a comunismului.

Anul 1938 a însemnat pentru întreaga societate sovietică trecerea la o nouă etapă a evoluţiei regimului totalitar instituit de Stalin. Schimbarea a fost resimţită în toate ramurile vieţii socioculturale şi politice din Uniunea Sovietică – sistemul stalinist cu aparatul represiv şi de propagandă imens, ajungând în piscul ascensiunii sale a iniţiat noi proiecte de ideologizare, deznaţionalizare, reprimare a tot ce în opinia „apartcikilor" putea să prezinte vreun pericol pentru statul sovietic. În domeniul ştiinţei istorice şi al învăţământului istoric, aceasta a însemnat trecerea la cercetarea, interpretarea şi predarea istoriei pe baza concepţiilor staliniste utopice, falsificatoare, expuse în *Istoria Partidului Comunist (bolşevic) al Uniunii Sovietice. Curs scurt.*

Perioada anilor 1917-1938 reprezintă prima etapă în evoluţia modelului marxist al ştiinţei istorice, iar drept ipoteză de lucru propunem următoarea periodizare a evoluţiei ştiinţei istorice marxiste în URSS: ***I. Perioada de constituire a modelului marxist al ştiinţei istorice (1917-1938). II. Perioada intensificării „lucrului ideologic" – a presiunilor asupra ştiinţei istorice (1938-1956). III. Perioada „libertăţii limitate" (1956-1964). IV. Perioada de stagnare şi a reîntoarcerii la unele metode şi politici staliniste (1965-1985). V. Perioada restructurării gorbacioviste (1985-1991).***

Referinţe bibliografice:

1. История Всесоюзной коммунистической партии (большевиков): Краткий курс / Под ред. Комиссии ЦК ВКП(б). - Москва: Государственное издательство политической литературы, 1951. - 351 с.
2. A se vedea: Ленин В.И. Полн. собр. соч. - 1981. - Т.41. - С.306.
3. Декрет «О реорганизации преподавания общественных наук в высших учебных заведениях РСФСР»// Бюллетень официальных распоряжений и сообщений Народного Комиссариата просвещения. - Москва. - 1922. - № 1. - С.7.
4. Декрет «Об установлении общего научного минимума, обязательного для преподавания во всех высших школах РСФСР» // Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства. - 1920. - № 93. - Ст.503.
5. Постановление СНК СССР и ЦК ВКП(б) от 16 мая 1934 «О преподавании гражданской истории в школе» // Правда, 1934, 16 мая.
6. Răspuns lui Olhenovici şi Aristov (1932) // Сталин И. Соч. Т.13. - Москва. - 1951. - С.99.
7. Резолюция собрания активистов Псковской городской организации РКП(б) по докладу «Как пишется история Октября» (по поводу книги Л.Д. Троцкого «1917 год»). 25 ноября 1924 г // Сборник документов и материалов по истории Псковского края (IX-XX вв.): Учебное пособие. - Псков, 2000. - 535 с.
8. Marx K., Optsprezece Brumar al lui Ludovic Bonaparte, Bucureşti, 1954, p. 9.
9. Историческая наука в XX в. - Москва, 1997, с.60.
10. Ярошевский М.Г. Сталинизм и судьбы советской науки // Репрессированная наука. – СПб.: Наука, 1991, с.9.
11. Илизаров Б.С. Сталин, штрихи к портрету на фоне его библиотеки // Новая и новейшая история. - 2000. - №3,4. - С.164-166.
12. Stephane Courtois et al. Cartea neagră a comunismului. Crime. Teroare. Represiune. - Bucureşti: Humanitas, 1998, 192 p.
13. Брачев В.С. „Дело" академика С.Ф. Платонова // Вопросы истории. - 1989. - №5. - С.117; Idem. Опасная профессия – историк. – СПб.: Стомма, 2005. - 372 с.
14. Репрессированные этнографы. Вып. 2. - Москва: Восточная литература, 2003. - 495 с.

15. Маркедонов С. Историческая наука в посткоммунистической России. От несвободы к непрофессионализму? // Русский Журнал / www.russ.ru/politics/20011003-mar.html [Accesat 20.10.2007]
16. Афанасьев Ю.Н. Феномен советской историографии // Отечественная история. - Москва, 1996. - N 5. - С.146-168.
17. Сидорова Л.А. Историческая наука СССР в первые послевоенные годы // Pagina Web a Universității de Stat din Tomsk / http://modernhistory.omskreg.ru/page.php?id=793 [Accesat 20.10.2007]
18. Савельева И.М., Полетаев А.В. Функции истории. - Москва: ГУ ВШЭ, 2003. - 40 с.
19. Литвин А.Л. Без права на мысль. (Историки в эпоху Большого террора. Очерки судеб). - Казань: Татарское кн. изд-во, 1994, с.3.
20. Очерки истории исторической науки в СССР / Под ред. М.Н. Тихомирова и М.В. Нечкиной. Т.I-V. - Москва, 1955-1985.
21. Хохлов А.Ф. Университет рожденный трижды. История создания и становления Нижегородского университета. – Н.Новгород: Нижегородский Университет, 2001. - 70 с.
22. Гросул Я.С., Мохов Н.А. Историческая наука в Молдавской ССР. - Москва, 1970; Гросул Я.С., Мохов Н.А. Историческая наука в Молдавской ССР // Вопросы истории. - 1967. - № 2. - С.22-44.
23. Милюков П.Н. Очерки по истории русской культуры. Т.3. - Москва, 1995, с.200.
24. Васютин Ю.С. Актуальность ленинского наследия и современность // Постигая Ленина: Материалы научной конференции. - Москва, 1990. с.3-12; Голубева Е.И. О некоторых проблемах современной научной ленинианы // Там же, с.13-20.
25. Волобуев П.В. «Круглый стол» советских и американских историков. 9-11 января 1989 г. // Вопросы истории. - 1989. - № 4.
26. Зевелев А.И. Путь к истине // Суровая драма народа. - Москва, 1989, с.508-511.
27. Маслов Н.Н. «Краткий курс истории ВКП(б)» – энциклопедия культа личности Сталина // Суровая драма народа. - С.334-352.
28. Бордюгов Г.А., Козлов В.А. История и конъюнктура. - Москва, 1992, с.30-50.
29. Шапиро А.Л. Русская историография с древнейших времен до 1917 г. - Москва, 1993.
30. Искендеров А.А. Новый взгляд на историю // Вестник Рос. университета дружбы народов. Сер. история, философия. - 1993. - № 1. - С.6-9.
31. Дунаевский В.А. Становление и развитие советской историографии нового и новейшего времени стран Европы и Америки // ИСТОРИЯ США В МГУ. http://www.amstud.msu.ru/ [Accesat 20.10.2007]
32. Wilhelmus Petrus Van Meurs. Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă. - Chişinău: Editura Arc, 1996.
33. Țurcanu I. Istoricitatea istoriografiei (observații asupra scrisului istoric basarabean). - Chişinău, 2004, p.65; Țurcanu Ion. Istoria: receptare, cercetare, interpretare. - Iaşi: Junimea, 2006. - 404 p.
34. Иванова Л.В. У истоков советской исторической науки (подготовка кадров историков-марксистов в 1917-1929 гг.). - Москва, 1968, с.181.
35. Леонова Л.С. Историческому Факультету Московского Университета – 60 лет // Отечественная история / РАН. Ин-т рос. истории. - Москва: Наука. - 1994. - №6. - С.133.
36. Историография истории СССР (эпоха социализма) / Под ред. И.И. Минца. - Москва, 1982, с.55.
37. Документ № 182. "Положение" (Устав). О Коммунистической академии при ЦИК СССР. 15 мая 1926 г.// Организация советской науки в 1926-1932 гг. Сборник документов. - Ленинград: издательство "Наука", Ленинградское отделение, 1974, с.233-237.
38. Шаршунов В.А., Гулько Н.В. Как подготовить и защитить диссертацию: история, опыт, методика и рекомендации. - Москва: Технопринт. 460 стр. // www.aspirinBY.org [Accesat 20.10.2007]
39. Постановление о создании факультетов общественных наук от 3 марта 1919 г. // Сборник декретов и постановлений Рабоче-крестьянского правительства по народному образованию. Вып.II. - Москва, 1920, с.16.
40. Берхин И.Б. История СССР (1917-1978). - Москва: Высш. школа, 1979, с.325.
41. Tioulpanov S.I. L'enseignement supérieur des humanités en URSS // Études et documentes d'éducation. UNESCO, 1962, №39. - P.34.
42. Гришаев О.В. Историческая наука и образование в СССР в середине-второй половине 1930-х годов // http://www.rusnauka.com/NNM_2006/Istoria/17333.doc.htm [Accesat 20.10.2007]
43. Manifestul Partidului Comunist // Texte care au zguduit lumea. - Iaşi: Editura Moldova, p.114.
44. Основные задачи в изучений историй СССР феодального периода // Вопросы истории. - 1949. - № 11. - С.3.
45. Афанасьев Ю. Я должен это сказать. Политическая публицистика времен перестройки. - Москва, 1991, с.10-15.
46. Иванов В. В. Методология исторической науки. - Москва, 1985, с.51-64.
47. Роговин В.З. Была ли альтернатива? Том 3. Сталинский неонэп // http://web.mit.edu/fjk/Public [Accesat 20.10.2007]

48. Справочник партийного работника. Вып. 1. - Москва, 1957, с.382.
49. Сталин И.В. Ответ т-щу Иванову Ивану Филипповичу // К изучению истории ВКП(б): Сб. материалов. - Куйбышев, 1938, с.7-11.
50. Артизов А.Н. Критика М.Н. Покровского и его школы (к истории вопроса) // История СССР. - 1991. - № 1. - С.102.
51. PCR – Partidul Comunist al Rusiei / PUC(b) – Partidul Unional Comunist al bolşevicilor / PCUS – Partidul Comunist al Uniunii Sovietice; CK – Comisia extraordinară pentru lupta cu sabotajul, speculația şi contrarevoluția (ВЧК (ЧК)), în 1922 este reorganizată în Direcția politică de stat (ГПУ); KGB – Comitetul Securității de Stat instituit în 1953 (КГБ).
52. Репрессированные этнографы. Вып. I / Сост. Д.Д. Тумаркин. 2-е изд. - Москва: Вост. лит., 2002, с.3.
53. Рокитянский Я.Г. Трагическая судьба академика Д.Б. Рязанова // Новая и новейшая история. - 1992. - №2. - С.122, 123.
54. Преподавание отечественной истории в университетах России, с.127.
55. Ратушняк Т.В. Развитие краеведения на Кубани (конец XVIII - начало 30-гг.) // Автореф. дисс. канд. истор. наук. - Краснодар, 1999, с.21.
56. Вестник Коммунистической Академии. - 1924. - № 8. - С.392.
57. A se vedea: Ваксберг А.И. Царица доказательств. Вышинский и его жертвы. - Москва, 1992, с.98-114.
58. Артизов А.Н. Судьбы историков школы М.Н. Покровского (середина 1930-х годов) // Вопросы истории. - 1991. - №7. - С.37.

Prezentat la 16.04.2008

EXPOZIŢIILE DE ARTĂ PLASTICĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONTEXTUL SOCIOCULTURAL AL ANILOR 90 SEC.XX

Mariana ŢÎBULAC

Catedra Istoria Românilor şi Antropologie

This article presents a virtual Gallery of the contemporary art offers the possibility to get acquainted with the creation of Plastic and Decorative Arts of the territory of Republic of Moldova. The aim of the Gallery does not consist in the exhaustive presentation of all genres, types and species of visual arts existing in Moldova, but to give some important reference points from the recent history of arts of the Prut-Nistrean regions and to present succinctly by images the creation structures of a group of artists of Republic of Moldova belonging to the last three-four generations. At the same time with Gorbaciov's "perestroika" (transparency), towards the end of the 80-es and the beginning of 90-es a vast process of liberalization was noted in the sphere of visual arts, censorship and the administrative interdictions to create or to exhibit works of art.

Istoria concretă a operelor de artă plastică şi a edificiilor arhitecturale probează indubitabil existenţa unor modele culturale şi spirituale comune, „care nici pe departe nu se înscriu în limitele restrânse ale unor frontiere statale temporare sau ale unor opţiuni politice autarhice vehiculate cu mai multă sau mai puţină vehemenţă de guvernanţi" – sublinia Constantin Ciobanu într-un interviu acordat pentru *Destin Românesc*, la acest subiect [1]. Cazul Republicii Moldova – teritoriul mic situat în bazinele râurilor Nistru şi Prut – demonstrează o convergenţă continuă a modelelor culturale şi artistice existente nu numai în spaţiul restrâns al vechii „Moldove istorice medievale", ci şi într-un spaţiu mult mai larg al întregului areal carpato-danubiano-nistrean. O simplă vizită la muzeele din România, coroborată cu o vizită analoagă la Muzeul Naţional de Istorie din Chişinău sau la Muzeul de Etnografie şi Arheologie al Academiei de Ştiinţe a Moldovei demonstrează identitatea tipologică a marii majorităţi a culturilor arheologice prezentate în diverse expoziţii. Aceleaşi excelente case cucuteniene pictate, aceiaşi „gânditori" ai culturii „Gumelniţa" descoperiţi fie la Cernavodă – România, fie lângă Vulcăneşti în Basarabia, aceleaşi cnemide daco-dacice similare celebrei cnemide de la Arghigheol, toate împreună arată similitudinile, precum şi existenţa unei „culturalizări" româneşti de pe timpuri. De la începutul anului 1990, după „perestroika" gorbaciovistă şi, în special, după dispariţia de pe hartă a Uniunii Sovietice, când fostele republici unionale şi-au declarat suveranitatea, contactele culturale dintre artiştii plastici de pe ambele maluri ale Prutului s-au intensificat simţitor.

Către începutul anilor 90 secolul trecut, se suspendă lansarea cataloagelor de expoziţii, în forma lor tradiţională sovietică. Cele din anii 1990-1991 apăreau din inerţie şi, în fond, elucidau evenimentele expoziţionale de la sfârşitul anilor 80. Tradiţional, se mai publicau şi ediţii critice, cu abordarea problemelor realismului. În acest context, remarcăm studiul „Пути творчества и критика. Актуальные проблемы", editat în 1990 la Moscova, care, printre altele, conţinea analiza problemelor metodologice în studiul artelor, practic, pe parcursul întregului secol XX [2].

Printre primele articole care au condus la schimbarea atitudinii idealiste faţă de ambianţa artistică sovietică de la noi a fost cel semnat de Ludmila Toma, „O cunună de lauri…", publicat în 1992 în săptămânalul „Literatura şi arta" [3]. Presa din această perioadă se remarcă prin numeroase articole despre creaţia lui Mihai Grecu şi interviuri cu marele pictor moldovean, promotor al noii estetici în artă [4].

Deja la finele anilor 90, pe paginile ediţiei ART-hoc a Centrului pentru Artă Contemporană se vor insera un şir de articole cu referire la reevaluarea stării lucrurilor în artele plastice de pe întreg teritoriul Republicii Moldova [5].

Schimbările cardinale în domeniul analizelor critice vor fi determinate de evoluţia proceselor istorice şi celor creatoare, în ansamblu, deci a factorilor socioculturali. În anul 1990, în Ismail, a avut loc prima expoziţie a grupului „Fantom" [6]. Ideea creării acestui grup a apărut încă în 1989. În anul 1990 însă, grupul a inaugurat o expoziţie cu genericul Artă nonfigurativă. Pe parcursul anilor 1990-1993, în cadrul acestor expoziţii au participat Vladimir Palamarciuc, Victor Kuzmenko, Victor Guţu, Ion Cavtea, Lidia Mudrac, Igor Scerbina, Ernesta Freudson. De promovarea artei grupului s-a preocupat criticul Natalia Ponomariova, iar după plecarea acesteia în Rusia, de aceasta s-a ocupat Valentina Bobkova [7].

Arta plastică se confrunta în această perioadă cu o criză, şi nu în sensul degradării, ci în sensul tergiversării reorientărilor, erau necesare opere care să reflecte realitatea socială, prin căutări inovatoare de creație.

Spre exemplu, în sălile Galeriei „Art Expo" din Bucureşti, începând cu mijlocul lui februarie 1993 au fost expuse un şir de lucrări basarabene: pictură, grafică, lucrări de sculptură, tapiserie, ceramică etc. Printre acestea se înscriu: picturile modern expresive „Dante Alighieri" a lui Mihai Grecu; Pătratele de expresie abstract-lirică pictate de Andrei Sîrbu; Picturile Eleonorei Romanenco, şi anume peisajul „Case la Constanța"; Tapiseriile „Dune" şi „Piatra Albă" în viziune modernă ale lui Andrei Negură; Statueta de bronz în stil clasic a lui Dumitru Verdianu – „Pribeagul"; au mai fost prezente şi compozițiile Valentinei Russu-Ciobanu; sculptura în lemn a lui Iosif Chitman; „japonismele" ceramicii lui Vlad Bolboceanu etc. [8].

Tot la începutul anilor 90, la Palatul Național de Cultură şi Artă a fost inaugurată prima Expoziție jubiliară republicană de artă plastică, consacrată centenarului de la moartea lui Mihai Eminescu. În expoziție au fost prezentate lucrări de actualitate politică, precum ar fi: „Împărat şi proletar" în versiune contemporană de Simion Zamsa, „Eu îmi apăr sărăcia, nevoile şi neamul" de Eleonora Romanescu şi „Limbă şi alfabet" de Petru Jereghea etc. Astfel au dispărut interdicțiile criticilor de artă români cât priveşte vizitarea Chişinăului, a fost lansată tradiția expoziției anuale a „Saloanelor Moldovei" – tradiție inițiată încă de la începutul anilor 90 de pictorul din Bacău – Ilie Boca – şi la care participă artiştii plastici din întreaga Românie şi din Republica Moldova. S-au mai inițiat colaborări şi în alte domenii ale artelor plastice. Mulți sculptori români au donat lucrări valoroase Republicii Moldova, fie în calitate de opere monumentale înălțate în țara noastră (cazul busturilor realizate de M.Ecobici, E.Petri, a statuilor lui Gh.Adoc), fie în forma unor colecții de opere personale, donate Chişinăului (cazul sculptorului român, originar din Basarabia, Andrei Ostap). Mai multe lucrări importante ale sculptorilor români au fost dezvelite în cadrul aleii clasicilor literaturii române, în centrul capitalei Republicii Moldova, în Grădina publică „Ştefan cel Mare". Până la finele anului 2002, Chişinăul n-a găzduit în nici una din sălile sale de expoziție, în cadrul expozițiilor temporare, nici un original de Grigorescu, Aman, Andreescu, Medrea, Pallady, Ciucurencu, Luchian, nemaivorbind de Brâncuşi. Abia peste un an, în cadrul Universității din Craiova s-au desfăşurat cursurile internaționale de vară „Constantin Brâncuşi" sub egida Asociației pentru Literatură şi Cultură Română „ASTRA" şi „Onisifor Ghibu" din Chişinău. Cursurile de instruire sunt organizate cu scopul cunoaşterii culturii, civilizației şi realității române [9].

Se cunoaşte şi despre prima expoziție neoficială a artiştilor noştri la Iaşi, care a avut loc la începutul anilor 90. De fapt, între 1989-1990 se vor desfăşura mai multe manifestări artistice, marcate atât prin apariția artei nonfigurative, cât şi prin promovarea specificului național în arta Republicii Moldova. Aici putem aminti că la Bucureşti, în această perioadă, n-a fost prezentată o expoziție retrospectivă de amploare a artei basarabene. Majoritatea evenimentelor culturale vizează astăzi mai mult publicul urban şi ocolesc lumea satelor, unde până şi creația populară tradițională, meşteşugurile şi artizanatul au ajuns în mare dezastru [10].

În 1990 (după alte surse, 1989) a fost deschisă Sala de expoziții a Uniunii Artiştilor Plastici (UAP) din Republica Moldova. Ulterior, ea se va denumi Centrul Expozițional „Constantin Brâncuşi" al UAP din Republica Moldova.

În domeniul sculpturii a fost demonstrat portretul şi plastica mică. Lucrările sculpturale din această perioadă au fost executate din diverse materiale: samotă, aluminiu, bronz, lut, ghips, marmură. Potretele create de Iurie Kanaşin, Ion Țurcanu, Mircea Spinei, Grigorii Potoțki, Ion Zderciuc, Tudor Cataraga, Ion Bolocan înfățişează, în majoritatea cazurilor, personalități din viața literară românească, precum: Ion Creangă, Mihai Eminescu, Vasile Alecsandri, Dimitrie Cantemir, Alexei Mateevici, Ion Druță ş.a.

La 2 iulie 1991, în cadrul Galeriilor de Artă şi Etnografie din Bacău, a avut loc primul vernisaj „Saloanele Moldovei" [11]. Artiştii moldoveni, care un anumit timp au fost lipsiți de dialogul cu arta românească, au încercat să revină la spațiul cultural comun. Atunci, în cadrul unui concurs, Mihai Grecu a fost distins cu Marele Premiu al Ministerului Culturii din România, şi Andrei Mudrea – cu Premiul Camerei de Comerț din Bacău.

Pe parcurs, colaborarea plastică dintre Republica Moldova şi România la acea vreme a devenit mai conturată: iar în sălile Muzeului de Artă Plastică se va inaugura Expoziția de artă naivă ieşeană [12] .

Organizarea expoziției-concurs Saloanele Moldovei Chişinău–Bacău, precum şi expozițiile artiştilor din România în Moldova se vor instaura drept tradiție de bun augur în colaborarea culturală a acestora.

În anul 1991, în cadrul sărbătorii naționale Limba noastră cea romană, Sala de expoziții a Uniunii Artiştilor Plastici va găzdui o amplă expoziție cu genericul „Oameni, evenimente, societate", la care au participat

artiști de toate generațiile de pe ambele maluri ale Prutului. În presă s-a relatat despre această expoziție: „Plasticienii ne propun o bogăție de culori și forme, ce ne ajută să ne detașăm de momentele dramatice pe care le trăim astăzi" [13]. Și de această dată, modul de concepere, limbajul plastic, preferințele estetice au fost variate – de la realism descriptiv la un abstracționism și simbolism pur românesc.

Trebuie să remarcăm că expozițiile „Existăm", „Poisk", „Fantom" și „Zece" existente în acea perioadă în Republica Moldova nu au durat în timp, ci fiind generate de austeritatea financiară a statului au constituit o barieră în calea propagării artei plastice moldovenești în străinătate, la justa ei valoare și la timpul potrivit. Drept urmare, mulți dintre artiști au preferat să se manifeste de sine stătător, unii chiar au părăsit țara, neavând condiții adecvate și necesare pentru afirmarea și dezvoltarea creației proprii.

La începutul anului 2000 s-a format Asociația tinerilor artiști plastici „Oberliht", sub conducerea lui Vladimir Us, iar în sens de înnobilare a concepțiilor reflectate de expoziția de altădată „Poisk", în 2004, în incinta Centrului Expozițional „Constantin Brâncuși" a fost deschisă expoziția „Izm". Studiind presa periodică, ne familiarizăm cu articolele despre artiștii plastici, sculptori și graficieni, care au activat fructuos în 1991-1992 atât în țară, cât și peste Prut: Mihai Grecu, Elena Bontea, Lazăr Dubinovschi, Iurii Horovski, Valentina Rusu-Ciobanu, Eleonora Romanescu, Igor Vieru, Inesa Țipin, T.Coman, Gheorghe Vrabie, Vasile Cojocaru, A.Țurcanu, Lică Sainciuc, Andrei Negură ș.a.

La timpul respectiv, în arta moldovenească se observa tendința de evocare a spiritualității românești: reevaluarea limbii române, artei și culturii populare tradiționale, operelor scriitorilor, compozitorilor, cineaștilor, artiștilor plastici, creația oamenilor de teatru și a unei întregi pleiade de interpreți, dansatori, relansarea riturilor și datinilor strămoșești.

În 1995 se deschide Centrul Soros pentru Arta Contemporană din Republica Moldova, iar în 1996 va avea loc prima ediție a taberei „Carbon-Art". Inițial, tratată drept o nouă tradiție surprinzătoare în ambianța artistică de la noi, ulterior ea va deveni un prilej de comparație. Primei ediții i-a fost propriu entuziasmul pionieratului, al descoperirii, constituindu-se un colectiv omogen de autori. În 1997, la tabăra organizată lângă Rădenii Vechi (Ungheni), vor fi prezenți 16 artiști din România, SUA, Ucraina și Republica Moldova. Stilistica lucrărilor prezentate este foarte variată, punându-se un accent aparte pe inovațiile similare românești.

În 1993, în sălile Uniunii Artiștilor Plastici din România și în incinta Teatrului Național din București a fost vernisată arta plastică din Republica Moldova [14]. Pentru prima oară publicului bucureștean i s-a propus o expoziție amplă a operelor create de plasticienii moldoveni de diferite generații, care abordau diverse genuri și stiluri. Supranumită și expoziția de la „Art Expo", ea era concepută drept o panoramă a realizărilor în domeniul plasticii din ultimii 30 de ani. În acest sens, s-a recurs la patrimoniul Muzeului de Artă din Chișinău, piesele etalate la București aparținând celor mai reprezentativi plasticieni ai ultimelor decenii: Mihai Grecu, Eleonora Romanescu, Valentina Rusu-Ciobanu, Ada Zevin, Elena Bontea, Maria Saca-Răcilă, Mihai Petric, Elena Rotaru, Ilie Bogdesco, Mihai Grati ș.a.

Expoziția „Limba Noastră cea Romană" din 1995 din Chișinău a impresionat „prin coeziunea modalităților de creație..." [15]. În aceeași cheie semantică – de apropiere de arta românească, s-au mai produs expozițiile „Saloanele Moldovei", menționate deja, la Bacău și la Chișinău. Elementul artei populare se mai situa încă pe poziția esențială a creației artiștilor plastici din Republica Moldova din această perioadă. „Și, totuși, astăzi promovarea metaforei, a simbolului, a poeziei și muzicalității, cât și tendința spre universalizare au devenit factori comuni de evoluție a artelor plastice de pe ambele maluri ale Prutului", va menționa criticul Sofia Rusu în analiza acestor evenimente [16]. Anume prin „Saloanele Moldovei" se va demonstra o unitate de conștiință artistică și de valori estetice similare.

În august 1997, la Cimișlia s-a inaugurat pentru prima dată în spațiul dintre Prut și Nistru o tabără internațională de creație a artiștilor plastici. Ea a fost organizată cu susținerea UAP din Republica Moldova, Executivului din Cimișlia și Asociației „Spectru". La tabără au participat o mare parte de specialiști români. Acesta a fost un pas înainte ca în cultura Republicii Moldova să renască treptat interesul față de tradițiile populare românești și religia creștină ortodoxă. Totodată, devin tradiționale expozițiile dedicate sărbătoririi Sfintelui Paști, expoziții de icoane medievale românești de la Muzeul Național, expozițiile-concurs de artă contemporană „Saloanele Moldovei" (Bacău–Chișinău). De notat că în această perioadă numărul expozițiilor internaționale (peste hotarele Moldovei) organizate de către lucrătorii Muzeului Național de Arte al Moldovei s-a redus esențial. În căutarea noilor mijloace de expresie, după anul 2000 majoritatea artiștilor tot mai des recurg la tehnica computerizată, aparatul de fotografiat, tehnica video etc.

Totodată, drept rezultat al schimbărilor social-economice, în Republica Moldova se deschid galerii şi expoziţii private, care prin anumite mijloace şi principii comerciale promovează creaţia artiştilor noştri în ţară şi în străinătate. Dificultăţile de ordin material, sumele importante ce se cer pentru asigurarea unor astfel de manifestări culturale, fie de ordin naţional sau internaţional, împiedică pentru moment realizarea lor. Constantin Ciobanu, promotor al culturii româneşti, spune că venirea la putere a comuniştilor în Republica Moldova, a căror românofobie este bine cunoscută, a îndepărtat perspectivele unei colaborări instituţionale a artiştilor plastici şi a criticilor de artă de pe ambele maluri ale Prutului [17].

Referințe:

1. Constantin Ciobanu. Itinerarii ale artei plastice basarabene // Destin românesc. - 2002. - Nr.2. - Chişinău–Bucureşti. - An IX. - Nr.34. - P.124.
2. Пути творчества и критика. Актуальные проблемы / Ред. Б. Вишняков. - Москва: Изобразительное искусство, 1990, c.301.
3. Toma Ludmila. O cunună de lauri pe ruinele realismului socialist // Literatura şi arta, nr.28 din 9 iulie 1992, p.6.
4. Grecu Mihai. Fetele din Ceadâr-Lunga // Literatura şi arta, nr.46 din 15 noiembrie 1990, p.6.
5. Sîrbu A. ...experimentalismul deranjează si astăzi: dialog realizat de A.Şchiopu // ART-hoc, nr.6, ianuarie 1998, Chisinău, p.5.
6. Ponomariova N. Cronologia „Fantom” // ART-hoc, nr.6, ianuarie 1998, p.39.
7. Bobkova V. Ernesta Freudson. - Chişinău: Litera, 1991.
8. Sursala Ion. Arta Basarabiei la Bucureşti // Literatura şi arta, nr.14 din 1 aprilie 1993, p.6.
9. Apetri Dumitru. Activităţi culturale de anvergură // Literatura şi arta, nr.38 din 18 septembrie 2003, p.5.
10. Ciobanu Mircea V. Cultura la ţară // Contrafort. - Anul XIII. - Nr.9, septembrie 2006. - P.12-14.
11. Cotoman L. „Saloanele Moldovei” la Bacău sensibilitatea artistică a secolului XX // Literatura şi arta, nr.31 din 1 august 1991, p.6.
12. Sîrbu A. Arta naivă ieşeană // Literatura şi arta, nr.34 din 22 august 1991, p.6.
13. Buzdugan R. Tot ce este viu aspiră la culoare... // Literatura şi arta, nr.39 din 26 septembrie 1991, p.6.
14. Arta basarabeană la Bucureşti // Literatura şi arta, nr.14 din 1 aprilie 1993, p.6.
15. Rusu S. O colecţie de imagini senine // Literatura şi arta, nr.39 din 28 septembrie 1995, p.6.
16. Rusu S. Saloanele Moldovei la Bacău şi la Chişinău // Literatura şi arta, nr.29 din 20 iulie 1995, p.6.
17. Ciobanu Constantin. Op. cit.

Prezentat la 04.07.2008

 ISSN 1857-209X

CREAREA UNIVERSITĂŢII DE STAT DIN MOLDOVA (1944-1946): PAGINI NECUNOSCUTE

Ruslan ŞEVCENCO

LCŞ „Sociologia politicii"

In this article in the basis of the new documents from the archive, is presented the creation process of the main higher education institutions of Moldova – Moldova State University (MSU). It is shown the battle of different currents in the administration of the Republic, which had different visions regarding the actions of the MSU rector Ivan Leonov, undertaken for the opening of the university.

Stabilirea regimului sovietic pe teritoriul RSS Moldoveneşti în august 1944 a pus în faţa conducerii de partid şi de stat a republicii multe probleme esenţiale. Una dintre acestea a fost restabilirea reţelei instituţiilor de învăţământ superior în Moldova şi, în special, deschiderea primei, în istoria ţării noastre, universităţi.

Studierii acestei probleme în perioada sovietică i-a fost consacrată lucrarea P.Poprujnâi [1], articolul lui Gh.Bârca [2], iar după obţinerea independenţei de către Moldova în 1991 – monografiile lui V.Cozma (o parte din ele scrise în colaborare cu Gh.Rusnac) [3]. Totodată, multe probleme, legate cu condiţiile în care şi-a început activitatea sa Universitatea de Stat din Moldova, până astăzi au rămas neelucidate în literatura de specialitate.

Pentru prima dată în istoria Moldovei propunerea de a deschide pe teritoriul ei Universitatea a fost înaintată încă în 1917, fiind expusă de reprezentanţii adunărilor ţărăneşti [4]. Însă la această idee „Sfatul Ţării" nu a reacţionat, iar după 1918 ea nici nu se discuta.

Dar deja spre sfârşitul lunii august-începutul lunii septembrie 1944 (data precisă în document nu este indicată – *R.Ş.*), prim-secretar interimar al CC al PC(b)M Nichita Salogor s-a adresat către secretarul CC al PC(b) Unional Gh.Malenkov cu rugămintea de a oferi ajutor în restabilirea instituţiilor de învăţământ superior şi medii speciale în republică şi – în baza Institutului Pedagogic din Chişinău – deschiderea Universităţii de Stat din Moldova pentru pregătirea cadrelor naţionale de înaltă calificare [5]. Reacţia Moscovei la această adresare a rămas necunoscută.

Cu o lună mai târziu, Comisarul norodnic pentru problemele învăţământului Macarie Radul şi şeful Direcţiei Şcolii Superioare ale acestui Comisariat M.Pavlov s-au adresat către CC al PC (b)M cu propunerea de a deschide Universitatea în or.Chişinău chiar în 1944. Această idee a fost motivată prin faptul că baza pentru dezvoltarea încontinuu a republicii sunt bogăţiile ei naturale, fauna, flora, clima, limba şi cultura, care sunt încă slab cercetate de savanţi. M.Radul şi M.Pavlov propuneau ca viitoarea Universitate să aibă în componenţa sa 9 facultăţi: 1) fizică şi matematică; 2) litere; 3) istorie; 4) geografie; 5) biologie; 6) medicină; 7) economie; 8) drept; 9) chimie [6].

Adresarea lui M.Radul şi M.Pavlov a fost examinată la şedinţa Biroului CC al PC(b)M din 23 octombrie 1944, care, în urma discuţiei, a adoptat hotărârea „Cu privire la crearea Universităţii de Stat din Moldova". Documentul prevedea, ca „în scopuri de pregătire a specialiştilor de înaltă calificare pentru economia naţională, învăţământul şi protecţia sănătăţii", pe baza Institutului Pedagogic din Chişinău, să fie creată Universitatea de Stat din Moldova. Viitoarea instituţie trebuia să includă în componenţa sa toate 9 facultăţi, propuse de M.Radul şi M.Pavlov [7].

În legătură cu faptul că în timpul războiului 76% din fondul de locuinţe al Chişinăului au fost distruse, şi situaţia când comisariatele şi departamentele duceau din acest motiv o luptă pentru încăperile care s-au mai păstrat, viitoarea USM nu a obţinut nici clădirea şi nici nu s-a stabilit zona amplasării sale în oraş. Influenţa chiar şi a Biroului CC nu a ajuns pentru a soluţiona problema dată în mod pozitiv.

Peste un timp M.Pavlov, care a devenit atunci directorul Institutului Pedagogic din Chişinău, înţelegând că în timpul apropiat Universitatea nu va fi deschisă, a expediat în prima jumătate a lunii martie a.1945 în Secţia şcolilor CC al PC(b)M a doua adresare. În acest document, caracterizând activitatea Institutului Pedagogic, restabilit în iulie 1944 (5 facultăţi, 406 studenţi la secţia de zi, 76 – la cursuri de pregătire ş.a.), el menţiona că „în pofida succeselor obţinute, institutul pedagogic, ca unica formă de învăţământ superior în

republică, nu poate satisface toate necesitățile în specialişti de înaltă calificare". De aceea, trăgea concluzia Pavlov, „în centrul RSS Moldoveneşti, în capitala ei, Chişinău, este foarte necesară universitatea, ca mai vastă şi mai înaltă formă de studii superioare" [8]. Crearea acestei instituții, în viziunea lui Pavlov, „va servi ca o dovadă practică a faptului că puterea sovietică pentru poporul moldovenesc este o putere proprie, de sânge". În acest document, Pavlov a redus numărul de facultăți ale viitoarei USM de la 9 la 7, lăsând cele de fizică şi matematică, chimie, biologie, geografie, economie, istorie şi filologie, medicină. Pavlov era convins că toate comisariatele şi instituțiile republicane vor ajuta cu toate forțele, pentru că sunt cointeresați în existența Universității [9].

Însă comisariatele şi departamentele nici nu planificau să ofere ajutorul Universității, continuând lupta pentru clădirile din oraş. De aceea Pavlov nu a primit nici un răspuns la scrisoarea citată. Totuşi, necesitatea deschiderii Universității rămânea la ordinea de zi a conducerii republicii, care aştepta ajutorul din partea Moscovei. Datorită insistenței Biroului CC al PC(b)M, Sovietul Comisarilor Norodnici al URSS a adoptat la 12 octombrie 1945 hotărârea nr.2601 „Cu privire la măsurile pentru restabilirea oraşului Chişinău", punctul 4 al căruia prevedea deschiderea Universității în or.Chişinău spre începutul anului de studii 1946/47. Volumul lucrărilor pentru restabilirea clădirii Institutului Pedagogic era apreciat în sumă de 1,5 mil. de ruble, iar la lucrările de proiectare şi restabilire – încă 100 000 de ruble [10]. Comisariatul Învățământului Superior al URSS prin ordinul nr.535 din 22 octombrie 1945 a aprobat USM 5 facultăți (fizică şi matematică, istorie şi filologie, geologie şi pedologie, biologie, chimie). Comisariatul republican al Învățământului trebuia să prezinte Moscovei candidatura rectorului, statutul, personalul [11].

Ținând cont de faptul că crearea USM atunci se mai prevedea pe baza Institutului Pedagogic, Biroul CC şi Sovietul Comisarilor Norodnici au cerut la 20 noiembrie 1945 de la Comisariatul pentru problemele învățământului să prezinte spre aprobare măsurile pentru organizarea Universității, şi s-au adresat cu rugămintea la Comitetul pentru problemele arhitecturii al URSS, pentru a îndrepta la dispoziția Direcției republicane pentru problemele arhitecturii 5 arhitecți-autori, 3 ingineri-constructori, 10 tehnicieni-proiectanți pentru organizarea lucrărilor şi 2 brigăzi complexe pentru perioada de proiectare a Casei Guvernului şi Universității [12].

Totodată, la membrii Biroului CC au apărut îndoieli, dacă USM va fi în stare să pregătească şi pedagogi „puri". De aceea la sfârşitul a.1945 N.Salogor s-a adresat către secretarul CC al PC(b) unional Gh.Malenkov cu rugămintea de a păstra Institutul Pedagogic cu contingentul de admitere pentru anul de studii 1946/47 – 150 persoane şi de a prevedea cheltuieli necesare [13]. Pentru a nu permite plecarea celor mai talentați savanți, care trăiau atunci în condiții dezastruoase şi aveau intenția să plece în alte republici (pentru că, după planurile conducerii Moldovei, ei trebuiau să rămână la lucru la USM), secretarul CC al PC(b) Stepan Țaranov s-a adresat către N.Salogor cu rugămintea de a întreprinde toate măsurile posibile pentru a repara apartamentele biologilor vestiți N.Dimo şi V.Andreev, să amenajeze acolo rețele de apă şi canalizare, să asigure cu lemne ş.a. [14].

Obținând permisiunea Moscovei la „separarea" Universității de Stat şi Institutului Pedagogic, Sovietul Comisarilor Norodnici (SCN) şi Biroul CC al PC(b)M la 17 decembrie 1945 a decis „odată cu organizarea Universității de Stat din Moldova să fie păstrat Institutul Pedagogic din Chişinău existent" [15]. La 4 februarie 1946 Biroul CC a aprobat în calitate de rector interimar al Universității inexistente atunci pe fostul director al Şcolii Diplomatice Superioare a Ministerului de Externe al URSS Ivan Leonov [16].

Peste o lună, la 4 martie 1946, Biroul CC al PC(b) a adoptat hotărârea, care a devenit decisivă pentru toată istoria Universității în continuare – „Cu privire la organizarea Universității de Stat din Moldova". În conformitate cu această decizie, în componența Universității au rămas numai acele facultăți, care erau prevăzute de ordinul nr.535 al Comisariatului pentru învățământ superior al URSS din 22 octombrie 1945, şi anume – 1) fizică şi matematică; 2) biologie; 3) geologie şi pedologie; 4) chimie; 5) istorie şi filologie. Universitatea trebuia să aibă 300 studenți [17]. Facultatea de Medicină nu a fost creată în legătură cu organizarea în octombrie-noiembrie 1945 a Institutului de Stat de Medicină din Chişinău [18]. Facultățile de Economie şi Drept, în legătură cu lipsa acută de profesori, au fost create respectiv în 1953 şi 1959 [19]. Iar Facultatea de Geografie, care în decizia din 4 martie 1946 s-a redus la nivelul de secție, nu a fost organizată. Pregătirea geografilor în cadrul Facultății de Biologie şi Pedologie a Universității de Stat din Moldova a început numai în 2003 [20]. În contul planului de cheltuieli Universității i-au fost alocate 250 000 de ruble. Universitatea a primit în posesie sectorul dintre străzile Pirogov (astăzi M.Kogălniceanu); Sadovaia (astăzi Al.Mateevici); Gogol (astăzi Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni); Al.Puşkin. Amplasarea Universității era prevăzută în clădirea Institutului Pedagogic (str.Pirogov, 65), cu transferarea Institutului pe str.Munceşti [21]. În pofida

faptului că în hotărârea menţionată instituţia se numea fără echivocuri „Universitatea de Stat din Moldova", rectorul Ivan Leonov, care, posibil, nu vroia să repete în denumirea ei (în varianta rusă) abreviatura MGU, în mod samavolnic, din 27 aprilie 1946 în toate documentele oficiale începe să o numească „Universitatea de Stat din Chişinău" (oficial Universitatea a obţinut această denumire numai în a.1969) [22].

Totodată, la această etapă existenţa Universităţii era mai mult formală decât reală. În pofida faptului că au fost luate câteva decizii privind deschiderea sa, iar în unele din ele chiar era indicată locul acestui eveniment, instituţiile care ocupau clădirile, predestinate USM, se opuneau categoric transferării lor în posesia Universităţii. Comisarul pentru afacerile interne, Fiodor Tutuşkin la 25 martie 1946 a cerut de la Biroul CC şi SCN ca punctul hotărârii din 4 martie 1946, care prevedea a oferi Universităţii clădirea fostei seminarii pe str.Gogol, 2, să fie revăzut, pentru că Comisariatul lui nu are altă clădire pentru amplasarea aparatului său, iar noua clădire va fi finisată numai în a.1947 [23]. Din partea sa, Institutul Pedagogic de asemenea nu avea intenţii să elibereze clădirea pe adresa str.Pirogov, 65, pentru că acestei instituţii nu i se propunea în schimb nimic. În adresarea sa către N.Salogor şi preşedintele Consiliului de Miniştri (denumirea guvernului republicii din 26 martie 1946 – *R.Ş.*) N.Coval, din 7 mai 1946 Leonov, menţionând că Universitatea până astăzi nu a primit materialele de construcţii, blocurile de studii, căminele, apartamente pentru profesori, a făcut o ameninţare directă, declarând că în caz că toate aceste lucruri nu vor apărea în următoarele 3 luni, „Universitatea nu va fi deschisă în Chişinău în anul curent" [24].

Scrisoarea lui Leonov a alarmat conducerea republicii. Conform hotărârii guvernului unional din 12 octombrie 1945, deschiderea Universităţii era prevăzută odată cu începerea anului de studii 1946/47. Acelaşi lucru era prevăzut şi în hotărârea din 4 martie 1946. A apărut pericolul neîndeplinirii acestor hotărâri, ce ar însemna pedeapsa serioasă pentru multe persoane de răspundere în republică. De aceea Biroul CC al PC(b)M în şedinţa sa din 27 mai 1946 „Cu privire la clădirile pentru amplasarea Universităţii de Stat" a creat comisia pentru soluţionarea problemei în termenele stabilite. În comisie au intrat vicepreşedintele Consiliului de Miniştri G.Kvasov (preşedinte); secretarul Comitetului Central al PC(b)M S.Ţaranov, I.Slepov, secretarul comitetului orăşenesc de partid Chişinău; F.Tutuşkin, ministru de interne [25]. Altă hotărâre a Biroului CC al PC(b)M, din 4 iunie 1946, a confirmat dreptul Universităţii la clădirea pe str.Pirogov, 65. Institutul Pedagogic, conform acestei decizii, se transfera în şcoala nr.4. Universitatea trebuia să treacă definitiv în clădirea promisă nu mai târziu de 15 iunie 1946 [26].

Însă şi în iulie 1946 Institutul Pedagogic, sub diferite pretexte, continua să ocupe clădirea pe adresa Pirogov, 65. La 19 iulie 1946 Consiliul de Miniştri al republicii a adoptat o hotărâre specială, semnată de vicepreşedintele acestui organ G.Kvasov, care a obligat Institutul Pedagogic în termen de 2 zile să părăsească clădirea [27]. Dar şi după această decizie Institutul Pedagogic a rămas în clădire. Directorul Institutului I.Baranovski explica la 5 august 1946 şefului sectorului instituţiilor de învăţământ superior P.Buianov nerespectarea acestei decizii prin faptul că clădirea şcolii nr.4, în care atunci se afla căminul Institutului de Medicină, nu a fost eliberată [28]. În aceleaşi zile, Leonov s-a plâns Sectorului de Propagandă şi Agitaţie a CC al PC(b)M, că clădirea nici astăzi nu este eliberată, şi aceasta în condiţiile când s-a început venirea studenţilor şi lectorilor, locul pentru amplasarea cărora el nu-l poate găsi nicăieri. Cu mari probleme, Leonov a obţinut totuşi permisiunea lui I.Baranovski ca toată averea Universităţii (la 8 august 1946 a venit utilajul la 220 000 de ruble, 6 000 de cărţi) şi unii din studenţi şi lectori să fie amplasaţi în aceeaşi clădire pe Pirogov, 65, practic împărţind-o cu Institutul Pedagogic [29]. Toate acestea aveau loc în situaţia când Ministerul Învăţământului Superior al URSS a aprobat personalul USM (16 catedre, 40 colaboratori, 26 – personal auxiliar) [30]. De aceea, uneori pierzând încrederea că Universitatea va fi deschisă la timp, Leonov a apelat şi la ministrul învăţământului superior S.Kaftanov, acuzând conducerea republicii de indiferenţă şi promisiuni goale [31].

În sfârşit clădirea pe str.Pirogov, 65, care a suferit mult în urma războiului, dar a rămas relativ convenabilă pentru studii, a fost totuşi la mijlocul lunii august transferată în posesia USM, care a început reparaţia sa [32]. În august Leonov a reuşit să soluţioneze problema cu prorectorul pentru studii şi ştiinţă. Această funcţie a fost neoficial executată de cunoscutul chimist Anton Ablov, însă el nu a fost aprobat de către Ministerul Învăţământului Superior al URSS, posibil, din cauza că a făcut studii, inclusiv cele superioare, în România, absolvind chiar în 1931 Institutul Chimico-Tehnologic din Iaşi. În locul lui a fost numit academicianul Academiei de Ştiinţe Agricole a URSS Nicolae Dimo [33]. În continuare, N.Dimo coordona admiterea studenţilor, numărul cărora la momentul deschiderii Universităţii a ajuns la 437, inclusiv 86 studenţi din Moscova şi câţiva din alte oraşe ale URSS (Tomsk, Nijnii Taghil, Doneţk, Odesa, Gorki (astăzi Nijnii Novgorod) [34].

Toți aceştia şi profesorii au fost amplasați parțial în singurul cămin al Universității, iar o parte – în auditoriile Universității, în care ei noaptea dormeau, iar ziua făceau studii (iar lectorii – predau).

La şedința Biroului CC al PC(b)M din 17 septembrie 1946 a fost examinată situația cu deschiderea oficială a Universității, stabilită la data de 1 octombrie a aceluiaşi an. Leonov, aflându-se sub impresia unor succese obținute în ultimul timp (intrarea Universității în clădirea proprie, obținerea primului cămin, aprobarea statelor etc.) a făcut un raport destul de optimist. La cele spuse de Leonov, noul prim-secretar al CC al PCM Nicolai Coval a declarat că dispoziția rectorului nu este confirmată prin fapte. Dezmințind pe Leonov, Coval a spus că Universitatea nu are mobilă, căminul nu este pregătit şi utilat şi acolo mai trebuiesc încă 60-70 locuri suplimentar, care pot fi găsite în alte localuri ale oraşului, lipsesc scaune etc. El a propus ajutorul Universității în reparația urgentă a clădirii, aducerea scaunelor, paturilor, plapumelor, meselor etc., calculând aceasta în aşa mod, ca Universitatea să se achite cu conducerea republicană din contul averii, pe care ea o va primi de la Ministerul Învățământului Superior [35].

Coval l-a criticat pe Leonov pentru faptul că rectorul a invitat la universitate prea mulți conferențiari, în comparație cu profesorii universitari. „Noi trebuie să ținem cursa în acea direcție, ca Universitatea să aibă profesori universitari buni”, a spus el, adăugând, că este posibilitatea de a ruga Ministerul unional de resort să ajute USM cu profesori universitari, şi, în acelaşi timp, cu utilaj, în special cel pentru studii. El a repetat că deschiderea USM trebuie să aibă loc anume la 1 octombrie fără nicio întârziere măcar cu o zi. Având în vedere că se simte lipsa personalului administrativ, Consiliul de Miniştri al RSSM trebuie să se adreseze către Comisia Unională de State, ca numărul personalului anume pentru USM să fie mărit [36].

Luând cuvântul, noul preşedinte al Consiliului de Miniştri Gherasim Rudi tot l-a criticat pe Leonov pentru faptul că acesta dubla artificial mărimea cerințelor sale pentru utilarea USM, temându-se că cifrele propuse vor fi reduse. Rudi s-a oprit şi la procesul de restabilire a blocului de studii, menționând că el merge foarte încet şi lucrurile pentru renovarea blocului s-au început cu mare întârziere. El a respins propunerea lui Leonov să asigure toți studenții cu cazarmamente, declarând că Guvernul nu dispune astăzi de aceste posibilități. Cu cazarmamente, a spus el, pot fi asigurați numai participanții de război, sau moldovenii din sate moldoveneşti. Leonov a fost supus criticii de către Rudi şi pentru dezvoltarea unilaterală a atelierelor în defavoarea altor domenii – au fost cumpărate 2 strunguri, dar la utilarea Facultăților de Fizică şi Matematică şi a celei de Chimie rămân numai 200 000 de ruble. Discuțiile lui Leonov cu Kaftanov au ajuns şi la urechile conducerii republicane. Ca răspuns, Rudi a propus lui Leonov „să aibă o atitudine mai serioasă”. Poziția mai echilibrată a fost luată de preşedintele Biroului CC al PC(b) Unional pentru Moldova F.Butov. El a propus şi Comitetului Central al PC(b)M şi Universității să fie mai activi în selectarea cadrelor, iar Guvernului – să găsească încăperi şi cămine suplimentare pentru Universitate [37].

În hotărârea sa, Biroul CC a apreciat activitatea lui Leonov în deschiderea USM ca insuficientă. S-a menționat că din cei 320 de studenți, primiți la anul I, 97 au prezentat documente false privind nivelul de studii. Din cele 12 catedre formate (din 16 stabilite conform hotărârii Comisiei Unionale pentru state), numai 4 erau completate. Universitatea nu dispunea de cabinete şi laboratoare utilate, reparația blocului era foarte lentă. Biroul CC a cerut de la Leonov să încheie reparația la 30 septembrie şi să deschidă Universitatea la 1 octombrie [38].

În pofida faptului că USM a început activitatea sa la 1 octombrie şi a primit un set de felicitări din partea diferitelor instituții de învățământ superior ale URSS, Ministerul Învățământului Superior al URSS, Academia de Ştiințe a URSS ş.a. [39], conducerea USM a decis să organizeze încă o deschidere, solemnă, în ziua de naştere a lui I.Stalin (21 decembrie 1946), coordonând această intenție cu Biroul CC al PC(b)M. Cu acest scop, Biroul CC al PC (b)M a adoptat la şedința sa din 29-30 noiembrie 1946 hotărârea „Cu privire la deschiderea solemnă a Universității de Stat din Chişinău”. Prin această decizie data oficială a deschiderii a fost oficial stabilită la 21 decembrie. Pentru organizarea solemnităților a fost creată comisia în frunte cu vicepreşedintele Consiliului de Miniştri al RSSM Macarie Radul. Despre însemnătatea deschiderii USM pentru conducerea republicii ne vorbeşte componența acestei comisii – secretarul CC S.Afteniuc, I secretar al ULCT I.Kostakov, prim-secretarul interimar al Comitetului orăşenesc de partid Chişinău M.Malțev, viceministrul de învățământ O.Andrus, doctorul habilitat în chimie A.Ablov, rectorul interimar al Universității Ivan Leonov. Responsabil pentru finanțarea solemnităților a fost numit Consiliul de Miniştri al republicii [40].

La 21 decembrie 1946 a avut loc deschiderea solemnă a USM. Ea a fost organizată în sala teatrului „Expres”. Adunarea a fost deschisă de preşedintele Consiliului de Miniştri al RSSM Gerasim Rudi, care a felicitat

lectorii şi studenţii cu deschiderea instituţiei de învăţământ superior. Raportul de bază l-a prezentat M.Radul, care a indicat că scopul principal al USM este pregătirea cadrelor ştiinţifice naţionale în toate domeniile ştiinţei, iar savanţilor USM – de a studia solurile şi posibilităţile râurilor Moldovei. Alt raport l-a făcut rectorul interimar al USM Ivan Leonov, care pe urmă a citit celor prezenţi telegramele de felicitare din toate părţile URSS, instituţiilor de învăţământ, delegaţilor Congresului II al intelectualităţii. Din partea colectivului universităţii cuvânt a luat prorectorul N.Dimo, care a declarat: „Tot poporul moldovenesc a primit cu profundă satisfacţie vestea despre deschiderea Universităţii de Stat din Chişinău. O bucurie deosebit de mare avem noi, bătrânii, care timp de peste o jumătate de veac am sperat la o astfel de victorie a culturii şi ştiinţei în scumpa noastră Moldovă" [41]. Deschiderea USM a fost larg reflectată în presa moscovită şi republicană [42]. Ca urmare a acestui mare succes şi în recunoştinţa meritelor sale în deschiderea USM, I.Leonov la şedinţa Biroului CC al PC(b)M din 27 decembrie 1946 a fost numit rectorul Universităţii de Stat din Moldova, anulând titulatura „interimar" [43].

În încheiere, trebuie de menţionat următoarele. Ideea creării Universităţii în Moldova a apărut încă în a.1917, însă, din diferite considerente de caracter politic, a fost „reînnoită" numai în a.1944. Din cauza condiţiilor catastrofale, în care se afla Chişinăul în primii ani după război, conducerea republicii era nevoită, de multe ori, să modifice data deschiderii Universităţii. Chiar după stabilirea datei definitive a deschiderii solemne a instituţiei, rectorul I.Leonov timp îndelungat ducea o luptă grea pentru clădirile, în care trebuia să fie sediul Universităţii, şi în plin sens al cuvântului, în ultimul moment totuşi să înceapă activitatea USM anume la data stabilită – 1 octombrie 1946. Acest eveniment a devenit unul dintre cele mai importante în istoria culturii şi ştiinţei Moldovei postbelice.

Referinţe:

1. Попружная П. Кишиневский государственный университет. - Кишинев: Штиинца, 1971.- 268 с.
2. Бырка Г. Восстановление и развитие сети высших учебных заведений в Молдавской ССР (1944-1946) // Из истории революционного движения и социалистического строительства в Молдавии. - Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1963, с.169-187.
3. Cozma V. Istoria Universităţii de Stat din Moldova (1946-1996). - Chişinău: Tipografia Centrală, 1996. - 560 p.; Rusnac Gh., Cozma V. Profesorii Universităţii de Stat din Moldova (1946-2001). - Chişinău: CE USM, 2001. - 360 p.; Idem. Rectorii Universităţii de Stat din Moldova (1946-1993). - Chişinău: CEP USM, 2005. - 309 p.
4. Stati V. Istoria Moldovei. - Chişinău: Vivar-Editor, 2002, p.270.
5. Arhiva Organizaţiilor Social-Politice a Republicii Moldova (în continuare – AOSP RM), F.51, inv.2, d.36, f.172.
6. Cozma V. Istoria Universităţii..., p.17, 19.
7. Ibidem, p.19; AOSP RM. F.51, inv.2, d.14, f.336-337.
8. Ibidem, inv.3, d.276, f.18.
9. Ibidem, f.19.
10. Cozma V. Op.cit, p.19.
11. Ibidem, p.20; AOSP RM. F.51, inv.3, d.36, f.187-189.
12. AOSP RM. F.51, inv.3, d.29, f.390, 392-393, 396, 403.
13. Ibidem, d.37, f.246.
14. Ibidem, d.224, f.6.
15. Ibidem, d.31, f.284.
16. Cozma V. Op.cit, p.20; AOSP RM. F.51, inv.4, d.16, f.146.
17. Rusnac Gh., Cozma V. Rectorii Universităţii de Stat din Moldova..., p.29; Cozma V. Istoria Universităţii..., p.21.
18. Arhiva Universităţii de Stat de Medicină. F.2, inv.18, d.303, f.1.
19. Rusnac Gh., Cozma V. Rectorii..., p.85, 88.
20. Idem. Istoria Universităţii de Stat din Moldova (1996-2006). - Chişinău: CEP USM, 2006, vol.II, p.80-81.
21. Rusnac Gh., Cozma V. Rectorii..., p.30-31.
22. Ibidem, p.172; Cozma V. Istoria Universităţii..., p.21.
23. AOSP RM. F.51, inv.4, d.330, f.21.
24. Ibidem, f.28.
25. Ibidem, d.20, f.580.
26. Ibidem, d.19, f.120-121.
27. Cozma V. Istoria Universităţii..., p.21.
28. AOSP RM. F.51, inv.4, d.331, f.21.

29. Ibidem, d.330, f.57-60.
30. Ibidem, f.47.
31. Ibidem, d.23, f.259.
32. Ibidem, d.176, f.190; Cozma V. Istoria Universității..., p.22.
33. AOSP RM. F.51, inv.4, d.22, f.439; Rusnac Gh., Cozma V. Rectorii..., p.62.
34. Rusnac Gh., Cozma V. Rectorii..., p.33; AOSP RM. F.51, inv.4, d.330, f.69-70.
35. AOSP RM. F.51, inv.4, d.23, f.258.
36. Ibidem.
37. Ibidem, f.259.
38. Cozma V. Istoria Universității... p.22; AOSP RM. F.51, inv.4, d.23, f.331-332.
39. AOSP RM. F.51, inv.4, d.193, f.124.
40. Ibidem, d.25, f.538; Cozma V. Istoria Universității..., p.22.
41. Cozma V. Istoria Universității..., p.23.
42. Ibidem, p.22-23.
43. AOSP RM. F.51, inv.4, d.26, f.460.

Prezentat la 19.05.2008

NOI CERCETĂRI ALE CIVILIZAȚIEI ORAŞELOR SPAȚIULUI ROMÂNESC DIN PERIOADA MEDIEVALĂ ŞI PREMODERNĂ

Nicolae DUDNICENCO

Catedra Istorie Universală

The paper presents the succinct analysis of articles and documents collection which have been published recently in Iaşi (2006) and is devoted to the Romanian urban civilization in medieval and pre-modern period. The author reveals the actuality of the published studies, their innovating character, their documental ground and their importance for the investigation of urban civilization. The reviewer makes a classification of documents in which are reflected some aspects of history of the two capitals of Romanian countries – Bucureşti and Iaşi, he mentions the historically value of documents which had been selected and published by Petronel Zahariuc and Ioan Caproşu.

Problema istoriei oraşelor în epoca medievală şi premodernă prezintă un interes deosebit datorită schimbărilor de ordin economic, social şi cultural survenite în acest tip de aşezări în perioada de trecere de la medieval la modern, a rolului pe care l-au avut oraşele în evoluția societății în ansamblu.

De altfel, problema istoriei oraşelor româneşti nu este trecută cu vederea în istoriografie. La moment, dispunem de un şir de lucrări consacrate problemelor de ordin socioeconomic (realizate în special în istoriografia marxistă), precum şi de lucrări în care sunt tratate astfel de probleme ca: modul de trai al orăşenilor, influența culturii occidentale asupra culturii locuitorilor oraşelor din Țările Române, confesiunile religioase ale locuitorilor târgurilor etc. [1-7].

Printre ultimele apariții editoriale consacrate istoriei civilizației spațiului românesc din perioada medievală şi premodernă se înscrie şi culegerea de articole şi documente consacrate diferitelor aspecte ale oraşelor în secolele XVI-XVII apărută recent la Iaşi [8].

Prima parte a lucrării intitulată „Studii" înglobează opt articole consacrate unor aspecte care n-au constituit deocamdată obiectivul unor cercetări speciale.

Dintre acestea putem evidenția problema clerului în târgurile din spațiul istoric românesc. Abordarea rolului clerului în istoria oraşului medieval din Țările Române prezintă un deosebit interes, motivat de faptul că în oraşele din spațiul românesc, similare cu cele din alte țări ale estului Europei, clerul stăpânea atât avere ecleziastică, cât şi mirenească (case, dughene, terenuri aflate în hotarul şi vatra târgului etc.), care serveau nemijlocit atât pentru treburile bisericeşti, cât şi pentru îmbunătățirea stării materiale a clerului. Menținerea influenței economice a bisericii în târguri era determinată şi de faptul că un şir de oraşe şi în special din Țara Moldovei (Suceava, Roman, Rădăuți, Huşi) serveau drept reşedințe eparhiale. Numărul sporit al bisericilor în târguri şi sate a fost menționat de călători străini. Acest fapt este constatat şi de Petru Bogdan Bakšic, arhiepiscopul de Sofia care menționa în raportul său din 1641 că „țara este plină de biserici şi mănăstiri" [9].

Cercetarea problemei rolului clerului în oraşele din Țările Române este necesară şi din considerentul că acest aspect permite detalierea structurii sociale a populației urbane, inclusiv a clerului, a statutului social al diferitelor stări.

Unul din articole consacrate acestei probleme aparține lui Bogdan Petru Maleon, în care autorul, în baza unui larg spectru de documente, analizează unele aspecte ale istoriei clerului de mir orăşenesc [10]. Autorul studiază în special prestigiul de care se bucurau preoții aflați în serviciul suveranilor, preoți pe care: „... ca o expresie a acestei relații privilegiate, documentele emise de cancelaria domnească îi desemnează cu apelativul de – „rugători" [11]. B.P. Maleon atrage atenție asupra faptului că „cele două categorii clericale din cadrul oraşelor moldoveneşti erau reprezentate de călugări şi preoți de mir, aceştia din urmă oficiind la bisericile parohiale sau la cele domneşti" [12].

Un deosebit interes prezintă şi articolul cercetătorilor C.Neagoe şi Ionuț Vasilcoiu [13] în care este analizată comunitatea catolică din Câmpulung-Muscel în sec. XVI-XVIII.

O altă problemă studiată în culegerea de articole, la care ne referim, e cea a căilor de legătură dintre oraşele Țărilor Româneşti, problemă expusă şi în articolul lui Marius Chelcu [14]. De altfel, problema vechilor drumuri româneşti rămâne o problemă actuală dat fiind faptul că intensitatea legăturilor economice şi culturale era determinată, în mare măsură, şi de starea drumurilor. Acest subiect i-a preocupat şi pe cercetătorii

Alexandru I.Gonța [15], E.M. Podgradskaia [16], P.Cocârlă [17], P.Binder [18], P.Niedermaier [19], R.Țugulschi-Neaga [20], S.Tabuncic [21], I.Chirtoagă [22] şi E.Serbanciuc [23]. În baza analizei reperelor bibliografice ale subiectului propus, M.Chelcu menționează în articolul său că din aceste repere: „..răzbate ideea importanței căilor de comunicație ca factor de coagulare a vieții statale, dar şi ca mijloc de obținere din partea domniei de suficiente resurse, organizarea statului şi apărarea împotriva ofensivei otomane" [24]. În studiul autorului la care ne referim sunt abordate şi analizate unele aspecte noi referitoare la problemele drumurilor şi căilor comerciale medievale ca: mijloacele de transport [25]; rolul factorului politic şi a celui economic în formarea şi dezvoltarea căilor comerciale [26] etc. Merită atenție şi faptul că în articolul dat se atrage o atenție deosebită rolului fluviului Nistru, care asigura legăturile comerciale ale târgurilor dintre Prut şi Nistru cu teritoriul de pe malul stâng al fluviului, problema controlului podurilor şi vadurilor de la Nistru, a rolului lor în relațiile Țării Moldovei cu țările vecine [27].

Unele schimbări care aveau loc în istoria târgului Iaşi în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea şi-au găsit reflecție în lucrarea lui Mihai-Cristian Amăriuței [28]. Deşi istoria Iaşului nu a fost trecută cu vederea în istoriografie [29-32], autorul aduce noi date prețioase privitoare la istoria acestui oraş, cum ar fi bibliografia lui Grigore Ghica. Articolul prezintă interes şi din considerentul că autorul îşi expune punctul de vedere propriu referitor la perioada fanariotă, perioadă cercetată de un şir de istorici contemporani [33-38].

Autorul este de părere că epoca fanariotă: „nu a însemnat o ruptură în devenirea istorică românească sau în relațiile civilizației autohtone cu spațiul cultural european. Secolul respectiv a întrerupt doar un anumit curs al procesului de schimbare, conferindu-i doar alte forme de expresie, inspirate din alte surse. Statutul de periferie nu a putut împiedica receptarea ideilor epocii, acestea făcându-şi loc şi în principate" [39]. Valoarea articolului propriu-zis constă şi în tentativa reuşită a autorului de a stabili elementele vechi şi noi în istoria Iaşilor din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, secol care, după cum subliniază M.-C. Amăriuței: „s-a impus în istoriografie ca *marele secol*, secol aflat sub semnul Rațiunii şi al Luminilor, ce a debutat printr-o *criză de conştiință* (după expresia lui Paul Hazard) şi s-a încheiat prin edificarea tuturor elementelor componente ale paradigmei modernității" [40].

Culegerea de articole la care ne referim mai conține studii referitoare la starea sărăcimii din Cluj în secolele XV-XVII [41], la istoria familiei Blogodeşti-Blagodescu [42], familie de albanezi stabilită în Țara Românească şi care după ce a intrat în serviciul domniei s-a ocupat cu comerțul în oraşe, a procurat moşii etc. Acest articol se înscrie în una din temele cercetate activ în istoriografia contemporană românească – a genealogiei şi evoluției familiilor boiereşti în Țările Române [43].

Partea a doua a cărții – „Documente", conține treizeci şi nouă de documente (acte inedite sau puțin cunoscute) care deschid noi posibilități de cercetare a oraşelor Bucureşti şi Iaşi în epoca medievală şi premodernă. Dintre aceste documente, nouă sunt depistate şi publicate de Petronel Zahariuc (consacrate istoriei oraşului Bucureşti) [44], iar celelalte treizeci – documente inedite din sec. al XVIII-lea referitoare la istoria oraşului Iaşi, depistate şi editate de cunoscutul cercetător al istoriei medievale Ioan Caproşu [45].

Documentele consacrate oraşului Bucureşti pot fi împărțite convențional, după menirea lor, în două grupe de bază – documente de confirmare a proprietăților imobiliare (vii, locuri cumpărate sau vândute de diferiți proprietari, stăpânitori ale prăvăliilor din târg etc. – în total 7 documente), precum şi documente de mărturie a vânzării unei case şi a unei vii întocmite de județul şi pârgarii din Bucureşti.

Unul dintre actele de confirmare este cel din 1 iunie 1592 prin care „Județul Seman şi cu 12 pârgari ai oraşului Bucureşti" întăresc mănăstirii Simopetra de la Muntele Athos stăpânirea peste o prăvălie din oraşul Bucureşti pe care i-au dăruit-o câțiva târgoveți „pentru sufletele lor ca să pomenească la Sf(â)ntul jertvenencu" [46].

Documentele publicate de Ioan Caproşu (30 la număr) sunt mult mai variate ca conținut: de confirmare a daniilor (15), de scutire (5), de împuternicire a unor persoane să cerceteze anumite litigii (3), de interzicere (2) etc. O bună parte a acestor documente se referă la scutiri de impozite ale mănăstirilor. Astfel, prin cartea domnească din 11 octombrie 1735 Constantin Nicolae Mavrocordat scuteşte mănăstirea Galata "de camănă, de bezmăn şi de cepărit şi de branişte şi de bour şi de toate angăriile câte sântu pe pivnițe" [47].

În aşa mod, culegerea de articole şi documente, apărută recent la Iaşi, deschide noi posibilități de cercetare a istoriei oraşelor Țărilor Româneşti în perioada medievală şi premodernă, a legăturilor lor cu oraşele din țările vecine, permite aprofundarea studierii problemei structurii sociale a oraşelor din Țările Române, a relațiilor dintre domnie şi mănăstiri etc.

Referințe bibliografice:

1. Matei Mircea D. Civilizație urbană medievală românească. Contribuții (Suceava până la mijlocul sec. XVI-lea). - București, 1989.
2. Chitoroagă Ion. Aspecte din istoria Tighinei şi Varniței, 1993.
3. Cocârlă Pavel. Domnia şi târgurile în Moldova în a doua jumătate a secolului al XIV-lea-începutul sec. al XIX-lea // Teză de doctor habilitat în ştiințe istorice. - Chişinău, 1994.
4. Bîrnea Pavel. Oraşul medieval în Moldova (sec.XV – I-ul sfert al sec.XVI). - Chişinău, 1997.
5. Colesnic Iurie. Chişinăul enciclopedic. - Chişinău: Museum, 1997.
6. Eşanu Andrei, Eşanu Valentina. Moldova medievală. Structuri executive, militare şi ecleziastice. - Chişinău, 2000.
7. Bucumenco Liudmila. Ținutul Orheiului în sec.XV-XVI. - Iaşi: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2006.
8. Rădvan Laurențiu (editor). Civilizația urbană din spațiul românesc în sec.XVI-XVII. Studii şi documente. - Iaşi: Editura Universități „Alexandru Ioan Cuza", 2006.
9. Călători străini despre Țările Române. Vol. V. - Bucureşti, 1973, p.225.
10. Maleon Bogdan-Petru. Preliminarii la o istorie a clerului de mir orăşenesc din Moldova secolelor XV-XVI // Civilizația urbană …/ Editor Rădvan Laurențiu, p.9-40.
11. Ibidem, p.39.
12. Ibidem, p.13.
13. Neagoe Claudiu, Vasilcoiu Ionuț. Noi contribuții privitoare la comunitatea catolică din Câmulung-Muscel (secolele XVI-XVIII) // Civilizația urbană …, p.103-144.
14. Chelcu Marius. Drumuri şi oraşe în Moldova secolelor XVI-XVIII. Câteva observații // Civilizația urbană …, p.145-170.
15. Gonța Alexandru I. Legăturile economice dintre Moldova şi Transilvania în secolele XIII-XVII. - Bucureşti, 1989.
16. Подградская Е.М. Экономические связи Молдовы со странами Центральной и Восточной Европы в XVI-XVIII вв. - Кишинэу, 1990.
17. Cocârlă Pavel. Târgurile sau oraşele Moldovei în epoca feudală (sec.XV-XVIII). - Chişinău, 1991.
18. Binder P. Oraşul Rond în sec. al XIII-lea // Anuarul Institutului de istorie Cluj Napoca. T. XXX, 1992, p.195-201.
19. Niedermaier P. Raporturile între sat şi oraş în lumina crizei agrare medievale // Anuarul Institutului de istorie Cluj-Napoca. T. XXX 1992, p.151-155.
20. Țugulschi-Neaga Rodica. Aspecte ale urbanismului în țara Moldovei în perioada de tranziție de la medieval la modern // Revista de istorie a Moldovei. - 1999. - Nr.3-4. - P.52-57.
21. Tabuncic Sergiu. Contribuții referitoare la raporturile comerciale dintre satele şi târgurile țării Moldovei în a doua jumătate a secolului al XVI-lea–începutul secolului al XVI-lea // Revista de istorie a Moldovei. - 2002. - Nr.1-2. - P.47-55.
22. Chirtoagă I. Târguri sau cetăți din sud-estul Moldovei (secolul al XIV-lea–începutul secolului al XIX-lea). - Chişinău, 2004.
23. Serbanciuc Elena. Rețeaua de drumuri şi transport a oraşului Chişinău în secolul al XIX-lea // Revista de istorie a Moldovei. - 2006. - Nr.1-2. - P.43-51.
24. Chelcu Marius. Op. cit., p.148.
25. Ibidem, p.157-162.
26. Ibidem, p.162-170.
27. Ibidem, p.155.
28. Amăriuței Mihai-Cristian. Vechi şi nou în Iaşii din vremea lui Grigore al III-lea Alexandru Ghica (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea). Observații preliminare // Civilizația urbană …, p.145-170.
29. Neamțu V. Contribuții la cunoaşterea meşteşugurilor ieşene legate de alimentația populației în secolul al XVII-lea // Analele Științifice ale Universității „ Al.I. Cuza" din Iaşi (serie nouă) secțiunea III, A, Istorie, T.XVIII, 1971, fasc. 2, p.219-224.
30. Istoria oraşului Iaşi. Vol. I, 1980.
31. Iftimi Sorin. Vechi peceți ale târgului Iaşilor // Anuarul A.D. Xenopol. - 1993. - Vol. XXX. - P.423-434.
32. Macovei Adrian. Din evoluția urbanistică a Iaşilor (sfârşitul secolului XVIII-începutul secolului XIX) // Anuarul A.D. Xenopol. - 1995. - Vol. XXXII. - P.157-163.
33. Dragnev Demir. O perioadă de grea cumpănă. Prima etapă a regimului turco-fanariot // Istoria Moldovei din cele mai vechi timpuri până în epoca modernă. - Chişinău, 1992.
34. Ştefănescu Ştefan. Istoria românilor în secolul al XVIII-lea între tradiție şi modertnitate. - Bucureşti, 1999.
35. Dragnev Demir. Țara Moldovei în epoca luminilor. - Chişinău: Civitas, 1999.
36. Dragnev Demir. Domnii Țării Moldovei. - Chişinău: Civitas, 2005.
37. Bădăran Dan, Caproşu Ioan. Iaşii vechilor zidiri până la 1821. Ediția a II-a revăzută. - Iaşi, 2007.

38. Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi. Vol.I - 1999, II-III - 2000, IV - 2001, VI - 2004, VII - 2005, VIII - 2006 / Editor Ioan Caproşu. - Iaşi: Editura Dosoftei.
39. Amăriuței Mihai-Cristian. Op. cit., p.181.
40. Ibidem, p.179.
41. Rüsz-Fogarasi Enikö. Câteva aspecte privind atitudinea față de săraci înainte şi după Reforma religioasă de Cluj // Civilizația urbană…, p.41-56.
42. Rădvan Laurențiu. Boieri, orăşeni şi mănăstiri din zona oraşului Floci (secolele XVI-XVIII). Din secretele unei familii boiereşti mai puțin cunoscute // Civilizația urbană…, p.73-101.
43. Bacalov Sergiu. Boierimea Țării Moldovei la mijlocul secolui al XVII-lea–începutul secolului al XVIII-lea (Studiu istorico-genealogic). - Chişinău, 2007.
44. Zahariuc Petronel. Nouă documente din secolul al XVI-lea privitoare la istoria oraşului Bucureşti / Civilizația urbană …, p.205-221.
45. Caproşu Ioan. Documente inedite privitoare la istoria oraşului Iaşi (1727-1767) // Civilizația urbană …, p.223-261.
46. Zahariuc Petronel / Civilizația urbană …, doc. nr.8, p.219.
47. Caproşu Ioan / Civilizația urbană …, doc. nr.4, p.226.

Prezentat la 24.03.2008

 ISSN 1857-209X

IMPERIUL RUS ŞI FORMAREA PIEŢEI INTERNAŢIONALE DE CEREALE (1794-1853)

Andrei EMILCIUC

Catedra Istorie Universală

The paper examines the importance of the Russian Empire in the formation of international grain market. Analyzing the main factors in the emergence of international grain market we argue that the Russian Empire was one of its founders. We pointed out the role of Russia regarding each factor: geographical specialization of crops, formation of regional grain markets, and the decrease in the costs of transportation, the development of large seaports and constitution of merchant networks that controlled the transportation of cereals from within the boundaries of a country towards the external markets.

Dată fiind preocuparea noastră faţă de problema rolului portului Odesa în sistemul comerţului internaţional cu cereale în perioada 1794-1853, de la constituirea acestui port maritim şi până la izbucnirea Războiului Crimeii (1853-1856), am considerat justificat evidenţierea particularităţilor sistemului comerţului internaţional cu cereale în perioada dată. În articolul de faţă am încercat să elucidăm importanţa Imperiului Rus în formarea pieţei internaţionale de cereale. Importanţa acesteia rezidă în faptul că cerealele au reprezentat cel puţin până la începutul secolului XX baza comerţului internaţional.

În istoriografia contemporană există o serie de studii importante privind problema afirmării pieţei internaţionale de cereale în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Ideea general-acceptată este că piaţa internaţională de cereale s-a format odată cu abrogarea la sfârşitul anilor 40–începutul anilor 50 sec.XIX a Legilor Cerealelor în principalele state europene şi s-a maturizat spre sfârşitul secolului al XIX-lea [1]. O parte dintre cercetători s-au axat pe analiza evoluţiei preţurilor pe plan mondial odată cu formarea pieţei internaţionale de cereale. În baza unor modele complexe de analiză a preţurilor la cereale, concluziile principale denotă că în ultimul sfert al secolului al XIX-lea se poate observa o convergenţă importantă a preţurilor la cereale la scară mondială, decalajul dintre preţurile la cereale în statele lumii scăzând substanţial [2]. De asemenea, există o serie de studii în care se analizează şi conceptul potrivit căruia constituirea pieţei internaţionale de cereale urma să sporească solvabilitatea consumatorilor finali prin mărirea puterii lor de cumpărare. Conform opiniei istoricului englez Robert C. Allen, care a analizat veniturile reale ale populaţiei europene între 1300 şi 1914, prin prisma evoluţiei puterii de cumpărare a populaţiei, ruptura calitativă dintre medieval şi modern a avut loc la mijlocul secolului al XIX-lea şi a devenit decisivă după 1870, dar numai în Marea Britanie, Germania, Olanda şi Franţa [3]. Un alt aspect abordat frecvent în istoriografia universală este cel al consolidării şi eficientizării comerţului internaţional cu cereale datorită sporirii concurenţei odată cu formarea pieţei internaţionale de cereale. Cercetătorii constată o adevărată revoluţie în comerţul internaţional cu cereale, cu două centre mondiale de producere şi livrare a cerealelor: Rusia şi SUA [4]. Unii istorici, printre care se impune Morton Rothstein, încearcă să abordeze problema formării pieţei internaţionale a cerealelor prin prisma burgheziei comerciale. Datorită stabilizării comerţului extern cu cereale, a avut loc o specializare profundă a unor negustori în comerţul internaţional cu cereale [5].

Constatăm însă că studiile existente se axează aproape în totalitate pe analiza rezultatelor în urma constituirii pieţei internaţionale, lipsind analiza temeinică a factorilor formării pieţei internaţionale a cerealelor. Iată de ce în acest articol ne propunem să analizăm totalitatea factorilor ce au contribuit la definitivarea acestui proces, pornind de la ideea că condiţia *sine qua non* a constituirii pieţei internaţionale de cereale urma să fie creşterea eficienţei comerţului exterior cu cereale, adică creşterea raportului dintre efectele obţinute şi eforturile depuse. Principalele căi de creştere a eficienţei comerţului exterior, în accepţiunea economiştilor, sunt: 1) creşterea gradului de prelucrare a mărfurilor şi a complexităţii serviciilor destinate exportului; 2) adâncirea specializării producţiei destinate exportului care trebuie să conducă la o creştere substanţială a productivităţii muncii; 3) ridicarea calităţii produselor şi serviciilor destinate exportului, pentru a asigura o competitivitate cât mai mare a lor; 4) modernizarea şi adaptarea modului de prezentare a mărfurilor la nivelul cerinţelor internaţionale; 5) reducerea cheltuielilor de producţie care determină, pe de o parte, reducerea preţului intern al

produselor, iar pe de altă parte, crearea posibilităților pentru obținerea unor cantități suplimentare de mărfuri cu ajutorul acelorași resurse [6]. Transpunerea acestor idei în contextul problemei și perioadei abordate ne oferă posibilitatea formulării mai multor factori ai constituirii pieței internaționale de cereale. Ne propunem în continuare să examinăm principalii dintre aceștia pentru a putea încadra problema care ne interesează în contextul procesului de constituire a pieței internaționale de cereale.

Un prim factor poate fi considerat atingerea unui nivel înalt al producției de cereale și raionarea geografică a cultivării cerealelor, ceea ce a condiționat ca cererea și oferta să se extindă peste hotarele unor state și a impus exportul pe piețele externe ca un element necesar al producției. Până la mijlocul secolului al XIX-lea comerțul cu produse alimentare era determinat de fluctuațiile recoltelor locale, și nu de specializarea geografică a acestora. Comerțul suplinea mai puțin de 10% din consumul total de alimente. În secolul al XIX-lea toate acestea s-au schimbat radical. Economiile europene autarhice până atunci s-au specializat în exporturi și importuri de produse alimentare. Premisele acestei schimbări au constat în micșorarea costurilor de transport, creșterea eficienței pieței și liberalizarea comerțului cu cereale prin anularea prohibițiilor și restricțiilor protecționiste, adică eliminarea incertitudinii determinate de predominarea elementului subiectiv asupra celui obiectiv în comerțul cu cereale [7]. Schimbarea s-a realizat în câteva etape.

Prima etapă a cuprins sfârșitul secolului al XVIII-lea–începutul secolului al XIX-lea și a impus importante transformări în relațiile economice internaționale. Reprezentând prima țară ce a traversat revoluția industrială, cuprinsă de mari schimbări de ordin demografic, Anglia a servit ca un punct de pornire în diviziunea internațională a muncii. În agricultura engleză, odată cu generalizarea fermei capitaliste, s-au diferențiat două categorii sociale: marii proprietari și arendașii, pe de o parte, și muncitorii salariați, pe de alta. Cea mai mare parte a țăranilor de odinioară s-au îndreptat spre oraș, acoperind necesitățile industriale ale țării. Numărul consumatorilor dependenți de piață crește și depășește capacitatea productivă a agriculturii engleze. Astfel, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, odată cu dispariția țărănimii ca o categorie socială, Anglia din exportatoare de cereale devine importatoare. Efectul este și mai bine resimțit în timpul secetelor periodice din Anglia. Între anii 1793-1814, paisprezece din douăzeci și două de recolte au fost deficiente într-o măsură mai mare sau mai mică [8].

Încheierea primei etape a revoluției industriale din Anglia și extinderea ei în Franța au avut un impact semnificativ asupra agriculturii, care a trebuit să satisfacă tot mai intens necesitățile crescânde ale industriei. Pe de altă parte, perioada dată s-a reliefat prin tulburări substanțiale generate de izbucnirea Revoluției Franceze și războaiele ei, continuate de războaiele napoleoniene. Toate acestea au sustras de la muncile agricole un număr considerabil de brațe de muncă și au generat importante crize alimentare. Comerțul internațional a fost afectat și el prin faptul că conflagrațiile europene s-au încins într-o acerbă luptă mercantilistă. Atât producătorii, cât și consumatorii au fost afectați deopotrivă. Apogeul este atins în timpul tentativei lui Napoleon I de a crea așa-numita *blocadă continentală* a Angliei, țară care în perioada respectivă deținea întâietatea în comerțul internațional.

Descoperirea sud-estului Europei ca sursă importantă de aprovizionare cu cereale între 1792 și 1815 s-a datorat perioadei turbulente din Europa [9]. În Rusia, în virtutea predominării sistemului iobăgist, agricultura avea o productivitate scăzută, ocupând unul dintre ultimele locuri între principalele state europene. Recoltele mici, datorită randamentului scăzut al muncii și mijloacelor de producție rudimentare utilizate de țăranii iobagi, îi determinau pe moșierii din Imperiul Rus să-și mărească suprafețele însămânțate. Necesitățile respective, dar și lipsa unui debușeu maritim pentru regiunile sudice ale Rusiei, intensifică politica externă a Rusiei în direcția confruntării cu Imperiul Otoman. În urma războaielor din 1768-1774, 1787-1792 și 1806-1812, Rusia a reușit anexarea unor importante teritorii care au oferit resurse funciare bogate pentru necesitățile creșterii producției agricole, mai ales în ceea ce privește cerealele.

Ca rezultat, exportul de grâne din Rusia a înregistrat o creștere remarcabilă către începutul secolului al XIX-lea, ocupând primul loc printre produsele exportate, alcătuind peste 20% din valoarea exporturilor. Aceasta a reprezentat o creștere semnificativă față de nivelul de la începutul secolului XVIII (mai puțin de 3%) și mai ales cel din anii 1758-1760 (1%). Față de perioada 1701-1761, volumul anual al exporturilor de cereale a crescut de 32 de ori către perioada 1796-1805, valoarea absolută de 47 de ori, iar valoarea pe cap de locuitor de 27 ori. Pentru anii 1801-1805, care au reprezentat punctul culminant al acestui proces, exporturile de cereale au atins 12,8 milioane puduri (4 636 247 hectolitri – conform altor evaluări) pe an, nivel care se va menține pentru următorii 40 de ani. În anii 1796-1805, exporturile au alcătuit $^1/_5$ din cerealele comercializate

pe piața internă [10]. Progresul a fost împiedicat de războiul ruso-turc şi de blocada continentală; în anii 1806-1810 media anuală a exportului scăzând la 1 245 640 hectolitri, iar pe parcursul următorilor cinci ani la 1 148 664 hectolitri. Abia în perioada 1816-1819 exporturile au crescut la 7 238 894 hectolitri în medie pe an [11].

Cea de-a două etapă s-a extins până la 1845. Teama guvernelor europene că dependența de resursele alimentare străine ar periclita securitatea economică a statelor lor s-a exprimat în adoptarea unor politici ce aveau menirea de a proteja şi a stimula producătorii agricoli locali. În această perioadă, încercările politice de a opri procesul legic de raionare geografică a muncii s-a dovedit falimentar. Sud-estul şi estul Europei se specializează în cultivarea cerealelor şi altor produse alimentare, iar vestul în producerea bunurilor industriale.

Perioada care a urmat a definitivat procesul de raionare internațională a producției de mărfuri şi a adâncit integrarea economiilor naționale. Criza de subzistență din 1845-1850 din Europa de Vest, cauzată, în mare parte, de răspândirea bolii cartofului în Irlanda şi de revoluțiile europene, a determinat sporirea fără precedent a cererii la cereale pe plan internațional şi lărgirea substanțială a suprafețelor cultivate cu cereale în Imperiul Rus [12].

Un al doilea factor al formării pieței internaționale de cereale l-a reprezentat formarea piețelor zonale de cereale. În Evul mediu costurile ridicate de transportare determinau creşterea prețului produselor direct proporțional cu creşterea distanței dintre producător şi consumator. Produsele, de regulă, cele alimentare, erau aproape în totalitate consumate direct de producători sau comercializate informal printre membrii comunității locale. În afara acestor comunități mici, gradientul creşterii costurilor de comercializare a condiționat un gen de ierarhie a comerțului. Acesta se limita aproape în totalitate la arealul unor ***zone de comerț*** – macroregiuni economice în interiorul cărora costurile de transportare erau suficient de mici pentru un comerț lucrativ cu bunuri de larg consum. Emmanuel Wallerstein afirma că în secolul al XII-lea s-au conturat cinci nuclee ale comerțului la mare distanță 1) Bazinul Mediteranean care includea Bizanțul, oraşele-state italiene şi nordul Africii; 2) Aria baltică; 3) Complexul alcătuit din Oceanul Indian şi Marea Roşie; 4) Regiunea chineză; 5) Ținutul central-asiatic din Mongolia până în Rusia [13]. Vârful ierarhiei îl constituia comerțul dintre zone – dintre cele două zone europene şi dintre aceste două zone şi alte zone din afara Europei. În virtutea faptului că prețurile creşteau direct proporțional cu distanța dintre zone, acest comerț se limita la cantități mici de bunuri de lux [14].

Odată cu stabilirea relațiilor capitaliste, aceste zone de comerț au evoluat în adevărate piețe zonale. Astfel, din impactul diferențiat al geografiei culturilor cerealiere, costurilor de transport şi timpului consumat pentru transportare s-au format şi piețele zonale de grăunțoase. Printre actorii pieței nord-europene puteau fi enumerate Regatul Unit, Prusia, Rusia, Franța şi Danemarca. Rolul principal în deservirea acestei piețe zonale l-a jucat flota comercială britanică, cea mai puternică la acel moment. Statele riverane Mării Mediterane şi Mării Negre au fondat în perioada cuprinsă între sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea o altă piață zonală de cereale – cea mediteraneano-pontică incluzând sudul şi sud-estul Europei, Asia Mică şi Africa de Nord-Est. Imperiul Rus juca un rol important atât pe piața nord-europeană, cât şi pe cea sud-europeană.

Comerțul de cereale din regiunea sudică a Europei era concentrat în special în mâinile negustorilor de origine greacă. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, aceştia au creat la hotarele vestice ale Imperiului Otoman o importantă flotă comercială bazată în i-le Hydra, Psara, Spetses, Skopelos, Chios, Lemnos, Kasos, Mykonos, Tinos şi Santorini. Această flotă deservea, în mare parte, transportul de grâne din porturile ruse de la Marea Neagră spre principalele porturi ale Mediteranei Occidentale. Războaiele napoleoniene au favorizat substanțial ascensiunea flotei greco-otomane, care în anii 1810 a ajuns să numere peste 600 de vase maritime mari, alcătuind o largă rețea de navigație comercială [15]. Supremația acestei flote s-a datorat, pe de o parte, lipsei unei flote comerciale ruse în Marea Neagră, iar pe de altă parte, dreptului vaselor greceşti de a naviga sub pavilionul rus acordat şi confirmat de suveranii Imperiului Rus până la obținerea independenței Greciei în 1830 [16].

Un factor important în formarea pieței internaționale de cereale l-a reprezentat şi micşorarea costurilor de transportare, ce a permis deplasarea mai rentabilă a cerealelor dintr-o țară în alta. Luând în calcul că situația deplorabilă a căilor de comunicație interne în perioada de până la 1850 limita comerțul terestru aproape exclusiv la un simplu negoț frontalier, doar comerțul maritim putea satisface necesitățile schimbului internațional. Perturbarea acestuia se răsfrângea direct asupra prețurilor şi volumului mărfurilor de pe piața internațională.

Micşorarea costurilor de transport s-a realizat atât pe plan intern, cât şi extern, prin extinderea căilor de comunicații şi eficientizarea mijloacelor de transport. În Rusia, împăratul Pavel I a autorizat în 1798 construirea a cinci canale noi: Berezina, care urma să unească Niprul cu Dvina de Vest, pentru a oferi posibilitatea de a transporta bunurile ucrainene spre Riga; Oghinski, care urma să unească Niprul cu Nemanul şi porturile din Prusia de Est; Kovzha-Vytegra, care urma să unească râul Volga cu Lacul Ladoga; canalul Svir care urma să unească canalul Ladoga cu gurile râului Svir; Msta-Volkhov care urma să unească râurile cu aceeaşi denumire. Ulterior, în anul 1803, Alexandru I a autorizat construirea canalului Tikhvin ce urma să unească râul Volga cu lacul Ladoga. Toate acestea au fost realizate până la 1811, astfel că în Rusia s-a creat o largă rețea de căi acvatice ce a legat porturile ei nordice cu provinciile interne [17]. În ceea ce priveşte transportul de pe uscat, acesta îşi va recăpăta importanța odată cu creşterea lungimii căilor ferate, devenind pe deplin viabil către 1860.

Dezvoltarea largă a transporturilor maritime a avut loc după mijlocul secolului al XIX-lea, odată cu implementarea noilor tehnologii în industria navală. Adoptarea fuzelajului metalic şi a propulsiei pe aburi a constituit o revoluție tehnologică în transporturile maritime față de perioada premergătoare. Transportul cu noile vase reducea cheltuielile, iar competiția a determinat micşorarea treptată a frahturilor [18]. Pe parcursul secolului al XIX-lea au existat două perioade de declin al ratelor de fraht: 1815-1851 şi 1870-1873 [19]. Devierea de la această tendință survenită la mijlocul secolului a fost determinată, în opinia noastră, de creşterea numărului încărcăturilor de cereale, odată cu abrogarea Legilor Cerealelor, precum şi de necesitatea reînnoirii parcului naval, lucru ce impunea cheltuieli importante din partea proprietarilor de vase. Declinul ratelor de fraht a fost mult mai mare decât declinul prețurilor, astfel încât factorul cheltuielilor de transport s-a diminuat substanțial [20].

Formarea unei rețele internaționale de mari oraşe comerciale, în special porturi maritime, centre de concentrare a tranzacțiilor internaționale cu cereale a reprezentat un alt factor esențial în formarea pieței internaționale de cereale. Conform opiniei istoricului R.Peet, prosperarea marilor oraşe comerciale şi industriale din Europa de Vest a influențat dezvoltarea specializată a producției agricole în arealele periferice. Creşterea oraşelor în Țările de Jos şi sud-estul Angliei, iar ulterior dezvoltarea unor piețe mari în regiunile industriale ale Marii Britanii, a determinat până la 1860 formarea şi expansiunea unor agriculturi orientate spre piață în nord-vestul, nordul şi estul Europei [21]. Londra – important oraş industrial, a devenit treptat centrul comerțului britanic de cereale. În sfera de influență a Londrei au intrat marile porturi comerciale din Marea Baltică şi Marea Nordului – Dantzig, Hamburg, Konigsberg, Riga, Petersburg, Elsineur, Rostock şi Rotterdam [22].

Dantzig, care fusese anexat la Prusia alături de alte teritorii din Polonia Mare şi Mazovia cu oraşele Torun şi Poznan, conform tratatelor de la Grodno din 13 iulie şi 25 septembrie 1793, reprezenta principalul debuşeu pentru exportul cerealelor din regiune. Exporturile din Prusia se efectuau pe lângă Dantzig şi prin portul Elbing. Analizând principala cale de transportare a cerealelor spre Dantzig şi Elbing[1] între 1816-1825, adică pe parcursul a zece ani după Congresul de la Viena (1814-1815), observăm că din volumul total de 6 064 410 hectolitri de cereale importați pe această cale, 3 554 570 hectolitri (58,6%) au provenit din regiunile poloneze ale Prusiei, iar 2 392 987 hectolitri (39,4%) din cele ale Rusiei [23].

În sudul Europei, în comerțul internațional cu cereale se impuneau porturile Livorno, Genova şi Veneția, care beneficiau de importante privilegii comerciale, şi anume de statutul de porto-franco – Livorno din 1675, Genova din 1595, iar Veneția din 1661. Revigorarea comerțului cu cereale prin porturile apenine a coincis cu introducerea, începând cu anul 1828, a tarifelor glisante în statele din vestul Europei, din simplu motiv că acestea favorizau utilizarea antrepozitelor în comerțul cu cereale. Pentru un profit maxim în noile condiții create, mari cantități de grâne trebuiau depozitate în porturile situate în apropierea marilor piețe pentru a fi disponibile prompt spre a beneficia de avantajele oportunităților trecătoare. Astfel, în anul 1833, după introducerea tarifului glisant în Franța, prețul la grâu pe piața internă a crescut suficient pentru a permite importul de cereale străine. Efectul asupra portului Livorno a fost imediat. Numeroase încărcături transportate spre Franța neîntrerupt timp de două luni au epuizat depozitele de grâne din Livorno. Navele din porturile ruse de la Marea Neagră au încercat şi ele să beneficieze de oportunitatea apărută, grăbindu-se spre Marsilia. Din cauza importurilor masive însă, prețul cerealelor pe piața internă a scăzut simțitor, iar importul acestora a fost sistat. Cerealele au fost transportate din nou spre antrepozitele din portul Livorno, până la o nouă

[1] Cea pe râul Vistula prin oraşul Torun.

oportunitate de comercializare [24]. Datele fragmentare existente denotă că dacă în anul 1815 în Livorno ancorau 238 vase maritime încărcate cu cereale, apoi în anul 1847 deja 1429, dintre care 871 cu încărcături din Marea Neagră. De fapt, către sfârşitul anilor 40, cerealele, provenite aproape în totalitate din porturile ruse de la Marea Neagră, au devenit principalul articol de comerț al portului Livorno [25].

În sud-estul Europei centrele de încheiere a tranzacțiilor cu cereale s-au afirmat abia la sfârşitul anilor 30, odată cu acordarea statutului de porto-franco oraşelor dunărene Galați şi Brăila. Majoritatea covârşitoare a exportului de cereale din Principatul Moldovei se realiza prin portul Galați. În anul 1847, extrem de benefic pentru comerțul internațional cu cereale, din cantitatea totală de 1 530 322 hectolitri de cereale, exportată din Principatul Moldovei, 14 44 679 hectolitri (94,4%) au fost înregistrați în registrele vamale din Galați şi doar 83 407 hectolitri în cele ale altor puncte vamale. La rândul său, în anul 1851, din 2 045 772 hectolitri de cereale exportați din Principatul Moldovei, 1 654 803 hectolitri (80,9%) au fost exportați prin Galați şi 390 969 hectolitri prin alte puncte vamale [26].

Pe litoralul rusesc al Mării Negre principalele oraşe-porturi de încheiere a tranzacțiilor comerciale cu cereale au devenit Odesa, care servea drept debuşeu pentru produsele provenite din guberniile ucrainene, regiunile poloneze din componența Imperiului Rus şi din Basarabia, precum şi Taganrog, debuşeu al producătorilor agricoli din guberniile interne ruse. Conform calculelor efectuate de istoricul V.A. Zolotov, în perioada 1825-1854 peste 72% din exportul de grâu prin porturile Mării Negre şi Mării Azov şi peste 63% din exportul întregii Rusii s-a realizat prin Odesa şi Taganrog [27].

Concentrând mari cantități de produse pentru comercializare atât pe piața internă, cât şi pe cea externă, marile oraşe-porturi au devenit puncte de referință de măsurare şi apreciere a cererii şi ofertei pe plan național şi internațional. Dezvoltarea acestor centre s-a realizat în virtutea faptului că ele au beneficiat de importante privilegii, care au servit drept ecrane de protecție față de politicile protecționist-vamale răspândite în această perioadă.

Un alt factor al constituirii pieței internaționale de cereale l-a reprezentat avansarea organizatorică a burgheziei comerciale. Concentrarea capitalurilor a facilitat intensificarea comerțului cu cereale între diferite țări, deoarece doar marile firme negustoreşti, cu oficii în marile oraşe comerciale din lume erau în stare să conecteze piețele naționale într-o piață unică. Burghezia comercială a contribuit substanțial la constituirea pieței internaționale de cereale prin perfecționarea tehnicilor şi schemelor de realizare a afacerilor, mărirea capitalului angrenat în tranzacțiile cu cereale. În Europa, în baza piețelor zonale de cereale s-au format trei rețele organizate de negustori: prima controla tranzacțiile comerciale din Marea Baltică şi Marea Nordului, cea de-a doua – din Marea Neagră şi Marea Mediterană, iar a treia pe cele din SUA şi Anglia.

În anii 1820, negustorii greci a căror rețea transportatoare a ajuns să domine negoțul de bumbac din Egipt şi cereale din Marea Neagră, s-au alăturat la *Baltic Exchange* firmelor din Londra, care aveau, la rândul lor, legături strânse cu intermediarii din porturile Hansei. Aceştia trimiteau apoi vasele cu încărcături de grâne din porturile sudice ruse spre Regatul Unit, introducând practica de cumpărare şi vânzare a încărcăturilor de câteva ori până ca acestea să ajungă în porturile britanice de destinație. Constituind o formă crudă de negoț, schema dată oferea proprietarilor de cargouri timpul necesar pentru cea mai rentabilă alegere a cumpărătorului final [28]. Această flexibilitate excepțională a fost mai benefică pentru comerțul internațional cu cereale decât porturile antrepozitare.

După introducerea în anul 1828 a tarifului glisant pentru importurile de cereale în Regatul Unit, *Baltic Exchange*-ul londonez[2], unde încă de la începuturi se întocmeau afaceri de navlosire şi asigurări maritime, a devenit pe parcursul anilor 1830 centrul european al negustorilor specializați în tranzacțiile cu cereale. După ce încărcătura ajungea la Londra, ei comercializau grâul micilor negustori, intermediarilor şi morarilor din metropolă şi împrejurimile ei la *New Corn Exchange* din cartierul londonez *Mark Lane* [29]. De altfel, în anii 30 aproximativ 60 de familii greceşti au organizat în Marea Mediterană o largă rețea negustorească şi de transport, denumită Chiotă, după i-la Chios, de unde proveneau sau unde îşi concentraseră afacerile acestea. Rețeaua exporta încărcături masive de cereale şi alte produse agricole din regiunile nordice ale Mării Negre şi estice ale Mării Mediterane în Europa de Vest şi de Nord, şi produse manufacturiere, în special textile, în direcție opusă [30].

[2] Bursă universală de mărfuri organizată la mijlocul sec. XVIII în Londra.

Marchitanii greci au creat un sistem informațional bine gândit pentru a reduce riscurile comerciale. În condițiile în care telegraful se va impune abia în anii 40-50, un astfel de sistem era vital. Constantinopolul a devenit principalul centru informativ al rețelei negustorilor greci. Din capitala otomană, aceştia trimiteau agenților săi din Londra mostre de cereale luate de pe vasele ancorate în căutare de cumpărătorii. Căpitanii de vase primeau apoi instrucțiuni despre porturile de destinație [31]. În acest mod, Constantinopolul juca un rol deosebit în comerțul internațional de cereale. Obligațiile de aprovizionare din partea posesiunilor sultanului, apropierea de porturile ruse din Marea Neagră şi Marea Azov, controlul strâmtorilor Bosfor şi Dardanele i-a permis capitalei Imperiului Otoman să devină un important antrepozit de cereale în ruta comercială a acestora spre consumatorii din vestul Europei.

În opinia istoricului american Morton Rothstein, în perioada de până la 1850, importul/exportul de cereale era prea incert şi neregulat pentru a încuraja o specializare negustorească în acest produs. Doar unii negustori mici din interiorul Marii Britanii şi Statelor Unite, precum şi din unele centre europene s-au specializat în comerțul cu cereale. Grosul comerțului de lungă distanță era realizat de către firmele de transport comercial care controlau aproape în întregime comerțul internațional cu mărfuri [32]. Doar către anii 40 câteva mari firme din Liverpool, care practicau importul cerealelor din Irlanda, s-au specializat în importul de făină din Franța, în virtutea faptului că morarii francezi măcinau cantități tot mai mari de grâu ajuns prin Marsilia din regiunile sudice ale Rusiei şi Principatele Române [33].

În anul 1847 au avut loc importante bancrute în rândul negustorilor de cereale [34], devenind crucial în concentrarea capitalului încadrat în această ramură a comerțului internațional. Negustorii britanici care au supraviețuit falimentelor neprevăzute, ce i-au răpus pe mulți dintre ei în timpul „crizei cerealelor" din anul 1847 şi care au putut concura cu Ralli, Mavrocordat şi cu alte familii greceşti stabilite la Londra şi Liverpool, au descoperit că accesul la grâul rus le oferea un avantaj competitiv în perioada în care fiecare a patra franzelă din Marea Britanie era făcută din grâu străin [35].

Formarea pieței internaționale de cereale a fost asigurată de afluxul de capital negustoresc în comerțul cu cereale atât pe plan intern, cât şi extern. În pofida riscurilor mari existente, burghezia comercială a găsit tranzacțiile cu cereale foarte atractive din punct de vedere lucrativ. Crizele periodice din comerțul internațional au constituit o mare încercare pentru negustorii implicați, ducând spre o mai mare concentrare a capitalului. Specializarea unor mari negustori în domeniul comerțului cu cereale s-a exprimat prin investirea unor importante resurse financiare în achiziționarea morilor, hambarelor, brutăriilor, subvenționarea producătorilor prin plata avansurilor în contul recoltelor viitoare. Crearea unor rețele de negustori, membrii cărora erau deseori înrudiți, facilita flexibilitatea şi siguranța capitalurilor. Pierderile suferite într-un sector erau acoperite de veniturile obținute în alt sector.

În fine, un factor important al formării pieței internaționale de cereale l-a reprezentat instituționalizarea comerțului angro cu cereale prin efectuarea tranzacțiilor la bursele de mărfuri, asigurarea juridică a contractelor în judecătorii comerciale şi a transporturilor în societăți de asigurări, achitări prin virament etc. Se consideră că bursele au apărut atunci când piețele sau târgurile nu au mai putut absorbi producția locală. Primele active care s-au tranzacționat la burse (prin contracte la termen – *futures*) au fost cerealele. La Londra, în cartierul *Mark Lane*, în 1747 s-a instituit cea mai mare bursă de cereale din Anglia [36]. În Imperiul Rus burse de mărfuri au fost instituite la Petersburg în 1721 şi la Odesa în 1796 [37]. Un eveniment important a avut loc la 3 aprilie 1848 la Chicago (SUA), unde 82 de negustori au pus bazele a ceea ce avea sa devină cea mai mare bursă de cereale din lume: *Chicago Board of Trade*. Bursa şi-a început activitatea ca piață spot pentru cereale cu rolul de a asigura un loc adecvat desfăşurării schimburilor de produse agricole. Inițial, erau utilizate contractele *forward* (acorduri private de a cumpăra sau a vinde, de a livra şi, respectiv, a plăti la o anumită dată viitoare o marfă la un preț stabilit în momentul încheierii tranzacției). În 1865, din cauza dezavantajelor contractelor *forward* (în principal a faptului că nu precizau calitatea produselor şi data de livrare), acestea au fost înlocuite cu *contractele futures* (standardizate) la grâne. Chicago a devenit în acel moment capitala mondială a comerțului cu cereale [38].

În încheiere, concluzionăm că Imperiul Rus a jucat un rol important în formarea pieței internaționale de cereale. Într-o primă etapă a acestui proces (anii 60 sec.XIX–sfârşitul anilor 20 sec.XIX), când pe plan extern s-au creat condițiile necesare dezvoltării comerțului internațional cu cereale şi s-au maturizat piețele zonale de cereale, în Imperiul Rus au fost lichidate definitiv barierele interne ce diminuau orientarea spre piață a cultivării cerealelor şi au fost anulate restricțiile prohibitive ce stinghereau comerțul intern. Drept rezultat a

crescut semnificativ caracterul de marfă al produselor cerealiere, a fost lărgită suprafața şi productivitatea pământurilor arabile însămânțate cu cereale. Într-o a doua etapă (anii 30–sfârşitul anilor 40 sec.XIX), Imperiul Rus a devenit principalul actor în comerțul internațional de cereale. În această perioadă, comerțul internațional cu cereale a căpătat trăsăturile esențiale pentru crearea pieței internaționale de cereale: predictibilitate şi stabilitate. În fine, în perioada 1850-1860 exporturile ruse de cereale au fost afectate mai întâi de şocurile revoluțiilor europene din 1848, Războiul Crimeii (1853-1856) şi Reforma agrară din 1861, făcând față tot mai greu concurenței internaționale.

Referințe:

1. Ejrnæs Mette, Persson Karl Gunnar, Rich Søren. Feeding the British: Convergence and market efficiency in 19th century grain trade. [http://www.econ.ku.dk/wpa/pink/2004/0428.pdf]; O'Rourke Kevin H. The European Grain Invasion, 1870-1913 // The Journal of Economic History, Vol.57, Dec.1997, no.4, p.775-801; Knick Harley C. Transportation, the World Wheat Trade, and the Kuznets Cycle, 1850-1913 // Explorations in Economic History 17, no.3 (1980), p.218-250; Williamson Jeffrey G. The Impact of the Corn Laws Just Prior to Repeal // Explorations in Economic History 27, no.2 (1990), p.123-156; Latham A.J.H, Neal L. The International Market in Rice and Wheat, 1868-1914 // The Economic History Review, second series, vol. 36, no.2 (May 1983), p.260-280.
2. O'Rourke, Kevin H., Taylor Alan M., Williamson Jeffrey G. Factor Price Convergence in the Late 19th Century // International Economic Review 37, no.3 (1996): p.499-530; Nason James M., Paterson Donald G., Shearer Ronald A. Integration and Convergence of Wheat and Flour Markets in the mid-19th Century North Atlantic Economy // North Atlantic Wheat Economy, 1841-1871, 1/6/04, Conference Draft; Persson K.G., Federico G. Market Integration and Price Convergence in the World Wheat Market, 1800-2000 // The New Comparative Economic History: Essays in Honor of Jeffrey G. Williamson. - Cambridge, 2007, p.87-114.
3. Allen Robert C. The Great Divergence in European Wages and Prices from the Middle Ages to the First World War // Explorations in Economic History, no.38, 2001, p.411-447.
4. Rothstein Morton. America in the International Rivalry for the British Wheat Market, 1860-1914 // The Mississippi Valley Historical Review, Vol. 47, no.3. (Dec., 1960), p.401-418; O'Rourke Kevin H. European Grain Invasion, 1870-1913 // The Journal of Economic History, Vol.57, no.4. (Dec., 1997), p.775-801; Falkus M.E.. Russia and the International Wheat Trade, 1861-1914 // Economica, New Series, Vol.33, no.132 (Nov., 1966), p.416-429.
5. Rothstein Morton. Centralizing Firms and Spreading Markets: The World of International Grain Traders, 1846-1914 // Business and Economic History, Second Series, Vol.17, 1988; Rothstein Morton. Multinationals in the Grain Trade, 1850-1914 // Business and Economic History, Second Series, Vol.12, 1983, p.85-93. Morgan Dan. Merchants of Grain. - New York, 1979.
6. Coşea Mircea, Gavrilă Ilie, Nițescu Dan, Popescu Constantin. Economie. - Bucureşti, 1999, p.143.
7. Ejrnæs Mette, Persson Karl Gunnar, Rich Søren. Op.cit., p.1.
8. Turner M.E., Beckett J.V., Afton B.. Farm Production in England 1700-1914. - Oxford, 2001, p.217.
9. Harlaftis Gelina, Laiou Sophia. Ottoman State, Finance and Maritime Trade: the emergence of an Ottoman-Greek fleet, 1780-1820 // XIV International Economic History Congress, Helsinki, 2006, Session 106: State And Finance In Early Modern Times In The Eurasian Continuum. Draft paper, p.6.
10. Mironov B.N. Consequences of the Price Revolution in Eighteenth-Century Russia // The Economic History Review, New Series, Vol.45, no.3, European Special Issue (Aug., 1992), p.461-462.
11. Tęgoborski M.L. Commentaries on the productive forces of Russia. Vol. II. - London, 1856, p.294.
12. Золотов В.А. Внешняя торговля Южной России в первой половине XIX века. - Ростов, 1963, с.20
13. Wallerstein Emmanuel. Sistemul mondial modern. Vol.I - Bucureşti, 1992, p.25.
14. Kohn Meir. Organized markets in pre-industrial Europe // The Origins of Western Economic Success: Commerce, Finance, and Government in Pre-Industrial Europe. Dartmouth College, Hanover, July, 2003 (draft paper) [http://www.dartmouth.edu/~mkohn/], p.1.
15. Harlaftis G., Laiou S. Ottoman State, Finance and Maritime Trade: the emergence of an Ottoman-Greek fleet, 1780-1820 (Draft paper) // XIV International Economic History Congress, Helsinki, 2006, Session 106: State and Finance in Early Modern Times in The Eurasian Continuum, p.3.
16. Неболсин Г. Статистические записки о внешней торговле России, часть I. – СПб, 1835, с.81-82; Арш Г.Л. Этеристское движение в России. - Москва, 1970, с.142.
17. Jones Robert E. Getting the Goods to St. Petersburg: Water Transport from the Interior 1703-1811 // Slavic Review, Vol.43, no.3 (Autumn, 1984), p.432.
18. Harley C. Knick. Ocean Freight Rates and Productivity, 1740-1913: The Primacy of Mechanical Invention Reaffirmed // The Journal of Economic History, Vol.48, no.4. (Dec., 1988), p.869.

19. North Douglass. Ocean Freight Rates and Economic Development 1750-1913 // The Journal of Economic History, Vol.18, No.4 (Dec., 1958), p.542.
20. Ibidem.
21. Peet Richard. Influences of the British Market on Agriculture and Related Economic Development in Europe before 1860 // Transactions of the Institute of British Geographers, no.56. (Jul., 1972), p.15-16.
22. Waterston William. A cyclopaedia of commerce, mercantile law, finance and commercial geography. - Edinburgh, 1843, p.211.
23. Ibidem, p.174-175.
24. LoRomer David G. Merchants and Reform in Livorno, 1814-1868. - Berkeley, 1987, p.43-44.
25. Ibidem, p.30, 43.
26. Dezvoltarea Economiei Moldovei între anii 1848-1864. Contribuții. - Bucureşti, 1963, p.344-345.
27. Золотов В.А. Op.cit., p.50.
28. Rothstein Morton. Centralizing Firms and Spreading Markets. Op.cit., p.105.
29. Ibidem.
30. Harlaftis Gelina. A history of Greek Owned Shipping. The Making of an International Tramp Fleet, 1830 to the Present Day. - London and New York, 1995, p.40.
31. Morgan Dan. Merchants of grain. - New York: Penguin Books, 1982, p.59.
32. Rothstein Morton. Multinationals in the grain trade. Op.cit., p.85-86.
33. Rothstein Morton. Centralizing Firms and Spreading Markets. Op.cit., p.105.
34. Morier Evans D. The commercial crisis, 1847-1848. Second Edition. - London, 1849, p.69, 74, 92, 103-104, 106.
35. Rothstein Morton. Centralizing Firms and Spreading Markets. Op.cit., p.105.
36. Waterston William. Op.cit., p.211.
37. Миронов Б.Н. Внутренний рынок России во второй половине XVIII–первой половине XIX в. - Ленинград, 1981, c.89.
38. Groza Maria. Bursele de cereale şi punga, nobilul flămând // Piața agricolă, nr.5 (9-22 oct. 2006).

Prezentat la 01.04.2008

A DREAM 'DEFERRED'

Margareta GUŞOVSCHI

Catedra Filologie Engleză

Discriminarea rasială este o problemă vitală în zilele noastre. America este ţara care s-a confruntat vehement cu acest viciu social. În istoria acestei naţiuni sunt două evenimente care au marcat prohibiţia rasismului: Războiul Civil şi Mişcarea pentru Obţinerea Drepturilor Civile din 1955-1974.

Liderul acestei din urmă, Martin Luther King, este omul care a adus speranţă şi vindecare Americii. El a pus bazele filosofiei mişcării şi apoi i-a dat o voce eroică. Cel mai renumit discurs al său, „Eu am un Vis", este considerat un document-cheie în istoria SUA. El oglindeşte idealurile şi emoţiile întregii mişcări, deoarece exprimă dorinţa de a trăi într-o lume fără rasism.

Totuşi, sondajele indica că visul său nu s-a realizat pe deplin. Nu putem să afirmăm că situaţia afroamericanilor nu s-a schimbat deloc. Multe exemple pot fi aduse în favoarea ambiţiei renumitului filosof. Un lucru este cert – tot cu ce s-a ales această categorie a populaţiei până azi s-a datorat numai curajului, dorinţei şi eforturilor lor proprii.

Chiar dacă visul lui M.L. King a fost spulberat, este greu de spus ce e imposibil, deoarece visul zilei de ieri este speranţa zilei de astăzi şi realitatea zilei de mâine.

The race issue is a vital topic in the world today. Segregation and discrimination are still alive at practically every level of the society we live in, even though many people believe that integration has already reached its peak. Racism is like a cancer which gradually, but insistently devours every vital cell of a person's body.

America is the country to have experienced racism the most drastically. The American dream of an integrated society, where every person would be allowed the pursuit of life, liberty and happiness, has failed to be fulfilled. This country has always been governed by myths about class relationships; some of these myths began to be pierced sooner and some later. But the realm in which truly significant change always took place was that of race relationships.

In the history of America there is an event marking the abolition of slavery – the Civil War. There is evidence that Blacks after the Civil War enjoyed many privileges that their predecessors could only dream of. "They could vote, hold office and attend school. Still, decade after decade, most white Americans never gave the injustices experienced by Blacks a moment's thought. The Negro community's struggle for identity was all but invisible, too, and so were its achievements in different domains" [10]. Newspapers, magazines or radio advocated "Gone with the Wind" stereotypes.

Almost one hundred years later, in the mid 1950's, "the descendants of the slaves, who were themselves still only half free, came striding out of the shadows to claim their rightful place under the American sun" [6]. The modern Black movement, of the decade 1955-1974, transformed the self-conceptions and aspirations of many participants and initiated a national transformation of Afro-American consciousness. It has been called the "second Reconstruction" in order to connect its achievements with those of the decade after the Civil War.

The movement had known many leaders, but "from 1955 the transcendent figure was Martin Luther King. In perseverance, in purity of motive and action, in faith and inspiration, in courage and sheer good-heartedness, he qualifies as one of the greatest Americans" [1]. This was the man who shaped the philosophy of the movement and then gave it a heroic voice. King's activities made him into a symbol of American commitment to civil rights and an example of personal heroism. He won a Nobel Peace Prize at the age of thirty-five, and by the time of his assassination was one of the most admired Americans in the world.

During the Civil Rights Movement, Martin Luther King Jr. captured the attention of the nation with his philosophy and commitment to the method of non-violent resistance. According to Dr. King, this was the only solution that could cure society's evil and create a just society. He really believed in the "turn the other cheek" idea and neglected violence because: "the ultimate weakness of violence is that it is a descending spiral, begetting the very thing it seeks to destroy. Instead of diminishing evil, it multiplies it. Through violence you may murder the liar, but you cannot murder the lie, nor establish the truth. Through violence you murder the hater, but you do not murder hate. In fact, violence merely increases hate.... Returning violence for violence multiples violence; adding deeper darkness to a night already devoid of stars. Darkness cannot drive out darkness; only light can do that. Hate cannot drive out hate; only love can do that" [3].

Martin Luther King Jr. was a strong man. He talked about a new day, but he walked a dangerous path. He preached that violence was wrong, and he knew the fight would be long. Professing non-violence, he never resorted to violence himself, and in this respect he was a person ahead of his time.

Because he was the one to take part in almost all the most important events during the 50's and the 60's, at each of these occasions he delivered hearty discourses which encouraged and advised people who relied on him. The speech which has become proverbial, "I Have a Dream", is considered a key document in the American history because it expresses the ideals rooted in the American dream. M.L. King spoke of his desire to live in a world free of racism. "If the Blacks have become used to living in a deep valley and looking up to the high mountains; if they have, over and over again, unsuccessfully tried to climb their peaks, this doesn't mean there is no end to it" [8]. The vivid metaphors of the discourse give a meaning to the bright future to which people aspired: "With this faith we will be able to hew out of the mountain of despair a stone of hope. With this faith we will be able to transform the jangling discords of our nation into a beautiful symphony of brotherhood" [8].

Nowadays, when people meet to celebrate M. L. King's holiday in America, they commemorate Dr. King's "great dream of a vibrant, multiracial nation united in justice, peace and reconciliation; a nation that has a place at the table for children of every race and room at the inn for every needy child" [8].

The "I Have a Dream" speech arose many great minds to commit themselves to the construction of the Beloved Community. The key word of the speech "dream" has become overused. People began to think in terms of their dreams, poets began to write about their dreams and not only; everybody became involved in the Civil Rights Movement. The address encapsulated the ideals and emotions of the march and, in a sense, of the entire civil rights movement. Even though the optimism generated by the march was dimmed by Kennedy's assassination, President Lyndon B. Johnson secured passage of the Civil Rights Act in 1964.

It would be right to ask one question in view of the things written so far. Is Martin Luther King's dream any closer to becoming reality? It is still a dream. "From the injustice of racial segregation, all ethnic minorities, not just blacks, face the stigma created by quota-based 'positive discrimination' programs - intended to help such people. Unfortunately, this leads to some whites believing that ethnic minority employees or students only got in because of their race, not their abilities." [7] One African American politician said 'we have to run twice as fast to be considered half as good'. Still, in the U.S., Hollywood actors, Eddie Murphy, great musicians, Diana Ross, and the likes, have all eluded the barriers of race. The Bush administration also represents the changing class nature of racism and its impact on the blacks as a whole. On his staff are the two highest-ranked African Americans ever appointed to a presidential cabinet – national Security Advisor Condoleezza Rice and Secretary of State Colin Powell.

What is different today is that there is less official opposition to the concept of having civil rights. In our times, it's very rare to find someone who reports to be opposed to civil rights and equal opportunity and non-discrimination. From the perspective of communities of color, in many ways, the civil rights issues have been more difficult to deal with because racism and discrimination have become more covert. And due to that, national outrage at the lack of civil rights doesn't exist. Many whites in America, who aren't somehow involved in or absorbed in the civil rights and race relations issues, genuinely believe that everything's fine, if not to consider the death of James Bird in 1998 and some Rodney King, cases which shouldn't have happened.

Unfortunately, this is a good example about how the society doesn't change and is very hateful. There are many organizations around that promote hate and prejudice. The statistics which are the clearest barometers for determining and measuring the quality of life in American society, show that African Americans continue to lag behind whites in every possible category. As the booming economy of the 90's drew to a close, Black poverty rates dropped to a record low of 23 percent. Black unemployment fell to a record low of 7.2 percent in 1999. Even at this historic low, Black unemployment still was twice the unemployment level for whites.

African Americans tend to be the last to be hired when the economy is booming. That means that they also tend to be the first to lose the jobs when a downturn hits. In education the situation is not much better at all. Two recent studies show that African American applicants face many obstacles due to their Black sounding names. Besides this, they are likely to be called about jobs more rarely than the white applicants with prison records.

Poverty is the most difficult problem with which the Afro Americans are supposed to fight. A study recently conducted by Cornell University found that nine out of ten Black Americans, or 91 percent, spend at least one of their adult years in poverty, compared to 52 percent of whites. Access to health care is another major problem for Afro Americans, because 23 percent of them have no health coverage at all. Poverty and lack of health insurance mean that Blacks die on average six years younger than the rest of the population.

All of these terrible numbers are underscored by the fact that, when it comes to making the laws that have an impact on the lives of Afro Americans, there is a woeful lack of representation. In the history of the US Senate, one of the most powerful decision making bodies in the country, there have only been four Black senators. Today there are none. There have been two African American governors in the history of the US. Today there are none.

If racism was caused only by ignorance and prejudice, then economic disparity between races should have ended in the sixties. The civil rights and Black power struggles exposed racist injustice, the administration of Lyndon Johnson reacted and implemented the 'war on poverty', and that should have been the end of the story. Instead, the disparity never disappeared, and began to grow shortly thereafter. Basically, by the mid-1970's young college educated blacks were earning the same amount as their white counterparts. There was no racial disparity. But by the 21st century the economic gap, as measured by median income, has returned to the same level as at the end of the sixties. The economic advances of he civil rights and the Black power movements have been virtually erased.

It would be wrong, nevertheless, to conclude that things are just as bad as they were before the Civil Rights Movement. "Many of the legislative gains from that period, from affirmative action to ending segregation, are under attack. But the impact of the movement has been longstanding, fundamentally changing the attitudes and perceptions of millions of people about African Americans. On a whole range of issues, whites are more sympathetic to the realities of Afro-Americans in the US society, and they also have closer contact and relationships with Blacks, than forty years ago" [5]. All these gains are being preserved toady by the commemoration of Martin Luther King's holiday established by the US Congress on January 15th of every year as Martin Luther King Day. It celebrates the life and legacy of a man who brought hope and healing to America.

It is a day of interracial and intercultural cooperation and sharing. No other day of the year brings so many peoples from different cultural backgrounds together in such a vibrant spirit of brotherhood and sisterhood. Whether one is African-American, Hispanic or Native American, whether one is Caucasian or Asian-American, he/she is part of the great dream Martin Luther King, Jr. had for America. This is not a black holiday; it is a peoples' holiday. And it is the young people of all races and religions who hold the keys to the fulfillment of his dream.

This proves that Martin Luther King showed great character - his words, and memories, and great vision live on and continue to inspire. A good example in this respect is provided by Jess Stone with her famous song "I Had a Dream", which shattered America in 2003. This was a real revival of the movement, because phrases from M. L. King's speech set under modern tunes were voiced all over the world. This song describes the issue of racism as good alive in the USA today but, besides, it suggests the existence of a certain prejudice concerning Blacks. The singer implies that, perhaps, we will not see the end of it for another forty years, or even longer. In fact, the issue is not so much racism in itself as prejudice, which is something that all human beings have. We believe something about something and until proven otherwise, that's the unfortunate way it is.

Intolerance in the USA comes from whites and if there was some progress in the situation of African-Americans until nowadays, it was all due to their joint efforts, to their courage and their desire. That is why, even if M. L. King's dream was postponed, it is difficult to say what is impossible, for the dream of yesterday is the hope of today and the reality of tomorrow.

References:

1. American Leaders. A Biographical Summary 1789-1994 // Congressional Quarterly Inc. - New York, 1994, p.546.
2. Brokaw Tom. The Greatest Generation. - New York: Random House, 1998, p.412.
3. Branch Taylor. Parting the Waters: America in the King Years, 1954-1963. - New York: Simon and Schuster, 1988.
4. Clayborne Carson. The Autobiography of Martin Luther King Jr. - New York: Warner Books, 2001.

5. Domino John C. Civil Rights and Liberties the 21st Century. Second Edition. - New York: Longman, 2003, p.389.
6. Evans Harold, Buckland Gail, Baker Kevin. The American Century. - New York, 2000. - 710 p.
7. Innis Roy. Has M.L. King's Dream Come True?, www.bbc.co.uk
8. King Martin Luther. I Had a Dream Speech, www.stanford.edu
9. Kohn George C. Dictionary of Historic Documents. - New York: Facts on File Inc., 1991, p.408.
10. Willis F. Roy. Western Civilization from the 17th Century to the Contemporary Age. V.II. - Univ. of California, Heath &Company, Lexington, Massachusetts. - 559 p.

Prezentat la 13.03.2008

SOCIOLOGIA CREŞTINĂ A LUI ALEXANDRU S. STURZA

Octavian MOŞIN

Catedra Filosofie şi Antropologie

In the article the author researches the sociological concepts of the Bassarabian philosopher of the European scale Al.S. Sturza (1731-1854). The main work of his researches was *Studies on the fundamental laws of the society and the human institutions*, written by Al.S. Sturza in 1812 and published in 1813, that is before the execution of the principal work of the sociology's parent A. Comte *Course of positive philosophy.* The article presents the topicality of Al.S. Sturza's development of the scale of values of the four fundamental laws of the society functionality and development: the law of needs, the natural law, the positive civil law and the revealed law, which subordinates the first three ones.

The author shows that through the respective work Al. S. Sturza did not only lay the theoretical foundation of our sociological science, but also founded the first Christian sociology.

Sociologul român Ilie Bădescu consideră cu temei că Al.S. Sturza este „primul sociolog european şi creştin" (opera acestuia datează din 1813, după cum aflăm de la editorul său care i-a publicat manuscrisele abia în 1858, opera însăşi fiind închegată înaintea publicării cursului de *Filozofie pozitivă* a lui A.Comte, considerat întemeietorul sociologiei) [1]. În viziunea lui Sturza – realul urcă şi coboară o scară prin care se sintetizează legile ce guvernează acest proces de ascensiune şi declin. Asupra procesului legic pare să-i fi atras atenţia părintele teologiei mistice medievale Dionisie Areopagitul (sec.V-VI), care considera că întregul Univers vizibil şi invizibil este supus unor ordini sacre, care acordă locul ce-l merită după gradul lor de perfecţiune, tuturor fiinţelor destinate îndumnezeirii. Acest ansamblu este pus în funcţiune printr-o mişcare de flux şi reflux, de la Dumnezeu spre Dumnezeu, printr-un proces descendent, apoi ascendent pentru om: încarnarea, apoi convertirea şi îndumnezeirea [2].

Ideea de a evidenţia o scară a legilor în cele ce există îi aparţine lui Al. Sturza. A fost realizată această idee în lucrarea *Eseu despre legile fundamentale ale societăţii şi instituţiile umane* prin elaborarea tabloului celor patru legi ale societăţii: legea nevoilor, legea naturală, legea civilă pozitivă şi legea revelată sau supranaturală. Iată cum le descrie filosoful nostru: „Legea nevoilor împinge oamenii să se reunească spre a şi le satisface; legea naturală îi învaţă să-şi modereze nevoile pentru a rămâne uniţi" [3]. „Legea revelată, darul preţios al bunătăţii supreme, vine să împlinească opera legii naturale şi să-l lămurească pe om cu privire la evantaiul întreg al datoriilor sale. Legea naturală unificată cu cea a nevoilor ne face cetăţeni ai acestei lumi, legea revelată, în chip adăugat, garantează accesul spre o lume mai bună. În fine, legea civilă pozitivă, care trebuie să aibă ca bază legea nevoilor mutuale şi ca margini imuabile legea naturală şi legea revelată, vine să pună acoperişul edificiului existenţei noastre sociale; această lege se va modifica după climate, timpuri, circumstanţe şi locuri" [4]. Să ne oprim asupra manifestărilor fiecăreia dintre legile enumerate.

a) Legea nevoilor

Al.Sturza consideră că legea nevoilor „stabileşte reciprocitatea între oameni; uneşte sexele, îi învaţă cultura pământului, vânătoarea şi domisticirea. Ea inspiră tuturor aceleaşi tipuri de nevoi, dar oamenii fiind înzestraţi cu forţe inegale" [5], devin prin această lege inegali. Legea nevoilor este compatibilă cu „inegalitatea nevoilor şi a forţelor". Al.Sturza aduce exemplul cu legiuitorul spartan, când acesta s-a inspirat doar din legea nevoilor, instaurând tirania – singurul regim politic capabil să-i menţină pe cei mânaţi de dorinţe dezlănţuite de patimi, oarbe pasiuni şi plăceri fără măsură.

O societate care absolutizează legea nevoilor, de regulă, împărtăşeşte fie ideea satisfacerii instinctelor, nevoilor biologice, fie ia o formă mai sofisticată – materialismul economic. Într-o asemenea societate, după cum menţionează Al.Sturza, va lipsi libertatea manifestărilor forţelor creatoare ale lumii, deoarece va lipsi orice apel la sursele spirituale ale vieţii acestuia. Singura şansă pe care şi-o poate acorda sieşi o comunitate socială, bazată pe realizarea legii nevoilor, este aceea a civilizaţiei, deoarece aceasta este menită pentru trup, şi nu pentru suflet. Pentru suflet omul – de unul singur sau în comunitate cu alţii – creează culturile: religioasă, ştiinţifică, filosofică, artistică etc. E de prisos să le căutăm pe acestea la spartani.

Pentru om însă legea nevoilor este consecinţa căderii în păcat, ea nu ţine de natura lucrurilor aşa cum sunt ele de la Creator. Ea îşi găseşte exprimarea în trebuinţe şi dorinţe nefireşti, dezlănţuite sub forma pasiunilor

oarbe, a plăcerilor fără măsură, a orgoliului şi desfrâului. Tabloul vizual al rezultatelor manifestării legii nevoilor îl găsim oglindit în datele statistice. Adevărata natură a lucrurilor create începe a se dezvălui prin legea naturală. Astfel Al.Sturza evidențiază o dualitate între natura firească a omului ca făptură creată şi natura lui nevoită, care este consecința căderii lui în păcat. Adică, legea nevoilor relatează despre natura nefirească, păcătoasă, deformată a omului, pe când legea naturală ne vorbeşte despre firea autentică a omului creat de Dumnezeu. Legea nevoilor va persista ca un rău inevitabil la scara celorlalte două legi: naturală şi civilă. Omul a fost capabil de păcat, dar este incapabil să-l anuleze complet fără ajutorul lui Dumnezeu. După cum menționa Nichifor Crainic, „din punct de vedere antropologic, păcatul e iremediabil; aşa se explică de ce pentru atâtea religii şi sisteme filosofice păcatul, – adică răul în ordinea morală, eroarea în ordinea cunoaşterii şi urâtul în ordinea estetică, – a fost considerat ca un principiu constitutiv al vieții" [6].

Impus de legea nevoilor, omul simte necesitatea de a se hrăni, de a se împerechea etc. Dar ar fi o greşeală să nu observăm şi prin aceasta să neglijăm faptul că este în natura, în firea omului în acelaşi timp să manifeste sentimente de tandrețe conjugală, de dragoste paternă şi filială. Aceste două momente coexistă în ființa umană. Chiar şi comunitățile sociale – la toate nivelurile lor structurale – au apărut nu în baza legii nevoilor, ci în baza celei naturale. Lumea omului prin natura ei se deosebeşte calitativ de lumea nevoilor animalelor. Omul, rătăcind prin abaterea de la natura sa creată de Divinitate, a nimerit în lumea nevoilor. Legea naturală indică limitele firii omeneşti puse de Creator, încălcarea acestor limite duce la dezlănțuirea legii nevoilor. Dar, în acelaşi timp, prezența în om a legii naturale îi indică prin ea semnul orientării spre revenire la firesc în dezvoltarea sa. Astfel, prin legea naturală, omul nu e doar ființă captivă a legilor nevoilor, ci şi ființa potențial grațiată de Divinitate. Iată esența înlănțuirii, în viziunea lui Al.S. Sturza, acestor două legi şi necesități urmării de către om a legii naturale.

b) Legea naturală

Legea naturală, în semnificația folosită de Al.Sturza, ne vorbeşte despre însuşiri ale vieții individuale sau colective ale omului, imprimate de Dumnezeu. Omul nu este doar o simplă ființă hărțuită de nevoi, care ar rămâne în robia acestora. Dacă şi-ar urma doar nevoile materiale, biologice, el ar degrada şi mai mult. Însă „planul înzestrărilor sale îl înalță fatalmente peste scara nevoilor, iar prezența, prin însăşi ființa lui, a unor asemenea daruri în structura existenței ne avertizează deja că în textura a tot ceea ce există intervin forțe, energii suprafireşti" [7]. Prin caracterul dăruit al omului se realizează colaborarea omului cu Dumnezeu, adică a modului teandric, divino-uman de existență, după cum afirma N.Crainic. Pentru Dumitru Stăniloae „modelul desăvârşirii teandrii îl avem în Iisus Hristos în care natura dumnezeiască şi omenească sunt unite într-o singură persoană" [8].

Această conlucrare are la temelie darurile cu care a fost înzestrat omul de Dumnezeu Creatorul. Însă condiția oricărei creații, cu atât mai mult a celei divine, este libertatea şi iubirea. Din marea dragoste pentru creatura sa, Dumnezeu şi-a înzestrat omul creat cu însuşirile sale spirituale: iubire şi libertate. Abătându-se de la firea sa originară prin libertatea ce o deținea, omul şi-a profanat firea, căzând în păcat, dar aceeaşi fire îi păstrează şansa reîntoarcerii la Dumnezeu. După cum menționa Dionisie Areopagitul, „iubirea lui Dumnezeu este forța motrice, modalitatea de manifestare şi de recunoaştere a Lui: cerc etern, care îşi are originea în Bine şi se întoarce în Bine" [9]. Acest dar, manifestându-se într-un cerc etern prin fluxuri şi refluxuri: de la Dumnezeu la om şi de la om la semenii săi şi înapoi la Dumnezeu, îl face pe om nu doar slab, ci şi puternic.

Plasat într-un Univers infinit al cărui centru se află pretutindeni şi nicăieri, suspendat între cele două prăpastii: a infinitului şi a neantului, omul nu se simte, datorită înzestrării sale divine, părăsit în această lume. Deşi „omul nu este decât o trestie, cea mai slabă din natură, dar este o trestie cugetătoare" [10], care-şi poate descoperi esența creştină. Omul, ca făptură creată, se află sub legea naturală sau firească. Prin ea i se cere să fie ceea ce este prin făptură, nu altceva. Omului i se cere să fie om, calului – să fie cal, plantei – să fie plantă. Legea naturală sau a firii îşi găseşte confirmare în legea identității. Este suficient ca omul să dorească ceva care nu decurge din firea lui, ca să i se spună că el a încălcat legea firii – şi-a ieşit din fire, din firea creată de Dumnezeu. În asemenea cazuri, spunem că omul a intrat sub robia legilor nevoilor, care este opusă legii fireşti [11]. Adică omul nu poate fi lămurit pornind doar de la legea nevoilor, lege proprie lămuririi lumii animalelor. Această lege, împreună cu legea naturală, poate lămuri doar cauzele degradării, atunci când aceasta se produce. „Legea naturală şi legea nevoilor, precizează Al.Sturza, sunt anterioare stării sociale şi-i servesc drept bază/fundament. Ele derivă direct din căderea omului, căci amândouă rezumă o stare de imperfecțiune" [12]. Abia cu legea civilă pozitivă şi cu legea revelată „se pune acoperişul înălțat în ceruri al exis-

tenței sociale, dovedind astfel că societatea nu poate fi, pur şi simplu, un dar natural, ci este, înainte de orice, o stare ivită prin acțiunea convergentă a legii pozitive şi legii revelate..." [13].

Dar cum conlucrează legea nevoilor/trebuințelor cu legea naturală în cadrul națiunilor? La această întrebare Al.Sturza răspunde că tot aşa ca şi la indivizi: „Trebuințele unei națiuni, spune el, sunt de diferite feluri, ele sunt reale şi artificiale, parțiale şi generale. Datoriile ei (ale națiunii – *n.n.*) sunt de o îndoită natură. Ca un tot izolat şi distinct, cea dintâi datorie a unei națiuni este de a nu se denatura şi de a rămâne ea însăşi. Ca parte dintr-un tot, datoria ei, să se supună impulsiunii universale şi de a merge în rând cu neamul omenesc" [14].

Al.Sturza ne sugerează că legea naturală nu este suficientă ca omul să-şi manifeste omenescul său – libertatea şi autonomia în baza puterii rațiunii sale. Asupra acestui moment se opreşte şi N.Crainic, care menționează, pe bună dreptate: „Conceptul modern de autonomie a rațiunii vine din umanismul păgân, adică din încrederea nelimitată în puterea individului de a se ridica deasupra lumii, formulându-i sau dictându-i legile lui. E o atitudine de orgoliu, care reproduce la infinit şi consacră păcatul lui Adam, căzut prin trufie în clipa când îl îmbăta iluzia înălțării prin propria-i natură" [15]. Bazându-se pe legea naturală, „lumea înainte de Hristos, continuă Nichifor Crainic, a gândit în această autonomie; lumea modernă, divorțată de Hristos, s-a întors la ea, reluând păcatul de la capăt. Neoumanismul, care şi-a făcut din ea principiul de temelie, crede că reînviază ideile greco-latine, când, în realitate, repetă tragica rebeliune adamică" [16]. Oricât ar părea de straniu, formula cea mai ridicolă, în viziunea lui N.Crainic, îmbracă principiul autonom în filosofia idealistă, „unde bietul individ cugetător e grav convins că el creează lumea, fiindcă începe s-o gândească" [17]. Împotriva unui neoumanism sau mai precis pseudoumanism îşi îndreaptă filosofia sa Al. Sturza prin ierarhia sau scara funcțională a celor patru legi, care prin legea civilă pozitivă şi legea revelată pune baza teoretică a umanismului său creştin.

c) Legea civilă pozitivă

Filosoful nostru vede în legea civilă un produs firesc al dezvoltării omului, aflat sub grija ocrotitoare a lui Dumnezeu. El consideră că prin autoritatea oamenilor bătrâni şi înțelepți şi prin arsenalul valoric al tradițiilor a fost posibilă constituirea şi funcționarea normală a societății. Respectul natural față de înțelepciune şi capacitatea de a aplica în viață cuvântul înțelept, adică maxima şi pilda, aflată în acord nu doar cu rațiunea, ci şi cu sentimentele ruşinii şi smereniei, au fost printre cele mai importante surse spirituale umane ale apariției vieții în comun a oamenilor. Dat fiind că aceste surse au apărut şi s-au constituit în familie – ele, în continuare, au evoluat şi şi-au impus rolul şi în societate. Astfel înțelepciunea în legea civilă şi-a adus contribuția la instaurarea autorității, ruşinea în evoluția ei s-a asociat cu respectul, iar smerenia cu împăcarea şi toleranța. Acest moment i-a permis omului ca în acțiunile sale să apeleze din plin nu doar la rațiunea sa, ci şi la elementul afectiv sănătos al sufletului său. Ceea ce este foarte important, deoarece, după cum menționează, pe bună dreptate, poetul latin preclasic Ennius (239-169 î.d.Hr.): „Un suflet bolnav greşeşte mereu, nu poate nici să rabde, nici să îndure până la capăt, nu încetează nici o clipă să dorească ceva" [18]. Iar a lăsa un suflet sănătos să ne vorbească prin inimă, ar însemna să ne situăm pe calea firească a creştinismului, deoarece, aşa cum afirmă filosoful şi teologul patristic Johanes Bonaventura (1217-1274): „Sufletul este creştin prin natura sa" [19], altfel spus – un suflet sănătos nu greşeşte.

Al.Sturza susține în *Eseul* său că „societatea trebuie constituită... în aşa fel încât nici unul din membrii săi, oricărei clase i-ar aparține, să nu fie nicioadată în nevoința/obligația de a încălca legea naturală pentru a-şi satisface nevoile" [20]. Prin urmare, societatea trebuie clădită în aşa fel, ca legea nevoilor să nu anuleze legea naturală ce ține de firea omului, implantată de Dumnezeu. Astfel legea naturală îşi găseşte exprimare în componenta spirituală a omului care se actualizează prin sentimente. Legea nevoilor însă, după cum s-a menționat, se dezlănțuie uneori sub foma patimilor şi a pasiunilor oarbe. De aici reiese că sarcina guvernelor este, în convingerea lui Al.Sturza, să armonizeze legea nevoilor cu legea naturală în aşa fel, încât cel ce-şi satisface nevoile să nu fie nevoit să suprime înlăuntrul său omul firesc. „De exemplu, scrie filosoful noastru, un guvern care nu acordă funcționarilor publici un salariu suficient pentru subzistență şi obligă pe aceştia la luare de mită, pentru a avea din ce să trăiască, acel guvern încalcă principiul fundamental al oricărei guvernări (armonia celor două legi) şi pune observanța legii naturale în conflict cu nevoile fiecărui individ" [21].

Legea civilă e concepută ca o totalitate de coduri legislative, însăşi puterea executivă a statului. Esența ei e comentată de autor în unul din paragrafele lucrării sus-numite: „Unirea strânsă a tuturor indivizilor contra primejdiilor exterioare, inviolabilitatea rodului muncii fiecăruia, respectul şi supunerea la toate preceptele legii naturale consacrate, insuflate tineretului de către fiecare cap de familie în particular şi pedeapsa celor ce încălcau acest pact sfânt, dictat de necesitate –acesta a fost primul drept între oameni.

În această înțelegere se vedea limpede primii germeni ai codului politic, ai celui civil, ai codului moral şi religios, în sfârşit, ai codului penal – toate roade ale rațiunii şi experienței umane, maturizate în curs de secole. Legea civilă a devenit moderator al legii trebuințelor şi a dezvoltat principiile înnăscute ale legii naturale. Pe aceste trei temelii s-a clădit edificiul tuturor societăților anterioare revelației" [22].

Legea civilă pozitivă, aflată ierarhic deasupra legii nevoilor şi legii naturale, se situează pe platforma menținerii acestei scări a valorilor. Al.Sturza menționează cu deplină convingere că „în caz de conflict între legea naturală şi legea nevoilor, legea civilă trebuie să fie moderator între ele şi să determine constant înclinarea balanței în favoarea legii naturale" [23]. Umanismul creştin al lui Al.Sturza se bazează pe credința fermă că doar creştinismul e în stare să dea vieții în comun a omului o nouă semnificație. Modelul divin omenesc capătă prin Iisus Hristos o nouă semnificație. Astfel el consideră că „răzbunarea – este nevoia imperioasă a omului care trăieşte sub legea nevoilor" [24] şi este străină firii omului, care este o fire dăruită de Dumnezeu omului preadamic. Abaterea de la această fire duce la rău şi păcat şi ca rezultat trebuie, în mod inevitabil, să urmeze pedeapsa. Al.Sturza menționează că „dreptul de a pedepsi este... un depozit în mâinile autorităților publice. Principiul fundamental al codului penal universal trebuie să fie acesta: Pedeapsa trebuie să fie întotdeauna proporțională cu delictul; şi cum ține de trebuința omului de a se apropia în instituțiile sale de vocea naturii, e necesar ca pedepsele civile, pe măsura pedepselor naturale, să fie mijloace de expiere a celui vinovat atâta vreme cât această metodă e compatibilă cu salvarea societății" [25].

d) Legea revelată

Legea revelată e luminată de credința religioasă, preferință având la gânditorul nostru doctrina lui Iisus Hristos. Nu există alte idei, consideră Alexandru Sturza, în afară de ideile religioase, care să fie universale prin ființa lor, indistructibile ca şi divinitatea, inepuizabile ca şi natura. Ele singure pot concilia interesele particulare cu interesul comun şi interesul unui oarecare popor cu cel al neamului omenesc. Ideile religioase au singure proprietatea de a mişca în acelaşi timp spiritul şi inima, imaginația şi judecata. Dragostea față de un Dumnezeu creator şi mântuitor a fost principiul generator al credinței, al speranței, umilinței şi resemnării, – scrie Alexandru Sturza, şi vede în aceasta esența şi forța legii revelate.

Legea revelată, expusă de filosoful nostru, e doctrina lui Iisus Hristos. Ca şi orice doctrină, ea presupune un legislator, o legislație şi o reuniune de indivizi care îi pun la încercare rezultatele. Pentru legislator există trei atribute: o justiție nepărtinitoare, o profundă ințelepciune şi o vastă erudiție. Legislația, scrie el în lucrarea *Eseu desgre legile fundamentale şi instituțiile umane,* de asemenea, trebuie să aibă trei însuşiri inseparabile: ea trebuie să fie justă, clară şi răspândită pe larg. Despre superioritatea legilor, eficacitatea lor, spune Alexandru Sturza în continuare, se poate trage concluzia, aruncând o privire asupra situației unui popor. „Pentru a judeca despre perfecțiunea religiei creştine prin starea actuală a creştinilor, apoi, observă Alexandru Sturza, nu putem spune că a fost concepută o idee defavorabilă despre această doctrină sfântă, care nu este deloc amestecată în dezordinile morale ale societății. În China, de exemplu, dezmățul contra naturii e condamnat prin religie" [26].

Dar caracterul sacru şi de neşters al legislației lui Iisus Hristos, descoperă filosoful nostru, constă „în universalitatea principiilor sale, care sunt adoptate de toate popoarele, de toate timpurile, clasele, constituțiile. Religia lui Foh, observă Alexandru Sturza, e bună numai pentru China, cea a lui Brahma – numai pentru India. Legea lui Hristos e unica ce formează din nou fară a distruge, perfecționează fară a zdruncina" [27].

Comparând diferiți legislatori, propovăduitori, Alexandru Sturza spune în *Eseul* său, că egiptenii au avut multe legi foarte înțelepte, însă despotismul mereu învelit în mister, mândria națională zeificată, excluderea oricărui sentiment de umanitate față de alte națiuni au defavorizat legile lor. Minos, Solon, Lycurg, Pytagora, Zaleucus şi alții au împrumutat din legile egiptenilor. Dar Minos şi Lycurg, menționează Alexandru Sturza, jignea natura, Solon dădea dovadă de impreviziune, Numa Pompilius lua superstiția drept religie, Muhamed propovăduia distrugerea, fatalismul şi desfătarea. Şi dacă diferite popoare au fost forțate prin circumstanțe să adopte învățămintele legislatorilor lor, observa pe bună dreptate filosoful, ele niciodată n-au fost interesate în mod colectiv, nici obligate moral prin conştiința lor de a le păstra, a le menține. Niciodată aceste diverse legislații n-au fost ratificate de inima omului ca codul moral şi religios al lui Iisus Hristos.

„Dragostea față de un Dumnezeu creator şi mântuitor fu principiul generator al credinței, al speranței, umilinței şi resemnării" [28] – serie Al.Sturza şi vede în această frază esența şi forța legii revelate.

Al.Sturza face în continuare câteva afirmații foarte valoroase, pline de înțelepciune şi umanism: „Legislatorii anteriori Omului – Dumnezeu, spune el – recomandă dreptatea, cinstea, modestia, cumpătarea, pasiunea de glorie, dragostea de patrie – virtuți fragile, imperfecte şi iluzorii atâta timp cât sufletele noastre nu vor fi în

stare să regenereze la adevăratul lor izvor... Dreptatea fără dragostea față de aproapele tău, fără adorația unui răsplătitor nu este adeseori decât nedreptate. Modestia care nu e altoită defel la o umilință cerească nu e decât o curată ipocrizie. Cumpătarea fără curățenia morală nu este decât o prudență vicleană și fricoasă. Pasiunea de glorie fără disprețul măririlor e o predispoziție vinovată și distrugătoare. Dragostea față de patrie fără milă frățească devine un delir periculos, un instinct orb și fară frâu" [29].

Prin cuvinte pornite din inimă și cu un stil ales vorbește Alexandru Sturza atunci, când menționează superioritatea și perfecțiunea doctrinei lui Iisus Hristos față de alte coduri religioase. „Iisus Hristos singur edifica fără a răsturna, convingea fără a constrânge, dădea fără a cere, învăța fără a dori să domine, atrăgea fără să seducă, suferea fără a se plânge, iubea pe cei care îl urau, salva persecutorii săi și se sfârși, în fine, pe crucea operei sublime a Răscumpărării. Anume el, anume acest legislator milostiv și divin institui virtutea de căință, care-i separă remușcările incurabile și le îmbracă în vorbe dulci inexprimabile" [30].

La sfârșitul compartimentului *Despre legea revelată* Alexandru Sturza afirma că doctrina lui Iisus Hristos e mai mult decât justă, ea e milostivă, e mai mult decât clară, fiindcă e de o simplicitate extremă, ea cuprinde toată lumea, fiindcă ea nu devine sensul doar al unei persoane. Cu ajutorul mai multor exemple istorice savantul demonstrează că legea revelată e capabilă să organizeze un mare popor, să consolideze existența lui politică și să-i dea energie, vigoare și precumpănire necesară prosperității unui stat.

De valoare sunt și tezele despre problema acordului legii revelate cu celelalte trei legi ce o precedă – a nevoilor, naturală și civilă pozitivă. Autorul menționează că dacă ea, doctrina lui Iisus Hristos, e o completare, o conecțiune și un sprijin celorlalte legi, atunci e lesne de demonstrat că ea este baza principală a existenței sociale, piatra de temelie a edificiului social, și anume în combinarea celor patru legi sau mobile sociale, cum le mai numește filosoful, trebuie de căutat perfecțiunea guvernului.

Legea nevoilor în viziunea evanghelică o expune și o reduce la trei fraze: „Tu vei câștiga pâinea ta în sudoarea frunții tale", „Omul va lăsa pre tatăl și pre mama sa și se va alătura la femeia sa" și a treia: „Fiți vicleni ca șerpii și simpli ca porumbeii".

Legea revelată, ne spune Alexandru Sturza, sancționează preceptele legii nevoilor și nu poate face mai mult nimic. Fiindcă instinctul mașinal al fiecărui individ e deja un resort destul de puternic și influent, pentru a nu avea nevoie de o securitate străină. Însușind aceste precepte și aplicându-le cu chibzuință în viață, mai departe totul depinde de individ și, desigur, de stat. Căci, ce-i trebuie omului mai mult pentru fericire, dacă știe a munci bine și cinstit, are o familie bună și se poate apăra de rele. Rolul statului e să asigure locurile și învoielile de muncă, să ajutoreze familiile și să constrângă pe răufacători. E atât de simplu și atât de greu de realizat.

Ispitit de sensul vieții, omul credincios îl va descoperi nu în înțelepciunea sofisticată, ci în Iisus Hristos. După cum va scrie cu spirit un secol mai târziu un continuator al lui Al.S. Sturza în promovarea umanismului creștin, și anume Nichifor Crainic, doar ortodoxia ne învață că prin Iisus Hristos ni se arată calea și ni se dă „energia spirituală cu care punându-ne în permanent acord putem să ne transformăm viața, ridicând-o pe culmile desăvârșirii" [31].

Cât privește legea naturală, principiul de dreptate și nedreptate, sentimentele de devotament, de iubire față de oameni, de aproapele tău, de recunoștință etc., apoi toate aceste povețe, menționează Alexandru Sturza, au sancțiunea lor în legea revelată. Dar ea, această lege, le educă pe o treaptă de perfecțiune, pe care legea naturală nu le poate da. Ca recompensă a unei pietăți filiale ea ne face să vedem în copiii noștri cetățeni ai unei alte lumi, răscumpărați prin Sângele Domnului și că noi putem să-i facem demni de veșnicie și fericire.

Legea revelată exaltează sau temperează ideea de dreptate și nedreptate, adică de corelație dintre unele fenomene din punctul de vedere al repartiției binelui și răului între oameni, dintre muncă și recompensă, act și răsplată, crimă și pedeapsă etc., după cum ideea de dreptate sau nedreptate poate aduce folos sau nefericire societății. Recompensarea sau ajutorarea deține o datorie sub influența religiei, pedeapsa sau răzbunarea – lucru periculos și deseori criminal – trebuie încredințat unui singur Dumnezeu. Mila, compătimirea – calitate bună, dar inactivă – consideră Alexandru Sturza, legea revelată o înlocuiește cu caritatea – pomana, binefacerea – virtute activă și neobosită, recunoștința o leagă cu iertarea de jigniri, care cere pocăință. Legea revelată, conchide savantul, armonizează perfect cu legea naturală și acolo unde ea pare o contrazicere, de fapt, ea purifică și educă la culmea perfecțiunii.

Vorbind despre acordul legii revelate cu cea civilă pozitivă, Alexandru Sturza descoperă un principiu, conform căruia ori de câte ori această lege se distanțează de cea revelată, se comite o greșeală periculoasă. Aceasta se referă și la crearea familiei ca bază a existenței sociale, și la ciocnirea, neconlucrarea între cele patru legi, și la influența opiniei publice, căreia aici filosoful îi acordă o atenție deosebită.

Legea civilă pozitivă, chiar dacă se izolează de cea revelată, constată Alexandru Sturza, e nevoită de curând s-o regăsească pentru călăuză. Deseori ea se împotriveşte realizării celor mai sacre precepte ale legii naturale şi înăbuşă în inimile noastre, în felul acesta, părerea sa potrivită şi folositoare.

În concluzie, revenim asupra aprecierii date de Al.Sturza legii revelate, drept dar prețios al bunătății supreme, care vine să-l lămurească pe om cu privire la datoriile sale. Dacă legea naturală unificată cu cea a nevoilor ne face cetățeni ai acestei lumi, atunci legea revelată garantează accesul nostru într-o lume mai bună. În acest fel, doar intervenția acestei legi – dar al lui Dumnezeu şi jertfă a lui Dumnezeu Fiul – face posibilă mântuirea. Această lege-model a iubirii dumnezeieşti indică calea înălțării lumii de la nevoi/trebuințe prin natura spirituală spre divinitate. Nu în zadar pentru filosoful nostru „...Hristos însuşi este împlinirea acestei legi universale prin întruparea dumnezeirii" [32]. În asemenea situație, Al.Sturza pe drept e calificat de specialişti „primul sociolog european" care creează „prima sociologie creştină", prima „sociologie noologică", adică a spiritului [33]. După cum menționează, pe bună dreptate, sociologul român Ilie Bădescu, prin Al.Sturza „a fost dat ca sociologia să se nască pe lume ca „ştiință luminată", ca o sociologie şi deci ca o cunoaştere a lumii prin ochii credinței" [34].

Referințe:

1. Bădescu Ilie. Istoria sociologiei. Perioada marilor sisteme. Vol.1. - Bucureşti: Ed. Economică, 2002, p.126.
2. Brosse Jacques. Maieştrii spirituali / Tr. de Liana Repețeanu. - Bucureşti: Albatros, 1992, p.52.
3. Stourdza A. de. Essai sur les lois fondamentales de la société et les institutions humaines…, p.26 apud Bădescu Ilie. Op. cit., p.129.
4. Ibidem.
5. Ibidem.
6. Crainic Nichifor. Nostalgia paradisului. Ed. 2-a. 1942, reprodusă de ed. Moldova, 1996, p.5.
7. Bădescu Ilie. Op. cit., p.126.
8. Stăniloae Dumitru. Opera teologică a lui Nichifor Crainic: Studiu introductiv la: Crainic Nichifor. Nostalgia paradisului…, p.VIII.
9. Citat după: Brosse Jacques. Op. cit., p 52.
10. Pascal Blaise. Măreția omului // Pascal. Cugetări / Tr. de Gheorghe Iancu Ghidu. - Bucureşti: Ed. Ştiințifică, 1992, p.135.
11. A se vedea: Bădescu Ilie. Op. cit., p.130-131.
12. Citat după: Bădescu Ilie. Op. cit., p.129.
13. Ibidem, p.128-129.
14. Sturza Al. Priviri istorice asupra învățăturii şi duhului Bisericii Ortodoxe: Făgăraşi: Tip. Ioan Lazăr, 1931, p.10-11.
15. Crainic Nichifor. Op. cit., p.8.
16. Ibidem, p.9.
17. Ibidem.
18. Munteanu Eugen, Munteanu Lucia-Gabriela. Aeterna latinitas. Mică enciclopedie a gândirii europene în expresie latină. - Iaşi: Polirom, 1996, p.25.
19. Ibidem.
20. Stourdza A. de. Essai sur les lois…, p.29 apud Ilie Bădescu. Op. cit., p.133.
21. Ididem, p.30, apud Ididem p.134.
22. Ibidem, p.31.
23. Stourdza A. de. Essai sur les lois…, p.23 apud Ilie Bădescu. Op. cit., p.137.
24. Ibidem, p.34, apud Ibidem, p.138.
25. Ibidem, p.35, apud Ibidem, p.137-138.
26. Essai sur les lois.../ Oeuvres posthumes.... - Paris: Dentu, 1861, p.46.
27. Ibidem, p.48.
28. Stourdza A. de. Essai sur les lois..., p.48.
29. Ibidem, p.48-49.
30. Ibidem, p.49.
31. Crainic Nichifor. Op. cit apud Stăniloae Dumitru. Op. cit., p.VIII.
32. Sturza Al. Priviri istorice…, p.147.
33. Bădescu Ilie. Op. cit., p.126.
34. Ibidem, p.138.

Prezentat la 18.06.2008

UNELE CONSIDERAȚII REFERITOARE LA DEFINIREA NORMELOR SOCIALE

Valeriu CAPCELEA

Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți

This article analyzes the issue with reference to social norms, which represents a domain of discussion keeping to modern theoretical structure, on which, to a large extent, depends their adequate assessment, elucidation of their structure and typology. The author mentions that defining the norm with the help of specific signs and functions elucidation represents a quite shortened analysis. At the same time a limited analysis of social norms serving as factors of human behaviour cannot lead to their complete analysis, for the reason that the majority of social norms act as mediums of reconcilement not only of relationships between people, but it also represents a mean of structural systems reconcilement.

Investigarea științifică a normelor sociale este astăzi un domeniu de discuție în construcția teoretică contemporană de care depinde, în mare măsură, tratarea lor adecvată, elucidarea esenței, structurii şi tipologiei lor, importanța şi sporirea rolului normelor în reglementarea, administrarea şi organizarea relațiilor sociale şi a conduitei umane. Însă punctul inițial de la care trebuie să pornească această investigație este definirea normelor sociale. În domeniul dreptului, eticii, sociologiei, psihologiei sociale, au fost realizate multiple studii ce dezvăluie diverse tipuri de norme sociale şi se efectuează definirea lor. Rezultatele acestor investigații însă nu au transgresat de limitele unor științe particulare şi nu au fost supuse unor generalizări social-filosofice corespunzătoare, absolut necesare pentru dezvoltarea teoriei normelor sociale şi a definirii lor. În ceea ce urmează, vom încerca să abordăm problema în cauză dintr-o perspectivă filosofică, complexă, interdisciplinară.

Actualmente, în literatura de specialitate, norma socială este definită ca: 1) ordine de valori care orientează în fiecare societate comportamentul actorilor şi al grupurilor, reguli care guvernează conduitele individuale şi colective [2, p.190]; 2) lege sau un principiu care trebuie să dirijeze sau să ghideze o conduită, tinzând să desemneze ceea ce este normal, adică conform majorității cazurilor, sau îi prescrie ceea ce trebuie făcut [1, p.187-188]; 3) criteriu sau principiu care reglementează conduita sau la care se face referință pentru a face o judecată de valoare [3, p.367]; 4) imagine, reflectare ideală a modelului comportamentului real în conştiință şi consolidarea rezultatelor acestei reflectări sub formă de izvor scris [9, p.143].

Totodată, au existat, pe parcursul ultimului secol, o mulțime de tentative de a determina normele sociale care posedă un şir de semne şi trăsături comune, şi un şir de deosebiri care au apărut din cauza caracterului complicat al conținutului lor şi existența unor posibilități extinse de a le trata din multiple puncte de vedere şi prin diverse moduri de abordare. Atenția cercetătorilor, de regulă, se îndreaptă spre unele aspecte ale conținutului şi finalității acestui fenomen social specific, care conduce, în mod inevitabil, spre o concepere diversă a esenței, locului şi rolului normelor sociale în existența socială.

Una din primele definiții ale normelor sociale a fost elaborată de psihologul şi filosoful german W.Wundt, care susținea că „orice normă este inițial o regulă pentru voință şi în această calitate ea reprezintă, mai întâi de toate, o dispoziție pentru viitoarea acțiune care trebuie să fie selectată şi ca urmare, în al doilea rând, apare sub formă de prescripție pentru evaluarea faptelor înfăptuite anterior" [8, p.10]. Definiția în cauză fixează un şir de trăsături specifice ale normei: 1) se atrage atenția asupra faptului că norma socială se transformă într-o modalitate de reglementare a conduitei numai în cazul când ea este reflectată în conştiința individului şi este însuşită până la acel grad ca să se transforme într-un impuls pentru structura emoțional-volitivă a conştiinței omului care va asigura acțiunile umane ce vor corespunde normei; 2) norma este examinată în calitate de prescripție pentru acțiunile viitoare. Prin urmare, norma socială constituie un model care s-a format în activitatea premergătoare, o mostră ce se fundează pe experiența anterioară; 3) norma socială e analizată în calitate de criteriu al evaluării ce oferă posibilitatea de a determina regularitatea şi valoarea acțiunilor oamenilor.

Un aport semnificativ la elaborarea şi conceperea normelor sociale a fost adus prin operele lui M. Weber şi É. Durkheim, iar mai târziu prin cele a lui T. Parsons, R. Merton, N. Smelser, T. Shibitani. În ele predomină ideea că elementul-cheie îl constituie imperativitatea lor, capacitatea normelor de a se transforma într-o bază cu scopul ca omul să se orienteze spre ceea ce trebuie să facă din punctul de vedere al societății. Spre exemplu, T. Parsons defineşte norma socială ca „o descriere a unei întâmplări concrete din cadrul activității care se referă la ceea ce trebuie de făcut" [4, p.75]. Aceeaşi opinie o acceptă şi psihologul T. Shibitani, care examinează norma socială în calitate de mod al acțiunii care trebuie de făcut [16, p.143]. Într-o măsură oarecare, altfel

tratează normele sociale R. Pinto şi M. Grawitz, care susțin că norma socială este „o regulă care semnifică că cineva este obligat să acționeze într-un anumit mod” [5, p.48].

O concluzie originală pe marginea abordării în cauză o constituie definiția normei sociale formulată de N. Smelser, care consideră norma ca „regulă de comportament, credință şi standard ce reglementează interacțiunile dintre oameni” [15, p.656]. Această definiție ne oferă posibilitatea de a depăşi, într-o măsură oarecare, caracterul limitat, care este propriu definițiilor anterioare, ce fixează numai unele semne sau trăsături specifice ale normelor sociale. Însă şi definiția în cauză are un şir de deficiențe. Cea mai considerabilă dintre ele constă în faptul că norma socială este tratată doar în calitate de mijloc de reglementare a interacțiunilor dintre oameni. În opinia noastră, normele sociale reglementează, în acelaşi timp, pe de o parte, interacțiunea omului cu mediul înconjurător natural şi tehnologic, iar pe de altă parte, pot să se transforme într-un criteriu al evaluării interacțiunilor dintre oameni, fiind o modalitate eficientă a reglementării, funcționării şi stabilizării structurilor sociale.

O altă definiție a normei sociale o tratează în calitate de exigență față de comportamentul uman care este instituită de subiectul care a elaborat norma cu scopul de a ordona şi structura acțiunile umane. În această ordine de idei, sociologul sârb D.Markovici consemnează că „normele sociale reprezintă reguli de comportament ale omului în societate, conform cărora el trebuie să se comporte, în aşa fel, ca să asigure concordanța conduitelor individuale necesare pentru înfăptuirea funcțiilor lui sociale fundamentale” [12, p.237]. Se poate obiecta însă faptul că: 1) nu toate normele sociale constituie nişte reguli de comportament, din motiv că ele pot fi utilizate şi în calitate de mijloc al evaluării lui; 2) nu toate normele sociale sunt menite să coordoneze conduita, comportamentul unor indivizi în parte; 3) normele sociale pot să prescrie nu numai comportamentul, ci şi imaginea gândurilor, sentimentelor, doleanțelor etc.

Un anumit aport la definirea normelor sociale, ca fenomen social specific, l-au adus şi savanții din fosta URSS. E.Penkov consideră că „normele sociale sunt nişte cerințe determinate de existența socială care sunt înaintate de societate (clasă, colectiv) față de comportamentul personalității în interacțiunile ei cu unele sau altele comunități sau alți oameni, față de activitatea grupurilor sociale şi a instituțiilor obşteşti” [13, p.52]. Definiția în cauză se deosebeşte de cele precedente prin faptul că norma socială este tratată ca un fenomen social determinat de societate şi societatea (clasa, colectivul) este considerată subiectul care întemeiază şi elaborează normele, din motiv că în norme se reflectă necesitatea cu scopul de a ordona şi stabiliza funcționarea normală a proceselor sociale. Valoarea acestei definiții constă în faptul că ea cuprinde un câmp mai larg al acțiunii normelor sociale, deoarece include şi interacțiunile dintre asociațiile obşteşti.

O poziție similară o ocupă şi I.Baghiaşvili, care consideră că „norma socială este determinată de existența socială şi reprezintă o dispoziție generală care obligă (regulă de comportament), poartă un caracter general fiind îndreptată spre reglementarea comportamentului social semnificativ al personalității” [6, p.69].

M.Bobnev abordează problema normelor sociale de pe pozițiile psihologiei şi defineşte normele ca „mijloace de reglementare a interacțiunilor dintre grupuri şi membrii lor” [7, p.7]. În continuare, ea relevă că „normativitatea ca o categorie a sferei deontice specifice conştiinței sociale reprezintă reflectarea condițiilor obiective şi a relațiilor ce țin de ceea „ce se cuvine” care se constituie, în mod obiectiv, în procesul interacțiunii dintre membrii unei asociații” [7, p.50].

Încă un aspect al investigării normelor sociale îl constituie tentativa de a defini normele sociale ca un efect al procesului de cunoaştere [10, p.26]. În cazul dat, însă scapă din câmpul viziunii cercetătorilor particularitățile unor tipuri de norme sociale care se formează în mod spontan şi inconştient. În această ordine de idei, juristul V. Kudreavțev tratează normele ca un „produs al cunoaşterii şi modificării în conştiința oamenilor a informației despre trecut şi prezent, despre cele mai raționale moduri de comportament şi activitate care s-au confirmat în practică şi care duc pe cea mai scurtă cale spre un rezultat util din punct de vedere tehnic şi social” [11, p.75]. Prin urmare, normele sociale constituie un element al informației, care este necesară altor oameni, atât în plan social, cât şi în plan personal. Semnificația definiției în cauză constă în faptul că, tratând normele în calitate de mostră, model al comportamentului real, program al activității practice a oamenilor, V.Kudreavțev înscrie cercetarea problemei date în categoriile administrării, organizării şi modelării sociale care reprezintă o nouă dimensiune de abordare a esenței normelor sociale, ce a fost susținută şi dezvoltată în mod substanțial de V.Plahov [14, cap.III], care a tratat normele sociale în calitate de formațiuni sistemice şi funcționale specifice, a elucidat morfologia normelor sociale, raportul dintre norme şi activitatea umană.

Normele sociale posedă un conținut divers, care depinde de caracterul relațiilor pe care le reglementează. Diverse norme sociale pot să apară pe baze diferite şi prin diferite moduri. Fiind în mod nemijlocit incluse în activitate, unele norme nu se evidențiază din cadrul comportamentului şi constituie un element al lui. Fiind o

mostră a unui astfel de comportament, obținând o înțelegere socială şi o evaluare, ele se pot transforma în nişte reguli formulate în mod riguros sau pot să rămână sub formă de deprinderi. Alte norme se formează în baza ideilor ce există în conştiința socială cu privire la fundamentele şi principiile organizării şi structurării tuturor sferelor vieții sociale. Al treilea tip de norme se formează în calitate de reguli optimale pentru societatea în cauză.

Efectuând un bilanț al celor prezentate anterior cu privire la definirea normei sociale, este necesar să menționăm că determinarea normei prin intermediul reflectării unor anumite semne sau funcții specifice reprezintă o tratare destul de incompletă. Totodată, examinarea normelor sociale în mod exclusiv în calitate de factori ai reglementării comportamentului uman nu poate pretinde la o tratare universală a lor, din motiv că majoritatea normelor sociale se manifestă în calitate de mijloace de reglementare nu numai a relațiilor dintre oameni, ci reprezintă şi o măsură a ordonării sistemelor structurate, în rolul cărora acționează diverse asociații obşteşti şi reglementează conexiunile atât în interiorul acestora, cât şi între ele.

Prin urmare, pentru asigurarea plenitudinii conceperii noțiunii „normă socială", este necesară o abordare interdisciplinară, sistemică şi integrală a tuturor semnelor şi funcțiilor normelor sociale, a însuşirilor particulare şi a posibilităților lor, a interacțiunii dintre ele în procesul asigurării ordinii şi stabilității în cadrul existenței sociale.

Pornind de la cele expuse anterior, considerăm că este necesar a înainta o **definiție** proprie: „normele sociale sunt legi, reguli, exigențe, mijloace de reglementare a interacțiunilor sociale edificate în baza unor valori semnificative, care poartă un caracter prospectiv şi teleologic, care se extind atât asupra raporturilor omului cu natura şi societatea, cât şi a celor dintre individ şi colectivitate prescriind comportamentul, modul de desfăşurare a unei acțiuni viitoare care trebuie făcută, fiind utile atât pentru societate şi colectivitate, cât şi pentru individ", care depăşeşte, în opinia noastră, carențele ce sunt proprii definițiilor examinate anterior din motiv că tratează normele sociale nu numai prin intermediul reflectării unor anumite semne specifice sau funcții particulare ce reprezintă o tratare destul de incompletă. În acelaşi timp, abordarea normelor sociale, în mod exclusiv, în calitate de factori de reglementare a comportamentului uman, reduce în mod substanțial domeniile de acțiune a normelor în societate. O asemenea perspectivă nu poate pretinde la o tratare universală a lor, din motiv că normele sociale poartă şi un caracter acțional şi organizațional, se manifestă şi în raporturile practice şi teoretice ale omului cu natura şi societatea.

Referințe bibliografice:

1. Birou A. Vocabulaire pratique des sciences sociales.- Paris: Les Éditions ouvrierès, 1966. - 315 p.
2. Larousse. Dicționar de sociologie / Traducere Mariana Țuțuianu.- Bucureşti: Ed. Univers enciclopedic, 1996. - 364 p.
3. Filosofie de la A la Z. Dicționar enciclopedic de filosofie /Élizabeth Clément, Chantal Demonque, Laurence Hansen-Leve, Pierre Kahn. - Bucureşti: Ed. All, 1999. - 571 p.
4. Parsons T. The Structure of Social Action.- New York; London, 1968. - 190 p.
5. Pinto R. Grawitz M. Méthodes des sciences sociales. Deuxième édition. - Paris: Éd. Dalloz, 1967. - 443 p.
6. Багиашвили И.М. О понятии социальной нормы // Право и правотворчество: вопросы теории. - Москва: «Юридическая литература», 1982.
7. Бобнева М.И. Особенности нормативной регуляции поведения человека в организации // Психологические механизмы регуляции социального поведения. - Москва, 1979.
8. Вундт В. Этика. - Санкт-Петербург, 1887. - 274 с.
9. Гревцов Ю.И. Социология права: Курс лекций. - Санкт-Петербург: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. - 312 с.
10. Даштамиров С.А. Социальные нормы: гносеологический и социологический анализ. - Баку: «Элм», 1984. - 277 с.
11. Кудрявцев В.Н. Социальные отклонения: Введение в общую теорию. - Москва: «Наука», 1984. - 375 с.
12. Маркович Д.Ж. Общая социология: Учебник / Пер. с серб. Изд. 3-е перераб. и доп. - Москва: «Владос», 1998. - 432 с.
13. Пеньков Е.М. Социальные нормы – регуляторы поведения личности: некоторые вопросы методологии и теории. - Москва: «Мысль», 1974. - 198 с.
14. Плахов В.Д. Социальные нормы: философские основания общей теории. - Москва: «Мысль», 1985. - 252 с.
15. Смелзер Н. Социология /Пер. с англ. - Москва: «Вестник», 1994. - 688 с.
16. Шибутани Т. Социальная психология / Пер. с англ. - Москва: «Прогресс», 1969. - 535 с.

Prezentat la 03.06.2008

MENTAL REPRESENTATION IN NATURAL LANGUAGE

Marina KAIM

Catedra Limba Engleză

Prezenta lucrare abordează drept subiect activitatea mentală umană şi reprezentarea ei în limbă. Bazându-se pe tendinţele actuale în lingvistică, care consideră limba ca fiind un sistem format sub influenţa organizării biologice şi neurofiziologice general-umane, în acelaşi timp, în strânsă legătură cu gândirea, activitatea spirituală şi practică a omului, personalitatea lui şi cunoaşterea lumii, după cum este determinat de complexitatea naturală a interdependenţei procesului de gândire, limbii şi activităţii umane, prezenta cercetare şi-a propus abordarea aspectelor cognitive ale limbii. În prezent, şi-a demonstrat actualitatea şi importanţa, studierea limbii nu doar din perspectiva unui set anume de elemente lexicale, dar şi din perspectiva relaţiei acesteia cu gândirea şi simţul percepţiei, înaintate de către V.Humbolt. Un lingvist contemporan va aborda inevitabil limba prin prisma relaţiei strânse a acesteia cu gândirea, activitatea şi interacţiunile sociale ale oamenilor.

There exist different definitions of language. The one we highlight in the given research reflects on language being "arguably the salient characteristic that defines humanity" [1]. According to Givon [2] language is viewed as a system of representation of knowledge, acquisition of new knowledge, remodeling-change of knowledge and the communication of new knowledge. The choice for verbs belonging to mental field, manifesting brain/cognitive activity including those of thinking, knowing, and opinion, has been stipulated by the fact that it is this group of verbs that is responsible for expressing important aspects of human relations, communication (both intra- and interpersonal), specific ways of their representation in the language. The interest can be also explained by the importance of the verb per se as the most complex part of speech, which plays the central meaning forming role in the sentence. The verbs studied in the given research, include those forming the *mental field [concept]*, with the emphasis on the verbs of thinking, knowing, and opinion. Recent findings in mental activity representation in natural language demonstrate this area's actuality and importance of verb semantics study for linguistics science, as well as highlight the interdisciplinary aspect of the phenomenon, i.e. its connection/relation to psychology, philosophy, logics, cognitive and ethno linguistics, etc. Research results in mentality theory demonstrate that there is still no clear picture on this phenomenon, only some problems and ways of their solution being in progress. The problem with defining *mentality* itself is stipulated by the fact that scientists often do not take into consideration the notion of mentality and peculiarities of its contents, already developed and accumulated by other scholars (e.g. V. von Humbolt, A. Potebnya, etc., thereby often almost excluding the problem of *language mentality* [3]. In this connection it would be unfeasible to address the notion of *mentality* without considering its strong link to philosophical, psychological and language (linguistic) perspectives. Decades ago E. Benveniste wrote that "in a man it [language] is the connecting link/ of mental and socio-cultural life, and is at the same time the instrument/tool of their interaction [4]. He also suggested that "on the basis of these terms' triad 'language, culture, human personality' another linguistics could be created" [4]. This conclusion found its explicit confirmation in the development of modern linguistics, and first of all, those sections, that study interactions of language and culture, and peoples' mentality. Russian linguist A. Potebnya, one of those first who initiated and grounded the idea of thinking/thought and language unity, as well as interdependency in their development, underlined the active role of natural language in this process [5]. He considered the influence of psychological characteristics of an individual or nation) on language development the most interesting and meaningful in this link.

Mentality definition and identification of the ways of its representation present one of the most important and disputable problems/issues related to mental processes description in language. Based on the definitions provided in the philosophical dictionary [6] *mentality* (from Lat. Mens- thought, thinking, way of thinking) presents deep level of collective or individual consciousness, including the subconscious; it is the complex of availabilities, attitudes and predispositions of an individual or social group to act, think, feel and perceive the world in a certain way. It is also noted in the dictionary that mentality is formed depending on traditions, culture, social structures, as well as the whole sphere of a person's living environment, in its turn forming them, and acting as a not easily defined source of cultural-historic dynamics. Following Kolesov V.V. we

understand *mentality* as world outlook/ (philos.) Weltanschauung) in categories and forms of natural language, uniting in the process of cognition of intellectual, spiritual and will characteristics/features of national character in its typical manifestations" [3]. Such understanding of *mentality* is accepted by a number of linguists, and consequently, the term *language mentality* was suggested, which means the reflection of the variety of spiritual, intellectual and sensible life of a person in language (Kolesov V., Pocheptsov O.). In the present article the term "language mentality" is used with its [mentality] reference, first of all to the world outlook consciousness structure, as well as to the consolidation of the results of thinking activity in natural language [7].

The meaning of the word mentality has been elicited from the following dictionaries: Longman Dictionary of Contemporary English (LDCE), Cambridge Advanced Learner's Dictionary (CALD), Cambridge Advanced Learner's Dictionary (CALD), Cambridge Dictionary of American English (CDAE), Roget's II. The New Thesaurus (RNT), Answers.com, Thesaurus, and DICȚIONARUL EXPLICATIV AL LIMBII ROMÂNE (DEX). Mentality in LDCE is presented by two entries, including the following: "[U] the abilities and powers of the mind: a person of weak mentality; and [C] person's habitual way of thinking; character. Based on the definition provided in the CALD mentality is a person's particular way of thinking about things, e.g. I can't understand the *mentality* of people who hurt defenseless animals. *Mentality* is defined as "a person's or group's way of thinking about things" in CDAE, e.g. They buy everything on credit - they have this play now, pay later mentality. According to RNT, *mentality* has the following two meanings: 1. The thought processes characteristic of an individual or group: ethos, mind, mindset, psyche, psychology; 2. The faculty of thinking, reasoning, and acquiring and applying knowledge: brain (often used in plural), brainpower, intellect, intelligence, mind, sense, understanding, wit. It is presented as "the sum of a person's intellectual capabilities or endowment" in the Answers.com, and the following two entries in Thesaurus: 1. The thought processes characteristic of an individual or group: ethos, mind, mindset, psyche, psychology. 2. The faculty of thinking, reasoning, and acquiring and applying knowledge: brain (often used in plural), brainpower, intellect, intelligence, mind, sense, understanding, wit. DEX provides the definition as follows: Fel particular de a gândi al unui individ sau al unei colectivități. (Din fr.mentalite).

Based on the provided above definitions of *mentality* we can monitor the key words/word combinations that highlight the essential shades of its meaning regardless the variety of definitions one may look up, namely "the (particular) way of thinking", "(intellectual) capabilities/abilities of the mind"; whereas such words/ notions as "thinking", "understanding", and "knowledge" would always indicate to its [mentality] nature, which influences its representation in the language. The problem related to the ways of representation of mentality by various language means is actual for modern linguistics. Mental activity verbs, or predicates, "describing the sphere of mental activity in the broad meaning of the word" [8], are highlighted as the main means of expressing mentality. At the same time, terminological diversity, when the same lexemes are named "mental", "putative", "factive", "verbs of propositional attitude", "parenthetical", "epistemic verbs", etc., is indicative of the fact that there does not exist the unanimity in understanding of systemic and functional characteristics of these units. Being one of the means of expressing mentality in the language, mental activity verbs, or predicates, are viewed in the given research as lexemes that not only name the thinking process, but also contain in their semantics the elements of its description, as well as consider national – ethnic specifics of perception, understanding, and cognition of reality by the individual/particular language personality and ethno linguistic community as a whole. Attempts to classify predicates date back to Aristotle's works where he already distinguished different types of predicates, pointing out such their characteristics as the ones of state and movement. Although the contents issues of the identified predicates could not be exposed explicitly enough, the terminology introduced by Aristotle, is still used to describe various formal and semantic categories in modern languages. The predicates' classification theme was reflected on in the works of L. Scherba, Z. Vendler, T. Buligina, T. Shabanova, L. Livov, G. Silinitschii, and others. As verbs of mental activity constitute the main object of the present study, the meanings of the words *mental* and *activity* provided in Psychology Dictionary, Cambridge Advanced Learner's Dictionary (CALD), Longman Dictionary of Contemporary English (LDCE), Cambridge Dictionary of American English (CDAE), and DEX have been tracked, thereby contributing to (our) better understanding of the concept per se. Following the definition included in the Psychology Dictionary *activity* is a dynamic system of the subject's interactions with the world, in the process of which appearance and personification in the object of mental image, as well as realization

of the mediated by it relations of the subject in the subject's reality, take place. The given definition suggests a conclusion that the *activity* concept cannot but directly relate to the human's processes of thinking, cognition, and understanding that take place every day through his/her interaction with the world and its reality. All these processes are interconnected, which is most vividly demonstrated in the natural language by the active use of verbs of thinking, knowing, and opinion being part of those comprising the mental verbs field. According to the CALD, the meaning of mental is reflected in the following entry: [before noun] relating to the mind, or involving the process of thinking: e.g. She had a mental picture (= a picture in her mind) of how the house would look when they finished decorating it. LDCE provides three entries: 1. of the mind: a child's mental development e.g. His problem is mental, not physical. 2. [A] done or made only in the mind: mental picture; and 3. concerning illnesses of the mind. Mental is defined as "of or about the mind, or involving the process of thinking" e.g. I made a mental note of her address (= I will try to remember it) in CDAE. DEX explains the meaning of mental as 1. Care aparține minții, privitor la minte; and 2. Care se face în minte. [Var.: mintal, -â adj.] - Din fr.mental, lat. mentalis (după minte). Reading through and analyzing the presented above definitions, conclusion can be made that the key words in defining *mental* include the ones characterizing the process of thinking and those related to the human's mind, brain activity. The analysis of the functional and semantic characteristics of mental activity verbs elicited from the works of American and British writers (Virginia Woolf: "To the Lighthouse", "Jacob's Room", "Night and Day"; J.K.Rowling: "Harry Potter and the Sorcerer's Stone", Helen Fielding "Bridget Jones. The Edge of Reason. Same Bridget. Brand New Diary"), led to conclusion that mental activity verbs, as well as other units related to the thinking process, can be organized within the *mental field*. There have been made attempts to examine this field in scientific literature, however, due to the lack of the clearly worked out criteria for singling out this paradigm, a lot of questions associated with its status, and especially the related to the mental field terminology (ranging from "mental", " putative", " factive" to "epistemic", etc.) are still open for further study [10,11]. Researching mental activity verbs, one should also take into consideration only the data registered in the dictionaries, but also those aspects that are functionally manifested in mental verbs use in speech acts, in context conditions, to contribute to deeper perception of the role that these verbs play in expressing human's thoughts, intentions, feelings, etc. while communicating with the world (interpersonal communication/activity), those characterizing his/ her mental abilities (intrapersonal one). The study of the verbs of mental field presents a fragment of the language picture of the world, related to the person's inner world, which at the same time reflects the experience of introspection of many generations.

Mental activity verbs united in the considered mental field, are characterized by common/commonality of meaning. All structural elements of the mental field in this or that way are correlated to the concept of thinking/thought. It is known that thinking presents the process, and as any process, it presupposes such components as subject, process itself, object, the second object, instrument, the process representation, and time parameter. With regard to this, before we refer to mental verbs/ verbs of thinking (process), it is essential to consider the notion of "thinking" from different perspectives, including the one related to language itself (linguistic). Following the information looked up in The New Encyclopedia Britannica the word thinking in everyday language covers several distinct psychological activities. It sometimes can act as a synonym for "tending to believe", especially with less than full confidence (e.g. I think that it will rain, but I am not sure.). Alongside other activities, it at other times denotes whatever is in consciousness, especially when it refers to something outside the immediate environment (e.g. It made me think of my old grandmother.) It is also highlighted in the encyclopedia that from the viewpoint of the psychologists' concentration/ focus, thinking is considered as intellectual exertion aimed at finding an answer to a question or means of achieving a desirable practical goal. According to the definition provided in the Psychology dictionary, *thinking/ thought* is a process of cognitive activity of an individual, characterized by generalized and mediated reflection of the individual's activity, and is the subject of composite interdisciplinary research. Its main forms include: notion; judgment/ opinion, and deduction [9]. *Thinking* is defined as follows in the Philosophical Dictionary: "an active process of reflecting the objective world in notions, judgments, theories, related to solving various tasks, the highest product of the specially organized matter- the brain. It is also marked there that thinking is closely connected with speech, and its [thinking] results are fixed in the language. Abstractness, analysis, and synthesis are typical of thinking. In DEX we find the following definition of *thinking*/thought (*gând)*: 1. Proces de gândire sau rezultatul procesului de gândire; idee, cuget, cugetare. 2. Închipuire, imaginație, fantezie;

inspirație. 3. Loc considerat casediu al cugetării; minte, memorie. 4. Intenție, plan. 5. Convingere, părere. 6. Voie, dorința, plac. *Gandire* is defined as: 1. Facultate superioară a creierului omenesc, care reflectă în mod generalizat realitatea obiectivă prin noțiuni, judecăți, teorii, etc. 2. Factor ideal care constitue reflectarea realității obiective: spirit, conştiinţă. 3. Idee, gând (1), cuget; mediatare, reflecție. 4. Imaginație, fantezie. According to DEX *cugetare* is "*a*cțiunea de a cugeta şi rezultatul ei; gândire, idée. / Judecată, raționament. / Meditație, reflecție. Folowing the CDAE definition, thinking is the process of forming an opinion or idea about something, or the opinions or ideas formed by this process, e.g. I feel that his thinking is outdated in some ways./ e.g. Several new books have changed my thinking about terrorism. Thinking can be also defined as "the process of thought; the process of exercising the mind in order to make a decision" [12].

Human language constitutes a specific phenomenon, closely related to human's activity. Human's speech, by its nature, presupposes functioning of thinking by means of the language, that's why it is not possible "without the language". Language is both the means of reality reflection in person's consciousness, and at the same time-the most important means of people's communication in the process of transformation of reality. It demonstrates that organic connection of the language with thinking acts as the essential characteristics of the language, defining its functioning and development. Due to human's activity's complexity and dynamics, language is a complex, live and developing system and its main functions can be defined as follows: 1) to serve as the means of communication, 2) serve as instrument of thinking. Both of these functions define its social basis.

One of the central problems of modern linguistics is the problem of dependence of language composition and organization on general principles of reality/world perception by human thinking [13], as well as on of social processes and society culture development. Interaction of the components of semantic structure of mental activity verbs shows the variety of thinking process situation. The specifics of the relation of verbs of mental activity with thinking is comprised in possessing the integral seme of "implementation of mental activity"]. This seme in turn is then specified by various semes like, for example, "the character of the subject", "the type of object", "mental action of the subject", "the character of mental action", "mental attitude of the subject to the object", "presence or absence of mental operations", etc. Thinking process always presupposes direction of the subject's thought to the object, which can be direct or indirect, explicit or implicit, concrete or abstract, animate or inanimate, etc. Thus, for instance, in the semantic structure of the verbs *think*, *know*, *consider*, *believe, suppose, learn, ponder, muse, see, etc.* there is no indication to the direct object, while the ability to think itself, whether directly or in abstracto, has the indirect object of thought, without which the proof of thinking process is impossible. The basic model "thinking subject- process of thought- object of thought", characteristic for semantics of mental verbs and generally expressing the essence of the reflected typical situation, which is connected with the thinking process, can be viewed as an indicator serving the basis for linguistic description of mental verbs lexis within the functional- semantic field.

Research in mental activity verbs has a strong link to the notion of *modality. Modality* (from Latin *modus*-measures, way) presents the characteristics of peculiarities of an existing object or notion, process passing (physical modality), as well as ways of constructing and understanding of judgments and logical reasoning about objects, events and processes (*logical modality*). The notion *modality* was introduced by Aristotle. Differences in judgments were in detail researched/studied by philosophers of late antiquity and scholiasts. Modality of judgments can be interpreted doubly: as judgment characteristic by degree of truth of described states of things fixed in it (*modality de dicto*) or by degree of expressed [in it] necessity of predicate's appertaining to the subject (*modality de re*). *Modality* characteristics in this or that version are studied in different ways in modern modal logics. The main types of logical modality include the following: aletical, e.g. "necessary", "possibly/probably", "by chance/accidentally", deontical, or normative ("forbidden", "allowed", etc.), epistemic, i.e. knowledge, suppositions/propositions, presuppositions, beliefs, doubts, etc. The notion *modality* allows to make deeper analysis of peculiarities and rules/laws of human's cognitive activity [6]. *Modality* is viewed differently in logics and linguistics. In the Logic Dictionary it is viewed as "difference between judgments in dependence on the degree of truth of the reflected fact, fixed in them [judgments], phenomenon – from probability to necessity of existence of the reflected". In contrast to logical modality, *modality* in linguistics is defined as "grammatical-semantic notion, reflecting the attitude of the speaker making this or that statement to the object of this statement, and it is manifested with the help of different intonation, forms of mood of verbs, introduction words, etc. Therefore, language category of modality is inseparably connected to

the speaker (speaking subject) and characterizes the sentence as the main communicative unit of speech, as it is the sentence where the objective reality is reflected in its interpretation in people's public conscience. Modality of doubtful assessment, included in the structure of epistemic modality, means insufficient knowledge of the speaker about the possibility of existing connection between the object of predication and its indication characteristic. Estimating subject only presupposes/assumes the existence of such connection, i.e., this the result of his thinking activity. In this way, the modality of this type is subjective, as it is always linked to the judgment of the speaker. According to Palmer, modality in language is concerned with subjective characteristics of an utterance. He also mentions that subjectivity can be considered as an essential criterion as the gramaticization of speaker's (subjective) attitudes and opinions.

In the paper an attempt has been made to highlight the importance of understanding and studying the language in its close relation to human's mental activity, thinking being in focus. The verbs forming the mental field, those of thinking, knowing, and opinion (e.g., to think, to consider, to ponder, to believe, to know, to guess, to suppose etc.), best render the important aspects of human relations, intra- and interpersonal communication, specific ways of their representation in the language. Results of recent findings in mental activity representation in natural language demonstrate the necessity for interdisciplinary approach to its study, thereby emphasizing its link/connection to psychology, philosophy, logics, cognitive and ethno linguistics, etc.

The mental activity verbs, comprising the *mental field*, are characterized by commonality of meaning, and its [mental field] structural elements are correlated to the concept of thinking. With close relation and inseparability of language and human speech, organic connection of language with thinking acts as the principal/ prime characteristic of the language, defining its functioning and development. Specifics of verbs of mental activity and thinking relation is reflected in their possessing the integral seme of "implementation of mental activity", which is further specified by the ones [semes] of by various semes like, for example, "the character of the subject", "the type of object", "mental action of the subject", "the character of mental action", "mental attitude of the subject to the object", "presence or absence of mental/ intellectual operations", etc.

The study of verbs of mental field is a part of the language picture of the world, which is related to human's complex /multipart inner world, which in its turn, reflects the experience of introspection of many generations. Hence, researching verbs of mental activity, we should take into consideration not only the data included in dictionaries entries, but also the aspects functionally manifested in their [mental verbs'] use in speech acts, different context conditions. In this way, it will help to deeper perceive the role that these verbs play in expressing human's thoughts, intentions, feelings, etc. while communicating with the inner- and outer world.

References:

1. Park Jr. and Park S-j. Digital collection management software employed by libraries and museums: evaluation of metadata semantic data semantic mapping functionality // Paper presented at the poster session at ALISE Annual Conference. - 11-14 January 2005. - Boston, MA.
2. Givon T. On Understanding Grammar. - New York, NY. Academic Press. 1979. - 352 p.
3. Колесов В. Жизнь происходит от слова. - СПб., 1999. - 111с.
4. Бенвенист Э. Общая лингвистика. - Москва: Прогресс, 1974. - 240 с.
5. Потебня А. Мысль и язык. - Киев: СИНТО, 1993. - 192 с.
6. Лекторский В.А., Малахов В.С., Филатов В.П. Современная философия: Словарь. - Москва: Издательство полит. лит-ры, 1991.
7. Пименова М.В. Семантика языковой ментальности и импликации // Филол. науки. - 1999. - № 4. - С.80-86.
8. Апресян Ю. Предисловие. Новый объяснительный словарь русского языка. Москва, 1997. - 211с.
9. Психология: Словарь / Под. общ. ред. А.Ярошевского. 2-е изд. испр. и доп. - Москва: Политиздат, 1990. - 494 с.
10. Гак В.Г. Пространство мысли (опыт систематизации слов ментального поля) // Логический анализ языка: Ментальные действия. - Москва, 1993, с.22-40.
11. Лауфер Н.И. Пасынок ментального поля, или сотворение мнения // Вестн. Моск. гос. ун. Сер. 9, Филология. - 2000. - № 3. - С.65-74.
12. http://www.brainstorming.co.uk/tutorials/definitions.html
13. Кубрякова Е.С. Проблемы представления знаний в современной науке и роль лингвистики в решении этих проблем // Язык и структуры представления знаний. - Москва: ИНИОН РАН, 1992, с.4-38.

Prezentat la 20.03.2008

AFIXOIDAREA – SUBDIVIZIUNE A COMPUNERII ÎN MECANISMUL DE FORMARE A CUVINTELOR

Larisa LUPU, Eugenia MINCU

Universitatea de Stat de Medicină şi Farmacie „Nicolae Testemiţanu"

The formation of the words by means of the affixoids (the scholarly elements of the Greek-Latin origin) is called affixoidation of the word-composition.

The regularity, repetition, productivity and the inter-and intradisciplinary variability etc. generate the semantic flexibility of the words.

The intralinguistic influence requires the presence of the compatibility concerning the phonetic variants, the meaning, community, origin, the functional compatibility of the affixoids and their availability to form new words.

Procesul de creaţie a unităţilor lexicale prin intermediul afixoidelor (elemente de compunere provenite din unităţi autosemantice, cu preponderenţă de origine greco-latină, care deţin o poziţie intermediară între cuvânt şi afix; statut ce permite beneficierea de caracteristici nominative şi structurale) se numeşte afixoidare, un subprocedeu al compunerii propriu-zise care se opune derivaţiei.

În procesul de transformare a rădăcinii în afixoid, lingviştii delimitează două aspecte:

- identificarea forţei motrice care generează această modificare de statut;
- circumstanţele care facilitează această producere.

Pentru început, propunem câteva definiţii ale afixoidelor:

În definiţia lui N.Şanski [1, p.93], afixoidul este afixoid numai atunci şi până în momentul în care se utilizează şi ca rădăcină sau morfem de bază, şi ca afix.

Iorgu Iordan definea afixoidele drept „elemente formative provenind din alte cuvinte decât prepoziţiile sau adverbele [2, p.190). S-a dovedit totuşi că unele afixoide, la origine greco-latine, pot fi adverbe: *cvasi-* < lat. *quas*i, „aproape", *cvasitotalitate*; sau chiar prepoziţii: *pro-* < lat. gr. *pro*, „pentru", *proInfo, ProDidactica* etc. Afixoidele sunt elemente formative, provenind din teme care, în limbile de origine (greacă sau latină), aveau sens în sine: teme nominale, pronominale, verbale [3, p.183].

Afixoidul, în definiţia lui Gr.Cincilei, este un element al compunerii care, în virtutea sporirii activităţii derivaţionale, pierde unele trăsături caracteristice rădăcinii, dobândind particularitatea specifică prefixoidului [4, p.9]. Iar afixoidarea este considerată o verigă între compunerea morfologică şi derivarea afixală [4, p.110].

Gr.Cincilei defineşte afixoidul drept „o rădăcină sau un radixoid, care se caracterizează printr-o regularitate de formare a cuvintelor." (*Nota autorului*: unii lingvişti încearcă o definire a afixoidelor ignorând esenţa principială a acestora. Astfel, în *Dicţionarul de termeni lingvistici* Gh. Constantinescu Dobridor [5, p.18] consideră afixoidul un „element de compunere tematică; pseudoafix, ca *ante-* în *antemergător*, *extra-* în *extraşcolar* etc." În exemplele propuse de autor: *ante-* („anterior"< lat. *ante*) şi *extra-* („(în) afară (de), superior"< gr. *extra*) sunt prefixe: la origini – adverbe, iar cuvintele *antemergător* şi *extraşcolar* sunt derivate prin prefixare.

Lingvistul Gr.Cincilei evidenţiază **fenomenul de regularitate** care neutralizează opoziţia rădăcină ↔ afix, făcând posibilă interpenetrarea lor. Prin regularitate se subînţelege proprietatea unui sistem sau a unui fenomen de a respecta o regulă. Gr.Cincilei delimitează câteva niveluri de regularitate:

1. regularitate la nivel de formare a cuvântului – capacitatea de a se reproduce prin analogie;
2. regularitate la nivel gramatical – temele greco-latine categorisesc exocentric (în special, sufixoidul);
3. regularitate la nivelul includerilor semantice – prezenţa formelor omonimice;
4. regularitate la nivelul motivaţiei.

O altă particularitate a compuselor limbii literare actuale este **repetabilitatea** constituentului secund care, cu timpul, achiziţionează valoare calitativă [3, p.160]. Deoarece este dificil a explica fenomenul afixoidării în baza internaţionalismelor, lingviştii au încercat să explice fenomene analogice în limba română. Astfel, Fl.Dimitrescu, distingând nouă clase de distribuţie: tip factor-*cheie* (23 de membri); rol-*şcoală* (11 membri);

spectacol-*document* (8 membri) etc., demonstrează situații în care procesul de transformare este în germene: „substantivele frecvent folosite își pierd semnificația inițială, devenind simple morfeme" [3, p.188].

V.Grigoriev arată că „dacă primul sau al doilea element al unui compus capătă în limbă posibilitatea de a se reproduce prin analogie și devine **productiv,** el adoptă însușirea necesară unui afix productiv [6, p.39-41]. Productivitatea nu s-a dovedit a fi decisivă, însă, în procesul de afixoidare, existând afixoide cu o productivitate redusă: *drio-* < gr. *dryos,* „stejar" – *driofil* (botanică), *driopitec* (biologie); cu ajutorul prefixoidului *drio-* s-au format doar două cuvinte.

Printre forțele motrice care generează acest fenomen, lingviștii evidențiază: regularitatea, repetabilitatea, productivitatea.

În prezenta lucrare, completăm acest șir, arătând că și fenomenul de **variabilitate** semantică, conform domeniului diferit de activitate, în care sunt utilizate afixoidele, suscită aceste metamorfoze de statut.

Utilizarea strict intradisciplinară din cadrul unui singur domeniu de activitate conservă parțial sau total conceptul-invariantă, asigurându-i semnificație singulară. E cazul unităților lingvistice de tipul *-algie, -ectomie* etc., utilizabile doar în medicină și care actualmente pretind spre o lexicalizare. În funcție de complexitatea domeniului de activitate, variabilitatea interdisciplinară poate impune și modificări de nuanță a conceptului-invariantă. Este cazul prefixoidului *angio-* (< gr. *angeon,* „vas") care, fiind utilizat doar în medicină, dar achiziționat de diferite discipline medicale, suportă anumite modificări de sens: a) **anatomie** – „vas anatomic": *angiogenie;* b) **clinică** – „receptacul", „de culoare roșie": *angioblast, angiolupoid* (tuberculoză atipică).

Variabilitatea interdisciplinară însă presupune conceptualizarea afixoidului pretată la solicitările (necesitățile) semantico-noționale ale unui domeniu de activitate sau altul (în funcție de dimensiunile cu care se operează). Anume aici afixoidele își demonstrează valența de variabilitate, fiind susceptibile a lua aspecte diferite (în plan semantic).

Conform teoriei comunicării, conceptul (conținutul termenului) atașat limbii și structurii sociale evoluează, adăugând noi caracteristici. Conceptul-invariantă supus proceselor de expansiune și restrângere semantică, precum și combinarea lor prin succesiune sau alăturare simultană, este transformat în concept-variante: prefixoidul *demo-* (< gr. *demos*, „popor"): a) istorie antică, „popor de rând" – *demos*; b) științe sociale, „populație" – *demografie*; c) etnografie, „creații și tradiții populare" – *demologie*; d) medicină, „aglomerație de oameni" – *demofobie*; e) politică, „popor" – *democrat*; f) uz general, „creare de popularitate" – *demagog* etc.

După cum s-a menționat anterior, un factor determinant în procesul de afixoidare este și **influența extralingvistică** – necesitatea denominativă a limbii.

În aspect funcțional, asupra afixoidelor, în calitate de unități lexicale în afixoidare (un nou subtip de formare a cuvintelor), acționează și o serie de factori la nivelurile fonologic și morfologic:

E.Kubreakova [7, p.18] menționează doar doi (după părerea savantei, mai reprezentativi):

a) volumul și rapiditatea de extindere a categoriilor noționale; și b) cantitatea de cuvinte capabile să dețină statutul de modele tematice în formarea noilor lexeme.

Influența intralingvistică se manifestă în capacitatea de a distinge câmpul de influență și de interacțiune a afixoidelor în plan fonetic, morfologic, lexical.

De acest aspect ține și formarea variantelor unuia și aceluiași afixoid care se pretează, în special, la variații de ordin fonetic: tip: *acid(i)*-/acid(o)- > lat. *acidus*, „acru"; *cal(i)-/cal(o)-* > gr. *kallos*, „frumos"; *celcidi-/cecido-* > gr. *kekis, -idos*, „gală" (aici prezența variantelor fonetice poate fi explicată prin faptul că prima variantă este o formă franceză a afixoidului de origine greacă): *cecidiofite, cecidogen* (biologie, botanică etc.); *chemi-/chemi(o)-/chimi(o)-* – < gr. *khymos*, „suc": *chemotaxie* (medicină), *chimosteriliză* (chimie) etc.

Compatibilitatea/incompatibilitatea afixoidelor de a forma un lexem nou în plan lexico-gramatical și în plan semantic este o caracteristică destul de importantă, dictată de o serie de factori:

1. În planul variantelor fonetice, un domeniu sau altul a acceptat o anumită variantă a afixoidelor care se pretează la formarea unor noi cuvinte.

În cazul variantelor *chemi(o)-/chemo-/chimi(o)-/-chimie* < gr. *khymos*, „suc", prima variantă este utilizabilă în terminologia tipografică: *chemigraf, chemigrafie*; iar variantele doi și trei sunt disponibile a fi utilizate în alte domenii de activitate, uneori formând paronime: *chemoluminiscență/chimiluminiscență* (botanică), *chemoterapie/chimioterapie* (medicină); *chimiotaxie/chemotaxie* (medicină) etc. De menționat că și între ultimele două variante fonetice pot fi delimitate domenii stricte de utilizare: *chemotrof, chemotrofite, chemoliză* – biochimie; *chimioprofilaxie, chimiatrie* – psihologie.

2. În planul variantelor de semnificaţie, putem discuta despre compatibilitatea semantică.

În cuvântul *chemifer* prefixoidul *chemi(o)-* a conservat sensul primar (< gr. *khymos*, „suc") şi desemnează proprietatea de a conduce seva, fiind utilizat în botanică. Substituirea lui *chimi(o)-* cu *chemo-* sau *chemi(o)-* ar pune în pericol semnificaţia cuvântului. Aceeaşi situaţie e valabilă şi pentru *chimotripsină* – „suc gastric" (biomedicină). Şi viceversa, în cuvintele *chemomorfoză, chemosorbţie, chemoestezie, chemotrofie* (biochimie, botanică) prefixoidul *chemo-* are sensul de „chimie, de origine chimică"; semnificaţie dobândită prin extinderea sensului primar.

3. Compatibilitatea se realizează uneori şi prin acceptabilitatea afixoidului **în plan de comunitate de origine**. Prefixoidele *hipno-* < gr. *hypnos* şi *somn(o)-* < lat. *somnus* (ultimul neatestat în calitate de afixoid) au acelaşi sens „somn", formând chiar şi relaţii de sinonimie: medicament *somnifer* (purtător de somn) sau *hipnotic* (raportat la somn). Totuşi, substituirea segmentului *somni*- din *somnifer* prin *hipno*- este inadmisibilă. Este vorba de incompatibilitate de origine: în cuvântul *somnifer* ambele elemente formative (*somnus* „somn" + *ferre* „a purta") sunt de origine latină. Această legitate însă nu este fără excepţii.

Afixoidele *adipo*- < lat., *adipis* şi *lip(o)-* < gr. *lipos*, cu sens de „grăsime", ambele sunt disponibile pentru sufixoidul *-urie* < gr. *ouron*, „urină", formând o relaţie de sinonimie: *adipozurie* = *lipurie*; şi desemnează prezenţa de grăsimi în urină (medicină).

4. Compatibilitatea funcţională este capacitatea cuvântului de a se înscrie în sfera funcţională terminologică. Astfel, în terminologia medicală dicţionarul propune pentru denominaţia unei noţiuni doi termeni: *duodenită* şi *duodecadactelită*, „inflamaţie a mucoasei duodenului". Primul termen este acceptat la diferite niveluri de comunicare: uzual, mass-media, terminologic, astfel existând *in vivo*; al doilea nu este acceptat în sfera funcţională, având existenţă doar *in vitro*.

Concluzii

1. Afixoidarea are la bază, în linii generale, modelul latino-grec, revitalizat, al compunerii. Considerăm afixoidarea un subprocedeu al compunerii.

2. Împrumutând de la afixe capacitatea de a categorisi (exocentrică, endocentrică, afixoidul îşi conservă semnificaţia care, totuşi abstractizată sub influenţa regularităţii şi a variabilităţii, face posibilă includerea semantică care, ulterior, va genera desemantizarea parţială sau completă a unităţii lingvistice (de aici apariţia omonimiei, paronimiei etc.).

3. Variabilităţile inter- şi intradisciplinare generează cameleonismul semantic care se prezintă în mărirea gradului de flexibilitate semantică a cuvintelor datorită actualizării frecvente în diverse domenii, dar şi datorită capacităţii stocului afixoidal de a fi receptiv şi viabil în noi denominaţii.

4. Variabilitatea la nivelul includerilor semantice poate varia de la includeri individuale (indicatoare ale unei limite superioare a variaţiei semantice) până la includeri regulate de semnificaţie. Acestea din urmă sunt generatoare de forme omonimice, sensul adevărat al cărora nu poate fi dedus decât analizând termenul pe care-l formează.

Referinţe:

1. Шанский Н. Очерки по русскому словообразованию и лексикологии. - Москва: Учпедгиз, 1959. - 246 с.
2. Iordan I. Unele aspecte ale formării cuvintelor în limba română actuală // Studii şi cercetări lingvistice. - Bucureşti: Ed. Acad. Române, 1964. - Nr.4. - P.420-421.
3. Dimitrescu F. Dinamica lexicului românesc: ieri şi azi. - Cluj-Napoca: Clusium; Bucureşti: Logos, 1995. - 336 p.
4. Чинчлей Г. Соотношение минимальных значимых единиц языковой структуры. - Кишинев: Издательство Штиинца, 1975. - 222 с.
5. Constantinescu Dobridor C. Dicţionar de termeni lingvistici. - Bucureşti: Teora, 1998. - 3520 p.
6. Григорьев В. О границах между словосложением и аффиксацией // Вопросы языкознания. - 1956. - Nr. 4. - С. 39-41.
7. Кубрякова Е. Основы словообразования. - Москва: Наука, 1965. - 88 с.

Prezentat la 19.02.2008

CARACTERUL LUDIC AL DERIVATELOR

(Cu referire la prefixe)

Alexandra GHERASIM, Maria VERŞINA

Catedra Limba Română, Lingvistică Generală şi Romanică

Notre recherche se propose d'étudier la façon dont se réalise l'effet ludique dans un texte par l'intermédiaire des éléments de dérivation, dans notre cas – des préfixes, en partant de l'idée que la structure sémantique spécifique du mot dérivé détermine dans une certaine mesure les interprétations projetées tant au niveau figuratif qu'à celui de certaines espèces littéraires.

Ce fait est confirmé par le sentiment de surprise à conséquences révélatrices pour les implications figuratives dans le cadre de la formation des mots, par les nuances sémantiques qui viennent d'être créées.

Lors de la métaphorisation les dérivés ne constituent plus un paradigme unitaire du point de vue sémantique, d'autant plus qu'ils sont parfois employés seulement au sens figuré et sont décodés à l'aide de l'image propre au lexème de base.

Nous ne nous proposons pas de décrire tous les dérivés qui concourent à générer le ludique dans un message en dressant la liste exhaustive des préfixes, notre but est de cerner les implications sémantiques de ceux-ci.

Nous avons cherché à relever la portée ludique de la dérivation préfixale que nous avons appréhendée dans une optique plus large que celle d'un simple procédée d'enrichissement interne du vocabulaire. Dans le même contexte on peut étudier les préfixoïdes, les suffixes et les suffixoïdes du moment que nous sommes convaincus, comme nous venons de l'argumenter, que la valeur esthétique du message peut acquérir des connotations fascinantes même en employant les moyens linguistiques les plus ordinaires.

Cercetarea noastră intenționează să urmărească modul în care se realizează efectul ludic într-un text prin mijlocirea elementelor derivative, în cazul nostru – al prefixelor, pornind de la ipoteza că structura semantică specifică cuvântului derivat determină anumite interpretări proiectate atât la nivel figurativ, cât şi la nivelul anumitelor specii literare. Acest fapt este susținut de sentimentul de surpriză cu consecințele revelatorii ale implicațiilor figurative din cadrul formării cuvintelor, de nuanțele semantice nou-create, deoarece, după cum susține şi cercetătoarea Elena Slave în „Metafora în limba română", în procesul metaforizării derivatele nu mai constituie o paradigmă unitară din punct de vedere semantic. Mai mult decât atât, uneori derivatele sunt folosite numai la figurat, ele fiind decodate prin imaginea proprie lexemului de bază [1, p.46].

Interesul nostru este focalizat asupra analizei faptelor şi nu spre examinarea propriu-zisă a procesului de derivare, dar pentru a face mai accesibil materialul pentru cititor, vom insista doar cu unele precizări referitor la definiție şi la anumite principii ale procesului derivării cu prefixe, care vor servi drept axă demersului nostru analitic.

Una dintre aceste precizări se referă la faptul că toate tipurile de *derivare*, indiferent de natura ei, au întotdeauna şi în orice limbă un caracter sistematic. Aceasta înseamnă că, pe baza câtorva modele mai uzuale şi cu ajutorul unui număr relativ mic de afixe, se pot forma sute şi chiar mii de cuvinte, pe care le înțelegem uşor, tocmai fiindcă sunt construite după tipare preexistente şi în conformitate cu anumite reguli pe care le-am deprins încă din copilărie. Din acest punct de vedere, derivarea se aseamănă cu morfologia, care are un caracter şi mai sistematic, reducându-se la un număr foarte mic de reguli în comparație cu marele număr de cuvinte care există într-o limbă oarecare.

Prefixarea este un procedeu intern de îmbogățire a vocabularului cu unități lexicale noi, constând în antepunerea unui prefix la un morfem independent. Valoarea prefixelor româneşti este numai lexicală (nu şi gramaticală).

Theodor Hristea în lucrarea „Procedee interne de îmbogățire a vocabularului. Introducere în studiul formării cuvintelor" menționează că *derivarea cu prefixe* a mai fost apropiată şi de *compunere* sau chiar inclusă în aceasta de către unii cercetători. Considerarea cuvintelor formate prin prefixare drept compuse se bazează pe argumentul că prefixele păstrează mai bine legătura cu diverse instrumente gramaticale autonome şi, în primul rând, cu prepozițiile. Să se compare, spre exemplu, *în-* din *îngropa* cu acelaşi *în* din *„a băga în groapă"* sau prepoziția *între* cu prefixul *între-* din verbele *întretăia, întrevedea* etc. Deşi aici asemănarea este vizibilă, în cele mai multe cazuri adevăratele prefixe nu sunt, precum se ştie, şi cuvinte autonome [2, p.71].

Prefixele *în-/îm-* creează frecvent derivate denominative (formează verbe de la substantive şi adjective) şi parasintetice (împreună cu sufixul): *înnopta (de la noapte), înverzi (de la verde); ne-* formează lexeme cu sens negativ de la substantive şi adjective: *nefiresc, neom, necinste*; *des-, dez-: dezrobi, desfiinţa, desface; răs-, răz-: răzbate, răscruce; stră-: străbate, strămoş* etc.

Prefixele prezente în împrumuturile latino-romanice au o frecvenţă mare în limbajul literar sau specializat: *ante-: antebraţ, anti-: anticiclon; con-/co-: confrate, comesean; i-/ in-: ireal, incorect.* În limba română, în ultimele decenii, se remarcă o creştere cantitativă a formaţiunilor cu prefixe, mai ales în limbajele cultivate sau specializate şi în presă.

Prefixul, antepus cuvântului-bază sau lexemului, poate fi delimitat mai uşor: vorbitorul ştie din experienţă unde se află limita dintre prefix şi lexemul care urmează imediat. De asemenea, prefixele, în special, pseudo-prefixele au o existenţă formală, consideră V.Goicu [3, p.39] care corespunde unui conţinut precis: *anti-, super-, contra-* etc. sunt monovalente, cu diferite posibilităţi de derivare.

Cu prefixe negative se formează, de obicei, unul din termenii perechilor antonimice cu sensuri simetric structurate în care primul termen afirmă prezenţa, iar cel de-al doilea absenţa însuşirii/calităţii. De ex.: apt – inapt, perfect – imperfect, încălţa – descălţa, folositor – nefolositor.

Conceptul de antonimie, după cum observă cercetătoarele A.Bidu-Vrânceanu şi N.Forăscu, cuprinde ipoteza că antonimia perfectă este bine imprimată în conştiinţa vorbitorilor şi, de aceea, independentă de o situaţie de comunicare dată. Contextul nu face decât să actualizeze o relaţie existentă deja [4, p.188]. Antonimia se caracterizează prin binarism şi simetrie şi impune respectarea acestor condiţii, or abaterile şi, ca urmare, crearea unei perechi neobişnuite au ca scop obţinerea unor efecte stilistice speciale. Acest fapt a fost explorat din plin în limbajul poetic, atât în speciile stilului oral, cât şi în literatura cultă şi actualizat, mai ales, prin figurile de stil care au la bază tehnica repetiţiei. Sub aceste tehnici s-ar înscrie, în primul rând, proverbele, textele ghicitorilor cu mecanismele fundamentale ale genului: discontinuitatea parafrastică, resorturi ludice şi convenţionalitate culturală; epigrama – obţinută prin compunere din figuri care exprimă, în primul rând, echivocul, precum şi din cele care au la bază similitudinea de sunete (în speţă calamburul). Coerenţa unor asemenea texte se regăseşte la nivelul convergenţei categoriilor formale ale limbajului. Expresia lingvistică dobândeşte tensiune semantică din jocul complex al silabelor, prefixelor, radicalelor, sufixelor, cum se întâmplă bunăoară în textele următoarei ghicitori:

Ce naşte neînsufleţit
din însufleţit
şi însufleţit
din neînsufleţit.

Echivalenţa semantică indusă din distribuţia antonimică a prefixelor conduce aici la ambiguităţi sugestive.

Proverbele – primele încercări de legislaţiune – au menirea de a discerne binele de rău, frumosul de urât, ceea ce este permis şi de nepermis, acceptabilul de inacceptabil – o serie de concepte contrare în esenţa lor – realizate la nivelul expresiei prin lexeme antonimice, derivate cu ajutorul prefixelor negative. Acestea avantajează expresia printr-o formă condensată, deseori rimată şi ritmată, fiind astfel uşor de memorizat, reprodus şi transmis. Se poate remarca că, intuitiv, dar şi cognitiv, creatorii proverbelor româneşti au încorporat în forma sintetică sau chiar supersintetică a acestora evidente elemente de poezie şi mnemotehnică:

Înnegrind pe altul, nu te *albeşti* pe tine.
Ce omul *face*, nici dracul nu *desface*.
Orice *învăţ* îşi are şi *dezvăţ.*
Cine se *dezvinovăţeşte*, mai mult se *învinuieşte.*
Mânia *îmbătrâneşte*, râsul *întinereşte*.
S-a învăţat *dezbrăcat* / Şi i-e ruşine *îmbrăcat*.

Un proces oarecum invers celui de condensare a formei de expresie a mesajului proverbelor este descifrarea lor în texte poetice, pe care o face într-o manieră artistică aparte Vasile Romanciuc în ciclul de poeme „Citirea proverbelor". Relevantă în ordinea de idei în care ne interesează pe noi este poezia *Se zice că tăcerea…* care îşi are suportul ideatic în negarea, aparent paradoxală, a două proverbe utilizate sinonimic: *Tăcerea e de aur* şi *Dacă tăceai, filosof rămâneai.*

Să urmărim textul: *Se zice că tăcerea-i de aur, / Dar cine ne va ierta pentru o mult prea lungă tăcere, / Dacă chiar şi cuvântul în şoaptă rostit, / Întrece uraniul în putere? / Acei care-au ajuns filosofi la şcoala*

tăcerii / Astăzi nu mai au nimic cu misterul: / Nu e decât semnul egalității / Între a tăcea ***adevărul şi neadevărul.*** */ Ce mare ce grea* ***nedreptate*** */ Să taci: fie numai o dată, fie numai un singur cuvânt / Atunci când* ***nenorocosul****, sortit tăcerii din naştere, / Ne asurzeşte gesticulând.* Acumularea ostentativă de derivate cu prefixul negativ *ne-* în ultima parte a poeziei face ca mecanismul asociativ-ludic al receptorului să funcționeze plenar, într-un regim al intertextualității şi al implicațiilor lexico-gramaticale generatoare de expresivitate întru menținerea mesajului.

Parafrazarea proverbelor şi zicătorilor prin acelaşi procedeu al derivării prefixale deschide o perspectivă exterioară, de tip ludic şi parodic, care imaginează şi îşi asumă conştient ficțiunea. Procedeul este frecvent întâlnit în stilul publicistic, mai ales, în titluri care urmăresc să atragă atenția prin jocuri de cuvinte, parafraze glumețe, figuri de construcție. Rodica Zafiu consideră că jocurile de cuvinte care au invadat publicistica românească sunt, alături de formele oralității, semne ale maximei diferențieri față de rigiditatea limbii de lemn. În textele jurnalistice de audiență largă şi în publicitate a devenit mai evidentă inovația de rutină, care creează impresie minimală de surpriză pe tipare preexistente şi fără mare efort: prin formule rimate, prin variații în metaforele-clişeu, prin jocuri de cuvinte facile [5, p.16]. Exemplele de acest fel nu se lasă mult căutate: Prietenul adevărat *anevoie* se cunoaşte / Prietenul adevărat la nevoie se cunoaşte; Vorba dulce mult *reduce* / Vorba dulce mult aduce; Prost să fii, *susținere* să ai / Prost să fii noroc să ai etc.

Deseori prefixele cu semnificație negativă stau la baza antitezei – figură de gândire rezultată din alăturarea a două cuvinte/grupuri de cuvinte/fraze cu sens opus, pentru a scoate în evidență un contrast în formularea enunțului. Extensia contextuală maximă poate duce la (fragmente de) texte construite în antiteză, situație în care contrastul semantic este sprijinit pe asocierea cu alte procedee, de obicei, figuri sintactice bazate pe simetrie pozițională (chiasm, anadiploză, epanadiploză). Un exemplu clasic în acest sens este următorul: *La-nceput pe când ființa nu era, nici neființa / Pe când totul era lipsă de viață şi voință / Când nu s-ascundea nimic, deşi tot era ascuns…/ când* ***pătruns*** *de sine însuşi odihnea cel* ***nepătruns****… (*M.Eminescu). În poezia modernă, procedeul este întâlnit cu prisosință la Ion Vatamanu: *Întinsele lumi – /Registre verzi, / Cu pagini rupte. / Un lemn cu altul se cuprinde, /Apa lângă apă curge, /* ***Acordul naşte-un dezacord****. / Tablou de sud, / Tablou de nord. / Pe o pânză de ispită/ Rară / Pun semnul curgerii de-afară.* (Contur de curgere) sau *Am studiat valențele lumii: ceea ce se leagă şi ceea ce nu se leagă, /* ***mărginirea şi nemărginirea*** */ Într-o legătură a gândirii* (Cuvinte de cretă). Acelaşi procedeu poate fi atestat şi în cazul când prin prefixare cuvântul trece în altă clasă lexico-gramaticală, ca în exemplele următoare: *Aceste mute-mpărății / Plutesc prin aer uşurat…/ O, galbene* ***vinovății*** */ De anotimp* ***nevinovat*** (I.Vatamanu, Palate de frunze).

Gh.N. Dragomirescu consideră că în astfel de situații putem vorbi despre interferarea cu alte figuri ale repetiției, mai ales cu poliptota şi parigmenonul, întrucât cuvântul repetat îşi schimbă, în cazurile discutate de noi, afixul lexical şi uneori aspectul flexionar [6, p.35]. Parigmenonul este figură lexico-sintactică realizată prin utilizarea în enunț a mai multor derivate de la acelaşi radical. Limitat ca efect, parigmenonul poate fi sursa antitezei în secvență afirmativ-negativă: *Ia seama, sire*, /***Cântăreşte-****ți* ***necântăritele*** *cuvinte* (I.Minulescu) sau *Vreau să te uit şi* ***sufăr*** *ora, clipa, / Tot timpu-acesta* ***nesuferitor****… Vreau să te* ***uit****, iubirea mea, mă iartă, Vreau să te* ***uit****, de timp* ***nemaiuitând****.* (L.Lari, Vreau să te uit).

Reluarea radicalului pune în valoare efectele simetriei, care rezultă nu numai din faptul că serveşte pentru a sublinia ceea ce trebuie intensificat prin insistență, ci mai are facultatea de a semnifica prin ambiguitate, fapt elocvent în următorul exemplu: *Numai* ***nebunii*** *azi mai scriu / versuri de dragoste. / Alți* ***nebuni*** *le citesc / Şi sunt fericiți la* ***nebunie****. Frumoasă lume* ***nebună****!* (V.Romanciuc, Tristă). Ultima secvență actualizând un oximoron clar – figură de stil constând în asocierea ingenioasă, în aceeaşi sintagmă, a două cuvinte care exprimă noțiuni contradictorii.

Zile trăite ca-n neştire / Acoperă încetişor / Un chin de tainică iubire ***/ Îmbătător, necruțător*** (L.Lari, Zile trăite); *Atât de mult să te iubesc, şi iată, / Să mă trezesc lipsită deodată / De-acea suavă şi cumplită stare, / Ajunsă de la dor la* ***disperare*** (L.Lari, Dezlegare); *Murise timpul. Totu-n jur era / Frumos ca o poveste* ***necurată*** (L.Lari, Început); *Poate doar în cuvânt se deschide şi calea acea / Unde-ncape-ar şi ei cu fondul lor aspru de gând, / Unde suferă-amurgul rănit peste dragostea mea / Care* ***moare-nviind. / Care moare-nviind*** *şi trece pe-acel tărâm / Unde suflete curg fără trup către matricea lor…* (L.Lari, Amurg rănit); aici atestăm o acumulare de figuri, oximoronul fiind concomitent piesă în structura anadiplozei, caracterizată prin repetiția imediată a aceluiaşi cuvânt de la finele unității sintactice sau metrice la începutul celei următoare.

Derivarea cu prefixe îmbogăţeşte, în mod evident, calitativ şi cantitativ tezaurul metaforelor. Cercetătoarea Elena Slave precizează că în limba noastră prefixele verbale *des-, în-, re-* sunt dintre cele mai productive [1, p.47]. Examinând „Dicţionarul de cuvinte derivate al limbii române" semnat de Silviu Constantinescu, atestăm aproximativ 100 de metafore lingvistice formate cu ajutorul prefixului *în-* care au la bază substantive sau adjective, marcate de sememul incoativ: *încununa, îndulci, înfiora, înfira, înflora, înlemni, împestriţa, împietri, împintenat, împlătoşa, împurpura* etc. Dacă la acestea se adaugă şi metaforele inedite din limbajul poetic, numărul metaforelor astfel create se măreşte substanţial: *Apoi am fost cuprins de noapte, / Şi-un frig ce adâncea în oase, / Deşi cu stele luminoase, Mă-**ntuneca** singurătatea* (I.Vatamanu, Roşul mac); *Zboară bezmetic*, ***înnegrind*** / *Întregul cer pân-peste zare / Şi sufletul **înfiorând** / Cu-o vagă, surdă **întristare*** (L.Lari, Când soarele). În exemplul ce urmează atestăm şi o metaforă sinestezică: *Nu pot, pricepi, fiinţă de un har /* ***Învietor****, nu pot, m-a-nvins dorinţa, / De-ai şti în mine cât s-a strâns amar, / Vino şi-**ndulceşte-mi suferinţa.*** (L. Lari, Sfârşit).

Este cvasigeneralizată întrebuinţarea prefixului *re-* pentru exprimarea sensului frecventativ, iterativ semnificând pluralitatea acţiunii. Acest model derivativ este emblematic pentru poezia lui Al.Macedonski. În „Noapte de mai" atestăm 10 forme verbale derivate cu ajutorul prefixului *re-,* comentate de noi într-un alt articol prin prisma categoriei gramaticale a aspectualităţii [7, p.24].

... De ce v-aţi ***reurca*** în sfera abstractelor seninătăţi?
Închisă dacă vă e lumea, ***recoborâţi-vă-ntre*** roze.
Parfumele din mai înaltă ***reînnoite-apoteoze,***
Şi noaptea blondă ce se culcă pe câmpeneşti virginităţi
Este fioru-mpreunării dintre natura ***renăscută***
Ş-atotputernicia veciniciei de om abia întrevăzută...
Simţirea ca şi bunătatea, deopotrivă pot să piară
Din inima îmbătrânită, din omul ***reajuns*** o fiară...

Derivatele ***reînnoite, renăscută, reajuns*** comportă în context şi o nuanţă lexicală: reluarea acţiunii înseamnă, totodată, şi introducerea unor schimbări calitative. Mai prezentăm şi alte exemple din creaţia aceluiaşi autor, edificatoare în acest sens: *Iată Pometeştii, iată Adâncata, Scurtul pod de bârne este **retrecut. / Renviază** mama, imi zâmbeste tata.../ Vreme câtă curs-a parcă n-a trecut.* (Rondelul trecutului) sau *Şi printre tihna lucitoare / Ce-şi varsă luna din comori, / De viată e **redătătoare** / Pentru-orice searbezi muritori, / Privighetoarea**-nvietoare.*** (Rondelul privighetoarei).

Procedeul este utilizat şi de V.Romanciuc în „Confuzii de iarnă", dar amplificat prin paronomaza *„... Formulez **revendicări,** obţin **revindecări...**"* Considerăm că originalitatea expresiei este determinată de rafinamentul autorului în alegerea mijloacelor lexicale. Funcţionalitatea figurii rezidă în vizibila discontinuitate semantică a termenilor aparent identici. La prima lectură se creează pentru moment o imagine derutantă prin interpretarea afinităţii termenilor, echilibrată semantic mai apoi prin interpretarea deosebirilor dintre aceştia.

Derivatele cu prefixul *des-* marchează trecerea de la o stare la alta opusă. *Din al oglindei luciu rece / De apă-adâncă, – **se desface** / O linişte de dulce pace, / Ce-ntregul suflet mi-l petrece. / Obida vrând să mă înece, / Zadarnic firea şi-o preface. / Din al oglindei luciu rece / Uitarea numai **se desface**.* (A.Macedonski, Rondelul oglindei); *De când îţi legi sandala, s-au dezlegat milenii.* (Ion Pillat, Friză); *Da, acum e timpul să ne rupem singuri / Fibra de carne vie / a istoriei noastre durute până-n ficat, / fibră cu fibră ne reînviem / pentru a **dezaripa** pofta Corbului / cu două foamete / pentru a ni-l reda nouă înşine pe bătrânul naiv Prometeu* (I.Hadârcă, Trapeză cu ficat de Prometeu).

Nu ne propunem o descriere cuprinzătoare a derivatelor care participă la generarea ludicului într-un mesaj trecând exhaustiv în revistă toate prefixele, încercăm doar să disociem implicaţia semantică a acestora. Referindu-se la relaţia dintre formarea cuvintelor şi metaforă, E.Coşeriu insistă asupra importanţei identificării procedeelor formale prin identificarea procedeelor semantice.

Am încercat să relevăm rezonanţa ludică a derivării cu prefixe, depăşind astfel tratarea fenomenului doar ca procedeu intern de îmbogăţire a vocabularului. În aceeaşi cheie, se poate discuta şi despre prefixoide, despre sufixe şi sufixoide, deoarece suntem convinşi şi am încercat să argumentăm şi mai sus că valoarea estetică a mesajului poate obţine conotaţii fascinante chiar şi atunci când în acest scop sunt utilizate mijloace lingvistice elementare.

Referințe:

1. Slave E. Metafora în limba română. - Bucureşti, 1991.
2. Hristea Theodor. Procedee interne de îmbogățire a vocabularului. Introducere în studiul formării cuvintelor // Sinteze de limba română / Coord. Theodor Hristea. - Bucureşti, 1984.
3. Goicu V. Derivarea cu sufixe neologice în româna contemporană. - Timişoara, 2002.
4. Bidu-Vrânceanu A. şi Forăscu N. Cuvinte şi sensuri. - Bucureşti, 1988.
5. Zafiu Rodica. Diversitate stilistică în româna actuală. - Bucureşti, 2003.
6. Dragomirescu Gh. Mica enciclopedie a figurilor de stil. - Chişinău, 1993.
7. Gherasim Alexandra. Actualizarea valorilor conotative la nivel aspectual // Bilanțul activității ştiințifice a USM în anii 2000-2002. Ştiințe filologice: Rezumatele comunicărilor. - Chişinău, 2003.
8. Constantinescu Silviu. Dicționar de cuvinte derivate al limbii române. - Bucureşti, 1998.
9. Coşeriu E. Les prosédés sémantiques dans la formation des mots // Cahiers Ferdinand de Saussure, 1982.

Prezentat la 21.01.2008

THE PHENOMENON OF ACRONYMIC EXPLOSION, ITS METALINGUISTIC AND METASEMIOTIC PECULIARITIES

Dumitru MELENCIUC, Oxana CONSTANTINESCU*

Catedra Flologie Engleză
**Catedra Filologie Germană*

În a doua jumătate a secolului XX şi începutul secolului XXI acronimele, „inițialismele" şi prescurtările de cuvinte au pătruns în toate sferele de activitate umană. Problemele sociale şi politice de ordin național şi internațional, tot ce este legat de existența omului, sunt afectate de acest fenomen social lingvistic. Importanța acronimelor în procesul de comunicare este incontestabilă.

Începând cu a doua jumătate a secolului XX, realitatea lingvistică impune necesitatea publicării de dicționare specializate, consacrate unei noi avalanşe de neologisme, resuscitate şi perfecționate – abreviațiile în general, acronimele şi „inițialismele" în special, fapt confirmat şi de denumirile dicționarelor „Acronyms and Initialism Dictionary". Jumătatea a II-a a sec. XX este martorul unui fenomen lingvistic reflectat în lexicologia periodică, şi anume: apar regulat dicționare specializate de acronime şi „inițialisme", numărul cărora creşte vertiginos şi a ajuns la peste 500 000 unități lexicale în limbile engleză, germană, franceză, rusă etc. Productivitatea lor sporită este cauzată de tempoul accelerat de dezvoltare a societății umane şi de necesitatea de a exprima succint un volum mare de informație. Se întreprinde o analiză a unor probleme lingvistice, metalingvistice şi metasemiotice.

Confronting various opinions in the field we discover discrepancies in the metalanguage, interpretations and classifications of certain lexical, grammatical or lexical-grammatical phenomena. Analyzing various kinds of abridged lexical units and the system of terms used in this field we confront different terminological systems put forward by scholars and try to explain the difference in meanings of the terms to make it easier for students to better understand the material on the subject. One of the main stumbling blocks in rational categorization is the lack of a firmly established relationship between the actual phenomena and their names. The specific language of lexical categories cannot be taken for granted and metalinguistic work cannot be regarded as merely taking an inventory of terms. It is mainly a question of discovering whether there is any real difference in the various approaches and theories, or whether it is purely a terminological difference, mere conventions on this level. Sometimes the researcher fails to keep clearly apart the object of analysis and the metalanguage - the words and expressions used when people talk about the object language. Even if this is not the case, we very often find a large number of different terminological expressions and we are faced with a peculiar situation: we must compare those different systems and try to understand why the different metalinguistic expressions were introduced, the discrepancy not only in the expressions used to denote certain more specific or particular categories, but also in the naming or description of the most general concepts themselves. [8, 104] If we compare the multitude of terms used in the lexicology to name all possible abbreviated lexical units we discover that only in English there exist different approaches and interpretations in defining a variety metalinguistic units used in the field: *shortenings, curtailing, abridgment, abridgement, contractions, telescoping, shortenings, to telescope, abbreviate, curtail, shorten, contract, blend, blending, fusion, adhesion abbreviations, acronyms, initialisms, abridged words. Brachionymy* and *brachiology* are occasionally used (*brachi-* means *short*), *cutting-down, shorten*. Compare the terms in: **French** - *abrègement, abrégé abreuvement, signe abréviatif, abréviation, retranchement, contractions, syncope, syncoper, sigle; siglaison, brachyonyme (brachy = short, etc.);* **German** – *Aphäresis*; *Apokope, Apokopieren, Abkürzung; Zusammenwachsen (telescoping), Verwachsen*; lingv. *Zusammenbildung; Kürzung, Verminderung, Herabsetzung, Verringerung; Reduzierung; Reduktion, Kürzung; Zusammenziehung, Kontraktion; Abkürzung, Abbreviatur; Kurzbezeichnung*; *Kürzel*; **Spanish** – *abreviatura, sigla; acortamiento, abreviación, reducción*; *contracción, simplificación, reducción; aféresis; apocopa* [1].

Some of the terms are used to denote the same thing and some others express different meanings. It is not merely a question of choosing between this or that particular term, but the question of approach or attitude to categorization. Various approaches bring to different meanings of some of the terms and serve as a source of confusion in the language. No consistent metalanguage can be worked out, unless a very clear distinction is

made between the emic and etic levels. Quite a number of the discussed terms are part of the international vocabulary in the result of the process of borrowing. A difference has been observed between the manifestation forms and the phenomenon of reduction of words. A great number of terms are being constantly created and entering the usage: Cf. the **French** *apocope, aphérèse, truncation, siglaison, acronymie, mot-valise, port-manteau, initialisme* - all of them in scientific sources are united in the generic term *abbreviation* (to mean the process of reduction). Lately some linguists have used the term *brachionyme*. In French the terms *brachiology*, *brachiographie, brachionymie, brachionyme* have been actively used, while in English the term *abbreviation* is regularly used as a generic term to express the meaning of any variety of shortening or reduction of a lexeme, and it is also used in the meaning of *initialism* (words usually reduced to their initial letters). The common element *brachy - in* English (*brachi* - in French) is practically an international affix of Greek origin. It is used to form quite a number of lexical units, especially in the field of medicine. Thus, in the Multilingual Dictionary ABBYY Lingvo 10 we come across such examples. **English:** *brachyfacial, brachyoures brachysyndactylie*; *brachydactylie*. **French:** *brachygraphie* (shortening of words); *brachysyndactylie*; *brachydactylie*. **German:** *Brachydaktylie*; *Brachyphalangie*; *Brachylogie.* **Italian:** *brachilogia* (Syn: brevità); *brachilogico*; *brachimorfia*; *brachimetacarpia* [2]. In the absolute majority of cases *brachy-* means *short*. There are some rare exceptions like *brachyfacial* which means *broad-faced*. From the above given examples we can see that the Dictionary contains lexemes with the meaning of *short, compressed, shortening of words, shortness of speech* in French, German and Italian correspondingly. No wonder that the term *brachyonymy* is sometimes occasionally used in some other languages. Thus, in the Romanian Explanatory Dictionary (1996) we find the term *brahiologie* "Tip de elipsă care constă în evitarea repetării unui element al frazei exprimat anterior. (fr. brachyologie)" [3, p.109]. The meaning of *brahiologie* in Romanian has a narrower meaning than in French, the language it was borrowed from. In Romanian *brahi-* is also mainly used in the field of medicine, for example: *brahial, brahicefal, brahicefalie, brahipod*. Most of these terms have been borrowed from French [3, p.109]. The terms *brachiology*, *brachiographie, brachionymie, brachionyme* have become more popular and they are found in many linguistic publications.

Let us take some examples of interpretations given by linguists of the terms used in the domain. Thus, A. Ceas in his work "Brachiographie et oralité" (1990) quoting from Marie T. Cabre "Terminologie et traduction" [2, p.145-156] gives an exhaustive explanation of the given term. The Canadian linguist Marie T. Cabre remarks the notional area of reduction of lexemes, giving a formula: *sigles – initialism – acronyms - abbreviations*. The scholar considers the abbreviation as a particular case of reduction of a lexeme and states the need to reconsider the exiting terminology [2]. Lexicographic sources express an ambiguous attitude towards the introduction of new terms in the linguistic usage. But linguists have started to use the new term not only in French but even in some other languages. In Grand Robert "Dictionnaire de la langue français" the term *brachiologie* means "a manner of expressing with extreme conciseness" [4, p.1643]. In the field of neology linguists should always keep in mind the fact that there is a connection between the social-political conditions of the given speaking community and that of the entire population of the globe in a permanent process of optimization of the linguistic means of communication. A generalizing term like brachiologie in French should help avoid the phenomenon of homonymy, polysemy we come across so often. In the field of lexicography we should pay special attention to the constantly changing terminology to avoid the confusion of scientific terminology in the publication of lexicographic dictionaries, regularly making a revision in order to actualize the neologisms, modifying the definitions, to respect exigency towards the proposed neologisms. The creation of abbreviated units and their metalanguage, the compiling of numerous dictionaries in the domain are part of a continuous social and linguistic phenomenon. Their creation and existence are due to the important function they have in communication. The increased productivity of all possible abbreviations and shortenings is caused by the accelerating tempo of development of the human society and the need to properly express the constantly growing volume of information.

The innovations in the human society are a step towards progress and have the right to exist in case they are applied rationally in time and space and reflected in every day activity. To create new words and new meanings to the existing lexical units is a natural manifestation of linguistic competence of people, capable in a given situation to put forward new names referring to new realities. The speaker realizes this capacity using different resources of word building offered by the linguistic system. The language is the most mobile and the most flexible of social factors reflecting the development of a given society. The speed of linguistic

change of lexical units, creation of neologisms is extremely rapid in highly developed societies. The process of formation of neologisms as new lexical units or in the framework of already existing words using various linguistic means follows the existing laws. At the moment we observe a competition among the existing word-building forms, where various forms of abbreviations become the most productive means of creation of neologisms. The rapid evolution of science and technology cause the creation of new notions and ideas and forms to express them. The abundance of advertising messages, literary works, science fiction, informational technology, and many other fields of human activity contribute to the rapid growth of the word-stock. The speakers try to single out all the new lexical units, distinguish their meanings, imposed by the expressivity of style and freshness of the vocabulary, attracting the consumer of information, enhance his interest by the novelty of ideas and linguistic forms. Advertising is permanently manifesting itself as being inventive and creative, using all possible lexical abracadabra. At the same time modern languages are subject to two contrary tendencies: improvement of means of speech, where linguists are engaged in the standardization of the elements of word-building of a given language, supporting the ways of diversification and renovation of suggestive and emotional possibilities of language expressivity. The second tendency is the principle of discourse economy, a linguistic phenomenon which implies the reduction of linguistic units to the minimal space and time dimensions of the presented text, pragmatic exigency characteristic to modern times. Linguists started to look for procedures that would satisfy the two exigencies of formal contraction of form and condensation of the semantic content of the language.

Attention is paid, first of all, to abbreviations, and all the cases of acronymisation. Some linguists consider them as completely different linguistic categories. Many points of view have been expressed lately in linguistic publications concerning the massive use of acronyms in written and oral communication. The acronyms and abbreviations in general are not an invention of our times, they were invented and used in ancient times and quite a number of them have been preserved up till now. Scientists still wonder about their linguistic nature, their dissemination and function in all the languages of the world. Let's give some examples of various points of view of scientists in the field expressing their attitude towards the linguistic elements under discussion. Among them we can find purists, defending the classic language, and, linguists approve language innovations. Thus, Lopatnicova M. is against continuous intensive change of the vocabulary, stating the fact that the arbitrary formation of neologisms contradicts the essential function of the language as a means of communication [5].

Let's present some points of view of F.de Saussure's supporters on acronyms: "Un signe sans signifié ne peut être qu'un de set extérieur au système la langue! L'acronyme sur le plan sémantique dévie doublement du modèle du signe linguistique créé par le grand savant: d'une part son signifié ne correspond pas concept ou une image mentale stable dans la langue; d'autre part on ne peut définir sa valeur dans un système de signes" [9, p.24-25]. Structural semantics cannot approach it with the techniques and methods it has at the disposal. Some counterarguments of compromisers suggest to treat lexicology only from a practical point of view: "Sauf l'économie discursive grâce à ce qu'ils n'utilisent la me matière linguistique s'évite le surplus, la surproduction des unités lexicales encombrerait le tissu de la langue, leur mémorisation et leur emploi correcte dans processus de la communication et comme conclusion logique l'opinion l'acronymisation c'est un procédé avec une finalité bien déterminée même qui transgressent toutes théories linguistiques créées depuis des siècles". St. Ullmann also affirms that acronyms do not express notions, have no meaning, their function is not one of signification but one of identification, still he considers them as a means of linguistic communication [9, p.24-25]. P. Guiraud thinks that acronyms have nothing in common with abbreviations. The possibility and function of their mechanisms are radically opposite to the known linguistic units. A.Martinet explains the problem in the following: «La réduction de présentation formelle c'est une des causes de sa haute fréquence dans la parole (principe pragmatique) [7, p.187]. H. Marcuse thinks that "Ayant le sens truqué, alourdi mais une fois devenu vocable officiel, référence constamment dans l'usage général (national ou même international) et sanctionné les interlocuteurs… il perd toute valeur cognitive… sert simplement à foui l'information: SOS, NATO, USA" [6, p.119]. Important is that each created neologism should possess its form and meaning. Thus, some linguists consider the acronym a spontaneous and arbitrary creation which lacks semantic motivation. In this connection C.Hagège affirms: "Les hommes opère avec leur langue, la réinventent, la transforment, créant des catégories nouvelles se répartissent conformément à une certaine hiérarchie transgressant souvent les établies par la linguistique classique. Pour les formations en cause ça

sera: Autant d'acronymes, autant d'étymons". [Ibidem] Some scientist call them image-words, lexical units used astonish and shock the reader. For example: *ADAM* – an acronym which has developed four homonyms. Coming across *ADAM* in the text the reader would intuitively evoke the name found in the Bible. In reality the present term ADAM covers in modern communication realities of the world economy. This example will deny the affirmations that the acronym can be viewed as a comparison, where we usually look for common or different qualities and characteristic features. The acronym can be considered with certain reserve as a kind of substitute used for a well determined purpose.

There are interminable debates among linguists concerning acronyms. One of the conclusions is that acronyms are not words in the classical point of view. They are a new kind of linguistic element as part of something new to change the theories of the past and introduce new ideas of well-known modern linguists. In acronyms the volume of the linguistic message is reduced to a simple unit. Each component of the acronym represents a certain lexical unit. But to a closer inspection we discover that acronyms gradually acquire characteristic features of usual lexical units: they may be polysemantic and homonymous, the same unit can be transformed from noun into adjective ore even verb. Thus, LASER as a noun, laser beam (adjective), to lase (verb.). As an international term LASER is used in many languages as a simple lexical unit and not as a combination of initial letters of five words. Plenty of similar examples can be adduced.

All the neologisms should be understood by the speaker as representing an extra linguistic reality, trying to define, in a certain way, the denoted object. Acronyms do not possess a motivation in the classical sense of the word. Its motivation is completely arbitrary, formal, determined by the possibility of combining certain letters in an euphonic ensemble denoting a certain referent. It is a referent of a well centered activity by a collective choosing a syntagm ensuring the denomination of a new created unit, proceed the research of the appellation, maximum reduced, as a form and possessing an extra-linguistic expressivity. This is a minute work of reduction, dislocation, suppression, etc. which allows the creation of a new communication element. The realization of a linguistic sign in the act of speech is the denomination of a reality which connects the significant to an extra-linguistic object or phenomenon recognized by the speakers. As neologisms are constantly being formed motivated by extra-linguistic causes we find out that the same acronym can serve different referents not only in one language, but also we can find homonymous referents in other languages as well.

Acronymisation is created by specialists in order to reduce some lexical elements to a single unit, denoting an object, a political organization, important extra-linguistic phenomena inthe society. The new unit should possess certain qualities like euphony to attract the attention of the listeners; easily assimilated morphologically and syntactically, to be easily memorized, to possess expressivity to impress people in order to be easily kept in mind.

One more point of view of some linguists is that acronymisation now is gradually isolating itself from abbreviation, which is the result of lexical, individual and personal creativity. The term abbreviation is used by some linguists to denote initilisms and all other possible forms of shortening of lexical units. Some linguists use the term abbreviation, which include both types of initialisms: those which can be read like a word and those which can not.

Many acronyms and abbreviations, in general, have become international: UNESCO, NATO. Some others are used regionally or only in one language. The codification and decodification of acronyms is considered as an extra-linguistic fact. **The metasemiotic expressive function of acronyms.** Thus, acronyms have been used since times immemorial, but only now there is an impressing development of the given lexical units in all the fields of activity, and gradually they come into usage in all the languages of the world. The higher the level of development more sophisticated compressed units are created and used. The process of lexicalization of acronyms takes place on the basis of words existing in the vocabulary. Acronyms may be intentionally chosen so to form certain associations. Such nouns may function as personified metaphors, sometimes producing a metasemiotic effect. Let us take some examples: **ADAM** - Advanced Data Management System (Acronym). Adam - the firs of the world (lexicalized proper noun). **EDGAR** - Electronic Gathering Analyses and Retrieval System Edgar - male name. **EDIC** - Engineering Data Identification and Control. Edic - male name. **HERMES** - Higher Education Resource Materials. Education and Service. Hermes - God in Ancient Greek **CHEOPS** - Chemical Operation System. Cheops - name of pharaoh in Ancient Egypt. ISIS - Independent School Information Service. Isis - Goddess in Ancient Egypt. IDA -

International Development Abstracts. Ida - female name. Some more example like COBRA, BEATRICE, NELSON, PASCAL, PICASSO, FAUST, CLEOPATRA, PLATON, SOCRATE, HERMES, POSEIDON, DIONIS, AFRICA, ASIA, BABILOB, IRAC, PARIS, BOSS, etc. confirm the fact of intentional use of this or that proper name in creating acronyms [10].

The evolution of acronyms in various functional styles very often is accompanied by a metasemiotic usage of the codified combination of initialisms. In various sophisticated contexts the abridged units gradually start to acquire a certain stylistic connotation. Names of institutions, organizations, etc. may be chosen in order to sound more attractive and produce a strong emotional effect (including a humorous one) on people. The name of an organisation, institution, or social-political movement can bring success and prosperity or if the acronym is not attractive enough it may be the cause of failure. That is why the subjective character in creating new abbreviations is increasing in the fields of politics, economy and in all social life activities. That's why more and more elegant, fashionable and super compressed units come into being. It is for the information of consumers that it is important to have something jovial, euphonic, recognizable in form, related to some well-known names, that would make the new appellation more superior, attractive, interesting and people would get eager to know more of the object or phenomenon in question.

References:

1. ABBYY Lingvo 10, 2004 ABBYY Software Ltd.
2. Ceas Patric A. Brachygraphie et oralité. - Paris, 1990.
3. Dicţionarul explicativ al limbii române. - Bucureşti: Univers enciclopedic, 1996.
4. Grand Robert. Dictionnaire de la langue française. 8 volumes. - Paris: Editions Robert, 2004.
5. Lopatnicova M. Lexicologie française. - Moscow, 1974.
6. Marcuse H. L'hymne unidimensionnel. - Paris, 1968.
7. Martinet A. Les Eléments. - Paris, 1970.
8. Melenciuc Dumitru. Comparativistics. - Chişinău: CEP USM, 2008.
9. Ullmann St. Précis de sémantique française. - Paris, 1952.
10. Sawoniac Henryk, WITT Maria. New International Dictionary of Acronyms in Library and Information science and related fields. Second Edition. - München–London–New York–Paris, Saur, 1988.

Prezentat la 25.06.2008

DER EINFLUSS DES ENGLISCHEN AUF DIE DEUTSCHE SPRACHE

Inga SÎRBU

Catedra Filologie Germană

Limba germană, ca şi alte limbi, a fost influențată de-a lungul anilor de multe limbi străine, precum latina, franceza, greaca şi engleza. Efectul cel mai mare asupra limbii germane l-a avut şi îl are încă limba engleză. În timp ce franceza era considerată o limbă a diplomației şi a modei, germana încerca să domine nivelul academic. Primii paşi de adaptare a limbii engleze pe teritoriul Germaniei au fost făcuți în prima jumătate a secolului XX. Atât politica americană şi dezvoltarea tehnologică, cât şi războiul rece cu Uniunea Sovietică au dus la utilizarea noilor expresii ale limbii engleze în limba germană, deoarece America în acele timpuri ajunsese la nivelul de putere mondială şi avea o influență enormă asupra multor țări din Europa. Actualmente, nemții folosesc anglicisme mai mult în domeniul politic, industrial, tehnic şi științific, deoarece Statele Unite ale Americii joacă încă un rol destul de important în viața economică şi politică a multor țări de pe glob.

Genau wie andere Sprachen, wurde auch die deutsche Sprache im Laufe ihrer Geschichte verschiedenen sprachlichen Einflüssen ausgesetzt. Der Kontakt mit den Römern und das Auftreten des Christentums brachten die ersten zwei Wellen der Latinisierung der Sprache mit sich. Im Mittelalter beeinflussten die französische Kultur und Sprache das Deutsche, und um 1500 hat der Humanismus die 3. lateinische Welle eingeleitet. Der 30 jährige Krieg brachte Deutsch wieder in Kontakt mit Französisch und anderen lateinischen Sprachen. Die Industrialisierung des 19. und 20. Jahrhunderts brachte einen neuen Wortschatz und beziehungsweise mit lateinischen und griechischen Wurzeln in den sprachlichen Umlauf. Im 20. Jh. war der hauptlinguistische Einfluss in Deutschland, das Englisch-Amerikanische.

Obwohl die obigen Beispiele mit wichtigen geschichtlichen Ereignissen übereinstimmen wie: Kriegen, Ideologien, kulturelle Veränderungen, wissenschaftlich-technische Entwicklungen, bewirkte der Kontakt von Deutsch und Englisch nur sehr kurzzeitig einen beachtlicheren Einfluss.

B. Carstensen untersuchte 20 Jahre lang diesen Einfluss und kam 1984 zu der relevanten Schlussfolgerung, "dass keine andere Sprache das Deutsche mehr beeinflusst hat und heute stärker auf sie einwirkt als das Englische" [1].

Englisch hatte eine sehr begrenzte Rolle in den deutschsprachigen Regionen gespielt, wo sie meistens in der nördlichen Gegend, in Hafenstädten wie Hamburg als Handelsstrategie verwendet würde. Der Anglizismus zog die Aufmerksamkeit der Linguisten in der Mitte des 20. Jh. stärker auf sich. Während in der Welt Deutsch die akademische Ebene dominierte, war Französisch die Sprache der Diplomatie und der Mode.

Die Adoption des Englischen in der deutschen Sprache schreitet in der 1. Hälfte des 20. Jh-s fort. *British Englisch* ist die wichtigste linguistische Quelle für die neuen Ausdrücke. Das Emporkommen der USA als Weltmacht nach dem Zweiten Weltkrieg führte zu einer Zunahme der Bedeutung des Amerikanischen im Deutschen. Der Marshall Plan, die amerikanischen Besatzungstruppen und die NATO trugen zum Erstarken des amerikanischen linguistischen Einflusses bei. Amerikanische Politik und die technologische Entwicklung sowie der Kalte Krieg mit der Sowjet-Union führten zur Einbürgerung stets neuer Ausdrücke ein.

Die meisten Deutschen wissen heute, was ein "checkpoint" ist, und nach 1950 wurden Lehnübersetzungen geprägt wie: friedliche Koexistenz (peacefull coexistence), Eindämmung (containement), Gipfelkonferenz (summit conference), Raketendiplomatie (missile diplomacy). Nach dem Amerikanischen Weltraumprogramm wurden Lehnübersetzungen mit verschiedener semantischer Bedeutung geprägt: Weltraum-Lücke (space gap) und technologische Lücke (technology gap). 1967 bemerkt Carstensen, dass das amerikanische Englisch heute das britische Englisch in seiner Bedeutung weiter und weiter zurück drängt, ist kein Geheimnis und keine Vermutung mehr. Zwanzig Jahre später, war die Transition vollständig, wie Wolfgang Viereck klar unter Beweis stellte: Die politische, industrielle, technische und wissenschaftliche Übermacht der USA heutzutage zeigt den amerikanisch Englischen Einfluss der wesentlich größer ist, als der des Britisch Englischen, auf das Deutsche. „Warum verwenden die Deutschen englische Wörter und Wendungen in ihrer Sprache? In der Politik werden oft englische Wörter wegen ihrer vagen semantischen Bestimmung verwendet. So z. B. hat *Korruption* eine weniger negative Bedeutung als das äquivalente Wort *Bestechung*.

In den Wissenschaften geschieht eher das Gegenteil: die fremden Wörter sollen einen Sachverhalt eindeutig beschreiben und über die nationalen Grenzen hinaus Gültigkeit haben" [2]. Carstensen sagt, dass die "Englischkenntnisse des Sprechers und des Hörers eine sehr wesentliche Rolle spielen" [3]. Er gibt Beispiele aus dem "Spiegel", der als Publikation viel mehr anglizismenanfällig ist als die "Bildzeitung". Das hat als Folge, dass der "Spiegel" von einer Mehrheit von gebildeten Leuten gelesen wird, die aus den Schuljahren solide Englischkenntnisse haben.

Der Artikel *Englisch über alles* von Enno von Loewenstern, erschienen in "Die Welt", ist ein einleuchtendes Beispiel für den Grad der Verenglischung eines Textes. *„Unser Way of Life im Media Business ist hart, da muß man ein tougher Kerl sein. Morgens Warm-up und Stretching, dann ein Teller Corn Flakes und ein Soft Drink oder Darjeeling Tea, dann in das Office - und schon Brunch mit den Top-Leuten, Meeting zum Thema: Sollen wir die Zeitung pushen mit Snob Appeal oder auf Low Profile achten? ..."* [4].

Dieser Artikel wurde am 9. November 1990 von der "New York Times" publiziert. Die Redakteure dieser Zeitung waren fest davon überzeugt, dass ihre Leser davon genug verstehen werden, da 80% der Wörter Englisch sind.

In der deutschen wissenschaftlichen Gemeinschaft spielt Englisch die Hauptrolle, obwohl Deutsch früher der internationale Standard war. Vor 20 Jahren sagte Carstensen: "Die Sprache der Wissenschaft ist vornehmlich die der USA" [5]. Heute publizieren die meisten Wissenschaftler ihre Werke in Englisch. Dazu Weinrich: Nicht ganz ungefähr für die deutsche Sprache ist allerdings, dass es in einigen Wissenschaften üblich und man muss schon sagen modisch geworden ist, die Ergebnisse der Forschung nicht in deutscher sondern in englischer Sprache zu veröffentlichen, so dass auch die Begriffe gleich in der englischen Terminologie gebildet werden, war für die sekundär-Publikation in deutscher Sprache zu der Übersetzungsfaulheit der Wissenschaftler führt [6].

Den meisten Deutschen fällt es leichter, einen fremden Terminus zu verwenden, statt ein deutsches Äquivalent zu bilden. Es gibt heute sehr viele deutsche Zeitschriften, deren Publikationssprache das Englische ist. Weinrich stellt fest, dass sehr viele Studenten in die USA zum Studium fahren, da Deutsch nicht mehr die internationale wissenschaftliche Sprache ist. ... es ist aber im höchsten Grade wahrscheinlich, dass unsere Gesellschaft, wenn sie ihren zivilisatorischen Status und ihren Lebensstandard halten will, zu schnellem Wandel fähig und bereit sein muss. Dazu gehört auch eine große Flexibilität und Anpassungsfähigkeit der deutschen Sprache an neue Ausdrucks- und Verständigungsbedürfnisse, die sicher morgen anders ausfallen werden, als sie heute sind. Ob die deutsche Sprache diesen Zukunftsaufgaben gewachsen sein wird, entscheidet sich nämlich in den Fachsprachen. Die Fachsprachen, zu denen auch die Wissen-schaftssprachen gehören, sind in allen modernen Kultursprachen, so auch in der deutschen Sprache, instrumentelle Spezialvokabulare, mit denen die Sprache Mittel zur Bewältigung neuer Gesellschaftsaufgaben bereitstellt... [7].

Der Einfluss des Englischen betrifft direkt den Wortschatz, über ihn indirekt auch die Grammatik des Deutschen. Der allgemeine Wortschatz erweitert sich rasant. „Die Aufnahme der neuen englischen und amerikanischen Wörter bereitet dabei kaum Schwierigkeiten: die Strukturformel des Deutschen, seine lautliche und grammatische Bauart, ermöglicht diese Integration. Die Aufnahme geschieht in verschiedenen Varianten, z.B. als schlichte Übernahme: *Computer, New Age*, als lautliche Assimilation: *Streik*, *cool* (demnächst *kuhl*?); als eigene Neubildung: *Handy, Twen*; als Lehnübersetzung: *Flitzer, Wolkenkratzer*. Ob ein neues Wort in den Wortschatz der Gemeinsprache, ins allgemeine Lexikon eingeht, hängt davon ab, ob es auf dem durch die deutschen Wörter abgedeckten Feld eine Lücke besetzt oder ein bereits vorhandenes Wort verdrängt" [8].

Der Trend des englischen Einflusses wird fortgesetzt im Zeitalter der Computer, des Internet und der Satellitenkommunikation. Einer der wichtigsten Faktoren, die die Bedeutung des Englischen in Deutschland zunehmen lässt, ist die Rolle, die die USA in der heutigen - politischen und wirtschaftlichen - Welt spielen. Die technologische Orientierung und die Regierungsinvestitionen im Bereich der Abwehr und Weltallerforschung machen die USA zur führenden Macht im Bereich der Wissenschaften.

Literatur:

1. Carstensen Broder. Amerikanismen der deutschen Gegenwartssprache. - Winter Verlag, Heidelberg, 1967. - 356 S.
2. Debus Friedhelm. Die deutsche Sprache der Gegenwart. - Göttingen, 1983. - 123 S.
3. Carstensen Broder. Amerikanismen der deutschen Gegenwartssprache. - Winter Verlag, Heidelberg, 1984. - 367 S.

4. Loewenstern Enno von – der Artikel. Englisch über alles, in New York Times vom 9. November 1999, in der Zeitung „die Welt” vom 23 März 2000, S.6-7.
5. Carstensen Broder. Amerikanismen der deutschen Gegenwartssprache. - Winter Verlag. - Heidelberg, 1967. - 356 S.
6. Weinrich Harald. Die Zukunft der deutschen Sprache. In: Die deutsche Sprache der Gegenwart. - Vorträge gehalten auf der Tagung der Joachim-Jungius-Gesellschaft der Wissenschaften Hamburg am 4. und 5. November 1983, Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen 1983, S.676.
7. Weinrich Haral. Die Zukunft der deutschen Sprache. In: Die deutsche Sprache der Gegenwart. Vorträge gehalten auf der Tagung der Joachim-Jungius-Gesellschaft der Wissenschaften Hamburg am 4. und 5. November 1983, Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen 1983, S.677.
8. Viereck Wolfgang. The Influence of English on German in the past and in the Federal Republic of Germany. - Kiado, Budapest 1986. - 142 p.

Prezentat la 31.03.2008

LIMBĂ, TERMINOLOGIE, TRADUCERE

Nicoleta BAGHICI

Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți

This study reflects the term from the angle of language, terminology and translation. Understanding the notions means understanding the terms. The knowledge of specialized terms is a must for a good translator, once he identifies the terms he understands its properties or specific characteristics of the term. Specialized translation is still an abyss for a simple translator.

What is clear and visible for a jurist is obscure for a linguist. Bringing up some examples, it is obvious that specialized translation is the business of the specialists that are bilingual. They can be the best lawyers.

The best advantage of a translator is to be a linguist.

Cunoaşterea cuvintelor duce la cunoaşterea lucrurilor

Platon

Când un legiuitor încredinţează un text specializat unui traducător, în termeni semiotici putem justifica încercarea lui ca fiind o potrivire de semne unor altor semne, concepte, obiecte şi destinatari şi în asemenea mod ajustarea lor la două sisteme lingvistice şi două culturi.

Astfel vorbind, un traducător iscusit nu va face nicicând o traducere liberă în primul rând pentru simplul motiv, care este, după părerea mea, destul de convingător: cum traducem un text dacă nu cunoaştem terminologia? Dicţionarele explicative, notiţele enciclopedice şi ilustrările rămân a fi necesare numai în cazul când se are o bună experienţă cu astfel de texte, dar aceste surse nu sunt suficiente dacă lipseşte cultura tehnico-ştiinţifică necesară.

Cunoaşterea noţiunilor este o necesitate inseparabilă de cunoaştere a termenilor: ea devine importantă odată ce depăşim identificarea termenului pentru a ne pune întrebarea în practică: care sunt proprietăţile, caracteristicile specifice acestui termen? După S.Berejan, „*termenii* sunt cuvinte specializate ce au în uz, spre deosebire de cuvintele obişnuite, graniţele riguros conturate de întrebuinţare şi sensuri riguros determinate în cadrul acestor graniţe. Termenii reflectă noţiuni şi obiecte din diferite medii speciale". Pe când *nomenii* sunt şi ele „cuvinte specializate, care spre deosebire de termeni, denumesc obiectele (nu şi noţiuni!), iar spre deosebire de cuvintele obişnuite denumesc numai lucrurile...nomenii sunt simple mărci, etichete ale obiectelor (soi de plante, specie de animale etc.)". Terminologia contribuie activ la producerea şi reglementarea cuvintelor speciale. Traducerea specializată rămâne a fi un lucru minuţios, pedant atâta timp, cât enunţul nu va fi reformulat într-o formă liberă, focalizându-ne mai exact asupra întrebărilor: cine, ce şi unde, i.e.-agent, operaţie, loc [1]; aşadar, ştiind ce este omorul (omuciderea) e bine, dar cunoscând împrejurările, sancţiunile, laturile subiective şi obiective, calificările sale (premeditat, din interes material, asupra soţului sau soţiei, rude, pentru a sustrage bunuri etc.), ne face să înţelegem mai bine acest termen.

Ceea ce este clar, vizibil pentru un jurist este „invizibil" pentru un lingvist, dacă pentru un nejurist, vânzarea este „cedarea (unui bun) al său celeilalte părţi, care se obligă în schimb să plătească preţul bunului vândut" [2]. Acest scenariu este destul de vag, pentru a ne da seama de sensul expresiei *a-şi vinde cinstea*, văzut prin metonimie ca *a se vinde.* Juridic vorbind, ar trebui să specificăm cine şi ce face şi care sunt consecinţele, prin urmare, conceptul juridic de *a vinde* cere a fi reformulat în termenii ce vor fi necesari celor din *Codul civil:*

Vânzare – *contract* prin care una din părţi (*vânzătorul) transferă proprietatea* unui *bun* al său asupra celeilalte părţi (*cumpărătorul*) care se obligă în schimb să plătească vânzătorului *preţul* bunului vândut (art.753, cap.1, t.3, Cod civil RM).

E vizibil faptul că chiar aici *bunul* are sens juridic (care, de exemplu, exclude vinderea cinstei): este un lucru util omului, cu valoare economică şi susceptibilă de apropiere. Potrivit Codului civil RM, prin bunuri se înţeleg lucrurile şi animalele, precum şi drepturile şi obligaţiile cu privire la ele [3]. Altfel spus, este un bun material alienabil. Nu e nimic de mirare că, în aceste condiţii, conţinutul definiţiei să fie diferit de întrebuinţarea sa netehnică, neştiinţifică, ca termeni de provenienţă populară, naţionali, din punctul de vedere al formării lor [4], şi independenţi de lexicul comun, aşa cum putem judeca comparând-o cu o sursă britanică *Osborn's concise law dictionary* (care, va fi la fel în orice limbă, oferită de dicţionarele juridice):

SALE – a contract whereby the *seller transfers* or agrees to transfer the *property* in *goods* to the *buyer* for a money consideration called the *price.*

În aceste condiții, înțelegem că traducerea specializată este îndeletnicirea specialiştilor în domeniul dat ce sunt, mai mult sau mai puțin bilingvi. Ei pot fi cei mai buni judecători, deoarece nimeni nu este mai bine pregătit decât ei pentru a cunoaşte termenii uzuali în profesia lor şi mediul la care se referă. Avantajul cel mai mare al unui traducător e să fie şi lingvist. El ar trebui să posede cele două calități ale cunoştințelor sale – practice şi reflexive [5]. În primul rând, el poate distribui cuvintele la nivel de sintagmă (locuțiunile ce constituie o parte a unei propoziții sau fraze), sau, cel puțin, să aibă reflexul de a evalua nu numai cuvintele, dar şi sintagmele. Astfel, gândirea analitică nu este suficientă pentru a prezice că se zice *prețul de cumpărare*, şi nu *prețul de achiziție*, cu toate că există o sinonimie totală între *cumpărare* şi *achiziție* [6]; din punct de vedere lingvistic, importantă este apartenența uneia dintre aceste două locuțiuni sintagmatice ca fiind potențialele concurente ale limbajului juridic.

Al doilea avantaj îl constituie parafrazarea. Se ştie că unitatea de bază în traducere nu este cuvântul, dar enunțul care poate fi variat sau focalizat în dependență de context. Acel ce pune în vânzare nu este *punător în vânzare,* dar *vânzător*, limbajul general vs limbajul juridic.

Al treilea avantaj corespunde unui criteriu al calității (sensul limbii), ceea ce se obține din practicarea limbii, zis limbaj general, ce poate fi atât limba, cât şi sistemul [7].

Traducătorul specializat este, în mod necesar, propriul său cititor, deci trebuie să fie apărat de seducțiile periculoase ale calchierii.

Problematica limbajului juridic este, mai întâi de toate, de natură *lingvistică*, mai exact *logico-semantică,* dar de o importanță sporită, căci orice ambiguitate, imprecizie, inconsecvență sau nesiguranță în interpretarea semanticii cuvintelor dăunează atât legislativului şi mecanismelor justiției, dar mai ales cetățeanului.

Pentru traducători, terminologia facilitează traducerea dintr-o limbă în alta. Prin acest procedeu se subînțelege sesizarea textului inițial, prin urmare, şi cunoaşterea unităților terminologice ale limbii-țintă, deoarece numai cu ajutorul termenilor textele de specialitate pot activa. Rezultă că traducătorul trebuie să posede un anumit tip de cunoştințe din disciplina textelor pe care el le traduce. El trebuie, în egală măsură, să posede atât limba-țintă, cât şi terminologia din domeniul vizat.

O traducere bună nu trebuie numai să exprime conținutul textului-țintă, dar ea trebuie, de asemenea, să fie îndeplinită utilizând aceleaşi forme care ar folosi un vorbitor de limbă în care se face traducerea. În cazul traducerii specializate, acest vorbitor ar trebui să fie un specialist în domeniu. În conformitate cu aceasta, un traducător trebuie să se specializeze într-un domeniu unde doreşte să activeze cu scopul de a obține un minimum de experiență pentru viitoarele traduceri.

Pentru lucrul său, traducătorul deseori foloseşte dicționarele specializate, bilingve sau de alt tip. Aceasta nu înseamnă că traducătorul nu trebuie să lucreze cu terminologia. Deseori trebuie să gândim ca terminologi pentru a rezolva problemele puse de termeni ce nu figurează nici în dicționare, nici în bazele de date specializate, deoarece întârzierile ce impun majoritatea traducerilor nu le permit să apeleze la serviciile terminologilor.

În scopul de a se asigura că folosesc termenii corecți, traducătorii au nevoie nu numai de echivalente juste, ci şi de contextele utilizării informației şi combinarea termenilor.

Echivalența terminologică este cheia terminologiei multilingve. Unii autori de dicționare bilingve sau multilingve pornesc de la principiul că terminologiile reflectă structurile obiective ale realității. Între timp, structurarea realității unei limbi de specialitate poate să nu coincidă în două limbi, mai cu seamă în domeniile mai puțin structurate, cum ar fi ştiințele umanistice sau sociale.

Referințe:

1. Berejan Silviu. Includerea termenilor ştiințifici şi tehnici în dicționarele generale // Terminologia în România şi Republica Moldova, p.69.
2. Kayser D. et Levrat B. La notion de définition dans les systèmes de traitement du langage naturel // La définition. - Paris 1990, p.113-124.
3. Derşidan Emil, Abraham Pavel. Dicționar de termeni juridici. - Bucureşti: Național, p.119.
4. Berejan Silviu. Op. cit., p.69.
5. Kayser D. et Levrat B. Op. cit., p.113-124.
6. Bulgăr Gheorghe. Dicționar de sinonime. - Chişinău: Ştiința, 2006, p.62.
7. Chomsky N. La nouvelle syntaxe. - Paris, 1987.
8. Pierre Lerat. Les langues specialisées // Linguistique Nouvelle. - Paris, 1995, p.71.

Prezentat la 15.04.2008

SUPER-PHRASEMIC UNIT AS A BASIC UNIT OF THE TEXT LEVEL OF LANGUAGE ANALYSIS

Viorica GONCEAR

Catedra Limba Engleză

Acest articol are drept scop evidențierea rolului unităților suprafrastice şi a relațiilor dintre ele. Aceste unități de bază ale analizei lingvistice a textului se caracterizează prin complexitate, interconexiune şi independență relativă față de context. Ele sunt compuse din propoziții corelate într-un mod aparte, încât valențele unora dintre ele sunt saturate de informația conținută în celelalte propoziții. Împărțirea textului în unități suprafrastice stabileşte astfel structura lineară a textului, identificând, în acelaşi timp, liniile de subiect principale şi secundare.

Before speaking about super-phrasemic unit as a unit of speech (text), it is necessary to remind of similarity and distinction between two last concepts.

The concept of speech includes any oral or written product of speech activity, hence, necessarily supposing the existence of the doer of the speech act who is transmitting to the listener or reader a certain completed message or a complex of such messages forming the speech (text). Hence, the concept of speech includes any version of oral, but necessarily coherent speech, and also fixing of this speech in writing.

The concept of text is frequently limited to the written fixing of author's speech or speech of the characters of literary work, fixing constructed on the certain laws and rules of literary norm, having, and its inherent linguistic constructions distinguishing it from speech in the wide meaning of this word.

The text as the product of speech activity necessarily has its linguistic form and is made up of words, sentences, super-phrasemic units, pieces of the text containing separate rather independent parts, which are connected among them by a general subject line of the text as a whole. The super-phrasemic unit as a unit of speech is isolated semantically and formally from the flow of speech (text) and represents a certain structured complex. A number of sentences which are included in a super-phrasemic unit, can be formally closed, however number of components, making it, is not determined beforehand and depends on semantic volume of the statement, quantity of the included details, associative connections etc. Consecutively located super-phrasemic units consist of a series of the sentences connected by the unity of the semantic contents of the statement, individual semantic connections between them, and also formal language means - lexical and grammatical connections, intonation.

The first sentence of super-phrasemic unit being relatively independent is connected to the subsequent one, which depends on it semantically and formally. The first sentence can not be considered quite independent, as it assumes continuation and prepares it. The first sentence is cataphoric; it causes "expectation", which is developed in the subsequent text. As for example:

I spoke boldly, freely- in a word, I spoke with passion. I concealed nothing- nothing even of my weakness. I alluded to the romantic circumstances of our first meeting- even to the glances which had passed between us. I went so far as to say that I felt assured of her love; while I offered this assurance, and my own intensity of devotion, as two excuses for my otherwise unpardonable conduct [1].

The "figures" of super-phrasemic unity as units of speech attracted attention of the eastern linguists. The basic beginning of researches based on the understanding of construction features of speech should be attributed to the Russian linguists A.M. Peshkovskii and L.V. Scherba. Their researches were continued by V.V. Vinogradov and N.S. Pospelov.

So V.V. Vinogradov wrote that the study of structure of speech unities, periods and paragraphs is essential for understanding of development of syntax. For the study of these phenomena also is essential the study of speech as opposed to the language system which is giving a model for speech constructions. He considered that the study of Russian literary language, and consequently, of literary text, should include elements of stylistics, i. e. to explain all possible variants of constructions and connections of typical models of sentences in speech, in connection to the speaker's communicative intention and his attitude towards the contents of his speech; listeners attitude and finally volume of its content and opportunities of its speech partitioning. V.V. Vinogradov adhered to the opinion, that the syntactic construction of complex speech units in expressive

syntax of literary language requires a special attention; he identified them with the statement, including a set of syntactic variations transmitting various expressive shades within the framework of superphrasemic unit [2].

N.S. Pospelov paid attention to the study of speech units, as opposed to language units (i.e. sentences). He believed that a sentence cannot be the basic unit of the study of syntactic construction of speech because within a coherent text it is deprived of independence and acts only in connection with other sentences; but a series of the connected among themselves sentences has a relative independence and are used for expression of a relatively completed idea.

A super-phrasemic unit, as well a sentence, is semantically connected with previous and to the subsequent text, but its difference from a sentence consists in the fact that having a series of sentences of unlimited length, it can more fully express an idea in structures which are easier understood by the reader ,without unreasonable increase of length of sentences that would make difficult the understanding of the communication content [3].

Any coherent text can be divided into pieces of different volume, which are in an unequal degree connected by various means among themselves. First of all, they are connected and delimited from each other by their contents. The content of each fragment of the text is a more or less completed statement, a certain microtheme. It is directly or indirectly related to the basic, central line (or to one of the basic lines) of the narration, thus forming a part of this line and advancing directly a narration (description), or lays on periphery, being a deviation from the main theme, an explanation, addition etc. which enriches the text with details not strictly necessary for its progress.

Formally, but at the same time and semantically any coherent text is divided into super-phrasemic units, paragraphs, sections, chapters, volumes etc.

The division of the text into the paragraphs, chapters, sections has undoubtedly compositional character and, being entirely based on partitioning of the content of the text, includes separate relatively independent parts laying on the main (or on one of main) of the narration line , which develop this narration and. There are different opinions concerning super-phrasemic units and paragraphs [4]. Some scientists consider that super-phrasemic units and paragraphs are the same thing. This is an opinion typical for literary critics who study issues of general stylistics of speech and features of individual styles of the authors. Being a consciously separated by the author fragment of the text, the paragraph irrespective of its volume has a certain unity of the contents and a certain structure.

In the majority of cases a super-phrasemic unit begins in the text together with the paragraph. But in rest the borders of these two phenomena not always coincide. A super-phrasemic unit can come to an end together with the paragraph, but it can come to an end, and consequently, begin in the middle of the paragraph. And finally a super-phrasemic unit can cover two or more paragraphs. Here are some examples:

e.g.1 *I scarcely know where to begin, though I sometimes facetiously place the cause of it all to Charley Furuseth's credit. He kept a summer cottage in Mill Valley, under the shadow of Mount Tamalpais, and never occupied it except when he loafed through the winter months and read Nietzsche and Schopenhauer to rest his brain. Had it not been my custom to run up to see him every Saturday afternoon and to stop over till Monday morning, this particular January Monday morning would not have found me afloat on San Francisco Bay* [5]. (The paragraph coincides with the super-phrasemic unit)

e.g.2(super-phrasemic unit 1) *I stood petrified with horror and rage. I endeavored to reply, but my tongue refused its office. It was evident that my considerate friend, il fanatico, had quite forgotten his appointment with myself- had forgotten it as soon as it was made. At no time was he a very scrupulous man of his word*. ***(Super-phrasemic unit 2)*** *There was no help for it; so smothering my vexation as well as I could, I strolled moodily up the street, propounding futile inquiries about Madame Lalande to every male acquaintance I met. By report she was known, I found, to all- to many by sight- but she had been in town only a few weeks, and there were very few, therefore, who claimed her personal acquaintance. These few, being still comparatively strangers, could not, or would not, take the liberty of introducing me through the formality of a morning call* [6]. (One paragraph contains 2 super-phrasemic units)

Even if from the point of view of the semantic content a paragraph and a super-phrasemic unit do not coincide still they have much in common. Both of them can contain a completed thematic piece of the text, serve to the progress of the basic line of a narration, and include collateral lines only indirectly concerning the basic text. The difference is that a super-phrasemic unit contains the statement forming an objectively limited microtheme, which though can be sometimes interrupted by collateral inclusions.

A paragraph does not necessarily contain a completed microtheme, which is frequently distributed among neighbouring paragraphs. In over words, one statement - one microtheme is always one super-phrasemic unit, but this uniform superphrasemic unit can cover one, two or more paragraphs. It means that the borders of the paragraphs and super-phrasemic units should not necessarily coincide. As for example this super-phrasemic unit comprises more paragraphs:

But it was the cold that was most distressing. I felt that I could survive but a few minutes. People were struggling and floundering in the water about me. I could hear them crying out to one another. And I heard, also, the sound of oars. Evidently the strange steamboat had lowered its boats. As the time went by I marveled that I was still alive.

The noises grew indistinct, though I heard a final and despairing chorus of screams in the distance and knew that the Martinez had gone down. Later, - how much later I have no knowledge; - I came to myself with a start of fear. I was alone, I could hear no calls or cries- only the sound of the waves, made weirdly hollow and reverberant by the fog. Whither was I drifting? The red-faced man had said that the tide was ebbing through the Golden Gate. Was I, then, being carried out to sea? And the life-preserver in which I floated? Was it not liable to go to pieces at any moment? I could not swim a stroke, and I was alone, floating, apparently, in the midst of a gray primordial vastness. I confess that a madness seized me, that I shrieked aloud as the women had shrieked, and beat the water with my numb hands [7].

In this example the super-phrasemic unit contains 2 paragraphs.

From the formal point of view the paragraph has one doubtless advantage over super-phrasemic unit – it is always precisely delimited by the indentation at the beginning and in the end. The signals of a beginning and end of a super-phrasemic unit are less obvious, in one cases they are indisputable, in others can not have formal expression, being shown only in the semantic integrity of the statement, taking the form of super-phrasemic unit. The difference between these two ways of text division is, that the paragraph is related to compositional and - stylistic division of the text, which, certainly, can not argue with its semantic division, but which is to a certain extent connected to the personal taste and individual manner of the author to emphasize in the text those moments, which he would like to see emphasized. It means that the partitioning of the text in the paragraphs carries undoubtedly a subjective character.

Super-phrasemic unit, being the expression of the completeness of the statement, i. e. having its microtheme which is included in a general flow of the text and having in it a certain place (on subject lines of a narration or on its periphery), represents an objective way of conceptual and linguistic partitioning of the text.

As a conclusion we would like to mention the words of N.A. Turmacheva, who was engaged in study of a nature of superphrasemic unit and paragraph and who, comparing these two modalities of partitioning of the text: "... a super-phrasemic unit, being a semantic and grammatical unit is a semantico-syntactic category "and "a paragraph is selected according to composition and expressive-stylistic tasks, is a stylistic category, more precisely, a stylistic and semantic category" [8].

As a first step of the communicative analysis of the text is its division on super-phrasemic units, irrespective of their internal structure, we shall stop on ways of their differentiation in the text.

If we agree that one super-phrasemic unit consisting of group of sentences, serves to transfer in speech one statement reflecting the discrete forward movement of thought, one microtheme, interwoven in a fabric of a narration and developing this narration, than these groups should be semantically connected among themselves. But, forming the text, super-phrasemic units follow one another in the linear order and are not only connected with each other, but should be delimited from each other semantically and formally [9].

The attempt to dismember the coherent text in a series of super-phrasemic units results in detection of both formal signals of a beginning and end of the separate statements. This creates difficulties because some super-phrasemic units have no precise formal boundaries. The majority of them have only semantic borders. As for example:

(Super-phrasemic unit 1) *'It's nasty weather like this here that turns heads gray before their time,' he said, with a nod toward the pilot-house.*

'I had not thought there was any particular strain,' I answered. 'It seems as simple as a-b-c. They know the direction by compass, the distance, and the speed. I should not call it anything more than mathematical certainty.'

'Strain!' he snorted. 'Simple as a-b-c! Mathematical certainty!' He seemed to brace himself up and lean backward against the air as he stared at me. 'How about this here tide that's rushin' out through the Golden Gate?' he demanded, or bellowed, rather. 'How fast is she ebbin'? What's the drift, eh? Listen to that, will you! A bell-buoy, and we're atop of it! See 'em alterin' the course!'

(Super-phrasemic unit 2*)* *From out of the fog came the mournful tolling of a bell, and I could see the pilot turning the wheel with great rapidity. The bell, which had seemed straight ahead, was now sounding from the side. Our own whistle was blowing hoarsely, and from time to time the sound of other whistles came to us from out of the fog* [10].

But there are also linguistic means for the expression of their beginning and end. For this purpose are used both syntactic structures and lexicon.

1. One of the most frequently used means signalling the beginning of a super-phrasemic unit, is the circumstance of time at the beginning of the first sentence expressed by different classes of words. As the most part of narrations means a number of events, developing in time, it is clear, that, settling down in a temporary flow, each of them occupies in it a certain place, covers a certain duration. The time appears as though divided into pieces, each of which contains a separate episode, separate event o. In these cases the super-phrasemic unit is introduced by temporal adverbs and prepositions:

At six-thirty, *sharp to the minute, he was back with a larger tray. Dick Forrest put away the proofs, reached for a book entitled "Commercial Breeding of Frogs," and prepared to eat* [11].

2. The indication on a place of action development can serve as a sign which indicates the beginning of a new super-phrasemic unit. The named place is a kind of background, on which the event is developed:

Never are there such departures as **from the dock at Honolulu***. The great transport lay with steam up, ready to pull out. A thousand persons were on her decks; five thousand stood on the wharf. Up and down the long gangway passed native princes and princesses, sugar kings and the high officials of the Territory. Beyond, in long lines, kept in order by the native police, were the carriages and motor cars of the Honolulu aristocracy* [12].

3. The beginning of a more or less significant piece of the text, and consequently the beginning of a super-phrasemic unit is signalled by the introduction of a new character accompanied by his representation to the reader:

Hawaii has a ripening climate and **Dorothy Sambrooke** *had been exposed to it under exceptionally ripening circumstances. Slender, pale, with blue eyes a trifle tired from poring over the pages of books and trying to muddle into an understanding of life–such she had been the month before. But now the eyes were warm instead of tired, the cheeks were touched with the sun, and the body gave the first hint and promise of swelling lines. The tropics had entered into her blood, and she was aglow with the warmth and color and sunshine* [13].

4. The indication on the suddenness of change of a situation, on unexpectedness of occurrence of the new character serves as a signal of a beginning of new super-phrasemic unit and as a rule is expressed by the appropriate lexicon:

Then everything happened, and ***with inconceivable rapidity.*** *The fog seemed to break away as though split by a wedge, and the bow of a steamboat emerged, trailing fog-wreaths on each side like seaweed on the snout of Leviathan. I could see the pilot-house and a white-bearded man leaning partly out of it, on his elbows. He was clad in a blue uniform, and I remember noting how trim and quiet he was'* [14].

5. A formal attribute of a beginning of a new super-phrasemic unity can be the use of the indefinite article:

A shrill little whistle*, piping as if gone mad, came from directly ahead and from very near at hand. Gongs sounded on the Martinez. Our paddlewheels stopped, their pulsing beat died away, and then they started again. I looked to my companion for enlightenment* [15].

6. The beginning of a super-phrasemic unit can be the indication of the beginning of the action, which is expressed by verbs of appropriate semantics (to begin, to start, to commence etc):

I found Talbot at home, and **proceeded** *at once to acquaint him with my good fortune. He professed excessive astonishment, of course, but congratulated me most cordially, and proffered every assistance in his power* [16].

A super-phrasemic unit is a formal and semantic unit. Therefore it is natural, that its beginning and end coincide with the beginning and end of a more or less delimited statement as the content unit of speech. A super-phrasemic unit has as formal indicators, signalling the beginning of the statement, and formal ending of it, which can be expressed by means of grammar or lexicon.

The end of a super-phrasemic unit can be designated lexically by a verb indicating the removal, leaving of the character:

'Have you any dry clothes I may put on?' I asked the cook.

'Yes, sir,' he answered, with cheerful alacrity. 'I'll run down an' tyke a look over my kit, if you've no objections, sir, to wearin' my things.'

***He dived out of the galley door**, **or glided**, rather, with a swiftness and smoothness of gait that struck me as being not so much cat-like as oily* [17].

If super-phrasemic units have formal language means of their delimitation, they have also means of linking them with each other. The semantic connection provides content cohesion of the text as a whole, and it is expressed language connectors, more often as "transitions" or "lexical bridges ", which unite the neighbouring super-phrasemic units. These transition can include separate words, or group of words, or even whole sentences. They are placed more often at the end of previous super-phrasemic unit, sometimes - in the beginning of the second one, less often - between them:

***(Super-phrasemic unit 1)** Senator Jeremy Sambrooke's stout neck and portly bosom were burdened with a dozen wreaths. He thought the flowers an abomination, and as he looked out over the multitude on the wharf it was with a statistical eye that saw none of the beauty, but that peered into the labor power, the factories, the railroads, and the plantations that lay back of the multitude and which the multitude expressed. Had Senator Jeremy had eyes for his **daughter**, he would have seen that, in place of the young girl of fifteen he had brought to Hawaii a short month before, he was now taking away with him a woman.*

***(Super-phrasemic unit 2)** Hawaii has a ripening climate and **Dorothy Sambrooke** had been exposed to it under exceptionally ripening circumstances. Slender, pale, with blue eyes a trifle tired from poring over the pages of books and trying to muddle into an understanding of life–such she had been the month before. But now the eyes were warm instead of tired, the cheeks were touched with the sun, and the body gave the first hint and promise of swelling lines* [18].

Internal connections of a super-phrasemic unit, i. e. connections between sentences, included in it, have both grammatical and lexical expression.

1) Juxtaposition is a very expressive means of connecting in a single unit a complex of details, specifying the general picture given at the beginning of a super-phrasemic unit.

***S-1:** A shrill little whistle, piping as if gone mad, came from directly ahead and from very near at hand. **S-2:** Gongs sounded on the Martinez. **S-3:** Our paddlewheels stopped, their pulsing beat died away, and then they started again. **S-4:** The shrill little whistle, like the chirping of a cricket amid the cries of great beasts, shot through the fog from more to the side and swiftly grew faint and fainter. **S-4:** I looked to my companion for enlightenment* [19].

2) Parallel and chain constructions are a common way of linkage of sentences inside a super-phrasemic unit; by the use of these constructions is carried out either the opposition or enumeration of parts, included in the given super-phrasemic unit. The opposition of the enumerated parts is included in the following example:

*No one had disapproved of his teaching her to ride a surf-board, nor of his leading her by the hand through the perilous places of the crater of Kilauea. **He could have*** dinner ***with her and her father, dance with her, and be a member of the entertainment committee**; but because there was tropic sunshine in his veins **he could not marry her*** [20].

3) The theme-rheme order in two neighbouring sentences can be used as a connection between these sentences, where the rheme of the first sentence is the theme of the following one, here are used as a rule pronouns and (contextual) synonyms.

*"But, Talbot," I continued, pulling him by the shoulder, "listen to me will you? Do you see the stage- box?- there!- no, the next.- did you ever behold as lovely **a woman**?"*

*"**She** is very beautiful, no doubt," he said.*

*"I wonder who **she** can be?"*

*"Why, in the name of all that is angelic, don't you know who **she** is?'Not to know her argues yourself unknown.' **She** is the celebrated **Madame Lalande**- the beauty of the day par excellence, and the talk of the whole town. Immensely wealthy too- **a widow**, and a great match- has just arrived from Paris"* [21].

Even in the most brief characteristics of structures of super-phrasemic units it is necessary to mention that they not always settle down in the text consistently, keeping the internal formal integrity. Very frequently in the text one super-phrasemic unit is interrupted by another or even by several other super-phrasemic units.

This super-phrasemic unit appears to be divided into parts connected among them, first of all, semantically, but also linguistically, that is expressed by repeating lexicon. The super-phrasemic units intertwined in the basic super-phrasemic unit can contain either a microtheme serving to the progress of a narration at a level of the same subject line, or contain additional reasoning or descriptions lying on other subject line.

The super-phrasemic unit can be interrupted any number of times and include fragments of the text of any volume, that does not prevent the opportunity of restoration of its semantic integrity. More often breaks of super-phrasemic unit take place when the narration about a series of events is interrupted by reasoning or reflections of the heroes or author concerning these events. The attention of the reader, his perception of the contents of the text is as though stratified: on one hand - chain of actions and events, developing a narration, on the other hand - reflections revealing feelings and experiences of the hero or author's attitude towards the described events.

References:

1. Edgar Allen Poe. The Spectacles. - Moscow, 1980, p.2.
2. Виноградов В.В. О задачах истории русского литературного языка. - Москва, 1976, с.112.
3. Поспелов Н.С. Проблема сложного синтаксического целого в современном русском языке // Учен. зап. Москв. гос. ун-та. - 1978. - Вып.137. - С.59.
4. Москальская О.И. Грамматика текста. - Москва, 1981, с.30.
5. Jack London .The Sea-Wolf. - Moscow, 1984, p.53.
6. Edgar Allen Poe. Op. cit., p.3.
7. Jack London.Op cit., p.55.
8. Турмачева Н.А. К вопросу о природе сложного синтаксического целого и абзаца// Синтагматика, парадигматика и их взаимоотношение. - Рига, 1970. с.177.
9. Солганик Г.Я. О структуре номинативных прозаических строф//Вопросы стилистики. - Москва, 1975, с.161.
10. Jack London.Op. cit., p.58.
11. Jack London. The Little Lady Of The Big House. - Moscow, p.32.
12. Jack London. Aloha Oe. - Moscow, p.46.
13. Ibidem, p.47.
14. Jack London. The Sea-Wolf, p.66.
15. Ibidem, p.67.
16. Edgar Allen Poe. Op. cit., p.3.
17. Jack London. The Sea-Wolf, p.70.
18. Jack London. Aloha Oe, p.51.
19. Jack London. The Sea-Wolf, p.78.
20. Jack London. Aloha Oe, p.56.
21. Edgar Allen Poe, p.4.

Prezentat la 05.03.2008

LEXICAL EXPRESSIVE MEANS AND STYLISTIC DEVICES IN THE LANGUAGE OF ADVERTISEMENT

Valentina SINGHIREI, Oleg DONEŢ*

Catedra Limba Engleză
**Centrul de Dezvoltare Economică, Afaceri Publice şi Parteneriat în Învăţământul Superior, Chişinău*

Articolul de faţă este dedicat cercetării ştiinţifice şi metodice în discursul limbii engleze din publicitate. Limbajul de reclamă este o sursă importantă pentru lingvişti de diferite domenii. Stilistica este domeniul unde limbajul de reclamă poate să găsească caracteristici noi care vor adăuga datele necesare pentru înţelegerea mai aprofundată a reclamei. De asemenea, limbajul de reclamă are propria menire în formarea de bază a perceperii limbii. Autorii au studiat limbajul reclamei în limba engleză sub aspectul interacţiunii sensului cuvântului în dicţionar şi în context. În fine, ei prezintă analiza stilistică a textului de reclamă bazată pe mijloacele lexicale ale limbajului de reclamă în limba engleză.

It is known that words in a context may acquire additional lexical meanings that are called *contextual* meanings. On the basis of on the relationship between a dictionary lexical meaning and a contextual one are based *lexical stylistic* devices that serve to create additional *expressive*, *evaluative*, and *subjective* connotations. In fact, we deal with the intended substitution of the existing names approved by long usage and fixed in dictionaries, prompted by the speaker's subjective original view and evaluation of things. Each type of intended substitution results in a stylistic device called also a trope. We have taken an attempt to investigate the interaction of different types of lexical meaning in the discourse of modern advertisements in English, in most cases in slogans. In our factual data we have singled out the cases of the use of the stylistic devices based on the interaction of dictionary and contextual logical meanings such as **metaphor**, **metonymy, irony, zeugma, interjections, epithet, comparison,** and **simile comparison**, **hyperbole**, and **allusion.** The aim of the article is to analyze the language of advertising in English from the point of view of stylistics in order to estimate the expressiveness of the advertising genre and to establish the role of lexical expressive means and stylistic devices in the language of advertisement.

We have noticed that the proper use of a **metaphor** in a slogan can make the advertising words vivid. Through the figurative comparison of the advertised product or service with the thing with similar feature, the characteristic of the product or service is vividly stressed, and it is easily understood and remembered by consumers, for example:

e.g. **Fresh food and fresh air**. **The perfect recipe for a healthy life**. Have chosen. It's Candy.

In the advertisement of the refrigerator, "fresh food and fresh air" is compared to the perfect recipe for a healthy life, which is lively and vivid.

There are other examples of metaphors in slogans:

e.g. Your **Magical Gateway to the World** – TURKISH AIRLINES (a brand slogan)

e.g. **Glade Air Freshener Tropical Mist**

The slogan: A refreshing scent that will bring **a warm, tropical breeze** into your home. **–** GLADE AIR PERFUMERY

e.g. "**Breakfast of Champions**" – Wheaties, 1935, Blackett-Sample-Gummert (later "The Breakfast of Champions" into the 1990s)

e.g. BODDINGTONS. **THE CREAM OF MANCHESTER**. – Boddingtons

e.g. **A BREATH OF FRESH AIR** – AIR CANADA

e.g. Makes **molehills** out of **mountains**. – TEFAL (The slogan from the advertisement on the Tefal iron).

e.g. SAY CHEERS TO **A NEW ARRIVAL**. – CRUICHSHANK & Company Ltd. "A new arrival" is the metaphor for a new drink.

e.g. KANYON, **THE HEART-OF-THE-CITY** THAT CONNECTS PEOPLE…

AT WORK, AT HOME, AT PLAY… - KANYON (The Trade Center) In this slogan we can see not only the metaphor but also two cases of aposiopesis expressed by the period after the words "people" and "play".

Also, there is the case of polysyndeton. Polysyndeton is the stylistic device of connecting sentences or phrases or syntagms or words by using connectives (mostly conjunctions and prepositions) before each component part. In our example there are three cases of the use of the same preposition “at” in front of three successive nouns “work”, “home”, and “play.”

Alongside the metaphor another expressive means and stylistic device based on the interaction of different types of lexical meaning, **metonymy**, is widely used in English advertising, for example,

e.g. "I'd rather die of thirst than drink from **the cup of mediocrity**" - Stella Artois

e.g. **The value of efficacy** - Sant’ANGELICA (a brand slogan)

e.g. TO LIFT YOUR FEET ABOVE THE ORDINARY, GIVE THEM **WINGS**. – INDIAN FOOTWEAR

e.g. With **a touch of** Angora. – Luxurious Lambswool

e.g. Drakkar Noir: Feel **the power** – Guy Laroche, Paris (The advertisement of Eau de toilette pour homme)

e.g. Pino Silvestre
men’s line by Vidal Venezia. – PINO SILVESTRE

e.g. **Trekking on water** from KAS to Kekova. – GEZI TRAVEL

The word “**to trek**” has its denotation as “to hike”, “to wander”, and “to go on foot”. In this example the word “trekking” receives the stylistic connotation “to move in the free style or manner on the surface of water in light canoes in the direction of the town of Kekova”.

Metonymy is a very useful and effective stylistic device, for it compresses much into a single word or a short noun phrase. Writers of advertisements use the stylistic device frequently, because a metonymy can express briefly and effectively what would otherwise require a whole clause or sentence. Brevity, vividness and concreteness are its chief virtues.

There are cases of **zeugma**, the stylistic device based on interaction of primary and derivative logical meanings, for example:

e.g. If you want your business **to pick up, pick up the phone**. - **AT&T**

Here there is the appeal to use phone services of the company in order to increase success in business and to support business contacts.

Another stylistic device that is very close to zeugma, **pun**, is used in English advertising. The pun makes words implicit, humorous, conspicuous, and it can arouse people's association, which will make a deep impression on consumers, for example:

e.g. She's the **nimblest** girl around. **Nimble** is the way she goes. **Nimble** is the bread she eats. Light, delicious, **Nimble**. - Nimble

In this slogan, the word "nimble" as an adjective means “clever”, and as a proper noun, it also means the name of the product. So it has two meanings, forming a pun, which can arouse consumers buying desire.

One more example of the pun in the slogan from the UK advertisement is the following:

e.g. "Whenever you shop at **Four Square** you'll like **the Change**." (changing to Four Square for your grocery shopping will be enjoyable and the cheaper prices there will mean you will get more change when you pay for your shopping) or "Cobb & Co delivers the male." (Cobb & Co were originally a stage-coach mail company that delivered the mail throughout New Zealand. Now it is a restaurant chain where you (a female) can meet a man (male)).

e.g. The short **cut** to big savings. – SHARPS BEDROOMS . This pun is in a catchy phrase serving as a slogan in the advertisement on the sale with the coupon for the discount. The word “cut” means here as “a cutting of the coupon” and as the “the decrease of spending money on the purchase”.

e.g. The **Silk** Sense – Mangal Silks (a brand slogan)

The pun “**silk**” has a double meaning or a connotation. The recognized meaning of “**silk**” is the name of fabric, but in the combination with the noun “sense” it has a connotation of pleasure and comfort.

e.g. Some **controls** give **more control** than others. – GAS STOVES

We have also found the cases of **maxims** or **aphorisms**, in adverting including slogans, for example:

e.g. Powerful can be efficient. - Audi

Interjections as the words that we use when we express our feelings strongly can be used in the advertising slogans, too, for example:

e.g. **Oh!** London!
Roompam Winterwear…
for the warmest moments of your life! – ROOMPAM CLOTHES

The interjection "**Oh!**" used at the beginning creates the emotive tone in which the address "London"is pronounced and later in the same emotive tone the information on the goods is rendered, namely "Roompam Winterwear". Then another stylistic device is used, that is *aposiopesis* marked with the period, and by the end of the text we read the epithet "warmest". The highly emotive atmosphere is supported by the picture of a young embracing couple. the reader is receiving the message "In order to be happy in London you should buy our goods!".

Personification is a stylistic device that gives life and personal attributes to inanimate objects. In advertising English, a personification gives life or personal attribute to commodity, and makes the commodity advertised full of feelings so as to strengthen its affinity, for example:

e.g. To the ends of the earth, and to the top of the world. Only two of us have made it.... It's the only thing that's been on all the trips with me and it's never once let me down...

In this slogan the advertised product, a kind of watch is personified. The use of the word "us" makes both the human and the watch become alive beings, accompanying each other.

We have thoroughly analyzed the stylistic devices used often in the advertising English slogans and their characteristics, which make us find their frequency and importance in advertising English and that each stylistic device has its own form and characteristics and its own way of achieving good effects. Other examples of personification in slogans are the following:

e.g. Keep **hunger locked** up till lunch – Shreddies

e.g. And all because the lady loves **Milk Tray**. **-** Cadbury's Milk Tray

e.g. …**bringing** Indians and **India closer**. – Indian Airlines (a brand slogan)

e.g. Let your **fingers do the walking**. **-** Yellow Pages, 1964, Geers Gross

e.g. **Ahava:** Ahava Mind Melt contains 100% Dead Sea salt blended with pure essential oils. **Soak your cares away** with stabilizing Cedarwood, uplifting Clary Sage, and balancing Vetiver.

The slogan: Let the Dead Sea's unique mineral mix **melt your muscles** while the harmonious blend of essentials replenishes your soul.

e.g. "**Intel Inside**" - Intel

e.g. **NOKIA**

Connecting People – NOKIA

e.g. **E45 comes out to play**. - E45

e.g. **THE** HIGHEST INTERNATIONAL **RECOGNITION** NATURALLY **DESERVES** A NEW INTERNATIONAL SYMBOL. –

TRIBHOVANDAS

BHIMJI ZAVERI

e.g. IT'S YOUR **WATCH** THAT **TELLS** MOST ABOUT WHO YOU ARE. - SEOKO

Epithet is of special significance in advertisement slogans expressing some quality of a company, product, idea or phenomenon; it serves to emphasize a certain property or feature. There are some examples of the use of epithet in the advertising slogans:

e.g. Real people selling **great** cars – ONTARIO TOYOTA DEALERS

e.g. **Vibrant** variety of fabrics from NTC – NATIONAL TEXTILES SHIRTINGS

e.g. **Great** Fabrics. **Great** Prices. – NTC (a brand slogan)

e.g. **Perfect** Sleeper. – Serta (Mattress company)

e.g. **Exclusive** impact-resistant RAM-X™ hull and deck – SAM'S CLUB™

e.g. America's **number one** nail protection. – Sally Hansen®

e.g. The world's **favorite** airline. – BRITISH AIRWAYS

Geoffrey N. Leech, a famous British linguist, said that advertising words must be vivid, conspicuous, and impressive, with high readability and the force to promote sales[1]. The language of advertising is, of course, very emotive, and adjectives are used at an unusually high degree, conveying emotions with especially such adjectives as "shining", "luxury", "elegant", "smooth" etc. Adjectives are important in an advertising slogan for they are used to add prestige, desirability and approval for the customer. The results of the study of epithets used in advertising slogans have shown in the descending order in Table:

[1] Leech G.N. The Language in Advertising *[MJ]*. - London: Longmans, Green and Co. LTD, 1966, p.27-30.

Table

Distribution of Epithets in the Body of a Slogan

№/order	Epithet	Number of examples
1	great	**65**
2	better/best	**62**
3	shining	**57**
4	luxury	**54**
5	elegant	**53**
6	rich	**52**
7	advanced	**48**
8	free	**46**
9	fresh	**44**
10	delicious	**42**
11	full	**41**
12	smooth	**39**
13	sure	**37**
14	styling	**36**
15	wonderful	**35**
16	fashionable	**33**
17	special	**29**
18	crisp	**26**
19	fine	**24**
20	big	**23**
21	beautiful	**22**
22	real	**20**
23	easy	**20**
24	bright	**20**
25	smart	**20**
26	extra	**20**
27	chic/ultrachic	**19**
28	perfect	**18**
29	safe	**18**
30	firm	**18**
31	quick	**15**
32	essential	**15**
33	best-selling	**14**
34	smooth	**14**
35	colorful	**12**
36	spectacular	**12**

e.g. A **great** place for successful business and **relaxed** meetings - INTERCONTINENTAL
e.g. Discover a **delicious** meal – CANYON CREEK Chophouse
e.g. Canada's **Best Selling** Minivan – Dodge Caravan
Oxymoron is frequently used in the advertising slogan, for example:
e.g. Pay monthly unlimited free calls to MUM (Orange UK Calls)
"**Pay monthly unlimited free calls**" is one example of a pattern familiar here - that suggests that the product has two things that the audience may think to be normally contradictory or oxymoronic (the idea of "having your cake and eating it"). Sometimes the opposition is of price and quality (as in the claim those calls cost nothing at Orange UK Calls).

Similarly the advertisement for NicoBloc combines the idea of efficaciousness (it works) with that of its not being too difficult for the would-be non-smoker to stop smoking.

e.g. Helps reduce and overcome smoking at your own pace. (NicoBloc)

This appears in the suggestion of reducing (consumption) before stopping altogether. The verb "***overcome***" has connotations of victory in battle, rather than the breaking of a habit or a simple change in behaviour. These is probably very apt, since the target audience for this advertisement may well have an extreme view, and see the attempt to stop smoking as akin to a great military action. (The advertisement comes from Healthy Times a magazine distributed, free to readers, by the retail chemists UniChem - so the audience has already been targeted. Advertisements for products that help people stop smoking do of course appear in more general contexts, as in TV advertising.)

This same contrast also appears in the Renault Clio advertisement - but here the lexis is more explicitly making the distinction, in diesel and Va Va Voom.

e.g. It only takes a few seconds to realize a diesel can have Va Va Voom. (Renault Clio)

The adjective *"**diesel**"* has immediate denotations of the known properties of this engine type - the engine has a longer life, is more dependable and gives better fuel economy, but takes longer to reach high speeds. The advertiser wants to suggest that the car nonetheless has a combination of style, flair, power and youth appeal (not normally associated with diesel engines). Rather than use any of these words, Renault has invented its own compound abstract noun - Va Va Voom. This is alliterative, and has an interesting sound - being quite memorable. The advertisers develop the image by association with, for example, the soccer player Thierry Henry - who is French, but lives and works in England, and is exceptionally talented and athletic. At the same time, M. Henry is shown in situations that suggest a caring and feminine side - with pets, sitting at home among soft furnishings, for instance. In this way the advertisements appeal to potential drivers of both sexes, and are highly specific to one make and model of car. By inventing the word, the advertisers are able to adapt it so that it carries exactly the suggestion they wish to make to the audience - it should have no prior negative connotations. One of the advertisements playfully suggests that the new term is part of the standard English lexicon by asking what is the French for Va Va Voom?

Comparison is a common phenomenon in our everyday life. It is human to make comparison and to choose the better at the same price. That is why the ad writers take it into account while composing the text for an advertising slogan. The comparison introduced in the slogan with the accent on the semantical center of the utterance will deliver the message "Our product is better", compare:

e.g. ***They make Cappuccino and Essspresso faster than you can make coffee***. - Philips

The slogan is in the foreground of the picture of the advertised kitchen utensils. The reader receives from the slogan an emotive message "It is fast, and it saves your time. If you are persuaded, you should buy."

A simile as a stylistic device which makes a comparison between two unlike elements having at least one quality or characteristic in common is used very often in English advertising, for example:

e.g. Breakfast without orange juice is **like a day without sunshine**. - ORANGE JUICE

In this advertisement, "breakfast without orange juice" is compared to "a day without sunshine", to stress the importance of the product advertised — orange juice. It is very vivid, and it impresses readers.

e.g. The airline that treats you **like a Maharajah** – AIR-INDIA

e.g . **As** fresh and flowery **as** the first blush of Spring - Courant

e.g. Because nobody understands a girl **like we do**. – SUPERBRA

e.g. Hard-**As-Nails - Sally Hansen**®

Hyperbole is the deliberate use of overstatement or exaggeration to achieve emphasis. Businessmen and manufacturers use the stylistic device to advertise their goods in such an attractive way as possible, so as to induce customers to buy their products, and thereby, increase sales. When they describe their products in advertisements, it is not enough for them to say they are simply "good", they must be "perfect, spectacular, out-of-this-world, superb, fantastic, etc.

e.g. Nobody cares for eyes more than Pearl!

Here "Pearl" is a glasses brand. It is obvious that the advertisement is exaggerated.

To make the copy more emotive for the reader the ad writer uses an oxymoron in the heading and the hyperbole as the part of a brand slogan, as follows:

e.g. ORANGE (the phone company):

The heading: **Pay monthly unlimited free calls** to MUM (MUM is the abbreviation of the phone service, Magic Numbers) (the oxymoron).

A *brand* slogan: ORANGE™ **the future's bright** (There is a case of the hyperbole for the emotional impact on the reader. At the bottom of the copy the reader reads "18 month minimum term contract. Terms apply." The contract is likely to be some benefit for this phone company.)

Another example of the hyperbole in a brand slogan:

e.g. **The world's local bank** – HSBC

e.g. **Thank Crunchie it's Friday** - Crunchie

e.g. **An ocean of styles** – CLIFF

e.g. **'Always Coca-Cola'** - Coca-Cola

An ***allusion*** as an indirect reference, by word or phrase, to a historical, literary, mythological, biblical fact or to a fact of everyday life made in the course of writing has certain important semantic peculiarities. The primary meaning of the word or phrase which is assumed to be known (i.e. allusion) serves as a vessel into which new meaning is inserted. So here there is also a kind of interplay between two meanings.

Here is the slogan in which an allusion is made to the hero named Romeo from Verona from the tragedy by W. Shakespeare the setting of which was in Italy. The allusion in this slogan is intensified by the definite article in front of the proper name, Romeo, that gives the cue for the concrete personality named Romeo, an Italian by origin.

e.g. Parmesan brings out **the Romeo** in him. – Galbani (Italian cheese).

e.g. **GO BEYOND** – LAND-ROVER (a brand slogan) This is a hint on the capacity of the trucks to overcome obstacles on the road and to move forward.)

To sum up, the choice of words in advertising is very cautious and skillful in order to make the information accessible to audience effectively. The aim of the advertiser is quite specific. He wishes to capture the attention of the members of a mass audience and by means of impressive words to persuade them to buy a product or behave in a particular way, such as going to Hawaii for all their holiday term. Both linguistic and psychological aspects are taken into consideration in the choice of words.

An advertising slogan is one of the essential parts of the printed advertisement which alongside with the brand name conveys an important message to the consumer.

The headline, if it is presented in the advertisement, is, as a rule, stylistically colored, but not obligatorily. As far as the slogan concerns, in most cases it is stylistically colored because it bears the semantical accent of the whole advertisement. The general purpose of any advertisement is to persuade to buy the advertised product or service. The ad writers know perfectly well their target readers, namely their age, income, style of living, preferences, and priorities, that is why they try to touch emotions of the people for whom his advertisement is addressed.

The reader should be satisfied with the supply of his desired products and services and should receive the emotional satisfaction because it is "the best", "most fashionable", "elegant" and so on and so forth. A close analysis of English and advertising texts shows that the detected feature of English advertising is, as follows: the extensive use of metaphoric language based on the interaction of dictionary and contextual meanings of a word, such as simile, metaphor, personification, allusion, rhetorical question, epithets, simile, and humor. These lexical expressive means and stylistical devices appear in advertising slogans, it being especially common. The use of various lexical expressive means and stylistical devices make the language of English advertising more accurate, striking, vivid and forceful.

LES NOMS PROPRES, ONT-ILS UNE VALEUR CONNOTATIVE?

Marina BELOUS

Catedra Traducere, Interpretare şi Lingvistică Aplicată

De-a lungul secolelor, substantivele proprii au constituit obiectul numeroaselor studii cu un caracter special. Dificultatea problemei discutate constă în faptul că numele propriu ocupă un loc aparte în sistemul mijloacelor lexicale, având o destinaţie specială faţă de apelativele obişnuite utilizate în procesul comunicării. Scopul studiului de faţă este determinarea existenţei **vs.** inexistenţei valorilor semantice în cadrul categoriei numelor proprii şi, mai mult decât atât, posibilitatea vehiculării de către ele a unui sens conotativ.

Dacă în cazul numelor comune există o unitate bilaterală între semnificat şi semnificant, în cazul numelor proprii aceasta este absentă. Faptul că, în mod normal, referentul unui nume propriu este unic, admite ideea funcţionării lui ca simplă etichetă ataşată obiectului, dând argumente pentru a considera că numele propriu poate avea referent, dar nu şi un sens. Însă utilizarea numelui propriu pare anormală în lipsa ipotezei că acesta „spune ceva" interlocutorului, deci sensul unui nume propriu poate fi considerat, în interiorul unei colectivităţi date, ca un ansamblu de cunoştinţe relative la purtătorul acestui nume (în unele cazuri, acest sens fiind internaţional), cunoştinţe dintre care, cel puţin, o parte aparţine oricăruia dintre membrii comunităţii. La capitolul dat, este important de menţionat faptul că fiecare dintre cei care posedă acest ansamblu de cunoştinţe atestă o atitudine şi o asociere proprie cu persoana care poartă numele concret şi deci, o conotaţie care apare la utilizarea unităţii onomastice respective. Unul din rezultatele studiului dat este constatarea că numele proprii îşi pot realiza valoarea semantică anume în regimul funcţionării cu valori conotative.

Les noms propres présentent une catégorie à part du lexique, en premier lieu, grâce à leur contenu sémantique car ils n'expriment pas l'idée d'une classe d'objets ou d'êtres. Deuxièmement, les noms propres ont un sens tout à fait différent par rapport à ceux communs, parce qu'ils représentent des personnes concrètes ou des objets très précisément individualisés. Malgré le fait que les noms propres n'expriment pas des qualités ayant une fonction dénominative, ces noms individualisent un objet dans une série d'objets homogènes. C'est l'information qui est présentée dans la majorité des grammaires. Les noms propres sont décrits comme une catégorie particulière dans la classe des noms communs, de même on insiste sur le fait que le nom propre soit dépourvu de sens. C'est un sujet bien intéressant et toujours discuté. Ainsi le statut des noms propres reste éminemment sujet à controverse ce qui autorise une étude de cette problématique au niveau de l'opposition entre les caractéristiques du nom propre et celles du nom commun, et notamment en ce qui consiste l'existence du sens des noms propres et surtout du sens connoté.

Les catégories *nom commun* **vs.** *nom propre* relèvent d'une distinction grammaticale évidente qui, pour la plupart d'entre nous, remonte aux premières années d'école, à une époque où, en commençant à lire avec un peu de précision, nous nous interrogions sur la signification des indices graphiques que sont les majuscules ; grâce à elles le nom propre se distinguait des autres mots. Mais le problème consiste dans le fait d'identifier les caractéristiques sémantiques et syntaxiques stables permettant de savoir quand il faut mettre ou non la majuscule à un mot, et quel sens a-t-il ?

La thèse qui vise le sens dénominatif des noms propres est ressortie de l'opposition des deux hypothèses sur le sujet. Il y a, d'un côté, ceux qui défendent l'idée d'un nom propre dépourvu de sens ; il y a, de l'autre, ceux qui lui assignent un sens comportant une ou des propriétés d'un référent porteur du nom. On aboutit à reconnaître un sens descriptif des noms propres: ils ont précisément pour sens des attributs ou propriétés du porteur du nom qui assurent le fonctionnement référentiel. Deux conceptions y sont à distinguer:

- une version *faible*, qui reconnaît pour les noms propres un sens qui ne comporte que quelques traits descriptifs du référent
- une version *forte,* qui leur assigne un sens identifiant constitué d'une description qui identifie le référent.

Les difficultés rencontrées par les adeptes des deux thèses sont bien connues. L'inconvénient majeur de la première est de faire des noms propres des signes «à une face», des signifiants sans signifié, la thèse descriptiviste se heurte principalement à l'obstacle que constitue le statut contingent des informations «déguisées»: il suffit d'imaginer par exemple, que *Romulus* n'a pas en fait tué *Remus* et n'a pas fondé *Rome*, pour s'apercevoir

que le sens attribué au nom propre Romulus par la version forte ne tient plus. Pour éviter les difficultés auxquelles mènent les deux thèses antagonistes on a proposé de faire du nom propre un prédicat de dénomination, qui consiste dans le phénomène de considérer valable la relation suivante: **nom propre = le x appelé N**, ce principe a comme avantage le maintien du sens au nom propre tout en évitant de recourir à la solution des descriptions identifiantes. La bipolarité signifiant –signifié est garantie au nom propre, sans qu'il soit obligé de gonfler son sens avec des propriétés contingentes difficilement maîtrisables. Mais l'idée de nom propre en tant que prédicat de dénomination a des défauts, dont l'un réside dans le fait que le N du prédicat de dénomination qui est un nom propre doit à son tour être considéré comme un tel prédicat .

La plupart des commentateurs signalent que les noms communs dénomment des concepts généraux ou catégories ou encore types, alors que les noms propres dénomment des particuliers. Mais ce qui n'a pas été mentionné en précisant le statut particulier des «choses» dénommées par les noms propres, c'est qu'il s'agit d'une véritable restriction sémantique, puisque le fait de reconnaître une expression comme un nom propre non seulement nous informe que le référent visé est ainsi dénommé, mais nous indique aussi qu'il s'agit d'un particulier. Au sens instructionnel de dénomination s'ajoute ainsi une partie descriptive: ce n'est pas n'importe quelle entité qu'un nom propre nous demande de prendre en considération. Si le sens restreint l'extension des référents à chercher, le fait de postuler que les noms propres dénomment des particuliers équivaut à postuler un sens ou du sens pour les noms propres.

Un pas supplémentaire dans ce domaine qui est mentionné par Kleiber en 1995, par Van Langendoc en 1999 et par Jonasson est la possibilité de postuler une contrainte supplémentaire pour le sens des noms propres: les noms propres ne s'appliquent pas à des particuliers, mais à des particuliers en tant que membres d'une catégorie conceptuelle. Autrement dit, ce ne sont pas **de x** que dénomment les noms propres, mais **des x** déjà classés dans une catégorie générale nominale. La formulation qui recourt à la variable individuelle de la logique pour marquer l'entité dénotée par un nom propre, si elle met l'accent sur le caractère de l'individu ou de particulier et de l'entité en question, détourne par contre d'un autre caractère de ce type d'entités, le fait qu'il ne s'agit pas d'une occurrence - occurrence ou, si l'on veut comme étant une occurrence de la catégorie individu ou particulier -, mais d'une occurrence reconnue comme étant d'une certaine catégorie ou concept général [8]. D'ici on peut affirmer que le rôle du nom propre est de distinguer certains des individus qui ont le même nom commun.

Quand on prend les particuliers dénotés par *Mars, Vénus, Saturne*, la situation est différente: la perception humaine fait qu'ils ne sont pas perçus de façon immédiatement univoque comme des entités uniques au sein des choses du monde, mais comme des entités partageant des propriétés en commun, c'est-à-dire comme faisant partie d'une catégorie supérieure. Cela fait que *Mars* est un nom propre, alors que terre, lune ou soleil ne le sont pas, le fait réside dans la différence de saisie ontologique hiérarchique.

Encore une piste de recherche concerne une restriction plus fine dans le cadre des particuliers : on a essayé de démontrer que toute entité particulière ne peut être dénommée par un nom propre, mais que ceux-ci conviennent essentiellement pour ce que l'on a coutume de nommer individu.

On observe que les noms propres d'individus concrets tels que *Paul, Paris* ou *Asie* ne peuvent renvoyer aux occurrences spatio-temporelles de telles entités. Quand on voit Paul marcher, ou acheter un vélo on perçoit un morceau spatio-temporel de Paul. C'est un emploi de fractionnement comme est par exemple l'expression: *Le Victor Hugo de la jeunesse n'est pas bien entendu le Victor Hugo de la vieillesse.* Du point de vue de la linguistique, le phénomène important est que ces instances spatio-temporelles ne peuvent être dénommées par un nom propre: pour y référer, ou pour les séparer de l'individu tout entier, il faut les construire avec des descriptions comportant le nom de l'individu. Les noms propres s'appliquent eux à l'individu qui rassemble de telles occurrences et permettent de faire abstraction des différences entre ces instances. Une chose est sure: les noms propres servent, comme les noms communs, à organiser la réalité perçue, à ranger ensemble des choses différentes, à catégoriser l'hétérogénéité de notre expérience. K. Jonasson mentionne que les noms propres nous permettent de désigner les particuliers et nous aident à structurer le monde et la réalité qui nous entoure. Il s'agit ainsi d'une catégorisation tout à fait particulière qu'opère le nom propre: «sa fonction cognitive principale de nommer, d'affirmer et de maintenir une individualité. Siblot mentionne que «le nom propre est un instrument de sanction d'une promotion d'individualité, sa fonction spécifique étant de réaliser une identification individualisante, foncièrement différente de l'individualisation catégorisante du nom commun, le nom propre établit une catégorie: celle de l'individu. On peut en tirer une conclusion sur le sens du nom

propre. Il semble que c'est dans le fait d'opérer une catégorisation individuante que se niche l'origine du caractère non descriptif ou du statut de désignateur rigide du nom propre. Le fait de devoir reconnaître à travers ces différentes manifestations un objet comme étant le même, malgré précisément la diversité descriptive de ces manifestations, aboutit logiquement au statut non descriptif ou rigide du désignateur qui opère une telle abstraction. Il reste évidemment la question de savoir ce qui est finalement retenu, quel est le critère d'identité de cette catégorisation individuante.

Nous proposons quelques arguments concernant le fonctionnement sémantique des noms propres à partir de quelques exemples:

1. *C'est elle qui a épousé ce Nevile Strange dont je t'ai parlé.* (Christie, «L'heure zéro»)
2. *Les globules blancs sont son Albertine.* (Libération 23/ 02/ 1991)

S'il suffit, pour comprendre le premier exemple, de savoir que *Nevile Strange* désigne un X qui s'appelle *Nevile Strange*, mais on ne comprend rien dans la seconde si l'on ne connaît pas le personnage de Proust. On peut attribuer l'interprétation de la première proposition à ce qu'on appelle le sens des noms propres, et dans le second cas à ce qu'on appelle le contenu des noms propres. Il y a des thèses qui attribuent ces termes tant aux noms communs qu'à ceux propres, mais on va utiliser plutôt le terme sens pour une propriété qui caractérise le nom propre en tant qu'unité de la langue, et qui est dans nombre des cas celui de dénomination, et dont le contenu est constitué par les propriétés qui caractérisent le nom propre en fonction du lien établi avec son référent initial: cette relation a pour conséquence le fait que certaines propriétés du référent initial peuvent intervenir dans l'interprétation des noms propres, et qui interviennent dans l'interprétation de certains énoncés contenant ce nom. On peut considérer que cette notion rejoint l'idée de J. Mill selon laquelle le nom propre évoque ce que l'interlocuteur sait déjà à propos de son référent. Mais il s'agit de préciser la nature de ces masses d'information, et de la manière dont elles interviennent dans l'interprétation des noms propres.

Suite à l'étude réalisée on peut dire qu'après avoir été longtemps négligé, le nom propre fait de plus en plus l'objet d'études. Il faut dire que les noms propres sont employés plus souvent le dernier temps pour évoquer des informations qui sont dans le non dit, ou pour faire des allusions. Dans notre république ce fait a été déterminé par la possibilité de la démocratie «fraîche» qui s'est développée le dernier temps tant dans les journaux qu'à la télévision. Un autre domaine où on atteste une abondance d'emplois des noms propres à valeur connotative est la politique, surtout dans les périodes des campagnes électorales: la critique des rivaux reste sous-entendue mais est comprise par le destinataire.

Bibliographie à consulter:

1. Catford C.J. Théorie linguistique de la traduction. - London: Oxford University Press, 1965.
2. Charaudeau P. Grammaire du sens et de l'expression. - Paris: Hachette, 1992.
3. Conard B. Sur la référence des noms propres, 1995.
4. Gary Prieur M.N. Grammaire du nom propre. - Paris: Presses universitaires de France, 1994.
5. Jonasson K. Sens dénotatif et sens connotatif des noms propres modifiés. - Paris: Editions Duculot, 1990.
6. Mill J. Le système de la logique. - Londres: Oxford University Press, 1949.
7. Michèle Noailly. Nom propre et nomination. Ed. Actes du Colloque de Brest, 21-24 avril 1994, p.147-160.
8. Détrie C., Siblot P., Verine E. Termes et concepts pour l'analyse du discours. Une approche praxématique. - Paris: Éditions Champion, 2001.

Prezentat la 19.04.2007

DIE PROBLEMATIK UND DIE PRINZIPIEN EINES KOMMUNIKATIV ORIENTIERTES GRAMMATIKUNTERRICHTS

Liliana BACAL, Valentina SPEIAN
Catedra Filologie Germană

Studierea unei limbi străine presupune nu doar asimilarea unui bagaj de cuvinte, ci şi însuşirea unor reguli concrete de utilizare a formelor gramaticale. Prezentarea şi predarea materialului gramatical este însă, uneori, prea voluminoasă şi problematică. Profesorul este nevoit să aleagă din sistemul gramatical al limbii acele structuri şi fenomene care ar asigura formarea competențelor generale. Or, la momentul actual, când obiectivul central al lecției de limbă străină este centrat pe dezvoltarea aptitudinilor de comunicare, iar studierea unei limbi străine este mai mult un proces creativ, gramatica şi exprimarea corectă din punct de vedere gramatical au fost vizibil neglijate. Procesul de predare al regularităților gramaticale a evoluat şi implică utilizarea noilor mijloace tehnice, tehnologii şi strategii didactice. Noua orientare pragmatică în învățarea unei limbi străine, unde scopul principal al lecției este formarea competențelor de comunicare orală în diferite domenii, cere structurarea unor principii bine determinate în predarea unităților gramaticale, care ar contribui la o mai bună însuşire a regularităților unei limbi străine.

Die Grammatik einer Sprache ist ein unermäßliches linguistisches Analysen- und Beschreibungsinstrument der Formen und Gesetzmäßigkeiten einer Sprache. Sprachwissenschaftlich betrachtet, sind aber die Grammatikdarstellungen meist umfassend und enthalten zu viele Informationen. Der Lehrer sieht sich häufig gezwungen, diese Darstellung zu vereinfachen oder durch eigene zu ersetzen. Es wird immer nötig, aus der Gesamtheit des grammatischen Stoffes einen begrenzten Ausschnitt auszuwählen, der vermittelt werden soll. G. Heyd bezeichnet diesen begrenzten Grammatikstoff „grammatisches Minimum" [1] und wird es aus der linguistischen Grammatik aufgrund der sprachpraktischen Anwendungsmöglichkeiten auswählen.

Fremdsprachenlernen besteht also nicht nur aus Wortschatzelemente, aber auch aus grammatischen Formen und Gesetzmäßigkeiten die den kommunikativen Prozess fördern. Leider sind die grammatischen Einheiten beim Erlernen und Erwerben einer Fremdspache nicht problemlos. Die Studenten eignen die Beschreibungen und Regeln der Grammatik einfach gut an, aber finden doch große Schwierigkeiten beim Anwenden und Formulierung eigener Äußerungen. Dazu trägt auch der Lehrer eine große Rolle, weil der Unterricht nicht nur ein Darstellungs- und Vermittlungsprozess der Kenntnisse und Fertigkeiten ist, er berücksichtigt dabei solche metodischen Verfahren, die die Studenten zu reflexiven und kommunikativen Reproduktion- und Denkoperationen ermuntern. Im Hinblick auf diese Zielsetzung formuliert der Lehrer metodische Prinzipien, die bei der Grammatikvermittlung zu berücksichtigen sind.

In der Fremdsprachendidaktik gibt es keine einheitliche Theorie des Unterrichts, deshalb kann man über stabile Prinzipien des Grammatikunterrichts nicht sprechen. Aufgrund der verwendeten Unterrichtsmethoden sehen die Didaktiker verschiedene Prinzipien im Zentrum des Lernprozesses. Hermann Funk untersucht den kommunikativen Ansatz im Grammatikunterricht und sieht fünf Prinzipien für die Vermittlung grammatischer Einheiten festzuhalten. Das erste Prinzip ist *„die Grammatik nicht nur als Zweck zur Sprachproduktion, sondern als Werkzeug für sprachliches Handeln darzustellen"*. Die grammatischen Strukturen werden nicht einfach ohne Begründung eingeführt und geübt. Man zeigt nicht nur, wie man eine Struktur bildet, sondern auch, wozu man die gelernte Struktur besonders oft verwendet wird. Die Grammatik ist dieserweise nicht nur Selbstzweck, sie wird als Werkzeug betrachtet, mit dem man etwas tut, etwas spricht. Die grammatischen Formen werden zur Struktur oder Einleitung einer sprachlichen Intention benutzt. Für die Verwirklichung einer Intention bietet die Grammatik viele verschiedene Möglichkeiten und es gibt keine klare Zuordnung zwischen Intention und verwendeten Grammatikstrukturen. Die Beschreibung von Intentionen ist trotzdem für den Fremdsprachenunterricht nützlich. Hermann Funk betrachtet zwei Funktionen dieses Nutzens: „zum einen wissen Lerner, wenn sie auch auf die Intention von Äußerungen hingewiesen werden, immer gleich, zu welchem Zweck sie eine Grammatikstruktur verwenden können. Zum anderen bekommen sie im Lehrbuch immer gleich gezeigt, dass es meistens leichtere und kompliziertere Varianten gibt, etwas auszudrücken" [2].

 ISSN 1857-209X

Köller verbindet diese Prinzipien in einem einzigen funktionalen Prinzip und betrachtet das *funktionale* Prinzip für den Grammatikunterricht auf zwei verschiedenen Ebenen. Zum einen stellt er in den Mittelpunkt des Interesses den Werkzeugcharakter der Sprache und fragt nach den instruktiven und kognitiven Funktionen grammatischer Formen. Zum anderen untersucht er die Einbettung des Grammatikunterrichts in dem ganzen Unterrichtsprozess. Man untersucht die grammatischen Phänomene nicht im Rahmen isolierter Beispielsätze, sondern im Rahmen von Äußerungssituationen oder Situationszusammenhängen, die für Schüler überschaubar sind.

Eine große Rolle trägt die Motivation der Schüler sich reflexiv un metakommunikativ mit grammatischen Phänomene in Texten zu beschäftigen. Die Grammatik soll die Schüler zur eigener Sprachproduktion im Unterricht anregen. Köller Wilhelm nennt dieses Prinzip, Prinzip der *operativen Produktivität*, und betrachtet das produktive Denken als Gegenstand des Fremdsprachenunterrichts [3]. Dieses Prinzip stellt die kognitive Kompetenz der Schüler auf. „Sie sollen in der Fähigkeit zum analytischen Denken gefördert werden" [4].

Produktives Denken lässt sich am besten über Operationen an der Sprache, wie Umformungen, Streichungen, Erstezungen auslösen. Solche operative Verfahren sind im Grammatikunterricht insbesondere für solche Schüler wichtig, die sich jeden Denkschritt konkret und anschaulich repräsentieren müssen und Schwierigkeiten haben sich abstraktiv auszudrücken. Um eine operative Produktivität im Grammatikunterricht anzuregen, sollen die Grammatikabschnitte auf einen bestimmten Kontext bezogen sein. Sonst konzentrieren sich die Lerner auf die grammatische Form und passen auf den Inhalt des Satzes nicht auf.

Bei der Verwirklichung dieses Prinzips berücksichtigt man die Teilnahme der Lerner am Lernprozess. Oft müssen die Studenten die Textfiguren „spielen", dabei geben sie nur die Ausdrücke der Textfiguren wieder. Deshalb schließt Hermann Funk das Prinzip der *Selbstäußerung* im kommunikativen Grammatikunterricht ein: „die Studenten müssen in einem sinnvollen Kontext als sie selbst sprechen und handeln, und nicht als Lehrwerkfiguren" [5]. Sie können bei grammatischen Übungen nicht nur grammatische Regeln ausüben, aber oft sich selbst äußern, was zum produktiven Denken fördert.

Es ist auch hier zu berücksichtigen, dass bestimmte Grammatikstrukturen ein „kommunikatives Potenzial" tragen. Unter dem Begriff des kommunikativen Potentials, meint Wilfried Krenn, inwiefern „sprachliches Handeln durch die Beherrschung einer bestimmten Struktur positiv beeinflußt wird" [6]. Die Beherrschung grammatischer Einheiten in sprachlicher Strukturen (zum Beispiel, die Wiedergabe der Modalverben im Kontext) wird für das produktive Sprechen wichtiger als für rezeptive Fähigkeiten (zum Beispiel, die Beherrschung der Adjektivdeklination).

In den letzen Jahren ändert sich der Grammatikunterricht mehr zu einem kommunikativen Deutschunterricht und fordert sogar eine strenge Einsprachigkeit. Trotzdem kann man das Prinzip der *Berücksichtigung der Muttersprache* nicht beseitigt werden: „der Fremdsprachenunterricht wird auf der Basis der Muttersprache aufgebaut, weil die Grammatikerklärungen zum Vergleich mit der Muttersprache aufgefordert werden" [7].

Die Verwendung der Muttersprache im Grammatikunterricht hat linguistische und ökonomische Gründe. Die muttersprachlichen Erklärungen gehen schneller als die fremdsprachlichen. Dazu treten vor allem die pädagogischen Gründe auf, denn kommunikativer Unterricht heißt, den Unterricht an den Erfahrungen, Interessen und Bedürfnissen der Lerner zu orientieren und diese Erfahrungen sind in der Muttersprache gemacht und mit ihr verbunden. Das gilt auch für grammatische Kenntnisse und Erfahrungen aus dem Muttersprachenunterricht. Von der Muttersprache hängt ab, inwiefern eine sprachliche Regularität für Studenten schwierig oder einfach ist. Schwierigkeiten treten vor allem dort auf, wo sich die Systeme der Mutter- und Fremdsprache voneinander unterscheiden. Aus dieser Perspektive muss die Beschreibung grammatischer Phänomene in Form kontrastiver Analysen Hinweise auf diese Unterschiede geben. Dort, wo die Muttersprache sich von der Zielsprache unterscheidet, muss Unterricht eingreifen, indem die grammatischen Phänomene thematisiert und intensiv geübt werden.

Die Verwendung der Muttersprache im Grammatikunterricht hat aber Vorteile und Nachteile. Einerseits gehen die muttersprachlichen Erklärungen schneller und sind besser verstanden, andererseits schaffen sie Missverständnissen in Kommunikationssituationen durch ungewöhnliche Gebrauchsweisen. Die Schüler haben ein vorbewußtes Wissen von den grammatischen Ordnungsformen ihrer Muttersprache und diese auch praktisch beherrschen, deshalb können sie fremdsprachliche diskutierbare Phänomene erstens nicht begegnen. Im Hinblick auf diese Zielsetzung berücksichtigt Köller das Prinzip der Verfremdung sprachlicher Kenntnisse:

„die Kunst der Verfremdung besteht darin, die bisherigen Kenntnisse über ein Phänomen so zu problematisieren, dass sie nicht falsch, aber als unbefriedigend und vorläufig empfunden werden" [8]. Solche metodischen Verfahren sind didaktisch fruchtbar, weil sie dazu anregen, in Lernprozessen ein neues Gleichgewicht zwischen Mutter- und Fremdsprache wiederherzustellen. Das Gleichgewicht verschenkt die Möglichkeit die Phänomene durch bewußte Sprachvergleiche rationeller zu lernen und Fehler zu vermeiden.

Die didaktischen Prinzipien berufen sich nur auf relevante Punkte des Lernprozesses, wann die Mutter- und Zielsprache benutzt wird, wie die Grammatik dargestellt ist oder wo die Teilnahme der Studenten auftreten kann. Die Grammatikarbeit im Deutschunterricht ist vor allem eine Beschreibung der wichtigsten Regularitäten des Deutschen unter fremdsprachendidaktischer Perspektive. Dabei gibt die Fremdsprachendidaktik orientierte Hinweise wie die Regularitäten dargestellt werden müssen. Paul Portmann-Tselikas berücksichtigt bei der Grammatikvermittlung das Prinzip von *Geltungsbereich, Ambivalenz un Häufigkeit* der Regularitäten, indem die Linguistik als unmittelbare Bezugsdisziplin der Fremdsprachendidaktik gefordert wird [9].

Der Grammatikunterricht muss Hinweise darauf geben, für welche Bereiche der Sprachverwendung eine Regel Gültigkeit hat. Die Zahl von Regularitäten mit begrenztem Gültigkeitsbereich ist größer als diese mit sehr weitem Geltungsbereich. Unterrichtsverfahren, die auf die Vermittlung dieser Regularitäten abzielen, müssen sich von Unterrichtsverfahren unterscheiden, bei denen die Vermittlung von Regularitäten mit weitem Geltungsbereich im Vordergrund stehen. In einem kommunikativ orientierten Unterricht müssen die Übungs- und Transferphasen für Regularitäten mit begrenzter Gültigkeit bewusst geplant und in Texten gut bearbeitet werden.

Die Praxis, Regularitäten mit begrenztem Gültigkeitsbereich als Ausnahmen von der Regel darzustellen, führt in vielen Fällen zu einer Marginalisierung und Vernachlässigung grammatischer Phänomene im Unterricht. Oft haben die Ausnahmen größere Relevanz als die Regeln selbst. Deshalb schließt das Prinzip der Gültigkeit ein Gleichgewicht der Regularitäten ein, so dass alle grammatischen Phänomene ausreichend begründet erscheinen.

Ein zusätzliches Vermittlungsproblem stellt die Ambivalenz von grammatikalischen Phänomene dar. So kann im Deutschen der bestimmte Artikel „der", sowohl Nominativ maskulinum, als auch dativ femininum, Genitiv femininum und Genitiv Plural, anzeigen. Dies müsste bei der Darstellung von Grammatik und beim Formulierung von Regeln berücksichtigt werden. Eine systematische Beschreibung dieser Ambivalenz aus didaktischer Perspektive ist dafür eine wichtige Voraussetzung.

Neben dem Geltungsbereich ist auch die Häufigkeit bestimmter Regularitäten und Situationen, in denen diese Regularitäten auftreten können, festzustellen (zum Beispiel, das Perfekt ist in der Alltagssprache weit häufiger anzutreffen, als der Konjunktiv I). Aus der Analyse des Geltungsbereiches einer Regularität und ihrer Häufigkeit ließen sich Rückschlüsse auf ihre Relevanz für den Fremdsprachenunterricht ableiten, sowohl der Frage, ob diese Regularität überhaupt unterrichtet werden soll, als auch welche Verfahren dafür am ehesten geeignet erscheinen.

Diese Prinzipien für die methodische Umsetzung der Grammatikarbeit sind naturgemäß nicht als Rezepte für Unterrichsstunden, sondern nur als Vorbild für die methodische Phantasie des Lehrers. Durch eine stärkere Einbindung dieser Prinzipien in die kommunikativen Unterrichtsphasen und eine stärkere Orientierung an den eigenen Fähigkeiten der Lernenden kann der Grammatikunterricht viel von seinem Schrecken verlieren.

Literatur:

1. Heyd Gertraude. Deutsch lehren. - Frankfurt am Main, 1991, S.164.
2. Funk Hermann, Koenig Michael. Grammatik lehren und lernen. - München, 1991, S.52-53.
3. Köller Wilchelm. Funktionaler Grammatikunterricht. - Baltmannsweiler, 1996, S.29.
4. Lange Günther, Neumann Karl. Taschenbuch des Deutschunterrichts. - Baltmannsweiler, 1998, S.235.
5. Funk Hermann, Koenig Michael. Grammatik lehren und lernen. - München, 1991, S.53.
6. Krenn Wilfried. Alles ist Grammatik. - Innsbruck, 2001, S.80.
7. Funk Hermann, Koenig Michael. Grammatik lehren und lernen. - München, 1991, S.54.
8. Köller Wilchelm. Funktionaler Grammatikunterricht. - Baltmannsweiler, 1996, S.29.
9. Portmann-Tselikas Paul, Scmölzer-Einbinger Sabine. Grammatik und Sprachaufmerksamkeit. - Innsbruck, 2001, S.77.

Prezentat la 31.03.2008

LINGUISTIC PHENOMENA OF POLYSEMY, SYNONYMY, HOMONYMY, REDUNDANCY AND TRANSPOSITION OF VERBAL CATEGORIAL AND GRAMMATICAL FORMS

Dumitru MELENCIUC

Catedra Filologie Engleză

În articolul dat se analizează unele cazuri de fenomene lingvistice ca polisemia, omonimia, antonimia, redundanţa şi transpoziţia formelor gramaticale şi categoriale ale verbelor în limbile engleză şi română. Sunt folosite exemple ocazionale şi din alte limbi înrudite ca spaniola, italiana şi portugheza. Se propune de a revedea, într-o anumită măsură, unele forme gramaticale în limbile engleză şi română din cadrul categoriilor de mod, anterioritate şi aspect.

Grammatical and categorical forms can be polysemantic, synonymous, homonymous and even antonymous. The categories of mood in modern Romanian and English could be reinterpreted, because their present classifications are somewhat confusing. In the case of Romanian prezumtivul we have almost a complete transposition of future continuous and future perfect (both forms are extremely rarely used to express future actions in the indicative) into a relatively new mood "prezumtivul". Thus for example: *1) Vei fi din oraş! You should come from the city! Probably you come from the city! 2) Vei fi venit cu trenul. You must have come by train. I suppose you have come by train. 3) Ar fi fiind asta dorinţa prinţesei? Could this be the wish (desire) of the princess?* Partially transposed are the forms of simple future, conjunctive continuous and non-continuous, conditional, optative continuous and non-continuous forms [6, p.85-91]. In case of the Romanian conjunctive the criterion in singling it out, as a separate mood, serves the verbal form with the particle "să". A multitude of contextual sub-meanings demonstrate that this grammatical form is polyfunctional and can be used in the meanings of the English indicative, subjunctive 1, subjunctive II, suppositional, infinitive in both perfect and non-perfect forms. Subjunctive I (Old Subjunctive) in the first and second meanings usually corresponds to forms of concjunctivul in Romanian***:*** *Long live democracy! Să traiască democraţia! I insist that he come. Eu insist ca el să vină. It is necessary that he be (come) here in time. E necesar ca el să fie (vină) aici la timp.* Subjuctive I in the second meaning has a stylistic synonym – Suppositional mood: *I insist that everybody should come in time! Insist ca toţi să vină la timp! It is necessary that he should be (come) here in time. E necesar ca el să fie (vină) aici la timp.* In both cases the use of the corresponding categorical forms is lexically conditioned by modal words accompanying the verbs. Thus, we can speak here of lexical-grammatical categorial meanings of mood. Subjunctive II has three synonymous equivalents in Romanian: *If I had had time yesterday I should have come to help you yesterday. Să fi avut (=dacă aş fi avut/dacă aveam) timp ieri aş fi venit (veneam) să te ajut ieri.* Thus, there are three forms in Romanian corresponding to the English Subjunctive II or Optative Mood: optativul, conjunctivul and imperfectul modal, which in this case are perfect synonyms. In the main clause the Conditional mood corresponds in the confronted language to Condiţionalul and imperfectul modal [2, p.92-100]. Here we should also mention the fact that in some grammar books the Romanian Condiţionalul and Optative are considered to form one categorical form of mood, probably because their forms coincide. In reality here we have two different homonymous categorical forms with their specific meanings.

Conjunctivul regularly substitutes the infinitive in the Romanian colloquial language: *They promised to take him home. Ei au promis să-l ducă acasă. He must have come in time. El trebuie sâ fi venit la timp. Even a child could understand, Şi un copil putea să înţeleagă. To believe me capable of something like that! Să mă creadă capabil de aşa ceva!* An interesting phenomenon has been observed in this case. During the last 18 years most people improved their native literary language and now we can observe the infinitive being used more often, to a certain extent, replacing conjunctivul not only in the literary publications, official speeches, but also in everyday activity conversations. Conjunctivul is used to express the future tense in colloquial speech: *What shall I do? Ce să fac? He will come in time. El are să vină la timp*. In the second example we have a future form used in colloquial speech, synonymous to "El va veni la timp", corresponding to the literary style. Conjunctivul is also used to express lexical and grammatical supposition, necessity, order,

command, insistence: *Might he have been here? Să fi fost el aici?; He might have been there. El ar fi putut să fi fost acolo. Have I lost it on my way home? Să-l fi pierdut în drum spre casă? I insist (order) that he should be present. Eu insist (ordon) ca el să fie prezent. It is necessary that he should be here. E necesar ca el să fie aici.* Conjunctivul can also be used to express the imperative and present indefinite indicative forms*: Leave the town immediately! Să pleci (pleacă) din oraş imediat! Don't you worry, mother! Să nu te neliniş-teşti, mamă! Do not doubt! Să nu te îndoieşti! Let's sit and talk. Să şedem şi să vorbim.* **There is no doubt that conjunctivul should not be considered to be a grammatical form expressing one categorial mood form. It is just a grammatical form used to express quite a number of categorial forms.**

Most surprising is the fact we have mentioned above, that *condiționalul* and *optativul* can be expressed in Romanian by several synonymous grammatical forms, which are **polyfunctional** and formally belong to different moods: *If I had had time I (should) would have come to help you yesterday – Dacă aveam timp, veneam să te ajut ieri;* (imperfectui modal in both cases); *Dacă aş fi avut timp, aş fi venit să te ajut ieri;* (optative, conditional); *Să fi avut timp, aş fi venit (or veneam) să te ajut ieri* (conjunctivul in the secondary clause). ***"Had had time"*** here expresses an anterior unreal action in the future, past and to a present moment, and in most cases is homonymous to a similar form in the indicative mood, used to express anteriority in the past and future in the past (in clauses of time and condition) [6, p.92-100]. Past conditional (perfect form) has **several homonymous forms**: suppositional mood (in the first person), future perfect in the past indicative mood, the modals "should" and "would" plus perfect infinitive. Thus, for example: *He would have come, but he had no time; I should have read the book but I could not find it; I should have come earlier; He promised that he would have come before the beginning of the meeting.*

The use of subjunctive II and conditional mood to express anteriority. Analyzing the perfect forms of the oblique mood forms we find out that in some cases they do not really express an anterior action. Thus, if we take the example: *He said he would have come earlier yesterday if he had known; El a spus că ar fi venit (venea) mai devreme ieri, dacă ar fi ştiut (să fi ştiut, dacă ştia).* In order to check this we transform the example into the indicative mood changing the category of affirmation/negation; *He did not come yesterday because he did not know.* Here we have an action in the past not connected with the present moment. As soon as the action is related to the present moment it acquires an anteriority meaning: *If she had worked hard at her lessons this month she would have no problems at the exam. Dacă ea ar fi lucrat (lucra, să fi lucrat) la lecții pe parcursul lunii acestea n-ar avea probleme la examen.* The perfect form in the secondary clause expresses an anterior action to the present moment and corresponds to a present perfect form in the indicative mood: *She has not worked hard at her lessons this month and now she has problems at the exams.* In case of actions corresponding to future perfect, past perfect the oblique moods forms express an anteriority meaning. The past perfect form in the indicative mood is already polysemantic as it is used to express an anterior action to another action or moment on the axis of time, and it also can express an anterior action in the future from a moment in the past in clauses of time and condition. In the oblique mood forms the past perfect form can express anteriority to moments in the past, present and future, including the future in the past. It becomes homonymous in the case when it expresses and action in the past not connected with the present moment and not anterior to any moment or action in a given context.

The forms of **prezumtiv** in Romanian represent an interesting case like that of conjunctivul. At a closer inspection we discover that by the forms of present prezumtiv Continuous forms are practically used, forms which were actively used in the indicative mood in earlier Romanian. Some examples taken from the History of Moldovan Grammar, published by prof. V.Marin (Chisinau, 1970), quoting sources of XVII-XIX centuries [5] could prove the fact that in reality we have various categorial forms of mood in the continuous aspect. Here are some examples in the indicative continuous forms: ***Era ca oile rătăcindu; Au fost avându*** *prieteşug mare cu Pătru Vodă* [5, p.36,123]; *Ştefan Vodă… Tocmai când părerea de rău îl ajunsese...* ***erau trecând*** *printr-o pădure mare şi deasă.;* ***Au fost dormind*** *la bisearica lui svetin Benedict* [5, p.83]; *Şi* ***era mergându şi apropiindu-mă*** *către Damascu, întru ameadză...* [5, p.90]; *...martorului tău însumi* ***era stăndu****...*[1, p.91]. Analyzing these examples we have no hesitation in stating the fact that the constructions of the auxiliary verb **a fi + gerunziul** express the grammatical continuous aspect meaning like in English, Spanish, Portuguese and Italian. The durative action here produces a stronger metasemiotic effect on the reader or listener than the imperfect. In Modern Romanian extended or periphrastic forms are used only in the oblique moods in colloquial speech***:*** *– Unde-i Petru? – Va (o) fi lucrând în livadă. –- Să fie el lucrând în livadă? De ar fi el*

lucrând în livadă! [6, p.112]. Metasemiotic transposition is found in both English and Romanian. Thus, the category of aspect can be metasemiotically used not in its usual way, but in a way that will provide additional overtones: expressive, evaluative, emotional, modal, etc. For example: *"He is leaving tomorrow". "Are you coming on Sunday?"* In these two forms the aspectual and tense categorial meanings are used to express a stylistic connotation, the future action being expressed purely lexically (tomorrow, on Sunday). In Romance languages aspectual meanings are most often expressed by the perfective and imperfective opposition. But for metasemiotic purposes, for categorial intensification, most often they use durative forms. The continuous forms and various constructions in Romanian, Spanish, Italian and Portuguese are subservient to the lexical and lexical-grammatical aspectual means and are usually used in emotional speech for expressivity and emphasis in an action developing in time, intensified by the interaction with lexical and prosodic means. Thus, in the **Spanish** expressive discourse the continuous forms are often preferred: *Estoy hablando . Juan está comiendo. María está escribiendo una carta. Los pasajeros estarán llegando a su destino. Ayer estuve repasando la gramática. Las gotas de agua estaban cayendo pausadamente. Hemos estado nadando tres horas. Mañana estaré trabajando todo el día en la biblioteca* [2]. Identical constructions exist in **Italian**: *Marcovaldo stava portando a spasso la famiglia. Pietro sta leggendo un libro* [4]. The continuous forms are usually accompanied by lexical supporters or intensifiers like "*todo el dia* the whole day through, *toată ziua"* and interacting with the lexical durative meanings of the verbs. In Romanian these examples are usually rendered by means of imperfectul, constructions with gerunziu or contextual and lexical durative means. The **Portuguese** construction **estar + gerundio** is also the equivalent of the English continuous form: *Eu estou estudando na Universidade. Ele estava lendo quando ela me chamou. Amanha estaremos preparando toda a documentacao* [3]. In Spanish, Italian and Portuguese there exist several constructions with gerundio expressing aspectual duration. Thus, the Portuguese construction ficar + gerundio expresses a progressive action and is translated into English by means of continuous aspect forms: *Fico olhando para o retrato.* The construction **andar a** + infinitive: *A Teresa anda falando da mudanca de casa* [3]. What is important to mention is the fact that in Portugal the construction **estar** + gerundio can be substituted by the construction **estar a +** infinitive preserving the durative meaning: *O Pedro esta a ler o novo livro.* The same happens with the construction **ficar + gerundio,** where gerundio is substituted by the infinitive: *Fico a estudar 3 horas*. The construction **continuar (seguir, prosseguir)** + gerundio express a continuous action as well: *Ele continua lendo o jornal*. The construction **continuar a** + infinitive practically expresses the same type of continuous action: *Ele continua a ler o jornal***.** [3] Exactly the same we have in English: *He continues reading the journal* can be easily changed into *He continues to read***.** The construction with the non-continuous infinitive has a weaker aspectual grammatical meaning, the lexical durative meaning of "continue" taking over the categorial function.

The imperfect forms may be also used stylistically in case suprasyntactic metasemiotic means are used. The continuous/non-continuous binary opposition in English, Spanish, Portuguese, Italian (and partially in Romanian) are in a process of transposition from a pure grammatical aspectual category into a stylistic one. In English this grammatical opposition is well represented in all the functional styles of the language and is regularly used for stylistic purposes in emotionally coloured expressive and emphatic speech.

The categorial forms of present tense continuous or non-continuous aspect could also serve as an example of metasemiotic transposition. In some text books we usually find an explanation that the present tense can be used to express past and future actions. What we really have is a metasemiotic use of present tense forms to describe a past or future action, for certain emotional-expressive or evaluative purposes, to express vivacity and dynamism of an action, as if deployed in the speaker's mind or in front of his eyes. In this case the categorial forms of past and future are expressed purely lexically or contextually. Thus, for example: *Yesterday I was reading in the lounge. Suddenly Ann comes in, sits on the sofa and starts to cry. Next week I am leaving (leave) for Paris.* The verbs expressing mental perception and feeling can be metasemiotically used in the continuous aspect; the same is true in the case of the usage of progressive forms with adverbs like *always, often, seldom, generally, constantly, permanently, etc.* Another case of metasemiotic transposition can serve the use of conditional mood forms to express: additionally to its main meaning of an unreal action the fulfillment of which depends on an unreal condition, this categorial is regularly used to express an action, which is not contrary to reality and expresses politeness, interest, etc. For example**:** *I should eat an apple if I had any. Aş mânca un măr, dacă aş avea.* (unreal condition)*; Look! You have apples! I should like to eat one! Priveşte! Aveţi mere! Eu aş mânca unul!* (indirect polite request); *Could I help You? Could you help me? Aş putea să vă ajut?* (polite offer of help) *Aţi putea să mă ajutaţi?* (polite request).

One more interesting phenomenon is the gradual transition of some grammatical categories into lexical-grammatical or purely lexical ones. The category of gender in English and the category of anteriority (taxis) in Russian can serve as an example of a complete transition. Taxis in English, Romanian and other European languages are in the process of a similar transition. Perfect forms in modern English and Romanian are variously interpreted, as expressing anteriority, a complete action, a result, as a tense form, time relation. But lately more and more linguists consider anteriority to be the main categorlal meaning of finite and non-finite perfect forms (E.Benveniste, A.Smirnitsky, R.Allen, H.Palmer, etc.). Thus, according to Smirnitsky, "perfectivity" is the realization of a certain process before a certain moment or action in the movement of time, while the meaning of the past is merely the realization of the process before the moment of speaking [6, p.145-161]. This difference is most clearly observed when we compare the perfect future with the usual past indefinite, as in the examples: *He will have finished reading the book by 10 o'clock. El va fi terminat (va tormina) de citit cartea pe la ora zece* and *He finished to read the book. El a terminat de citit cartea.* The meaning of past is clearly expressed in both cases, but in the former the past is referred to a certain moment, which is conceived with respect to future, while with past indefinite it is simply the relationship between the action and the moment of speaking. Thus, anteriority or perfectivity is the meaning of an action, which precedes another action or moment on the time axis. The category of anteriority historically appeared in the result of transposition, when it was necessary to intensify the existing lexical and contextual means by grammatical ones. Now we have a reverse process but on a different level. At the moment the means of expressing future anteriority in both languages slightly differ. English has preserved the Latin system of expressing future actions as seen from a moment in the past. In Romanian it is very rarely used. Now let's take some examples: 1. Future from the present moment***:*** *I shall have read the text by six o'clock (by the time you come home. Eu voi fi citit textui către ora şase (pâna când te vei întoarce acasă)***.** In both languages future anteriority is expressed here both grammatically and lexically. The usual tendency in a language is to **simplify redundant forms**. Thus, the examples, given above, are naturally simplified in both languages, and anteriority can be expressed only lexically or contextually: *I shall (will) finish reading the text by six o'clock (by the time you come home). Eu voi termina de citit textui către ora şase (până când te vei întoarce acasă).* Present perfect is used to express future anteriority in clauses of time and condition (substituting future perfect), while perfectul compus in Romanian can be used to express future anteriority only in case of stylistic (metasemiotic) transposition. Past perfect is used in clauses of time and condition to express future anteriority from a moment in the past. In past perfect the category of taxis is not as clearly manifested as in future perfect. But here, too, although past indefinite (or simple past) and past perfect are both past tense forms, the difference between them is very clearly expressed. The past tense of the perfect form, although refers to the past, differs clearly enough from past indefinite in having a second and different meaning of past anteriority. In the American spoken English there is a tendency of rapprochment of present perfect in the second meaning and past indefinite and the former is often substituted by the latter*:* ***Did you ever go to Paris? Did he arrive yet? He never read this book.*** In the British Standard English present perfect continues to differ regularly from past indefinite in all the meanings. We would like to draw your attention to the fact that it is not enough to state the existence of the category of anteriority or any other categorial system in English and Romanian. Language is permanently changing and all abstract linguistic systems should be checked in practice (texts, speech), otherwise we could find ourselves "abusing grammar". Confrontation of metalanguistic systems and grammatical forms disclosed phenomena of polysemy, homonymy and synonymy. Categorial transposition (stylistic and modal, etc.) is found in both languages. There is a tendency of regulation and simplification of categorial and redundant grammatical forms. Thus, grammatical anteriority can be regarded as a pedanticism, for in situations of ordinary everyday speech it is very easy to do without it, and express the same categorial meaning lexically or contextually. There is a clear-cut tendency of transition of some grammatical categories to lexico-grammatical or lexical categorial means of expression.

References:

1. Великопольская Н., Родригес Данилевская Е. Испанский язык. - Москва, 1963.
2. Виноградов В.С. Курс практической грамматики испанского языка. - Москва, 1990.
3. Жебит А., Кузнецова Г. Португальский язык. - Москва: Высшая школа, 1984.
4. Карулин Ю., Черданцева Т. Курс итальянского языка. - Москва, 1981.
5. Marin V.Z. Gramatica istorică a limbii moldoveneşti. - Chişinău: Lumina. - 1970.
6. Melenciuc D. Comparativistics. CE USM. - Chişinău, 2003.
7. Родригес Данилевская Е., Патрушев А., Степунина И. Испанский язык. - Москва, 1988.

Prezentat la 07.04.2008

ANCHETA SOCIOLINGVISTICĂ ÎN CONDIŢIILE DIGLOSIEI

Marta ISTRATI

Catedra Limba Română, Lingvistică Generală şi Romanică

Les buts les plus généraux d'enquête sociolinguistique sont de décrire les systèmes linguistiques de sujets d´origine sociale et ethnique diverse, de mener des recherches sur la perception de diverses structures linguistiques chez de tels sujets, de préciser quels facteurs contribuent au choix d'une langue de préférence à une autre et quelles sont les attitudes des locuteurs en face de différentes langues.

L'objet de l'enquête est de rechercher quelles corrélations peuvent être é tablies entre le comportement verbal d'une part et d'autre part les variables sociales, culturelles, économiques et politiques, il est nécessaire de décrire chacun de ces aspects en retenant un échantillon suffisamment large de la communauté pour que tous les sous-groupes possibles puissent y être définis.

Cercetarea ştiinţifică presupune patru momente fundamentale: punerea problemelor, stabilirea metodelor, întreprinderea investigaţiilor şi formularea concluziilor.

W.Labov a prezentat foarte exact problema obţinerii datelor sociolingvistice, denumind acest aspect „paradoxul observatorului": scopul cercetării este determinarea modului în care vorbesc oamenii când nu sunt obiectul unei observaţii sistematice; însă, pentru a obţine aceste date, este nevoie de observaţie sistematică, care influenţează stilul vorbitorului spre corectitudine [1].

În lucrarea sa „The study of language in the social context" (1970), inclusă în monografia redactată de J.Fishman, „Advances in the sociology of language", William Labov examinează o serie de probleme ce ţin de metodele de colectare şi de analiză a materialului lingvistic, precum şi de caracterul, izvoarele faptelor analizate. Labov descrie şi „paradoxul cumulativ": cu cât mai multe cunoaştem despre o limbă, cu atât mai multe putem afla despre ea.

Printre metodele de colectare a materialului, fondatorul sociolingvisticii enumeră observaţia directă staţionară, interviurile scurte anonime, observaţia selectivă nesistematizată, precum şi studierea particularităţilor vorbirii prin diverse canale ale mass-media. În afară de acestea, ca sursă de material sociolingvistic pot fi testele de lectură, testele de autoapreciere ş.a. Toate presupun capacitatea şi aptitudinea cercetătorului de a înţelege limba vorbită sau necesitatea de a lucra cu informatorii bilingvi. Labov observă faptul că identificarea indivizilor diglosici este foarte complicată (el propune teste specializate pe „insecuritatea lingvistică", care arată gradul de diferenţiere a formelor utilizate de informant, de cele pe care el le socoate corecte) [1].

Elucidarea problemei diglosiei, desigur, va solicita cunoaşterea metodologiei generale, comune pentru multiple ramuri ale ştiinţei (sociologie, antropologie, psihologie, dialectologie ş.a.), dar şi a aspectelor care interesează anume sociolingvistica şi sunt legate de fenomenul studiat, în special.

Situaţia lingvistică concretă poate fi studiată în profunzime doar prin utilizarea succesivă a *experimentului, anchetării, interviului, înregistrării vorbirii informantului, colectării materialului scris, observaţiei staţionare* ş.a. Datorită faptului că printre acestea sînt metode controlabile şi necontrolabile (observarea vorbirii indivizilor în locurile publice), cercetătorul poate confrunta rezultatele şi determina erorile cauzate de unele dezavantaje proprii oricăror metode (aplicând observaţia necontrolabilă, nu pot fi determinate exact toate variabilele comunicării, observaţia controlabilă duce spre „paradoxul observatorului"). Fiecare dintre aceste metode poate fi utilizată atât ca metodă de probă, cât şi ca una de bază sau de control.

Observaţia directă a situaţiei lingvistice în comunitatea sau grupul ales poate fi întregită prin **observaţia indirectă**. O metodă a acesteia este **ancheta sociolingvistică** ce constă în formularea unei liste de întrebări, care să asigure o cercetare complexă, numită **chestionar** şi răspândită la cât mai multe persoane ale grupului examinat.

Conform datelor UNESCO, metoda anchetării este utilizată în nouă din zece cercetări sociologice concrete [2].

Un aport considerabil în dezvoltarea metodei anchetei sociolingvistice a fost adus de cercetătorii catalani. Primul studiu de acest fel l-a efectuat Badia I.Margarit în 1969, care a trimis chestionarul la 20 000 de locuitori ai Barcelonei, dintre care au răspuns 3 200. Deşi alţi sociolingvişti au pus sub îndoială rezultatele anchetării (deoarece au răspuns la chestionar doar cei interesaţi, deci un grup de oameni cu o compoziţie omogenă), cercetarea dată a jucat un rol hotărâtor în ulterioara dezvoltare a metodei în discuţie.

Pentru toți sociolingviştii prezintă interes nu doar examinarea aspectului obiectiv al activității verbale a indivizilor, dar şi aspectul ei subiectiv, adică valorile şi reprezentările sociolingvistice legate de codurile verbale utilizate sau de variabile izolate. Labov, de exemplu, a ajuns la concluzia că stratificarea socială a limbii este o structură cu două dimensiuni: diferențierea socială a limbii şi aprecierea socială a diferențelor. Lucrarea sa „The social stratification of English in New-York City" consacră o parte importantă a studiului acestui ultim aspect [2].

Acest punct de vedere este mai ales valabil în cazul cercetării sociolingvistice a diglosiei, căci ne interesează nu doar înregistrarea faptelor lingvistice în sine, ceea ce ar fi posibil datorită observației staționare, dar şi atitudinea subiecților față de alegerea lingvistică şi limbile/variantele utilizate sau neutilizate, ceea ce determină utilizarea anchetelor prin chestionar sau prin interviu.

Orice studiu începe de la ***stabilirea temei şi formularea obiectivelor.*** Principalele obiective în cazul examinării „Tipologiei situațiilor diglosice" pot fi:

– determinarea limbilor/variantelor utilizate cu statut inegal;
– stabilirea formelor de diglosie;
– depistarea contextelor sociale de utilizare a fiecărei limbi/variante lingvistice;
– precizarea existenței sau inexistenței unui conflict diglosic;
– înregistrarea consecințelor contactului lingvistic (interferențelor lingvistice);
– elucidarea atitudinii indivizilor față de fiecare limbă/variantă lingvistică ş.a.

Fenomenul diglosiei este unul multilateral şi foarte complicat. André Martinet afirmă că „nimic nu e mai frecvent în lume decât situațiile diglosice" [3], de aceea la etapa ***„determinarii universului cercetării"*** [4] este adecvată selectarea unei anumite categorii din întreaga populație, utilizând criteriul potrivit: social, geografic, biologic (vârsta, sexul), etnic etc.

O fază importantă a realizării anchetei prin chestionar este ***preancheta***, care constă în tatonarea „spațiului social" ce urmează a fi examinat. Etapa dată este mult uşurată, dacă anchetatorul face parte din comunitatea lingvistică ce-l interesează sau are o experiență legată de aceasta. Oricare ar fi situația, preancheta îl va ajuta pe cercetător să „identifice problematica sociologică în vederea construirii ipotezelor şi a instrumentelor de lucru" [4].

O atenție deosebită trebuie acordată etapei ***documentării,*** care este comună tuturor metodelor de cercetare ştiințifică. Anchetatorii, de obicei, se informează destul de aprofundat în legătură cu problemele ştiințifice abordate, acumulând astfel şi sursele bibliografice necesare, însă e de datoria lor să se informeze şi în ceea ce priveşte populația sau „universul cercetării".

Cercetarea pe teren va fi precedată, în mod obligator, de ***stabilirea anumitelor ipoteze,*** care vor fi, mai târziu, verificate (confirmate sau contestate). Ipotezele sunt nişte presupuneri cu caracter provizoriu. Cercetătorul le poate formula atât pe baza unor date experimentale existente la începutul anchetei, cât şi pe baza intuiției, impresiilor, care întotdeauna derivă dintr-un lung proces de acumulare a cunoştințelor [5]. Însăşi tema de cercetare „Forme ale diglosiei în RM" presupune concomitent două ipoteze: *în RM există o situație de diglosie* şi *diglosia în RM se manifestă în mai multe forme.*

Investigarea directă a întregii populații din republică este, practic, imposibilă, de aceea ancheta se va întreprinde prin intermediul unui ***eşantion.*** Toate etapele anterioare, fiind bine realizate, vor contribui la definirea eşantionului, mai ales, obiectivele şi „universul cercetării". Metodologia sociologică descrie mai multe procedee de eşantionare, care înseamnă alegerea din sânul unei populații de referință a unui număr de indivizi, gruparea cărora ar poseda însuşirea reprezentativității, ceea ce presupune că cercetarea acestora va conduce la concluzii susceptibile de a fi extinse la ansamblul colectivității lingvistice investigate. Mai frecvent utilizate sunt procedeul probabilist şi procedeul cotelor.

Cea mai responsabilă şi mai complexă etapă, dependentă direct de aptitudinile şi cunoştințele anchetatorului, este ***elaborarea chestionarului.*** Chestionarul sociolingvistic începe cu întrebări de deschidere, mai uşoare, pregătitoare, dar care îi vor da de înțeles anchetatului care va fi tema discuției. Anchetatorul va urmări să colecteze informații despre sexul, vârsta, naționalitatea, locul de naştere ale persoanei. Dacă chestionarul este administrat copiilor, se vor cere informații similare şi în ceea ce priveşte părinții lor. Nu se va omite nici poziția socială a interogaților sau a părinților acestora.

Ceea ce a devenit caracteristic cetățenilor Republicii Moldova, în ultimul deceniu, este munca periodică în afara hotarelor țării. Incontestabil că traiul, chiar şi temporar, în sânul unei alte comunități lingvistice, va marca sistemul de limbi posedat de individ, domeniile şi frecvența utilizării acestora exercitând o înrâurire şi

asupra competenţelor şi situaţiilor comunicative ale celorlalţi membri ai familiei. Astfel, devine utilă şi informaţia în privinţa locului (ţării) de muncă al părinţilor.

Pe lângă partea socioeconomică, cea sociolingvistică e reprezentată de întrebările ce vor conţine indicatorii diglosiei şi ai bilingvismului. Astfel, vor fi determinate sistemele şi subsistemele lingvistice (limbile/formele de limbă) posedate de persoanele anchetate, precum şi abilităţile lor lingvistice (cele patru abilităţi de bază sunt receptarea/înţelegerea, vorbirea, citirea, scrierea; principalele subdiviziuni ale acestora fiind pronunţia, volumul vocabularului, corectitudinea gramaticală, abilitatea de a transmite gândurile în diferite situaţii şi stiluri) [6].

Practicile şi reprezentările lingvistice se pot transmite de la o generaţie la alta, dar pot fi modificate sub influenţa factorilor politici, sociali, culturali, economici etc. De aceea, va prezenta interes informaţia care va permite urmărirea acestei legături sau a întreruperii ei. Chestionarul o poate furniza, dacă va conţine întrebări legate de codurile/subcodurile lingvistice utilizate de părinţii subiectului respectiv. Cercetându-se situaţiile diglosice sau propriu-zis bilingve, trebuie de avut în vedere că acestea presupun, de la bun început, alegerea lingvistică. Aceasta este determinată de diferiţi factori: apartenenţa lingvistică a interlocutorilor, repertoriul lingvistic şi competenţa acestora, tema enunţului, influenţa mediului, prezenţa unei a treia persoane etc. Gumperz (1982) leagă alegerea limbilor cu tipurile de interacţiune, după cum acestea sunt *tranzacţionale* (limitate la scopuri sociale precise şi marcate de o ştergere relativă a personalităţii subiectului în folosul statutului său) sau *personale* (mai multe legate de faţa pur individuală a subiectului) [7].

Deoarece alegerea lingvistică este un act complex, ce are loc din considerente atât obiective, cât şi subiective, chestionarul nu se va limita la întrebări de fapt care vor cere anchetatului să precizeze limbile/variantele de limbă utilizate, ci şi întrebări de opinie, care îl va determina pe individ să înainteze anumite argumente de justificare a propriei conduite.

Astfel, după întrebarea de fapt „Vorbind în limba română, utilizaţi rusisme (de tipul: *karoce, kuliok, pavarot, koftă* etc.)?", pot să urmeze întrebări de opinie: „Explicaţi din ce cauză le utilizaţi?" sau „Ce atitudine aveţi faţă de utilizarea abuzivă a rusismelor?".

Întrebările de opinie sau de intenţie sunt mai dificile decât cele de fapt, deoarece a motiva sau a imagina o situaţie cere mai mult efort decât doar amintirea unui caz real. Caracterul datelor obţinute este deci mai obiectiv în al doilea caz [2].

O altă diferenţiere importantă metodologii o fac între întrebările deschise şi cele închise. Importanţa ei se va păstra şi în cercetarea prin anchete a situaţiilor diglosice. Drept exemplu ar putea servi întrebarea următoare: „Cum puteţi explica utilizarea abuzivă a rusismelor în limba română de către persoanele cunoscute de dvs.?

– lipsa de conştiinţă lingvistică;
– necesitatea de a se conforma uzului curent;
– cunoaşterea insuficientă a limbii române;
– consecinţa utilizării frecvente a limbii ruse;
– nivelul intelectual redus;
– dorinţa de a se evidenţia printr-un lexic nefiresc."

Un chestionar sociolingvistic, administrat cu scopul identificării şi studierii situaţiilor diglosice, nu se poate limita la întrebările închise, căci cercetătorul nu întotdeauna poate prevedea toate variantele de răspuns, atât pentru întrebările de fapt (Ex.: „Care sunt filmele, emisiunile vizionate de dvs. mai frecvent?"), cât şi pentru cele de opinie (Ex.: „Exprimaţi-vă, în câteva rânduri, atitudinea faţă de acei cetăţeni ai Republicii Moldova care nu cunosc limba română?"). Întrebările deschise din preanchetă pot fi reformulate în ancheta de bază ca închise sau semideschise, dacă s-a obţinut un număr relativ mic de variante de răspuns.

Dintre toate sistemele limbii, cel mai sensibil faţă de schimbările sociale este lexicul, de aceea o cercetare sociolingvistică concretă va presupune, în primul rând, studierea vocabularului utilizat de informatori, cel puţin în linii generale. Aceste rezultate vor fi completate prin observaţie directă, interviuri aprofundate sau experiment sociolingvistic. Chiar dacă se vor observa discordanţe, acestea vor arunca lumină asupra *reprezentărilor sociolingvistice* ale indivizilor urmăriţi. Cu acest scop, ancheta va include întrebări de tipul:

1. „Când vorbiţi în limba română, utilizaţi regionalisme (de tipul: *ogheal, şerbe, iaca, să rămâie, vorgheşte, şî, chişior, copchil* etc.)?

foarte des ____,___,___,___,___,___,___,______niciodată"
-3 -2 -1 0 1 2 3

2. „Vorbind în limba română, utilizați rusisme (de tipul: *karoce, a se vrubi, prikol, pavarot, kuliok, vkliučeşte, vobşe, počiti, fortočika, kastriulea* etc.)?"

3. „Cum vorbiți limba rusă în stradă, cu prietenii?

– corect;
– cu greşeli (din cauză că nu o cunoaşteți bine);
– utilizând cuvinte din limba română;
– utilizând elemente de jargon (de tipul: *тачка, в натуре, бабки, пацан, стрелка* etc.)."

Asemenea întrebări seamănă cu „testele de autoapreciere" utilizate de W.Labov, L.Brown, W.E.Lambert ş.a. [2, p.163]. Etapa redactării chestionarului este urmată de administrarea lui pe teren. Răspunsurile obținute se codifică şi apoi se prelucrează cu ajutorul metodelor de analiză. Scopul de bază al sociolingvistului este descoperirea şi explicarea cauzală, în prealabil, a relațiilor dintre variabilele independente (parametrii sociali) şi cele dependente (formele lingvistice).

Referințe:

1. Проблемы зарубежной социолингвистики / Ред. Ф.М. Березин. - Москва, 1976. - 314 с.
2. Швеицер А.Д. Современная социолингвистика. Теории. Проблемы. Методы. - Москва: Наука, 1977. - 251 с.
3. Martinet André. Bilingvisme et diglossie. Appel à une vision dynamique des faits // La Linguistique. - 1982. - Vol.18. I. - P.5-16.
4. Miftode Vasile. Metodologia sociologică. - Galați: Porto-Franco, 1995. - 390 p.
5. Francois de Singly. Ancheta şi metodele ei: chestionarul, interviul de producere a datelor, interviul comprehensiv. - Iaşi: Polirom, 1998. - 321 p.
6. Baker Colin. Foundation of bilingual education and bilingualism. - Clevedon, 1993. - 379 p.
7. Dabene Louisse. Repères sociolinguistiques pour l'enseignement des langues: Les situations plurilingues. - Paris: Hachette, 1994. - 191 p.

Prezentat la 19.02.2008

FORME ALE DIGLOSIEI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Marta ISTRATI

Catedra Limba Română, Lingvistică Generală şi Romanică

The term bilingualism is typically used to describe the two languages of an individual. When the focus changes to two languages in society, the term often used **is diglossia**. Ferguson (1959) first described diglossia in terms of two varieties of the same language (dialects). Fishman (1972, 1980) extended the idea of diglossia to two languages existing side by side within a geographical area. Ferguson's original description distinguishes between a high language variety (called H) and a low variety (called L). Different languages or varieties may by used for different purposes.

Dacă membrii unei comunităţi ar face uz, în toate circumstanţele, de aceleaşi coduri sau subcoduri lingvistice, descrierea sociolingvistică a acesteia ar fi mult mai simplă. Cât de surprinzător n-ar părea, dar aproape o jumătate din populaţia lumii este bilingvă, fapt logic, deoarece pe pământ sunt 3 000-5 000 de limbi/dialecte şi doar în jur de 200 de ţări [1]. Deci reala complexitate a situaţilor nu este de neglijat şi enumerarea a doar câtorva factori, care complică caracterizarea şi tipologizarea acestora (aplicabili şi conjuncturii din Republica Moldova), este suficient de convingătoare:

- există un număr impunător de persoane care aparţin nu uneia, ci mai multor comunităţi lingvistice;
- sunt frecvene cazurile când vorbitorii unei singure limbi deţin competenţa de înţelegere orală sau/şi scrisă a altor limbi/variante de limbă;
- majoritatea oamenilor sunt capabili a utiliza, conform împrejurărilor, diverse forme ale aceleiaşi limbi;
- cei care nu utilizează activ formele de acest tip, le înţeleg totuşi, deoarece au ocazia să le audă în mod sistematic etc.

Sumara descriere a unor situaţii lingvistice, caracteristice Republicii Moldova, ar trebui să înceapă de la cazurile de monolingvism. În pofida aparentului simplism al fenomenului, determinat de semnificaţia etimologică a termenului, monolingvismul în formă pură, ce presupune utilizarea unui singur cod lingvistic în toate domeniile vieţii, este, de fapt, o situaţie inaplicabilă unui individ, care joacă mai mult decât un rol social, prin urmare, majorităţii membrilor unei comunităţi. Este evident că şi vorbitorii unei singure limbi utilizează în comunicarea verbală subsisteme ce se deosebesc mai mult sau mai puţin, atât la nivelul micro al utilizării individuale, cât şi la cel macro al întrebuinţării sociale.

Anume pentru cazul dat, de ierarhizare funcţională a mai multor variante ale aceleiaşi limbi, este adecvat termenul ***diglosie***, utilizat prima dată de elenistul francez Jean Psichari în 1928 şi teoretizat de Charles Ferguson în 1959. Cu toate că A.de Vicenz, H.Kloss, J.Gumperz, J.Fishman [2] au extins definiţia lui Ferguson în sensul includerii tuturor situaţiilor în care există specializarea funcţională, indiferent dacă variantele coexistente aparţin aceleiaşi limbi sau reprezintă limbi diferite (înrudite sau nu), imperativele propuse de Ferguson (existenţa unei variante H, utilizată cu funcţie oficială, şi a unei variante L. familiale) s-au păstrat în toate definiţiile ulterioare [3].

Există însă atâtea diverse posibilităţi de simbioză între multiplele forme ale aceleiaşi limbi, încât fenomenul diglosiei poate fi scindat în mai multe tipuri [4]. Se vor enumera, în cele ce urmează, formele de diglosie caracteristice Republicii Moldova.

1. O formă de diglosie, condiţionată social, foarte răspândită în Republica Moldova, caracterizează persoanele supuse migraţiei interne, din zonele rurale în cele urbane. Schimbul poziţiei sociale şi a mediului va determina modificarea comportamentului lingvistic – se va conştientiza necesitatea de a utiliza varianta lingvistică urbană în locul celei rurale, cauzată nu atât de diferenţele lexicale care, în fond, nu sunt suficient de mari pentru a împiedica înţelegerea reciprocă dintre indivizii în cauză şi noul grup lingvistic, ci de dorinţa să se integreze, să se „dizolve" în masa vorbitorilor.

În cazul diglosiei de acest tip, variantele utilizate ale limbii sunt supuse unei ierarhii funcţionale similare celei descrise de Ferguson.

Forma dialectală maternă, care, după Ferguson, poate fi numită varianta L (<engl. „low" = de jos), se va

utiliza în comunicarea familială, individul fiind capabil s-o păstreze toată viața şi s-o transmită copiilor săi, evident într-o formă deja supusă interferențelor. Este cert că factorii care pot condiționa „regresia” acestei variante există (căsătoriile mixte, studiile, traiul într-o comunitate lingvistică străină), dar, de obicei, astfel de stări diglosice sunt relativ stabile [3].

Pentru indivizii în cauză, limbajul vorbit urban, va juca rolul unei limbi H(<engl. „high” = superior), deținând funcții sociale.

Acest tip de diglosie este determinat deci de coexistența a două subsisteme înrudite, complementare funcțional.

Activitatea profesională a individului poate cauza apariția încă a unui subsistem, care va fi utilizat în contexte sociale stabile.

2. O altă formă de diglosie, de această dată condiționată teritorial, este în cazul unei complementarități a variantei dialectale materne cu o altă formă neliterară a aceleiaşi limbi, dar supradialectală (în Republica Moldova o astfel de formă este cea din centrul țării).

Doar anumite pături ale societății sunt supuse acestui tip de diglosie, iar dintre acestea o parte pot ajunge să asimileze şi să utilizeze, dacă o cere statutul lor social, limba literară, repartizând astfel cele trei subsisteme pentru domeniile familial (forma dialectală), social (varianta vorbită supradialectală) şi, respectiv, profesional (limba literară, mai ales, pentru comunicarea scrisă).

3. Diglosia este foarte răspândită în zonele rurale în următoarea formă: individul achiziționează, ca variantă primară, dialectul teritorial, utilizându-l apoi cu funcție familială şi chiar socială – aceasta fiind limba L, după Ferguson [3]. Mai rar în familie, dar, de obicei, datorită unei achiziții formale [5] în timpul studiilor (mai ales dacă acestea nu se limitează la cele medii), individul învață limba literară şi o utilizează activ cu funcții oficială şi profesională.

Nivelul de dezvoltare economică şi culturală a localității rurale influențează direct ponderea numerică a păturii sociale reprezentative pentru acest tip de diglosie.

Astfel, persoanele diglosice pot transmite aceeaşi informație făcând uz de oricare dintre cele două subsisteme, excepție ar face informația din domeniul ştiințific, care poate fi transmisă doar în limba literară, deoarece terminologia dată lipseşte în varianta dialectală.

Anume această situație lingvistică corespunde totalmente următoarei caracterizări a diglosiei oferite de Ferguson: varianta H este considerată mai prestigioasă de către vorbitori; tradiția impune utilizarea variantei H în creații literare; H este achiziționată mai ales cu mijloacele educației oficiale; în toate limbile varianta H beneficiază de studii descriptive şi normative; posibilitatea utilizării unor forme de comunicare intermediare între H şi L, precum a împrumuturilor reciproce, conferă diglosiei o anumită stabilitate; structurile gramaticale ale variantelor H şi L prezintă diferențe apreciabile; în partea comună a vocabularului variantelor H şi L pot fi identificate multe elemente lexicale perechi, existând însă şi părți complementare; pot fi descoperite diferențe şi între sistemele fonetice ale H şi L. [3, p.235].

4. După caracterizarea inițială a diglosiei de către Ferguson, Fishman recunoaşte mai multe tipuri de relații lingvistice între variantele H şi L, exemplificând următoarele patru configurații posibile [6]:

1. H este limbă „clasică”, L este limbă vernaculară, amândouă fiind înrudite.
2. H este limbă „clasică”, L este limbă vernaculară, cele două nefiind înrudite.
3. H este limbă scrisă/oficială, L este limbă vernaculară, limbile nefiind înrudite.
4. H este limbă scrisă/oficială, L este vernaculară, limbile fiind înrudite.

Forma de diglosie care corespunde ultimei configurații este foarte răspândită în zonele urbane din țara noastră. Vernaculara este varianta nonstandard, colocvială, care serveşte la comunicarea în interiorul familiei, cu prietenii etc. şi are un grad redus de normare [7]. Acest limbaj urban a rezultat din melanjul diverselor forme dialectale aduse de populația rurală şi a interferențelor din limba rusă cu formele literare. Această limbă L este în distribuție funcțională cu limba literară, formă oficială, normată şi prestigioasă, numită conform terminologiei tradiționale – varianta H.

Tipul dat de diglosie caracterizează mai frecvent indivizii originari din păturile sociale neinstruite, care în urma studiilor, au acces la alte clase sociale, dar continuă să utilizeze vernaculara în comunicarea cu familia, rudele, unii prieteni, față de care îndeplinesc vechiul rol social. Ponderea funcțională a fiecărei variante va

depinde, desigur, de conştiinţa lingvistică a fiecărui individ.

5. Există încă un tip de diglosie, condiționată de coexistența mai multor subsisteme funcționale ale limbii literare. Individul, în acest caz, posedă şi utilizează, cel puţin, stilurile colocvial şi cel scris ale formei normate, oficiale, la care se pot adăuga şi alte stiluri funcționale, numărul cărora depinde de originea şi statutul social, gradul de instruire şi profesia vorbitorului.

O concluzie firească este aceea că suma subsistemelor şi sistemelor lingvistice deţinute de individ este cu atât mai mare, cu cât mai multe etape parcurge evoluția poziției sale sociale.

Astfel, un intelectual provenit dintr-o localitate rurală poate poseda mai multe subcoduri lingvistice decât unul a cărui origine socială este o familie de intelectuali urbani.

Fără pretenții de exhaustivitate, clasificarea de sus vizează doar cetățenii monolingvi, vorbitori de română.

Situația lingvistică se complică, evident, dacă diglosia este însoțită de bilingvism.

În acest caz, de asemenea, pot fi definite câteva tipuri.

1. Structura cea mai simplă presupune coexistența a două limbi literare – situație tipică de bilingvism (care, desigur, poate fi coordonat sau compus, natural sau voluntar, echilibrat sau compus, semilingvism etc.) [5]. Bilingvismul diglosic caracterizează situația în care funcțiile sociale ale celor două limbi sunt complementare [1].

Această formă de bilingvism este reprezentată de păturile intelectuale ale Republicii Moldova, în special, de generațiile care şi-au făcut studiile în perioada sovietică, dar şi de persoane mai tinere, a căror bilingvism este însă de natură voluntară, şi nu determinat de o politică lingvistică de asimilare.

2. Modelul de mai sus poate fi completat de o situație diglosică propriu-zisă, în cazul persoanelor ce utilizează şi o formă dialectală a limbii materne. Astfel, intelectualii de origine rurală, de exemplu, vor întrebuința, în mod concurent, variantele literare ale limbilor română şi rusă, cu funcții socială şi profesională, iar ca limba L va activa dialectul.

Această formă reprezintă deci coexistența diglosiei şi a bilingvismului.

3. Asemănătoare formei anterioare este şi situația lingvistică din localitățile urbane, în care funcțiile dialectului sunt îndeplinite de limbajul curent, nonstandard, specific prin utilizarea simultană a dialectismelor, arhaismelor, împrumuturilor şi neologismelor, precum şi a calchierilor după limba rusă – structură eterogenă, în care gradul abaterilor de la normă depinde de nivelul intelectual al vorbitorului.

4. Alteori situația de bilingvism este complicată de distribuția diglosică dintre forma orală a limbii literare ruse şi o variantă dialectală a acesteia, supusă multiplelor interferențe din alte limbi (de exemplu, ucraineana), determinate teritorial sau/şi istoriceşte. De obicei, această formă lingvistică este asimilată primar, iar variantele, mai mult sau mai puțin apropiate de limbile literare rusă şi română, sunt achiziționate în timpul studiilor sau a activității profesionale.

Se întâlnesc însă şi cazuri inverse: forma regională a limbii ruse poate fi învățată ulterior, în urma căsătoriilor mixte, de exemplu, sau a trecerii în comunitatea lingvistică respectivă.

5. Nu pot fi ignorate cazurile mai rare, dar interesante, de trilingvism completat de diglosie. Facem abstracție de competențele lingvistice în ceea ce priveşte limbile moderne, achiziționate prin instruire formală sau voluntară, chiar dacă acestea sunt utilizate curent datorită activității profesionale. Se discută deci situațiile când cele trei idiomuri sunt asimilate în urma apartenenței la trei comunități lingvistice (de exemplu, copiii din familiile ruso-ucrainene, care îşi fac studiile în şcoli naționale).

Pe lângă faptul că între limba română şi celelalte două limbi se pot stabili relații diglosice, prima comportând funcție socială, individul e în stare să asimileze şi o variantă nonstandard a limbii române.

Totuşi, la individul bilingv (trilingv) limba secundară poate înlocui cunoaşterea şi utilizarea unui stil funcțional al limbii materne. Astfel, dacă limba familiei este cea rusă, iar în cadrul activității de învățare şi profesionale va fi utilizată limba română, din uzul lingvistic al individului poate lipsi varianta nonstandard (colocvială) a limbii române. Viceversa situației (întrebuințarea formei uzuale a românei şi a rusei cu funcții oficiale) poate avea drept consecință necunoaşterea limbii române literare.

Fie şi numai descriptivă (fără a face apel la astfel de noțiuni aferente ca amenajament, politică şi planificare lingvistice, ideologie şi conflict diglosic etc.), această prezentare generală a unor trăsături şi tipuri ale fenomenului ***diglosiei*** din Republica Moldova este un prim-pas în acest domeniu, deoarece nu există încă o lucrare întemeiată pe o riguroasă examinare a subiectului.

Însă şi într-o asemenea lumină, devine limpede că încercarea de a realiza o descriere sociolingvistică a

situației din republică, făcându-se uz doar de termenul „bilingvism”, va fi schematică şi lacunară.

Referințe:

1. Romaine Suzanne. Bilingualism. Second Edition. - Blackwell: Oxford UK and Cambridge USA, 1995. - 230 p.
2. Fishman J. The sociology of language: an interdisciplinary social science approach to language in societi // Проблемы зарубежной социолингвистики / Ред. Ф.М. Березин. – Москва, 1976. - 334 p.
3. Ferguson Charles A. Diglossia // Hymes, Dell. Language in Culture and Society. - New York: University of Pennsylvania, 1964. - 633 p.
4. Туманян Э.Т. Язык как система социо-лингвистических систем. Синхронно-диахроническое исследование. - Москва: Наука, 1985. - 248 с.
5. Baker Colin. Foundations of bilingual education and bilingualism. - Clevedon. Philadelphia. Adelaide: Multilingual Matters Ldt, 1993. - 379 p.
6. Ionescu-Ruxăndoiu L., Chițoran D. Sociolingvistica. Orientări actuale. - Bucureşi, 1975. -296 p.
7. Dabène Louisse. Repère sociolinguistique pour l´enseignement des langues: Les situations plurilingues. - Paris: Hachette, 1994. - 191 p.

Prezentat la 10.01.2008

FEMINISTISCHE LINGUISTIK UND IHR EINFLUSS AUF DIE DEUTSCHE SPRACHE

Nadejda COLOSOV

Catedra Limbi Moderne Aplicate

Se presupune că temele feministe ar fi interesante numai pentru femei, dar, de fapt, problemele feministe îi afectează şi pe bărbaţi. Problema rolului genului ne dă posibilitatea să înţelegem mai bine anumite fenomene ce apar în societate, e vorba despre limbajul nonsexist, sensibil, neutru şi cel al egalităţii în genuri şi formele lor lingvistice. Tema discriminării femeii a apărut în lingvistica feministă încă în anii 70. Pentru a putea înţelege mai bine acest proces, au fost cercetate, mai întâi de toate, mişcările feministe din sec. XVIII-XIX, şi apoi cele ce au evoluat după anul 1960 şi până în prezent. Temele feministe, ca exemplu formele lingvistice sexiste, se discută în societatea vorbitorilor de limbă germană foarte emotiv şi cu vehemenţă.

„Ausschreibung einer Stelle als Versicherungskauffrau /-mann…"
„Liebe Bürgerinnen und Bürger…"
„Unterschrift der Passinhaberin/des Passinhabers"
„Die Studierenden der Universität Bielefeld…"
„Als StudentIn für nur 5 Euro ins Theater…"
„Man/frau kann sagen, dass ... "
„…mensch kann sich nur wundern, …"

Diese und ähnliche Formen dürften den meisten Deutschlernenden bekannt sein. An einigen von ihnen scheint nichts Ungewöhnliches zu sein, andere rufen nach wie vor Diskussionen hervor. Gemeinsam ist diesen Formen, dass sie als Resultat der von der Feministischen Linguistik ausgeübten Sprachkritik entstanden sind bzw. eine weite Verbreitung erfahren haben.

Welche Hintergründe hat diese Sprachkritik eigentlich? Welche Argumente werden in der Diskussion angeführt und wie sind diese aus einer wissenschaftlichen Perspektive aus zu bewerten?

Welche Erfahrungen, Möglichkeiten, Probleme und Perspektiven gibt es bei der konkreten Umsetzung des Themas? Vollständige Objektivität ist in der Wissenschaft eine Illusion, da immer auch die persönlichen Interessen und Einstellungen der Forschenden eine Rolle spielen.

Schon seit einiger Zeit beschäftigen wir uns mit verschiedensten feministischen Themen in Deutschland und in Europa um besser die Entwicklung dieser Prozesse in unserer Republik zu verstehen. Offensichtlich gelten feministische Themen als nur für Frauen interessant. Tatsächlich ist es aber so, dass viele der von Feministinnen angesprochenen Probleme auch Männer betreffen. Das Problem des Geschlechtsrollenverhaltens gibt uns die Möglichkeit, bestimmte Erscheinungen der Gesellschaft besser zu verstehen. In der Fachliteratur und im Alltagsgespräch finden sich für die Formen, die sich unter der Formel *das „große I" und seine Schwestern* zusammenfassen lassen, die verschiedensten synonymen Bezeichnungen [7:54-62]. Die Rede ist von geschlechtergerechter, nicht sexistischer, gendersensibeler, genderneutraler oder entpatrifizierter Sprache oder Sprachformen. Eine zentrale Rolle bei der Thematisierung von Frauendiskriminierung in der Sprache spielte die Entstehung der Feministischen Linguistik in den 1970er Jahren. Um diesen Prozess verstehen zu können, werfen wir zunächst einen Blick auf die Geschichte der ersten Frauenbewegung(en) im 18. und 19. Jahrhundert und der sich seit den 1960er Jahren formierenden Neuen Frauenbewegung.

Die Ursprünge der ersten Frauenbewegung liegen in der Zeit der Aufklärung und der Französischen Revolution. Ausgehend vom Widerspruch zwischen dem Egalitätsanspruch der Französischen Revolution und der erlebten Benachteiligung wurde die Forderung nach Gleichheit von Frauen und Männern auf allen Gebieten erhoben. In dieser Zeit beschränkten sich die Aktivitäten der Frauenrechtlerinnen im Wesentlichen auf Frankreich und England und waren starken Widerständen ausgesetzt: so wurden in Frankreich alle Frauenversammlungen verboten, 1793 wurde die Verfasserin der „Erklärung der Rechte der Frau und Bürgerin" Olympe de Gouges hingerichtet. In den Vorläuferstaaten des Deutschen Reiches beginnt sich eine Frauenbewegung erst ein halbes Jahrhundert später, zurzeit der Revolution von 1848, zu entwickeln. Allgemeine

Forderungen waren zunächst die Schaffung von Bildungsmöglichkeiten für Frauen und das Recht auf Erwerbstätigkeit [11:97-120]. In den 1890er Jahren kommt die Forderung nach dem Wahlrecht für Frauen auf. Ende des 19. Jahrhunderts entstehen neben liberalen, radikalen und sozialistischen Frauenorganisationen auch eine Vielzahl konfessioneller und karitativer Frauenvereine sowie Berufs- und Bildungsvereine. Innerhalb der verschiedenen Frauenorganisationen begann in dieser Zeit der *Bund Deutscher Frauenvereine* (BDF) eine immer stärke Rolle zu spielen, um die Jahrhundertwende waren hier radikale Gruppierungen tonangebend. Obwohl häufig von der Älteren Frauenbewegung gesprochen wird, ist es wichtig zu bedenken, dass die einzelnen Organisationen und Gruppen teilweise gegensätzliche Zielsetzungen hatten, was sowohl allgemein politische als auch explizite Frauenfragen betrifft. Dennoch hatte die Tätigkeit auch der konservativen Vereine u.a. den Effekt, dass der enge Bereich der Familie und des Hauses, auf den Frauen bisher beschränkt waren, geöffnet wurde. 1918 wurde als Ergebnis der Novemberrevolution das aktive und passive Wahlrecht auch für Frauen eingeführt. In den zwanziger Jahren verloren die Frauenorganisationen an Einfluss, der BDF entfernte sich immer weiter von seinen ursprünglichen Zielsetzungen, es setzten sich nationalistische und an einem konservativen Frauenbild (dem der Hausmutter als „höchstem Frauenberuf",) orientierte Strömungen durch. Nach der Machtübernahme der Nationalsozialisten 1933 löste sich der BDF selbst auf, einige führende Frauen emigrierten, ein Teil der Organisation aber schloss sich der NS-Frauenfront an.Auch in den anderen westeuropäischen Ländern und in Nordamerika wurde die Frauenbewegung in der Zeit nach dem Ersten Weltkrieg immer schwächer, ihre Organisationen begannen sich aufzulösen. Die Ursachen für diese Schwächung sind darin zu suchen, dass einerseits bestimmte Grundforderungen wie das Frauenwahlrecht erreicht waren, andererseits nicht nur in Deutschland eine gegen die allgemeine Demokratisierung gerichtete autokratische Gegenwelle immer stärker wurde [12:150-197]. In den 1920er bis 1960er Jahren gibt es in den westlichen Industrieländern keine nennenswerte Frauenbewegung. Seit den 1960er Jahren entsteht sie von neuem, eine Vorreiterrolle spielen hier die USA. Der Soziologe Dieter Rucht [11:87] benennt folgende Vorbedingungen und auslösende Faktoren der Frauenbewegungen im Westen: Auf der einen Seite sank die durchschnittliche Kinderzahl, die Haushalte wurden technisierter, die Belastung von Frauen durch Hausarbeit nahm ab. Die weibliche Erwerbsquote stieg, insgesamt absolvierten mehr Menschen bessere und längere Ausbildungen, besonders stark war dieser Anstieg jedoch bei den Frauen. Die Rollenmuster begannen sich aufgrund kultureller und sexueller Liberalisierungstendenzen zu ändern. In der Folge verstärkte sich das Selbstbewusstsein der Frauen. Auf der anderen Seite waren Frauen sowohl im öffentlichen als auch im beruflichen Bereich meist nur auf den unteren Hierarchieebenen anzutreffen.Frauen stellten oftmals eine „industrielle Reservearmee" für die Wirtschaft dar, die ‚Doppelrolle' der Frau führte zu ihrer Diskriminierung im Beruf. In den USA und Westeuropa entstanden Protestbewegungen (die Bürgerrechts- und Studentenbewegung), wichtige Themen waren der Vietnamkrieg, die Kritik an der Konsumgesellschaft und die Rechte der farbigen Bevölkerung in den USA. Frauen, die sich innerhalb dieser Bewegungen engagierten, spürten deutlich den Widerspruch zwischen dem emanzipatorischen Anspruch der Bewegungen und dem Platz, den die sie in den von Männern dominierten Organisationen zugewiesen bekamen: Auf Versammlungen kamen sie nicht zu Wort, wurden nicht als selbstständig denkende und handelnde Personen wahrgenommen und empfanden sich als Hilfsarbeiterinnen bei der politischen Kleinarbeit und sexuell ausgebeutet. Als Reaktion darauf bildeten sich in den USA aus der Organisation Students for a Democratic Society (SDS) heraus Frauengruppen, vereint im Movement for Women's Liberation, in der BRD gründeten sich innerhalb des Sozialistischen Deutschen Studentenbundes (SDS) der Aktionsrat zur Befreiung der Frau und die sogenannten Weiberräte. In der BRD erfuhren in den 1970er Jahren die dem linken studentischen Umfeld entstammenden Frauengruppen eine Öffnung und bekamen starken Zustrom von Frauen, die nicht dem universitären Umfeld entstammten. Dies wurde insbesondere durch die Kampagne gegen den Abtreibungsparagraphen 218 begünstigt. In der Schweiz, in der bis 1971 Frauen von Wahlen ausgeschlossen waren (im Kanton Appenzell-Innerrhoden sogar bis 1990!) entstand aus der Verbindung von autonomen feministischen Gruppen und bürgerlichen Gruppen für die Einführung des Frauenwahlrechts eine zeitweise besonders starke Frauenbewegung [12:155].

Weitere Themen der Frauengruppen waren (und sind) z.B. die geschlechtergerechte Teilung von Hausarbeit und Kinderbetreuung und die Forderung nach gesetzlichen Lösungen dafür (z.B. gesetzliche Babyurlaubregelungen, Vergesellschaftung von Haushalts- und Kinderarbeit, bis hin zu Forderungen nach Lohn für Hausarbeit) und der Einsatz für gleichen Lohn für gleiche Arbeit. In vielen Städten entstanden Frauenzentren

mit den verschiedensten Tätigkeitsbereichen (z.B. Schutz für von Gewalt bedrohte Frauen, aber auch Schaffung von Freiräumen für Frauenselbsthilfe- und Selbsterkenntnisgruppen). Alle diese Frauengruppen und –zentren waren und sind für Männer geschlossen. Ein Grund dafür liegt in der Ansicht der Aktivistinnen, dass Männer nicht nur das öffentliche Leben, sondern auch die Privatsphäre, das Subjekt Frau dominieren, was sich z.B. im unterschiedlichen Kommunikationsverhalten zeige. Feministische Themen rücken mehr und mehr in das Blickfeld einer breiten Öffentlichkeit, nicht zuletzt durch die Gründung feministischer Verlage.

Der Begriff **Feminismus** bezeichnet im Allgemeinen die Theorien oder die Konzepte, von denen die Frauenbewegung geleitet ist. Der Begriff stammt bereits aus der Zeit der ersten Frauenbewegung im 19. Jahrhundert, wurde damals aber nur von den Anhängerinnen des radikalen Flügels benutzt. Der Begriff wird im Einzelnen sehr unterschiedlich definiert. Herrad Schenk konstatiert 1980: 'Feminismus' ist zurzeit noch ein sehr diffuses Konzept; die größte Übereinstimmung ergibt sich bei der Negativdefinition (was Feminismus alles nicht ist bzw. nicht sein will) [12:187]. Viele Feministinnen verstehen darunter nicht mehr als ein kritisches Reflektieren der (eigenen) Frauenrolle, eine kämpferische Sensibilität für alle Formen der Frauenunterdrückung. Doch auch schon in den siebziger Jahren wurden verschiedenste feministische Theorien ausgearbeitet und kontrovers diskutiert. Das allgemeinste Ziel des Feminismus ist die Abschaffung der Frauenunterdrückung – oder der ‚Benachteiligung der Frau', wie weniger radikale Kreise es ausdrücken würden.

1976 definiert Marielouise Janssen-Jurreit kurz: **„Feminismus bedeutet Kampf gegen den Sexismus"** [13:107]. In der bundesdeutschen Frauenbewegung der 1970er und 1980er Jahre lassen sich die ideologischen Strömungen sozialistischer, radikaler und gemäßigter Feminismus feststellen. Im sozialistischen Feminismus wird die Frauenfrage dem als zentral angesehenen Konflikt zwischen Kapital und Arbeit untergeordnet. Hieraus resultiert die in dieser Zeit heiß geführte Diskussion um die Frauenfrage als Haupt- oder Nebenwiderspruch, die als klare ideologische Trennlinie zwischen sozialistischem und nicht-sozialistischem Feminismus galt. Im radikalen Feminismus wird dagegen die Diskriminierung der Frau als Hauptproblem angesehen, wichtigster Punkt hierbei ist der Kampf gegen das Patriarchat. Der liberale Feminismus setzt sich für eine schrittweise Überwindung der Benachteiligung von Frauen ein, in seiner gesellschaftlichen Kritik ist er versöhnlicher. Schon in der älteren Frauenbewegung kristallisierten sich zwei Ansätze heraus, die für kontroverse Auseinandersetzungen innerhalb der Frauenbewegung führten. Zusammenfassend werden diese als Gleichheits- und Differenzansatz oder als egalitärer und dualistischer Ansatz des Feminismus bezeichnet. Vertreterinnen des Gleichheitsansatzes beziehen sich dabei auf die Idee der Menschenrechte und fordern Gleichstellung mit den Männern und die Möglichkeit, sich frei entwickeln zu können und frei zu sein von den traditionellen Bindungen des Frauseins. Im Differenzansatz wird wert gelegt auf den Kultureinfluss der Frau und ihre soziale Wirksamkeit, wichtig ist dabei ihre Fähigkeit zu „seelischer Mutterschaft". Es entstand die Formel von der **„Gleichwertigkeit, aber Verschiedenartigkeit"** [3:9]. In der älteren Frauenbewegung wurde der Gleichheitsansatz hauptsächlich vom radikaleren Flügel vertreten, der Differenzansatz vom gemäßigteren Flügel und von der konfessionellen Frauenbewegung. Die Forderungen der Neuen Frauenbewegung können insgesamt dem Gleichheitsansatz zugerechnet werden.

In der feministischen Diskussion seit Mitte der 1980er Jahre wird die Diskussion um Gleichheit und Differenz auf teilweise völlig neuen Grundlagen geführt. Als Versuch eines Brückenschlages zwischen nichtakademischen Frauen aus den Frauenzentren und feministischer Wissenschaft werden seit 1976 feministische Sommeruniversitäten abgehalten. Dabei wird Wissenschaft von Feministinnen als Kritik an männlich dominierten Wissenschaftstraditionen verstanden; sie stellen damit automatisch die gesamte Institution Universität mit ihren traditionellen Strukturen infrage. Allen wissenschaftlichen Disziplinen wird dabei Androzentrismus, die Dominanz männlicher Forscher und männlicher Sichtweisen vorgeworfen [2:23].

Der Begriff **„Sexismus"** kam in den sechziger Jahren in Anlehnung an den Begriff Rassismus auf. Marielouise Janssen-Jurreit veröffentlichte 1976 ein für die deutschsprachige feministische Bewegung grundlegendes Werk unter dem Titel „Sexismus. Über die Abtreibung der Frauenfrage". Darin definiert sie den Begriff wie folgt: Sexismus war immer mehr als das, was in der nichtssagenden Geschmeidigkeit politischer Rhetorik „die Benachteiligung der Frau" heißt oder was Soziologen verharmlosend mit „traditioneller Rollenverteilung" bezeichnen. Sexismus war immer Ausbeutung, Verstümmelung, Vernichtung, Beherrschung, Verfolgung von Frauen. Sexismus ist gleichzeitig subtil und tödlich und bedeutet die Verneinung des weiblichen Körpers, die Gewalt gegenüber dem Ich der Frau, die Achtlosigkeit gegenüber ihrer Existenz, die Enteignung ihrer Gedanken, die Kolonialisierung und Nutznießung ihres Körpers, den Entzug der eigenen Sprache bis zur

Kontrolle ihres Gewissens, die Einschränkung ihrer Bewegungsfreiheit, die Unterschlagung ihres Beitrages zur Geschichte der menschlichen Gattung. Sexismus ist also die Diskriminierung und Ausbeutung von Frauen aufgrund ihres Geschlechts und betrifft alle menschlichen Lebensbereiche [13:287].

Sprache ist sexistisch, wenn sie Frauen und ihre Leistung ignoriert, wenn sie Frauen nur in Abhängigkeit von und Unterordnung zu Männern beschreibt, wenn sie Frauen nur in stereotypen Rollen zeigt und ihnen so über das Stereotyp hinausgehende Interessen und Fähigkeiten abspricht und wenn sie Frauen durch herablassende Sprüche demütigt und lächerlich macht. Ebenfalls 1980 erscheint der Aufsatz von Luise F. Pusch „Das Deutsche als Männersprache", in dem sie das deutsche Sprachsystem in Bezug auf frauendiskriminierende Formen analysiert und Vorschläge zur „Therapie" anbietet [10:87]. Kennzeichnend für die Feministische Linguistik dieser Zeit ist ihr stark polemischer Charakter und die Abkehr von einer Vorstellung von Sprachwissenschaft, die sich lediglich auf die Beschreibung sprachlicher Phänomene beschränkt: wesentlicher Bestandteil der Feministischen Linguistik ist die Forderung nach Veränderung der Sprache.

Allgemeiner Gegenstand der Feministischen Linguistik ist der Sexismus in der Sprache, dabei werden zwei Ebenen des Sprachsystems untersucht, zum einen auf der Ebene des Sprachgebrauchs und Kommunikationsverhaltens, zum anderen auf der Ebene des Sprachsystems .In modernen Konzepten werden dabei Begriffe wie „Frauensprache", „weibliches Register" oder „Genderlekt" nicht mehr verwendet [8:98].

Feministische Themen wie z.B.nicht sexistische Sprachformen werden in der deutschsprachigen Öffentlichkeit sehr emotional und mit großer Vehemenz diskutiert [9:35]. Ähnliche Reaktionen sind für die Thematisierung im Deutschnterricht zu erwarten. Je nach Einstellung und kulturellem Hintergrund der Lernenden wird das Thema auf große Zustimmung stoßen, auf kritisches Interesse bis hin zu Unverständnis und Ablehnung. Denn diese Diskussion ist kein genuiner Bestandteil der „Kultur" der deutschsprachigen Länder, sondern Ausdruck einer geschichtlichen Entwicklung und vielfältiger gesellschaftlicher Einflüsse.

Literatur:

1. Altmeyer, Claus (1997): Zum Kulturbegriff des Faches Deutsch als Fremdsprache. Zeitschrift für interkulturellen Fremdsprachenunterricht [Online], www.tu-chemnitz.de/docs/ejournal/altmeyer3.htm (5.06.2003).
2. Becker-Schmidt, Regina; Knapp, Gudrun-Axeli (2001): Feministische Theorien zur Einführung. Hamburg: Junius Verlag.
3. Bilden, Helga (2000): Feministische Theorie(n) und feministische psychosoziale Arbeit. [Online] http://www.lrzmuenchen.
4. Braun, Friederike (1991): Mehr Frauen in die Sprache! Leitfaden zur geschlechtergerechten Formulierung. Kiel: Die Frauenministerin des Landes Schleswig-Holstein.
5. Braun, Friederike (1996): Das große I und seine Schwestern – eine kritische Bewertung. Der Deutschunterricht 48, Heft 1.
6. Doleschal, Ursula (1998): Entwicklungen und Auswirkungen der feministischen Sprachkritik in Österreich seit 1987. Germanistische Linguistik.
7. Feministische Linguistik – Feministische Geschlechterforschung. Ergebnisse, Konsequenzen, Perspektiven. Hg. von Schoenthal, Gisela.
8. Hellinger, Marlies (2000): Feministische Sprachpolitik und politische Korrektheit – der Diskurs der Verzerrung. In: Eichhof-Cyrus, Karin M./Hoberg, Rudolf (Hg.).
9. Die deutsche Sprache zur Jahrtausendwende. Sprachkultur oder Sprachverfall? Herbert (Hg.): Didaktik des Fremdverstehens. Tübingen.
10. Pusch, Luise F. (1980): Das Deutsche als Männersprache. In: Dies.: Das Deutsche als Männersprache. Aufsätze und Glossen zur feministischen Linguistik. Frankfurt/M.: Suhrkamp Verlag, 1984.
11. Rucht, Dieter (1994): Modernisierung und neue soziale Bewegungen: Deutschland, Frankreich und USA im Vergleich. Frankfurt/M.; New York: Campus Verlag.
12. Schenk, Herrad (1992): Die feministische Herausforderung: 150 Jahre Frauenbewegung in Deutschland. München: Beck.
13. Janssen-Jurreit, Marielouise (1987): Sexismus: Über die Abtreibung der Frauenfrage. Frankfurt/Main: Fischer Taschenbuch Verlag.

Prezentat la 31.03.2008

THE SEXIST LANGUAGE IN POLITICAL DISCOURSE

Rodica PISICĂ

Catedra Limbi Străine Aplicate

Articolul „Limbajul sexist în discursul politic" reprezintă o cercetare a discursurilor politice în vederea depistării limbajului politic incorect şi, mai cu seamă, a utilizării derogatorii a termenilor generici în limba engleză, şi o încercare de a găsi termeni şi expresii alternative, atât în articolele analizate, cât şi în alte surse, pentru a substitui utilizările incorecte.

Some of the most important linguistic changes affecting English since the 1960s have arisen from the way society has come to look differently at the practices and consequences of sexism. There is now a widespread awareness, which was lacking a generation ago, of the way in which language covertly displays social attitudes towards men and women. The criticisms have been mainly directed at the biases built into English vocabulary and grammar which reflect a traditionally male-orientated view of the world, and which have been interpreted as reinforcing the low status of women in society. All of the main European languages have been affected, but English more than most, because of the early impact of feminist movement in the USA [1, p.368, 1995]. In our article we shall dwell upon the use of the noun *man* and the pronoun *he* as false generics and the problem of the order of reference when considering the parallel treatment of men and women namely in political discourse since it is considered to be an example of correctness.

Traditionally, many writers have used the term *man* and certain compounds derived from it to designate any or all members of the human race regardless of sex. This practice has the strength of history on its side. As Casey Miller and Kate Swift mention:" In Old English the word man meant "person" or "a human being" and when used of an individual was equally applicable to either sex." It was parallel to the Latin *homo* "a member of the human species," not *vir*, "an adult male of the species." The words *wer* and *wif* (or *woepman* and *wifman*) were used to refer to "a male human being" and "a female human being" respectively. But in Middle English *man* displaced *wer* as the term for "a male human being," while *wifman* (the word that evolved into present-day woman) was retained for "a female human being" [2, p.9, 1980]. *Wif* narrowed in meaning to become *wife* as we use that word today. *Man* eventually ceased to be used of individual women and replaced *wer* and *waepman* as a specific term distinguishing an adult male from an adult female. Despite this change, *man* continued to carry its original sense of "a human being" as well, and so the result is an asymmetrical arrangement that many criticize as sexist: *man* can stand for all people, but *woman* cannot. Some authors affirm that by the end of the eighteenth century the modern, narrow sense of *man* was firmly established as the predominant one.

Thomas Jefferson declared that "*all men are created equal*" and "*governments are instituted among men, deriving their just powers from the consent of the governed*" in "The Declaration of Independence". (3, 1776) In a time when women, having no vote, could neither give nor withhold consent, Th. Jefferson had to be using the word *men* in its principle sense of "males," and it probably never occurred to him that anyone would think otherwise. Four months after the bloody Union victory at Gettysburg, President Abr. Lincoln made a speech at the site of the battle and quoted the same slogan "*all men are created equal*". (4, 1863) This speech was delivered approximately one hundred years after "The Declaration of Independence" but as the social status of women hadn't changed the word "*man*" was probably referred to "males" only.

The famous slogan from "The Declaration of Independence" is very famous with politicians. We can read in the Bill Clinton's State of the Union Address the following sentence: "*Over 200 years ago, our founders changed the entire course of human history by joining together to create a new country based on a single powerful idea: "We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal*..." (5, 1995) In this case the use of the word *man* should not be viewed as discriminatory, as long as it is only the quotation of the original source.

Although nowadays the social status of women is different from what it was before the women's rights movement, and respectively this is reflected in a more accurate language use, we can come across the use of *man* as a false generic even today in the political discourses of famous leaders. For example the word *man* in the sentence: "*By our efforts, we have lit a fire as well - a fire in the minds of men. It warms those who feel*

its power; it burns those who fight its progress…" (6, 2005) – extracted from the Second Inaugural Address of George W. Bush, refers to both men and women, as the context shows. The usage of the word *man* in this context is even more ambiguous if one takes into consideration that throughout the speech the generic use of *man* is being avoided. Therefore the reader or listener might be confused as one might think that this message of lighting "*a fire in the minds of men*" is addressed only to males.

Current dictionaries still define *man* in both its narrow and broad senses. In the Oxford Wordpower Dictionary for learners of English, for example, the definition is" 1. An adult male person; 2. A person of either sex male or female; 3. The human race, human beings …" [7, 2001]. The debatable issue is whether the first and exclusive meaning has, in effect, become the only valid one. Referring to this point the authors of "The Handbook of Non-sexist Writing" mention that:

"*Recent studies of college students and school children indicate that the broad definitions of man and men, although still taught, have to a significant degree become inoperative at a subliminal level. Phrases like economic man and political man, it turns out, tend to call up images of male people only, not female people or females and males together*" [2, p.10, 1980].

Considering the ambiguous usages of the word *man* in the speeches of famous presidents of the USA, the question arises, how can we get along without *man* in the old sense, that archaic acceptance we no longer need but to which we have become habituated? Analysing one of George W. Bush's speech we notice that he resorts to the formula *man and woman*: "*America's vital interests and our deepest beliefs are now one. From the day of our Founding, we have proclaimed that every man and woman on this earth has rights, and dignity, and matchless value, because they bear the image of the Maker of Heaven and earth.*" (6, 2005) So, then we may consider that one means of being politically correct is to use the phrase *men and women* when addressing people of both sexes. Another appropriate replacement of the generic *man* is the word *person*. Unlike the "generic" *man*, *person* clearly conveys common gender – which is why it is a frequent choice today to replace traditional *man* terms. For instance we come across the term *person* in many contexts of the political discourses analysed, here is an example: *"The grandest of these ideals is an unfolding American promise that everyone belongs, that everyone deserves a chance, that no insignificant person was ever born.*" (8, 2006)

Generalization about people comprised in terms like "a man who/ whom", or "no man" are clearer when rephrased to include people of both sexes (unless, of course, only males are intended). For instance here is a sentence extracted from John F. Kennedy's "State of the Union Address": "*No man entering upon this office, regardless of his party, regardless of his previous service in Washington, could fail to be staggered upon learning--even in this brief 10 day period--the harsh enormity of the trials through which we must pass in the next four years.*" (9, 1961) As long as not only men can become presidents it would be more appropriate to substitute the term *no man* by neutral *no one* or *no human being.* Or the sentence: "*While the current deficit lasts, ways will be found to ease our dollar outlays abroad without placing the full burden on the families of men whom we have asked to serve our Flag overseas*." (9, 1961) – could sound better if we used instead of the expression *the families of men whom,* the expression *the families of anyone whom.* In 1961 the women's rights movement was only at its start, and it is but natural to find such examples even in the speeches of the president. But we could find also examples of generalizations about people comprised in terms like "a man who/ whom", or "no man" in G.W. Bush's speeches. Let's consider the following sentence extracted from the president's discourse entitled "War on Terror": "*Evil men who want to use horrendous weapons against us are working in deadly earnest to gain them. And we are working urgently to keep weapons of mass murder out of the hands of the fanatics*." (10, 2005) Here the meaning of *men* is that of *human beings*, and not to sound sexist it would have been better if the expression *evil men* had been substituted by *evil people (human beings).* However in the example that follows, extracted from John F. Kennedy's State of the Union Address, the phrase *a man who* is clearly understood as referring to a male person thus being politically correct: "*This week we begin anew our joint and separate efforts to build the American future. But, sadly, we build without a man who linked a long past with the present and looked strongly to the future. "Mister Sam" Rayburn is gone. Neither this House nor the Nation is the same without him*." (11, 1962)

Linguists argue that the use of the word *mankind*, having the word *man* as a constitutive element, imposes the image of maleness on the entire species [2, p.21, 1980]. Basing on this assumption we consider the usage of the word *mankind* in the following sentence inappropriate: "*We have confidence because freedom is the permanent hope of mankind, the hunger in dark places, the longing of the soul.*" (6, 2005) We consider that the sentence would sound more politically correct as: "*We have confidence because freedom is the perma-*

nent hope of human beings (humanity), the hunger in dark places, the longing of the soul." On the other hand, we consider the following sentence taken from Bill Clinton's State of the Union Address to be an example of a non-sexist reference to the human species and namely we want to foreground the appropriate use of the word *humankind*: "*Throughout all history, humankind has had only one place to call home -- our planet Earth. Beginning this year, 1998, men and women from 16 countries will build a foothold in the heavens -- the international space station*." (12, 1998) Another *man*-prefixed compound the use of which rises questions is *man-made*. Let us consider the following example taken from G.W. Bush's speech: "*This Nation can lead the world in sparing innocent people from a plague of nature. And this Nation is leading the world in confronting and defeating the man-made evil of international terrorism*." (13, 2003) If we assumed that only males represent the threat of terrorism then this usage of the word *manmade* would be correct. But as long as we know that the threat of terrorism can come from both, the usage as listed above is considered to be wrong. The word *manmade*, in this case, can be either replaced by *human made* or omitted altogether from the sentence.

Another controversial issue is that of the inappropriate usage of compound words with the suffix *man.* But in this context it is worth while mentioning that *woman* and *human* are not, as it is often implied, compounds incorporating the modern word *man*. *Woman* is a combination of *wif*, meaning an adult female, and *man* in its lost sense of a *human being* irrespective of sex or age. *Human* is from the Latin *humanus* akin to *homo*, also meaning human being. Neither has any relation to a word originally meaning male person than do other words like *manager*, *manufacture*, *manuscript* and *manipulate*, which come from the Latin *manus* – hand [2, p. 20, 1980]. However the problem concerns the words like *chairman, congressman, countryman*, and *gentleman*. It is due to mention that almost all the usages of these words are non-sexist in the political discourses analyzed, with some exceptions. For example, it is but natural to find the word *gentlemen* as referring to the people who held functions of legislation, in the speech of Th. Jefferson, because in 1801 women did not have the right to participate in any way in the political life of the country

"*To you, then, gentlemen, who are charged with the sovereign functions of legislation, and to those associated with you, I look with encouragement for that guidance and support which may enable us to steer with safety the vessel in which we are all embarked amidst the conflicting elements of a troubled world*." (14, 1801)

In the passage that follows the use of the word *congressmen* is ambiguous, one can't make sense whether it refers only to the male-members of the Congress or the word congressmen refers to female-members as well. If so the passage would sound more politically correct if the word congressmen were replaced by the formula members of Congress or representatives. The original variant pronounced by G.W. Bush: "*And so my attitude is to folks around the country is, if it's a good idea for congressmen and senators, in other words, if they think it's a good enough idea for themselves, it ought to be a good enough idea for workers all across the country*." (15, 2005) The example that follows also reflects a politically incorrect use of the word *countrymen*: "*Little more than 100 weeks ago I assumed the office of President of the United States. In seeking the help of the Congress and our countrymen, I pledged no easy answers. I pledged--and asked--only toil and dedication.*" (16, 1963) As in this context the word *countrymen* includes all the citizens of the USA, men and women, the quotation from John F. Kennedy's State of the Union Address would sound more politically correct if we add at least the word *countrywomen* to refer to the people of the other gender. However we can also give some examples where the usage of the word *congressman* is appropriate for the situation, as it is clearly understood that it refers to a particular male member of the Congress:

"*Reverend Schuller, Congressman Tejeda, Governor Locke, along with Kristin Tanner and Chris Getsla, Sue Winski and Dr. Kristen Zarfos -- they're all Americans from different roots, whose lives reflect the best of what we can become when we are one America. We may not share a common past, but we surely do share a common future.*" (17, 1997)

We have also noticed that in order to avoid discrimination J.F. Kennedy, B. Clinton, G.W. Bush etc. adopt the form of address *members of Congress* when addressing the Congress: "*Mr. Vice President, Mr. Speaker, Members of the 88th Congress…*" (16, 1963); (12,1998); (18, 2001) The word *chairman* draws our attention because it is thought to be used as a generic term, but this is not true for the discourses that have been analysed. In the speeches analysed *chairman* is used only in reference to definite people whom the listeners or the readers know to be males: "*I appreciate so very much Mike Critelli, who is the Chairman. Thank you, Mr. -- Mike, it's great to see you again. And Charles Collins, senior -- the Vice Chairman. These are distinguished gentlemen who are helping to lead a very distinguished board of directors*." (19, 2004) According

to some linguists the only word that was proposed by the feminists, that has firmly entered the standard use is the term "*chairperson*" that has replaced "*chairman*". When referring to a male the word *chairman* is used when to the female- the word *chairperson* is used. The term "*chairwoman*" is less preferred to be used [20]. However, it should be mentioned here that *chairwoman* is a historically sound parallel to *chairman*, and it pays a woman the courtesy of recognizing both her sex and her achievement. It does not, however, solve the problem of what to use as an indefinite, sex-inclusive title. In addition to the term *chairperson*, the term *chairer* has emerged, and some groups and institutions have chosen to use entirely different titles like *presider, coordinator, president*, and *convener* [2, p. 26, 1980].

Like the titles of public offices, most job titles ending in *man* date from a time when only males performed the jobs described. Not so today. That is why the term *businessman* as being used as a general term for all the businesspeople both male and female, is inappropriate nowadays. We could find such inappropriate usage only in John F. Kennedy's "State of the Union Address" where he mentions that: "*Above all, if we are to pay for our commitments abroad, we must expand our exports. Our businessmen must be export conscious and export competitive.*" (11, 1962) It is clear from the context that all the businesspeople of the country are being referred to, but with the wrongly chosen term. This affirmation would sound more politically correct if we used a more neutral term. The United States Department of Labor began only in the early 1970s to revise its occupational classification system. And probably in 1962 when J.F. Kennedy's speech was delivered, the term businessmen was not yet considered to be wrongly used as referring to both sexes. However analyzing the speeches of G.W. Bush we did not come across such a misuse. In the president's discourses, the term *businessmen* is replaced by *business people* or *business owners*:

- "*You know, one of the interesting things that Lindsay said, there are a lot of businesspeople who contribute 12.4 percent into the Social Security -- a lot of sole proprietors. They pay the whole deal.*" (21, 2005)
- "*The Energy Policy Act of 2005 is going to help every American who drives to work, every family that pays a power bill, and every small business owner hoping to expand.*" (22, 2005)

The word *policemen* is no longer used as a generalizing term to refer to both sexes. In all the speeches analyzed the generalizing term used was *police officer*. For instance, that is what G.W.Bush says in one of his speeches: "*But by stopping the abuses of a few, we will add to the public confidence our police officers earn and deserve.*" (18, 2001)

There is also a tendency to replace the word "*man*" by "*woman*" in the contexts, connected to the feminine gender: "*It seems like to me it would cause people to pay pretty close attention to what the government's decision-making process is like. I mean, here's a young woman who opens up on a bimonthly basis her statement, reminding her that she owns that. That's part of an ownership society.*" (21, 2005) At the same time some of the words with the "feminine" ending are replaced by neutral ones. So, instead of the word "stewardess" and "housewife" the words like "flight attendant" and "home-maker" are used:

"*A few days before Christmas, an airline flight attendant spotted a passenger lighting a match. The crew and passengers quickly subdued the man, who had been trained by al Qaeda and was armed with explosives. The people on that airplane were alert, and as a result likely saved nearly 200 lives. And tonight we welcome and thank flight attendants Hermis Moutardier and Christina Jones.*" (23, 2002)

To describe George Washington as "the father of his country" or to speak of the authors of the United States Constitution as "the Founding Fathers" is to use sexually appropriate metaphors [2, p.33, 1980]. Therefore, the usage of these clichés is accurate in the following paragraphs:

- "*Across the generations we have proclaimed the imperative of self-government, because no one is fit to be a master, and no one deserves to be a slave. Advancing these ideals is the mission that created our Nation. It is the honorable achievement of our fathers.*" (6, 2005)
- "*You know, if there had been that much scrutiny when we were writing our Constitution as has been given to their -- scrutiny when they're writing their constitution, a lot of people would have said it's never going to get written. It was not an easy deal for our forefathers, our founders to get consensus on our Constitution. But nevertheless, they worked hard and came up with a great Constitution.*" (24, 2005)

Controversial is also the use of the pronoun *he* as a false generic. Tracing the origin of the generic use of *he* it should be mentioned that the first grammars of modern English which were written in the 16th - 19th centuries, were mainly intended to help boys from well-to-do families prepare for the study of Latin, a language most scholars considered superior to English. The male authors of these earliest English grammars

wrote for male readers in an age when few women were literate. The masculine-gender pronouns they used in grammatical examples and generalizations did not reflect a belief that masculine pronouns could refer to both sexes. They reflected the reality of male cultural dominance and the male-centred world view that resulted. Males were perceived as the standard representatives of the human species, females as something else. Although the early grammarians examined many aspects of their native tongue and framed innumerable rules governing its use, their writings contain no statement to the effect that masculine pronouns are sex-exclusive when used in general references. Not until the eighteenth century was it widely taught. Present-day linguists, tracing the history of the so-called generic *he*, have found that it was invented and prescribed by the grammarians themselves in an attempt to change long-established English usage. The object of the grammarians' intervention was the widespread acceptance of *they* as a singular pronoun. Grammarians argued that they lacked the important syntactical feature of agreement in number with a singular antecedent. But in prescribing *he* as the alternative, they dismissed as unimportant a lack of agreement in gender with a feminine antecedent. In 1850 an Act of Parliament gave official sanction to the recently invented concept of the "generic" *he*. In the language used in acts of Parliament, the new law said, "words importing the masculine gender shall be deemed and taken to include female." Although similar language in contacts and other legal documents subsequently helped reinforce this grammatical edict in all English-speaking countries, it was often conveniently ignored [2, p.37, 1980]. Many writers of English have traditionally used the pronouns *he, him,* and *his* as generic or gender-neutral singular pronouns in formal writing. However, whether *he* really refers to both genders or can be considered gender-neutral is questionable, since many people feel that it can only designate a male who is supposed to be taken as the representative member of the group referred to.

Considering the problem of *he*-usage as a neutral pronoun referring to both men and women, Casey Miller and Kate Swift claim that "generic" *he* is fatally flawed "as a linguistic device imposed on the language rather than a natural development arising from a broad consensus" This affirmation is demonstrated by the results of several recent systematic investigations of how people of both sexes use and understand personal pronouns. The studies confirm that in spoken usage – from the speech of young children to the conversation of university professors – he is really intended or understood to include she. On the contrary to the all levels of education people whose native tongue is English seem to know that he, him and his are gender specific and "cannot do the double duty asked of them [2, p. 37, 1980]. Like "generic" *man,* "generic" *he* fosters the misconception that the standard human being is male.

Analyzing the political discourses of famous leaders we didn't come across the generic use of "*he*". This can be explained either by the specificity of the political speeches which concern and are addressed to all the people and therefore, the usual pronouns to be used are the plural ones, or by the gender awareness of the speech deliverers. Considering the targeted discourses we have noticed that there are several ways of avoiding the generic use of *he*, and thus solving the pronoun problem. One means of replacing the generic *he*, would be the use of *they* as a singular. For example, G. W. Bush mentions: "*Every one in this chamber knows that Social Security is not prepared to fully fund their retirement. And we only have a couple of years to get prepared*." (18, 2001), or: "*Secondly, I believe the system -- I know the system can be designed so that someone who works all their life does not retire into poverty*." (21, 2005) Thus, he resorts to using *they/their* in order to avoid the generic use of *he*. Another way of solving the pronoun problem that we have found in the discourses analyzed is the use of *he/she*. At first glance, we might find this weird, but if the context clearly requires generic pronouns, alternating between he and she can offer a balanced way out. Some examples of the kind can be brought forth. Bill Clinton states:

- "*They can help us to end social promotion. For no child should move from grade school to junior high, or junior high to high school until he or she is ready."* (17, 1997)
- "*A hundred years from tonight, another American President will stand in this place and report on the State of the Union. He -- or she -- he or she will look back on a 21st century shaped in so many ways by the decisions we make here and now*." (25, 1999)

G. W. Bush mentions: "*In America we must make doubly sure no person is held to account for a crime he or she did not commit -- so we are dramatically expanding the use of DNA evidence to prevent wrongful conviction.*" (26, 2005) Thus the alternation between *he/she* is widely used.

One more method of solving the pronoun problem is to eliminate it entirely from the sentence. When it is important to focus on a non-specific individual who might be of either sex, the solution is often to drop pro-

nouns entirely. For example instead of saying: "*It says to parents, that if the schools continue to fail, if they won't adjust, if a child is trapped in mediocrity, his parents have different choices to make.*"- G. W. Bush states: "*It says to parents, that if the schools continue to fail, if they won't adjust, if a child is trapped in mediocrity, parents have different choices to make.*" (19, 2004) Pronouns may also be eliminated by the device of repeating the noun: "*Our goal is for every child to be reading at grade level by the third grade, because we believe every child can do that.*" (19, 2004) Instead of using the referential pronoun *he*, the word child is repeated and thus the pronoun problem is solved. Another alternative to avoid the third person pronoun problem in giving practical advice is to address the reader or listener directly. We can find examples of this kind in the discourses of political leaders. For example: "*I want to help families rear and support their children, so we doubled the child credit to $1,000 per child. It's not fair to tax the same earnings twice -- once when you earn them, and again when you die -- so we must repeal the death tax.*" (18, 2001) In such a way the listener is addressed directly by means of the pronoun *you*, which constitutes another clever method of avoiding the generic use of the pronoun *he*. Sometimes the determiner *one* is employed to replace the thirdperson pronoun: "*And for those of you who have got a loved one in the United States military, I want to say two things to you: one, we'll make sure your loved one has whatever is necessary to protect America; and, secondly, thank you for their sacrifice*." (27, 2005) Thus, the determiner *one* might be a way out when trying to avoid the generic *he.*

Another problem that arises when considering the parallel treatment of men and women or women and men is the order of reference. There is a convention to place the males first when addressing both sexes. This is true for both writing and speech. Some linguists explain this stereotypical way of ordering by the fact that it is easier to pronounce a single-syllable word than a two-syllable word. Consequently, we tend to place the word man first and the word woman after. Others claim that such a placement has to do with prosodic patterns: "since "men and women" and "male and female" scan as two trochees, they trip more lightly off the tongue than they would if reversed to scan as a trochee and an iamb. Neither theory accounts for "husbands and wives" nor such other familiar phrases as "coffee and cake", "needle and thread" or "Adam and Eve" [2, p. 94, 1980]. As it follows, neither of these theories is relevant enough. The example given bellow will show how the ordering occurs in natural contexts in political discourse: "*Our nation relies on men and women who look after a neighbor and surround the lost with love.*" (18, 2005)

Social titles are also worth being discussed in connection with political correctness. There are three abbreviations that should be mentioned in this context: Mrs., Miss, and Ms. The Oxford Wordpower Dictionary for Learners of English gives the following definitions to these social titles: Mrs. – used as a title before the name of a married woman. Miss – used as a title before the family name of a young woman or a woman who is not married. Ms – used as a title before the family name of a woman who may or may not be married [7, 2001]. It should be mentioned that the form Ms. or Ms is now widely used in both professional and social contexts. Thus the term stands as a highly successful language reform—probably because people value its usefulness. As a courtesy title, Ms. serves exactly the same function as Mr. does for men, and like Mr. it may be used with a full name or with a last name alone as in: "*MS. CAMPBELL: -- I think we get a statement from it. It's taken out of my pay check before I ever see it, so I don't miss it, and it's right there and I can keep up with it.*" (21, 2005) Using Ms. obviates the need for the guesswork involved in figuring out whether to address someone as Mrs. or Miss: you can't go wrong with Ms. Whether the woman you are addressing is married or unmarried, has changed her name or not, Ms. is always correct. And the beauty of Ms. is that this information becomes irrelevant, as it should be—and as it has always been for men. Of course, some women may indicate that they prefer to use the title Miss or Mrs., and in these cases it only makes sense to follow their wishes. For example if it is obvious from the context that the woman is married one can use Mrs: "*MRS. FERRELL: We started in Owensboro in 1929. We had two places there. My husband and his four brothers were all in together. And so when they built the one in Hopkinsville, David and I moved down here and took over. So we've been here for 69 years*." (21, 2005)

Thus the sexist language, although much has been done to abolish, can still be encountered in political discourses of the nowadays statesmen and politicians. Although few, but there are still generic uses of the term *man* even in actual political discourses. Derogatory usages of compounds which have the prefix *man* have been detected.

Together with the sexist terms non-sexist equivalents have been observed. Thus in dealing with the generic *man* we have found lexical means of avoiding it and syntactical means by rewording the sentences in

such a way as to omit the wrong term altogether from the sentence. We have also suggested some alternateves to replace the derogatory terms that were not found appropriate equivalents to in the discourses analyzed.

The generic use of the third person singular (*he*) is carefully avoided in the political discourses analyzed. Several means of coping with generic use of "*he*" have been observed. Thus, we have come across grammatical means of getting rid of the pronoun problem substituting the generic use of the pronoun *he* by *they*, in such a way attributing the meaning of singularity to the pronoun *they*, which causes changes at the grammatical level of the language. Syntactical means of coping with the generic use of *he* has been found by rewording the sentence in order to drop the pronoun entirely from the sentence. Tautology is a semantic means that can be identified as a way of avoiding the pronoun problem. Lexical means of replacing the generic use of the masculine third person singular pronoun by neutral *one* and second person pronoun have been detected.

Analyzing the targeted political discourses we have noticed that there is a convention to place the males first when addressing both sexes. And that the form Ms is widely used to avoid the guessing work, when one does not know whether to use Mrs. or Miss.

We have noted that some of the changes that have been proposed by the proponents of the sexist language ban are deeply rooted in the use but others are not. Thus, although much progress has been made concerning the avoiding of sexism in political discourse since the Declaration of Independence, there are still many changes to be made to completely get rid of the sexist language. Analyzing the political discourse of politicians belonging to different historical periods from the perspective of sexist language, we have come to the conclusion that the sexist usage of terms in modern political discourse is much less common than in political discourse of other historical periods.

Bibliography:

1. The Cambridge Encyclopaedia of the English Language/ Crystal David. - Cambridge University Press, 1995, p.506.
2. Miller Casey. The Handbook of Nonsexist Writing/ Casey Miller, Kate Swift; Barnes & Noble Books, A Division of Harper & Row Publishers. - New York, Cambridge, Hagerstown, 1980.- 134p.
3. Jefferson Th. The Declaration of Independence, July 4, 1776. http://www.let.rug.nl/usa/P/tj3/index.htm [Accessed 8.05.06].
4. Lincoln Abr. The Gettysburg Address, Gettysburg, Pennsylvania, November 19, 1863 http://www.let.rug.nl/usa/P/al16/ index.htm [Accessed 8.05.06].
5. Clinton W.J. State of the Union Address, January 24, 1995 http://www.let.rug.nl/usa/P/bc42/index.htm [Accessed 8.05.06].
6. Bush G. W. The Second Inauguration Address, January 20, 2005 - http://www.bartleby.com/124/ [Accessed 8.05.06].
7. Oxford Wordpower Dictionary for Learners of English/ Ed. Miranda Steel. - Oxford U.Pr., 2001. - 794p.
8. Bush G. W. State of the Union Address , January 31, 2006 http://www.let.rug.nl/usa/P/gwb43/index.htm [Accessed 8.05.06].
9. Kennedy J. F. State of the Union Address, January 30, 1961 http://www.let.rug.nl/usa/P/jk35/index.htm [Accessed 8.05.06].
10. Bush G. W. War on Terror, Chrysler Hall Norfolk, Virginia, October 28, 2005 - http://www.whitehouse.gov/news/releases/2005/10/20051028-1.html [Accessed 8.05.06].
11. Kennedy J. F. State of the Union Address, January 11, 1962 http://www.let.rug.nl/usa/P/jk35/index.htm [Accessed 8.05.06].
12. Clinton W. J. State of the Union Address, January 27, 1998 http://www.let.rug.nl/usa/P/bc42/index.htm [Accessed 8.05.06].
13. Bush G. W State of the Union Address, January 28, 2003 http://www.let.rug.nl/usa/P/gwb43/index.htm [Accessed 8.05.06].
14. Jefferson Th. First Inauguration Address March 4, 1801 http://www.bartleby.com/124/ [Accessed 8.05.06].
15. Bush G.W. Social Security Conversation in Maryland, Montgomery Blair High School Silver Spring, Maryland, June 23, 2005- http://www.whitehouse.gov/news/releases/2005/06/20050623.html [Accessed 8.05.06].
16. Kennedy J. F. State of the Union Address, January 14, 1963 http://www.let.rug.nl/usa/P/jk35/index.htm [Accessed 8.05.06].
17. Clinton W. J. State of the Union Address, February 4, 1997 http://www.let.rug.nl/usa/P/bc42/index.htm [Accessed 8.05.06].
18. Bush G.W. State of the Union Address, 27 February 2001- http://www.let.rug.nl/usa/P/gwb43/index.htm [Accessed 8.05.06].

19. Bush G.W. Minority Entrepreneurship at Urban League National Urban League Conference Detroit Marriot Renaissance Hotel Detroit, Michigan, July 23, 2004 http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/07/20040723-8.html [Accessed 8.05.06].
20. Заботкина В.И. Новая лексика современого английского языка/ В.И. Заботкина - http://linguists.narod.ru/english-literature/zabotkina.zip [Accessed 10. 04.06].
21. Bush G. W. Strengthening Social Security for Rural America Hopkinsville Christian County Conference and Convention Center Hopkinsville, Kentucky June 2, 2005 http://www.whitehouse.gov/news/releases/2005/06/20050602-13.html [Accessed 8.05.06].
22. Bush G. W. Energy Policy Act Sandia National Laboratory Albuquerque, New Mexico August 8, 2005 http://www.whitehouse.gov/news/releases/2005/08/20050808-6.html [Accessed 8.05.06].
23. Bush G. W. State of the Union Address, January 29, 2002 http://www.let.rug.nl/usa/P/gwb43/index.htm [Accessed 8.05.06].
24. Bush G. W. Second Term Accomplishments and Priorities Gaylord Texan Resort and Convention Center Grapevine, Texas, August 3, 2005 http://www.whitehouse.gov/news/releases/2005/08/20050803.html [Accessed 8.05.06].
25. Clinton W. J. State of the Union Address, January 19, 1999 http://www.let.rug.nl/usa/P/bc42/index.htm [Accessed 8.05.06].
26. Bush G. W. State of the Union Address, February 2, 2005 http://www.let.rug.nl/usa/P/gwb43/index.htm [Accessed 8.05.06].
27. Bush G. W. Strengthening Social Security in Washington, D.C. Capitol Hilton Hotel, June 8, 2005 http://www.whitehouse.gov/news/releases/2005/06/20050608-3.html [Accessed 8.05.06].

Prezentat la 20.04.2007

 ISSN 1857-209X

PROGETTO PEDAGOGICO PER UN CURRICULO DI LINGUA ITALIANA NELL'INSEGNAMENTO

Theodor BALABAN, Gabriela JITARU

Catedra Filologie Spaniolă şi Italiană

Prezentul articol pune în lumină conţinuturile şi activităţile de învăţare ale limbii italiene la treapta învăţământului liceal şi asigură caracterul unitar al proiectării curiculare şi coerenţa viziunii metodologice, oferind premisele unei abordări integrate a procesului de învăţare. Astfel structurat, conţinutul articolului surprinde finalităţile predării limbii italiene în treapta liceală, corelat cu mutaţiile survenite în contextul sociocultural şi cu particularităţile dezvoltării intelectuale şi volitiv-atitudinale ale tinerilor în treapta liceală. Ideile expuse corespund momentului de răscruce la care se află învăţământul din Republica Moldova, şi anume: trecerea de la un învăţământ informativ-reproductiv la un învăţământ formativ centrat pe trebuinţele şi necesităţile elevilor.

L'integrazione attiva della Repubblica Moldova nelle strutture e nella vita internazionale, l'apparizione di alcune condizioni speciali di integrazione nello spazio educativo mondiale ha creato la necessità dell'elaborazione del curriculum di lingue straniere. L'istruzione scolastica deve diventare compatibile con gli standard europei di qualità, espressi specialmente con riferimento al Curriculum e alla valutazione. La formazione degli apprendenti mediante il nuovo Curriculum deve essere compatibile con una società democratica e con le sollecitazioni prevedibili del mercato del lavoro in una Europa ed in un mondo più interdipendenti. Per l'assicurazione dell'uguaglianza delle opportunità, il Curriculum definisce gli obiettivi, i contenuti e le attività di apprendimento corrispondenti. La riforma curricolare allinea il nostro paese all'istruzione contemporanea in quello che riguarda la risoluzione dei problemi in contesti variabili, l'autoeducazione, l'organizzazione efficiente e l'iniziativa propria. La necessità di cambiamento del modello didattico tradizionale, con uno moderno, realista, flessibile, richiesto dalle esigenze della vita e raccordato allo studio delle lingue straniere, è stata condizionata ancora dalle seguenti premesse:

– l'adattamento dello studio delle lingue straniere alle nuove realtà di valori del medio sociale attuale;
– il raccordarsi dei programmi analitici alla politica educativa della società, agli obiettivi generali dell'istruzione (La Legge dell'istruzione della Repubblica Moldova, cap. 5, art. 18), come ancora alle finalità preconizzate da questa politica;
– lo sviluppo di alcune strategie didattiche partendo dagli obiettivi proposti;
– la necessità della progettazione di un set unitario di obiettivi - quadro e di riferimento per tutte le lingue straniere studiate nella scuola della Repubblica Moldova, dalla prospettiva del modello comunicativo/funzionale di insegnamento/apprendimento di questi;
– la necessità di progettare dei contenuti dell'apprendimento in funzione delle necessità di comunicazione degli apprendenti;
– l'assicurazione della continuità degli obiettivi e dei contenuti, da una classe all'altra.

L'implementazione del Curriculum di lingue straniere nell'istruzione liceale è un processo complesso e di durata e comporta in modo inevitabile la rielaborazione dell'intera struttura dell'istruzione secondaria superiore, in piena conformità con le finalità pedagogiche assunte a livello di politica educativa ed a livello di progettazione concreta del contenuto del processo di istruzione. Questa progettazione e centrata su obiettivi concreti e strutturata sullo stabilimento della corrispondenza pedagogica tra gli obiettivi, contenuti, metodologia e valutazione, quello che, al suo turno, impone il cambiamento del piano di istruzione, la ristrutturazione innovatore dei programmi liceali, l'elaborazione dei manuali di base e delle diverse varianti alternative di questi, la riorganizzazione della forme di valutazione, l'elaborazione della guida per l'insegnante, di un complesso di indicazioni metodiche, dei materiali ausiliari per gli allievi.

Nel contesto della riforma educativa, l'istruzione liceale ha la funzione di assicurare una preparazione teoretica fondamentale e la formazione di un'ampia cultura generale, necessaria per la continuazione degli studi nelle istituzioni di insegnamento superiore o nelle istituzioni di insegnamento secondare professionale (4, art. 20).

L'applicazione di questi desiderati nell'insegnamento/apprendimento delle lingue straniere, in particolare della italiana, presuppone l'ottenimento dagli adolescenti i seguenti scopi principali: la formazione e lo sviluppo della cultura di comunicazione nella lingua italiana (mediante l'apprendimento del meccanismo di funzionamento dei codici linguistici rispettivi, il possesso delle risorse lessico-grammaticali, la produzione di alcune situazioni ed atti comunicativi quanto più variati, la decodificazione corretta dei messaggi ricevuti ecc.); la formazione e la sviluppo della cultura letteraria artistica (mediante la realizzazione delle diverse letture intensive/estensive, il commento, l'analisi e l'interpretazione dei testi letterari dalla prospettiva ermeneutica); la formazione e lo sviluppo di un sistema coerente di abilità di lavoro intellettuale (mediante l'uso di alcuni metodi, procedimenti e tecniche di lavoro efficienti, come sarebbe l'uso dei diversi dizionari e fonti bibliografiche, la presentazione di una sintesi degli aspetti studiati, l'informazione indipendente, la strutturazione logico-semantica dei messaggi prodotti, l'analisi puntiforme del materiale didattico (una pellicola video, un capitolo di libro, un brano di testo), l'elaborazione di alcuni saggi con la tematica abbordata; la formazione e lo sviluppo dell'universo affettivo, socioculturale e attitudinale (mediante la strutturazione di comportamenti basati sui valori general umani e norme sociali, mediante le norme sociali, mediante lo sviluppo delle capacita di apprezzamento e riflessione critica, mediante il rispetto della diversità culturale, etnica e confessionale, mediante l'acquisto di competenze socioculturali ecc.).

Evidentemente, l'insegnamento della lingua italiana non si limiterà soltanto alla formazione delle competenze linguistiche letterarie, attitudinali e socioculturali, ma preconizzerà ancora la formazione agli allievi di una concezione generale sul mondo circondante, una visione che non sorpassa i confini della comunità propria, con la presa di coscienza delle differenze tra il proprio modo di vita e quello degli altri popoli ed etnie, di un pensiero indipendente, creatore, flessibile, con destrezza di generalizzazione, analisi ed interpretazione critica delle realtà.

A differenza dei programmi tradizionali, basati su una politica educativa centralizzata di tipo "divertivo" ed un sistema di insegnamento/apprendimento statico, riproduttivo ripetitivo, depersonalizzato e politico, l'attuale Curriculum contiene un'intera gamma di vantaggi che si manifesta nella: strutturazione del Curriculum su principi democratici ed umanisti dello sviluppo indipendente della personalità. [1, p.7]; rapportare gli obiettivi sociali, economici ed educativi agli standard internazionali unanimemente accettati nel dominio della riforma curricolare; il cambiamento del paradigma educativo dalla visione behaviorista di trasmissione delle conoscenze sulla visione socio-costruttivista (mediante l'evidenziazione del volume e della riflessione attiva dell'educato, mediante l'esperienza sociale ed interazione, mediante la progettazione di un medio di apprendimento stimolativo ed ancorato nella realtà); il corrispondere degli obiettivi elaborati con le trasformazioni attuali della società, con gli interessi e le aspirazioni degli adolescenti; il passaggio a contenuti flessibili, dinamici, con riconsiderazioni critiche e rinnovazioni permanenti dei programmi scolastici, con progettazioni di contenuti e larghe ripercussioni nella vita affettiva, morale e sociale degli scolari; la focalizzazione dell'apprendimento sulle azioni proprie dell'allievo e sullo sfruttamento delle capacita linguistiche individuali di questo; il centrare del processo istruttivo su obiettivi, contesti, situazioni, attività ed esperienze di apprendimento; il rapportare di contesti pluridisciplinari, basati su obiettivi inter e trasdisciplinari comuni o simili (la correlazione con le discipline socio-umane), di educazione artistica ecc.); l'elaborazione di manuali alternativi concepiti in visione conseguente interdisciplinare, con varietà larghe di connessione trasdisciplinare sotto rapporto epistemologico e didattico ecc.

La componente degli "obiettivi generali" comporta un certo grado di astrazione, una sintesi delle conoscenze (sapere), delle competenze (sapere fare) e delle attitudini (sapere essere) che l'adolescente deve toccare alla conclusione del liceo. Lo sviluppo curricolare di questi porterà un carattere diverso, in funzione dei criteri utilizzati. In tal modo, lo sviluppo degli obiettivi generali può essere effettuato: mediante l'abbordo di ogni obiettivo in parte; mediante la triforcazione degli obiettivi su competenze, conoscenze e attitudini; mediante la rilevazione e l'operare di alcuni raggruppamenti di coordinate organizzate su capacità comunicative, cognitive, creative, riflessive, prassiologiche, psicomotriche o di interrazione sociale; mediante l'elaborazione degli obiettivi referenziali e di quelli operazionali su domini: la formazione e lo sviluppo della cultura comunicativa, della cultura letterario-artistica, delle rappresentazioni socio-culturali, di un universo affettivo ed attitudinale coerente delle competenze di lavoro intellettuale. Qualunque siano le modalità di sviluppo degli obiettivi generali, questi saranno abbordati in fusione e correlati tra esse e serviranno come fonte di formulazione degli obiettivi di riferimento e di quelli operazionali, questi essendo elaborati dal professore e rapportati alle situazioni concrete di apprendimento.

Quindi, lo sviluppo dell'obiettivo 1 ("ascoltare, capire ed interpretare, individualmente un'ampia varietà di messaggi, orali e scritti, emessi da interlocutori o da mezzi di comunicazione in massa dell'informazione, usando per questo scopo le competenze comunicative acquistate alle tappe precedenti di disciplina scolastica") si esegue in base al ricevimento permanente di un'ampia tipologia di atti di parlato e letture, questi ultimi possedendo una grande importanza, perché i contenuti linguistici acquistati alle tappe precedenti delle discipline scolastiche non includono tutte le strutture possibili della lingua italiana, mentre la lettura, l'audizione ed il praticare della lingua parlata favoriscono lo sviluppo di quegli aspetti che gli allievi non hanno assimilato al livello d'istruzione ginnasiale. Da un'altra parte, deve tenersi conto del fatto che il ricevimento all'udito dei messaggi orali si differenzia considerevolmente dalla percezione del messaggio letto: in quest'ultimo caso il lettore può interrompere la lettura per usare il dizionario, può meditare su quello che ha letto, leggere più volte il messaggio per capirlo ed interpretare meglio ecc. mentre l'ascoltatore è privo di questi vantaggi.

Come conseguenza appare la necessità di dotare gli allievi di strategie di ricevimento del messaggio orale, la rilevazione delle parole chiave, il rintraccio dei significati delle parole sconosciute in base al contesto, il riconoscimento degli elementi costitutivi della coesione e della coerenza discorsiva, l'applicazione delle decodifiche corrette in base a diversi tipi di intonazione o pause (finale assoluta, significativa, fisiologica, numerativa, espletiva).

Per riflettere meglio sulla realtà linguistica, si terrà conto anche di un'ampia diversità di fattori e situazioni che rendono difficile la comprensione dei messaggi all'udito, come sarebbero i rumori ambientali, i disturbi durante i ricevimenti radiofonici o durante la diffusione di alcuni annunci o messaggi pubblicitari per i megafoni istallati negli aeroporti, nelle stazioni di autobus, sugli stadi, sul territorio di alcune imprese, nei mercati ecc.

La validità dell'audizione si va a effettuare/apprezzare mediante un'intera tipologia di attività postauditive: esercizi di selezione dell'informazione/chiave, trasferimento di informazioni sotto forma scritta ed orale, il valorizzare dell'informazione ricevuta (il suo uso nelle discussioni, commenti, discorsi).

In base al ricevimento di un messaggio orale può essere elaborato un set intero di obiettivi di referenza, ognuno dei quali può essere espresso in più termini operazionali. Come esempio dell'operare dell'obiettivo di referenza "Gli allievi saranno capaci di discernere l'informazione chiave ed i dettagli specifici da un messaggio ascoltato" (1, p. 63) possono servire diversi annunci (diffusi mediante le istallazioni di megafoni), in base ai quali la definizione degli obiettivi operazionali può essere effettuata, per esempio, mediante la risposta breve: la scelta dell'informazione vera (V) o falsa (F) e l'argomentazione scritta della variante selezionata.

Un annuncio pubblicitario rende possibile il coinvolgimento di più obiettivi di referenza, in funzione allo scopo seguito, e, rispettivamente, di alcuni item espressi sotto forma di domande o indicazioni concrete guardando il modo in cui l'alunno risponderà, le risposte avendo un carattere rilevante ed al livello della valutazione delle performance preconizzate, per esempio alla delucidazione delle parti componenti di una lettera non ufficiale.

Non sarà trascurata neanche la rappresentazione iconica del materiale didattico nelle sue forme diverse di manifestazione, queste ultime usandosi come un correlativo per lo sviluppo delle abilità di riproduzione e organizzazione logico-semantica del messaggio, condizionandosi, così, i fattori di strutturazione dell'orizzonte proprio di comprensione e di esplicitare il contenuto semantico-astratto dell'immagine dell'esercitazione del senso critico ed attitudinale, dell'avviamento stimolativo della memoria e dello sviluppo di questa, della strutturazione nel codice mnemotecnico (mnesico) dell'adolescente di un'altra modalità di captare, abbordare ed esporre contenutale ecc.

Il ricevimento, la comprensione e l'interpretazione dei messaggi scritti si caratterizza, a differenza di quelli auditivi, mediante una serie di particolarità specifiche, principale essendo la durata del fattore–tempro che fa possibile un'attività complessa di studio dalle prospettive semiotica ed ermeneutica. In questo senso gli apprendenti saranno dotati di strategie di ricevimento dei testi scritti: la selezione dell'informazione generale senza la comprensione intera del messaggio, il riconoscimento delle marche discorsive, la definizione delle varietà di testi, il conoscimento dello strumentario letturale afferente all'attività di lettura ecc.

Allo svolgimento dell'obiettivo ("Produrre un'ampia varietà di messaggi, orali e scritti, usando un modo autonomo e personale di elaborazione dei messaggi, la coerenza e la coesione discorsiva, in piena conformità con le situazioni concrete di comunicazione") esistono molteplici opzioni di ordinare e selezionare gli obiettivi

referenziali e quelli operazionali, in funzione della dimensione del materiale fattuale, del livello di preparazione degli alunni, delle opzioni personali di questi ecc.

Importante è tener conto che l'atto di parlato implica la presenza obbligatoria di almeno due interlocutori, ambedue con funzioni intercambiabili, di produzione ed interpretazione del messaggio, queste caratterizzandosi per una serie di tratti specifici: l'attualizzazione di un certo vocabolario, di una certa struttura frasale, il coinvolgimento dei mezzi metalinguistici (gesti, mimica, la posizione del corpo, intonazione ecc.) l'uso delle parole modello, delle ripetizioni, delle pause (nella maggioranza dei casi per guadagnare tempo alla formulazione delle risposte), la violazione delle norme grammaticali con o senza intenzione stilistica ecc.

In conformità con queste caratteristiche, nella classe si creano situazioni di comunicazione quanto possibile reali in cui l'alunno senta la necessità di esporsi le opinioni, i desideri, i sentimenti ecc., usando in questo scopo un linguaggio quanto più autentico e spontaneo, come ancora una gamma di attività (simulazioni, discorsi ecc.)

La produzione dei messaggi scritti ha, nella maggioranza dei casi, un carattere individuale, ma il produttore dispone di un periodo di tempo sufficiente per meditare sugli aspetti contenutali e formali di questi. Dal fatto che il messaggio orale rappresenti un'unita di struttura ben definita risulta ancora l'attenzione diversa che si accorderà allo sviluppo delle competenze discorsive, specialmente quelle che dipendono della coerenza e coesione del contenuto. Come esempio di sviluppo dell'espressione per iscritto può servire l'obiettivo di referenza. "Scrivere testi con carattere funzionale secondo il modello" (XI-esima classe), che può essere scomposto in un numero determinato di operazioni minimali strutturate su un piano concreto, i punti di cui serviranno in qualità di obiettivi operazionali. Si possono usare ancora attività didattiche formative isolate che coprano le capacità di comprensione, assimilazione e consolidazione del tema grammaticale insegnato, la costruzione corretta di una proposizione mediante il ristabilimento corretto dell'ordine delle parole e delle loro relazioni semanticosintattiche, la strutturazione lessico-semantica di un enunciato, le unità sintattiche superiori presentate in disordine.

L'obiettivo principale della lettura è di servire come strumento per l'estensione, l'approfondimento e il valore del tesoro cultuale e degli aspetti ludici di questo. Spesso, però, la lettura è usata anche per apprendere la grammatica. Per questo il professore canalizzerà l'attività degli alunni nella direzione dell'educazione e dello sviluppo del desiderio di leggere non solo alle ore di lingua straniera, ma anche fuori classe, spiegando il carattere utile della lettura mediante materiali che sveglino i veri motivi che stanno alla base della passione di leggere.

Si rileverà l'importanza e la necessità della lettura intensiva e di quella estensiva, usandosi per questo scopo un'ampia tipologia di tecniche e metodi di apprendimento della lettura intensiva ed estensiva, queste definendo lo scopo di delineare con chiarezza l'attività che svolgeranno gli alunni alla decodificazione dei valori semantici del messaggio scritto: la decifrazione del senso immanente del testo, il rintraccio dei valori semantici del vocabolario in base al contesto, senza ricorre al dizionario (l'uso continuo di questo rende difficile la lettura e la rende noiosa), la rilevazione dell'importanza del vocabolario attivo (capito e utilizzato effettivamente nell'esprimersi) e di quello passivo (capito, ma non usato dai parlanti), l'ignorare del vocabolario irrilevante, l'uso dell'informazione non verbale (carte geografiche, diagrammi, materiali illustrativi ecc.), delle caratteristiche grafiche (il formato del testo, la punteggiatura, i simboli ecc.) e degli insegni testuali (l'autore, il titolo, la tabella di materie, l'edizione ecc.).

La selezione dei testi si va a effettuare in funzione del grado di preparazione della classe (questa in maggioranza dei casi ha una struttura eterogenea), dagli interessi degli alunni e del grado di difficoltà del messaggio (il carattere complicato del testo, la delucidazione di alcuni temi sconosciuti, vocabolario specifico ecc.).

Per la lettura estensiva si raccomandano diversi tipi di testi dalle riviste di interesse, giornali, libretti ecc., il contenuto di cui permetterà agli allievi di prendere attitudini verso i problemi reali della società (l'avelenimento del medio ambiente, la discriminazione razziale o religiosa ecc.).

Il processo di insegnare–apprendere della lingua italiana non si limiterà all'ottenimento di alcune conoscenze e abilità di comunicazione, ma prevedrà anche il libero ed armonioso sviluppo di personalità complesse e creative, capaci di interiorizzare i valori culturali italiani, nazionali ed universali veicolati mediante la lingua e la letteratura.

In conseguenza, lo studio di una lingua straniera non può essere separato dall'assimilazione dei valori materiali e spirituali del paese la lingua di cui si apprende. Quindi il tesoro linguistico della lingua italiana è

influenzato dai costumi, tradizioni, psicologia ed altri tratti culturali tipici per la comunità italiana, in funzione delle condizioni di vita, degli interessi, della religione, nelle norme di vita comuni ecc.

Queste particolarità impregnano tutti i livelli della lingua e permettono la progettazione di alcune attività dirette verso il conoscimento della lingua e della cultura italiana, mediante queste, anche il modo d'interpretazione della realtà, il comportamento dei parlanti, la religione professata, le relazioni tra gli uomini e le donne, genitori e figli, musica, arte, politica educativa, alimentazione ecc. In questo scopo si useranno non soltanto libri ed articoli, ma anche i mezzi multimedia (articoli dalle riviste e giornali, emissioni radio e televisive, pellicole video).

Il perfezionamento della metodologia di insegnamento /apprendimento della lingua italiana e la dotazione degli alunni di strategie di apprendimento, date per sviluppare e per approfondire le conoscenze, le capacità e le attitudini rispettive, costituiranno due tratti fondamentali nello sviluppo e nello sviluppo individuale della personalità degli apprendenti, del carattere autonomo di questi.

In conseguenza, la direzione del processo di apprendimento si effettuerà mediante un minimo sforzo di orientamento da parte del corpo didattico, permetterà agli allievi di prendere individualmente decisioni riguardanti a che cosa, come, quando e dove studiare, che professione scegliere. In tal modo si potrà misurare non solo il livello di conoscenze linguistiche, ma il grado di autonomia ed indipendenza degli alunni.

Per raggiungere questo obiettivo, gli insegnanti concentreranno la loro attività nella direzione di attrezzare gli scolari con tecniche, metodi e procedimenti, mediante i quali questi dimostreranno la perseveranza e l'assiduità nella realizzazione delle attività di apprendimento, vanno a supporre ad un'analisi reale le proprie necessità e gli obiettivi di apprendimento in breve termine e di lunga durata, diventeranno consapevoli del fatto che l'autovalutazione detiene un ruolo importante all'apprezzamento delle performance ottenute e del successo vanno a depistare individualmente i difetti, de deficienze e le difficoltà proprie, vanno ad ottenere conoscenze di programmazione dell'apprendimento e di selezione del materiale necessario.

La progettazione dei contenuti si eseguirà in base ai principi di selezione, accessibilità, difficoltà progressiva e correlazione delle conoscenze, delle capacità e delle attitudini con gli obiettivi e con gli elementi componenti dell'attività di insegnare–apprendere–valutare. L'operare dei contenuti si realizzerà mediante le unità didattiche raccordate al tema ed agli obiettivi. Le unità didattiche rappresentano sequenze di istruzione e facilitano l'attività di insegnare (la costruzione dei progetti e degli scenari didattici), l'apprendimento (la padronanza del materiale in termini di conoscenze, capacità ed attitudini), valutazione (l'elaborazione degli item misurabili). La valutazione permette ancora l'apprezzamento dell'efficienza del processo di istruzione e della difficoltà di questo. A livello sistemico la valutazione si basa sullo stesso set di obiettivi strutturati su classi, indifferentemente del contenuto dei manuali.

Referenze bibliografiche:

1. Legea învățământului // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.62-63 din 9 noiembrie 1995. - Chişinău: Moldpres, 1995, p.38-56.
2. Limbi străine / Coordonatori Th. Balaban, E. Brânză // Limbă şi comunicare: Curriculum național. Programe pentru învățământul liceal. - Chişinău: Cartier, 1999, p.57-85.

Prezentat la 10.06.2008

DIDACTIZAREA TRADUCERII JURIDICE GERMANE
(Noi prospecte şi orientări)

Aliona DOSCA

Catedra Filologie Germană

A systematic study of Law Language improves the students' preparation quality. We recommend teachers to propose complicated research tasks in class. It will make the studying process meaningful and productive as well as form skills of elaborating works in lexicography and build linguistic competence of students in general.

In diesem Beitrag werden die wichtigsten theoretischen Darlegungen vom methodischen Standpunkt aus erläutert. Als Folgerung aus der Darstellung der methodischen Konzepte wurde die Forderung nach einer spezifischen Ausbildung erhoben. Es wurden auch konkrete Vorschläge zur Reform in Form eines Curriculumskonzepts (Modulierung) und dessen Umsetzung im Rahmen einer Universitätsausbildung („Juristische Fachübersetzung: Deutsch-Rumänisch/ Rumänisch- Deutsch") erarbeitet. Im Rahmen der Ausbildung sollte den Studenten und Studentinnen die Möglichkeit eingeräumt werden, die praktische Arbeit im Gerichtssaal, im Polizeirevier, im Übersetzungsbüro, in einer Firma oder ähnlicher Organisation, wo Deutsch als Vertragssprache (für Geschäftskorrespondenz) gilt, kennen zu lernen. Um die Qualität eines solchen Lehrgangs zu sichern, sollte eine dauerhafte, unterrichtsbegleitende Evaluierung stattfinden. Ein solcher Lehrgang würde davon ausgehen, dass für die Studierenden ein wesentlicher Teil des uptstudiums „Dolmetschen und Übersetzen" besteht. Zweck des vorgestellten Curriculums ist es, die Absolventinnen und Absolventen voll einsatzfähig für den Beruf zu machen.

Puține sunt lucrările cu caracter practic, în formă de ghiduri pentru studenți, care cuprind liste de termeni şi formule nerecomandabile (arhaisme, latinisme, jargon juridic). În domeniul perfecționării învățământului lingvo-juridic ar trebui să fie implementate proiecte de cercetare teoretică şi aplicativă, inițiate de facultăți universitare, în colaborare cu universități germane sau austriece, vizând îmbunătățirea programelor, metodelor şi materialelor didactice în domeniul predării unui curs de traducere juridică. Cursul va avea o orientare pragmatică.

Dintr-o evidentă perspectivă pragmatică, noi pledăm pentru modularizarea unui curs universitar de traducere specializată juridică.

Dezvoltarea înțelegerii pentru terminologia juridică, ce obține rezonanță tot mai mare, produce, în viziunea noastră, o discuție cu privire la profilul de cerințe, calificări, competențe şi instruire în domeniu. Următoarele părți-nucleare prezintă această situație:

- Ce pretenții înaintează legislația în vigoare cu privire la calificarea traducătorului în Republica Moldova?
- Ce aşteptări vor fi satisfăcute în rândul subiecților (populației)?
- Ce premise reies din instruirea traducătorilor la Facultățile de Limbi Străine?
- Cum ar arăta un *curriculum* în vederea instruirii traducătorilor profesionişti de limbă germană?

Până la etapa actuală, noțiunile, respectiv termenii din domeniul juridic, nu au fost supuse (supuşi) unor abordări diferențiate, fapt care generează, deseori, probleme de traducere. Ignoranța ştiințifică (a termenilor din domeniul juridic) denaturează conținutul textului juridic tradus. Din interpretarea echivocă a unui termen sau a unei îmbinări terminologice, poate rezulta procesul de considerare a termenului respectiv drept lexem sau îmbinare de cuvinte sau un termen care şi-a restrâns sensul nu este perceput de către traducător drept termen.

Recent, odată cu emigrarea cetățenilor din Republica Moldova în multe țări din Europa, printre care şi țările spațiului germanofon, este imperioasă necesitatea acestora de a-şi traduce actele juridice (de stare civilă, de legitimare, notariale) în limba germană. Comunicarea juridică devine, în acest sens, firească. Traducerea devine pragmatică, adică informațional-orientată. Traducătorul – identificat de Şcoala de la Leipzig în 1984 (recunoscut şi de Otto Kade sau, mai recent, de M. Snell-Hornby) [1, p.37] drept un *„mediator lingvistic" („Sprachmittler")* – trebuie să posede baza comunicativă în, cel puțin, două limbi, adică să cunoască două culturi, cultura lingvistică (cu premisele sale) fiind cea care ne dictează apariția noilor termeni (şi dispariția altora).

Vom aduce un exemplu elocvent, spicuit în urma examinării unor dosare din cadrul mai multor birouri de traducere din Republica Moldova (întocmite de foşti studenți ai specialităților „Traducere şi interpretare: germana-engleza", „Filologie germană"), prin care vom demonstra incapacitatea şi ignoranța în domeniul

juridic a traducătorilor de limbă germană. Noţiunile germane „Prokura" şi „Vollmacht" sunt plasate de către traducători la acelaşi nivel; ele poartă însă fiecare în parte, nuanţele lor funcţionale şi semantice, în pofida faptului că aparţin aceluiaşi microcâmp tematic (protecţie juridică/afacere juridică): „Prokura" – *procură de drept comercial, împuternicire comercială*; „Vollmacht" – *împuternicire, autorizaţie cu termen scurt.* Definiţiile sunt concretizate în lexiconul juridic *Alpmann Brockhaus Fachlexikon Recht,* [2, p.1022, 1471]: „*Prokura*" – împuternicire specială de drept comercial de proporţii stabilite juridic; ea poate fi acordată unei persoane fizice în mod personal şi formal doar de către un comerciant ... „*Vollmacht*" – drept de reprezentanţă acordat cuiva printr-o afacere juridică; acordarea este o declaraţie unilaterală şi cu necesitatea de a fi primită.

În limba română nu se face distincţie semantică şi nici terminologică între aceşti doi termeni, traducătorii întocmind actul oficial prin denominarea acestuia, în română prin „procură" şi în germană prin „Vollmacht", în toate contextele juridice sau comerciale, creând ruptură semantică în limba-ţintă; astfel, vorbitorul de limbă germană se va confrunta cu dilema comprehensibilităţii, iar actul oficial în cauză nu-şi va putea îndeplini valoarea lui juridică în ţara-ţintă. În vederea unei traduceri eficiente şi adecvate, traducătorul se va consulta cu un expert în domeniu (jurist, terminolog), dar şi cu un vorbitor nativ, expert şi el din ţara-ţintă.

Considerăm drept cauze, în aceste erori comise, lipsa unui curriculum cu scopuri bine determinate şi cu o evaluare continuă, care să satisfacă pe deplin necesităţile societăţii, în general, şi cele ale traducătorilor în devenire, în particular.

De aceea, împărtăşim aserţiunea că instruirea traducătorilor profesionişti, cu domeniu de specializare juridică, trebuie să poarte un caracter universitar. Instruirea academică trebuie să-şi îndeplinească sarcina de a forma şi prepara traducători/interpreţi – *„all-round-experts".* Ipoteze referitoare la instruirea traducătorilor au fost înaintate de M.Ammann/H.J. Vermeer (1990), M.Snell-Hornby (1992 şi 1994), A.M. Wußler (1999), R.Freihoff (2001), Mira Kadrič (2001 şi 2002).

Mira Kadrič dedică un capitol aparte instruirii traducătorilor în lucrarea *Dolmetschen bei Gericht: Erwartungen, Anforderungen, Kompetenzen* (Cap.7: Berufsbild und Ausbildung der gerichtlichen Dolmetscherinnen und Dolmetscher) [3, p.198-227], în care abordează cu meticulozitate competenţele unui traducător expert, printre care autoarea pune în vizor: competenţele lingvistică şi culturală („Sprach- und Kulturkompetenz"), competenţă de interpretariat („Dolmetschkompetenz"), competenţă de traducere („Übersetzungskompetenz"), competenţă etică („Ethische Kompetenz"). Autoarea mai propune anumite rigori în vederea calificării traducătorilor în domeniul juridic („Urkundenübersetzen und Behördendolmetschen") prin subcapitolele „Anforderungen an die Ausbildung" und „Anforderungen an ein Curriculum".

Pledăm, în această ordine de idei, pentru un curriculum academic, deoarece, după noi, mijlocirea unei competenţe generale şi a unei reflecţii teoretice poate fi cel mai bine asigurată în cadrul învăţământului universitar sau postuniversitar de masterat.

Un curriculum pentru *Traducerea specializată juridică (limba germană-limba română)* va îngloba:

Modulul 1. *Introducere în teoria şi practica traducerii specializate juridice:*
- ştiinţe translatorice aplicate;
- roluri în traducere – situaţie/context;
- competenţă în traducere – lingvistică, culturală, juridică;
- tehnici de traducere;
- etica traducerii.

Modulul 2. *Limbajul, cultura şi comunicarea prin traducere juridică:*
- specificul culturii;
- experienţă culturală străină;
- comunicare interculturală juridică;
- vocabular juridic; limbaj juridic;
- vocabularul dreptului; vocabularul judiciar.

Modulul 3. *Bazele lucrului terminologic în traducerea de acte juridice:*
- cercetarea juridică sub aspectul de utilizare a bazelor de date electronice naţionale şi internaţionale;
- elaborarea fişelor terminologice;
- utilizarea în traducere a tezaurelor, glosarelor, dicţionarelor electronice.

Modulul 4. *Traducerea de acte oficiale din limba maternă în limba germană:*
- reclamaţii; condiţii de afaceri ale unui contract; contracte de muncă; adeverinţe de stare civilă; diplome de studii; hotărâri de judecată; scrisori de afaceri etc.

Modulul 5. *Traducerea de acte oficiale din limba germană în limba maternă:*
- AGB-Allgemeine Geschäftsbedingungen; Scheidungsfolgenvereinbarung-Protokoll; Angebot-Nachfrage; Auftragsabwicklung; Personenstandsurkunden; Gerichtsurkunden; Legitimationspapiere; Notarielle Urkunden; Privatschriftliche Urkunden; Gerichtsurteile etc.

Modulul 6. *Abilități practice în domeniul terminologiei juridice:*
- exercitarea practicii de traducere în domeniul juridic (birou de traducere, firmă, organizație, curte de judecată, comisariat de poliție, ambasadă etc.).

Discipline adiacente acestui curs (propus spre implementare) ar fi:

1. Baze științifice ale comunicării specializate interculturale – *Wissenschaftliche Grundlagen der interkulturellen Fachkommunikation*;
2. Management terminologic, științific și al conținuturilor/Tehnologii de traducere – *Terminologie-, Wissens- und Contentmanagement/Übersetzungstechnologien*;
3. Traducere specializată în drept și în economie – *Fachübersetzen in Recht und Wirtschaft*;
4. Traducere specializată în tehnică și în științe – *Fachübersetzen in Technik und Wissenschaften*;
5. Limbaje specializate – *Fachsprachen*;
6. Traducere specializată și terminologie – *Fachübersetzen und Terminologie*;
7. Traducere orală comunicativă și traducere scrisă – Gesprächsdolmetschen und Übersetzen – cu aspectele: Traducere în relații de afaceri/întreprinderi – *Geschäftsdolmetschen/Unternehmens-/ Verhandlungsdolmetschen*; Interpretariat la tribunal – *Gerichtsdolmetschen*; Traducerea actelor juridice – *Übersetzen von Schriftstücken/Urkundenübersetzen*;
8. Traducere orală conferențială – *Konferenzdolmetschen* – cu aspectele: Traducerea simultană și consecutivă la conferințele specializate în politică, economie, drept, științe – *Konsekutiv-/Simultandolmetschen bei Fachkonferenzen aus Politik, Wirtschaft, Recht, Wissenschaften*.

Multe din aceste discipline se bucură de dreptul la existență la Universitatea din Viena, Centrul de Științe Translatorice (Zentrum für Translationswissenschaften), ele fiind părți integrante ale programului de masterat, specialitatea – *Fachübersetzen und Terminologie* (Traducere specializată și terminologie). Documentare detaliată cu privire la registrul de activități didactice de la Universitatea din Viena – www.univie.ac.at (Studium/Studienprogrammleitung Übersetzen und Dolmetschen, Vorlesungsverzeichnis).

Scopul prezentului *curriculum* este de a încadra în activitatea profesională absolvenții facultăților de limbi străine. Instruirea va facilita profesionalizarea necesară și calificarea pretinsă.

Concluzii de cadru

Cercetarea domeniului referențial juridic are importante consecințe practice pentru categoria receptorilor specialiști și nespecialiști (masa cetățenilor). Pentru reducerea dificultăților întâmpinate de traducători, au fost inițiate investigări cu caracter teoretic și aplicativ privind cauzele neînțelegerii acestui limbaj, precum și modalități de remediere a situației.

Principala deficiență care produce neînțelegeri la toate nivelurile de traducere a textelor juridice, în plan pragmatic, este încălcarea „principiului cooperării" dintre subiecții implicați în comunicare (juriștii și lingviștii/ terminologii/traducătorii), ceea ce are drept rezultat „noncomunicativitatea" și „noncomprehensibilitatea".

Opinia generală este că principala cauză a impedimentelor în traducere rezidă în caracterul strict specializat al terminologiei; în urma unor investigații s-a demonstrat însă că dificultăți majore pentru traducători sunt generate de factori de natură (con)textuală.

Soluțiile propuse pentru evitarea situațiilor ambigue în traducere se prezintă sub forma unor cursuri universitare care urmează să faciliteze instruirea și învățarea prin traducere. Condițiile de „lizibilitate" a textului juridic se prezintă sub forma a cinci principii fundamentale: simplitate, concizie, coerență, logică, adaptare la receptor. Chiar unele dintre lucrările de specialitate conțin remarce despre dificultățile întâmpinate de traducători în decodarea unor texte legislative.

Dintre modalitățile de traducere, sunt aplicate pe larg:

(1) împrumutul: *ad-hoc*, generalizat, terminologic, barbarism (preluarea directă a unui cuvânt din limba-sursă și utilizat în limba-țintă);
(2) calchierea (copierea unor structuri lingvistice după modele ale altor limbi);
(3) traducerea *mot-à-mot* (traducere exactă);
(4) transpoziția (schimbarea valorii gramaticale a cuvintelor utilizate în traducere);

(5) modularea (echivalență gramaticală corectă, dar noninteligibilitate în aspectul logico-comunicativ, deoarece contravine normelor curente de exprimare);

(6) adnotarea (inexistența, în limba-țintă, a referentului, a situației abordate în original, şi care presupune explicarea situației prin găsirea unor echivalente care o pot reda).

Secolul nostru, în concepția lingvistei Irina Condrea, considerat drept un „secol al traducerii" [4, p.7, 112-119], deschide noi orizonturi în cercetarea de perspectivă a traducătorilor. Iar aceste orizonturi, reflectate în „conținuturi", vor fi deschise la nivel academic şi asimilate conştient în cadrul universitar. Dezvoltarea competenței de traducere poate fi asigurată prin implicarea unor principii ce şi-au validat utilitatea în practica pedagogică: abordarea diferențiată, comparativă, cognitivă, stimularea capacităților analitice, valorificarea dimensiunii lingvistice, analiza reprezentărilor cu privire la alte societăți/culturi, considerarea dimensiunii etice etc.

Referințe:

1. Snell-Hornby M., Hönig H. G., Kußmaul P., Schmitt P. (Hrsg.). Handbuch Translation. 2. verbesserte Auflage (unver. Nachdruck 1999). - Tübingen: Stauffenburg Verlag, 2005. - 434 S.
2. Brockhaus F.A. (Hrsg.). Alpmann Brockhaus. Fachlexikon Recht. - Leipzig, Mannheim: Verlagen Alpmann und Schmidt Juristische Lehrgänge, 2004. - 1618 S.
3. Kadrič M. Dolmetschen bei Gericht: Erwartungen, Anforderungen, Kompetenzen. 2., vollständig überarbeitete Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels AG WUV-Univ.-Verlag, 2001. - 255 S.
4. Condrea I. Comunicarea prin traducere. - Chişinău: Editura Tehnica-Info, 2001. - 128 p.
5. Ciobanu G. Seminar de formare în traducere şi terminologie. - Chişinău: Centrul Național de Terminologie, 2002. - 87 p.
6. Freihoff R. Überlegungen zur Curriculumplanung und -entwicklung im Bereich der Translation // TexTconTexT, 8, 1993, S. 197-224.
7. Ionescu T. Știința sau/şi arta traducerii. - Cluj-Napoca: Editura LIMES, 2003. - 135 p.
8. Pöchhacker F. Dolmetschen. Konzeptuelle Grundlagen und deskriptive Untersuchungen. - Tübingen: Stauffenburg, 2000. - 336 S.
9. Sager J.C. A practical course in terminology processing. - Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1990. - 254 p.
10. Stellbrink H.J. Der Übersetzer und Dolmetscher beim Abschluß internationaler Verträge. TEXTconText 2/1, 1987. - S.32-41.
11. Stolze R. Expertenwissen des juristischen Fachübersetzers, 1999 // Sandrini P. (Hrsg.). Übersetzen von Rechtstexten. Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache. Band 54. - Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1999. - S.45-62.
12. Trosborg A. Acts′ in contracts: Some guidelines for translation, 1994 // Snell Hornby M., et. al. (Hrsg.). Translation Studies. An Interdiscipline. Amsterdam, Philadelphia: Benjamins, 1994. - S.309-318.
13. Wirl J. Grundsätzliches zur Problematik des Dolmetschens und Übersetzens. - Wien; Stuttgart: Braumüller Verlag, 1958. - 79 S.

Prezentat la 20.03.2007

DIE ROLLE DER FREMDSPRACHENKOMPETENZ BEIM ÜBERSETZEN/DOLMETSCHEN

Svetlana CORCEVSCHI

Catedra Filologie Germană

Deseori putem auzi de la angajatorii moldoveni că absolvenţii specialităţii de traducători şi translatori nu sunt pe deplin pregătiţi pentru munca lor, le lipsesc abilităţi şi deprinderi generale şi specifice, cum ar fi cunoştinţe de domeniu şi terminologie, dar şi cunoştinţe de limbă care nu sunt suficiente pentru a îndeplini munca exigentă de traducător. Din această cauză, pregătirea universitară a traducătorilor/translatorilor trebuie să pună baza fundamentală pentru sfera de activitate profesională a traducătorilor, care să includă atât formarea competenţelor generale, cât şi a celor specifice, cum ar fi competenţe lingvistice, referenţiale, textuale şi interculturale, ce sunt necesare pentru pregătirea unei traduceri reuşite.

Die universitäre Ausbildung von Übersetzern/Dolmetschern soll ein wissenschaftlich fundiertes Fundament für das breite Berufsfeld der Übersetzer- und Dolmetscher legen, von dem aus Absolventen durch den Erwerb einer sehr hohen Sprach- und Übersetzungskompetenzen für den akademischen, kommerziellen und behördlichen Arbeitsmarkt vorbereitet werden können.

Die Komponenten der Fremdsprachenkompetenz - Sprach-, Text- und Kulturkenntnisse, die für die Erstellung der erfolgreichen Übersetzung nötig sind, sind alle eng miteinander verflochten. Wie wichtig diese Kompetenzen für das Übersetzen sind, ist an der Leistung von beliebigen Übersetzungsprogrammen zu erkennen. Sie verfügen über eine große Anzahl von potenziell äquivalenten Wortpaaren und grammatischen sowie syntaktischen Grundregeln, die allein für das Übersetzen nicht ausreichen werden können.

Die bedeutende Komponente, auf der die Fremdsprachenkompetenz beruht, ist die Beherrschung der Sprachen sowohl der Muttersprache (Grundsprache) als auch der Fremdsprache. Die grundsprachliche Kompetenz (die Muttersprache) hat einen hohen Stellenwert in der Übersetzer- und Dolmetscherausbildung und soll auch in der Phase des Studiums an Bedeutung gewinnen. Die grundsprachliche Kompetenz ist eine kommunikative Kompetenz, auf die der Mensch im Allgemeinen und der Sprachmittler im Besonderen angewiesen ist. Die sprachlichen Stärken eines Übersetzers/Dolmetschers liegen sowohl im mündlichen als auch im schriftlichen Bereich. Er muss Texte in Sekundenschnelle verstehen, analysieren und speichern, um sie entweder fast zeitgleich (simultan) oder nach einer kürzeren Zeit (konsekutiv) oder in schriftlicher Form wiederzugeben. Deswegen soll man der grundsprachlichen Kompetenz während der Übersetzer- und Dolmetscherausbildung nicht vernachlässigt und über die didaktischen Übungsmodule entwickelt werden.

Die Fremdsprachenkompetenz wird als Baustein der Gesamtkompetenz der Übersetzer- und Dolmetscherausbildung gesehen. Sie beruht auf Beherrschung der Lexik, Grammatik, Satzstruktur. Dieser Eindruck wird durch die vielen Lehrbücher, Grammatiken, Glossare, Wörterbücher, Printmedien und auch online noch verstärkt, die den Studenten zur Verfügung stehen, „Das Wort” bzw. „das Wortpaar” hat eine entscheidende Bedeutung für die Praxis. Ebenso sind Terminologiearbeit und Wörterbuchkunde zentrale Komponenten der Übersetzungs- und Dolmetscherausbildung. Das Übersetzen ist mehr als nur eine Eins – zu - Eins-Übertragung von Wörtern, die häufig die Übersetzungsmaschine erfüllt. Die Übersetzungsmaschine kann nur die Wortklassen vergleichen (Substantive mit Substantiven, Verben mit Verben usw.), für die sie in ihrem Lexikon nach Äquivalenten sucht. Obwohl die grammatischen Kenntnisse des maschinellen Übersetzers weit fortgeschritten und seine Kenntnisse der Morphologie und sogar der Syntax der Ausgangs- und Zielsprache mehr als rudimentär sind, weist die Grammatik des Zieltextes einige schwerwiegende Lücken auf, die das Verständnis beeinträchtigen und sogar blockieren. Der Übersetzer, der eine möglichst präzise Analyse eines fremdsprachlichen Ausgangstextes vornehmen muss und einen überzeugenden Zieltext produzieren will, muss dieses vielseitige Sprachwissen beherrschen.

Im Gegensatz zur Maschine betrachtet der Übersetzer einen Text in seiner Gesamtheit, extrahiert den Sinn und schreibt ihn in der anderen Sprache neu. Der Übersetzer muss wissen, wie die Textstruktur in der Fremdsprache aufgebaut wird, wie Verbindungen zwischen Sätzen und Textteilen hergestellt werden, welche

impliziten Verbindungen und Verflechtungen bestehen und inwieweit diese ausdrücklich gemacht werden müssen. Darüber hinaus muss der Übersetzer im Ausgangstext erkennen können, mit welcher Textsorte er es zu tun hat, was wiederum Einfluss auf Syntax haben kann. Diese Aufgabe wird oft durch außersprachliche Mittel erleichtert, z.B. durch die Form (Medikamentenbeipackzettel, Spielbeschreibung, Bedienungsanleitung). Die Form eines Textes und bestimmte sprachliche Elemente können kulturspezifische Merkmale aufweisen, die der Übersetzer aufgrund seiner Kulturkompetenz erkennen muss. Etwas schwieriger, aber genauso entscheidend ist es, die Funktion eines Textes zu erkennen. Texte mit scheinbar rein informativem Charakter können dennoch werben, unterhalten oder kritisieren. Das muss im Ausgangstext erkannt und im Zieltext berücksichtigt werden. Vor allem humoristische oder ironische Nuancen sind schwer zu übertragen.

In der Übersetzer- und Dolmetscherausbildung gilt es als allgemein anerkannt, dass Kultur und Sprache unauflöslich miteinander verbunden sind. In früheren Jahrzehnten stand in der Übersetzer- und Dolmetscherausbildung ein sprachzentriertes Verständnis von Übersetzen und Dolmetschen im Vordergrund, bei dem „Kultur" lediglich einen möglichen Hintergrund bildete, der gegebenenfalls für die Lösung konkreter sprachlicher Einzelfragen herangezogen wurde (Witte [7:345]). Neuere Entwicklungen in der Übersetzungswissenschaft führten zu einem kulturzentrierten Verständnis von Übersetzung, das Kultur „als die Gesamtheil der Konventionen und Normen und deren Resultate [versteht], nach denen sich das Verhalten von Mitgliedern einer Gesellschaft ausrichtet" (Ammann/Vermeer 1990, in: [4: 149]), Sprache somit als Teil von Kultur definiert und Übersetzung als kulturellen Transfer begreift.

Der Übersetzer muss über Kulturkompetenz verfügen. Kulturkompetenz ist nicht nur für die Textanalyse und -produktion innerhalb einer Sprache, sondern auch für die Übersetzungsarbeit notwendig (Witte [7:90]). Hierbei geht es nicht nur um die Form der Übersetzung (z.B. Rechtschreibung in der Sprachvarietät) und die Form der Textsorte (z.B. Geschäftsbrief, Überschriften bei Zeitungsartikeln), sondern auch um die jeweils kulturtypische sprachliche Gestaltung (Wortwahl, Umgestaltung). Außerdem wird eine fremde Kultur auch bei bewusstem Kennen lernen über die eigene, die Mutterkultur wahrgenommen und interpretiert, da die primäre Kulturprägung unaufhebbar ist, „da die Eigenkultur immer die (...) Vergleichsbasis [bleibt]" (Witte [7:78]). So unterscheiden sich die Kenntnis und das Beherrschen einer fremden Kultur qualitativ und quantitativ immer von der Kenntnis und dem Beherrschen der eigenen Kultur (Vermeer 1986; Witte 1987, in: [4: 149]).

Um in der Übersetzer- und Dolmetscherausbildung Kulturkompetenz in Kultur und zwischen Kulturen zu erlangen, bedarf es unterschiedlicher Inhalte und unterschiedlicher methodisch-didaktischer Ansätze. Sie können, angesichts der Interdisziplinarität der Übersetzungstätigkeit, weder einer einzigen Disziplin oder auch Schule entstammen, noch in einem statischen Curriculum erfasst werden. Theoretische Grundlegungen, systematisierte Erfahrungen der Lehrenden und Übersetzungspraxis lassen ein inhaltliches und methodisch-didaktisches Modell als geeignet erscheinen, das versucht, sich an modernen theoretischen Entwicklungen zu orientieren, ohne Bewahrenswertes aus dem traditionellen kulturspezifischen Lehrangebot aufzugeben. Es sieht mehrere, hierarchisch aufgebaute Stufen vor und führt im Ergebnis zum selbstständigen professionellen Arbeiten.

Fazit

Häufig kann man von verschiedenen Arbeitsgebern hören, dass die Absolventen der Übersetzer- und Dolmetscherausbildung nicht angemessen auf ihre Arbeit vorbereitet seien, dass zeitgemäße Fertigkeiten wie Fach- und Terminologiekenntnisse fehlten, aber auch, dass die Fremdsprachenkenntnisse der Studierenden nicht ausreichten, um anspruchsvolle Übersetzungsarbeit zu leisten.

Die Absolventen, die ihr Berufsprofil immerfort erweitern wollen, müssen, die auf dem hiesigen Arbeitsmarkt als Sprachmittler tätig sind, ihre Fremdsprachen-, und Kulturkenntnisse pflegen, insbesondere durch Begegnungen mit Muttersprachlern der Fremdsprache, regelmäßiges Lesen der Literatur und Presse der Fremdkultur(en) und durch Aufenthalte im Ausland. Auch eine bewusste Kompetenz in Mutterkultur und in Fremdkultur(en) wird erst dann zur Kulturkompetenz, wenn, darauf aufbauend, die bewusste Kompetenz zwischen Mutterkultur und Fremdkultur vorhanden ist. Die Absolventen, die zwischen Angehörigen verschiedener Kulturen professionell als Übersetzer, als Dolmetscher tätig sein wollen, müssen also über diese doppelte Kulturkompetenz verfügen. Das Berufsprofil der Übersetzer und Dolmetscher entwickelt sich ständig weiter. Dabei bleibt die zentrale Komponente des Übersetzens bestehen: die hohe Fremdsprachenkompetenz.

Literatur:

1. Best J., Kalina S. (Hrsg.) Übersetzen und Dolmetschen / A.Francke Verlag Tübingen u. Basel, 2002.
2. Kautz U. Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens. - München, 2000. Lauer A. et al Hrsg. Übersetzungswissenschaft im Umbruch: Festschrift für Wolfram Wilss zum 70. - Geburtstag, Tübingen, 1996.
3. Leube K. Die Rolle der Fremdsprachenkompetenz in der Übersetzer- und Dolmetscherausbildung // Best J., S.Kalina (Hrsg.) Übersetzen und Dolmetschen. A.Francke Verlag Tübingen u. Basel, 2002, S.134-147.
4. Löwe B. Translatorische Kulturkompetenz: Inhalte – Erwerb- Besonderheiten S.148-161. in: Best J., Kalina S. (Hrsg.) Übersetzen und Dolmetschen. A.Francke Verlag Tübingen u. Basel, 2002.
5. Nord C. Textanalyse und Übersetzen: Theoretische Grundlagen, methodische und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse 2. Aufl., Heidelberg, 1991.
6. Wilss W. Übersetzungsfertigkeit: Annäherungen an einen komplexen übersetzungspraktischen Begriff, Tübingen, 1992.
7. Witte H. Die Kulturkompetenz des Translators. - Tübingen, 2000.

Prezentat la 31.03.2008

МОТИВЫ "ЛЕНИ" И "ПОКОЯ" В ТВОРЧЕСТВЕ А.С. ПУШКИНА и И.А. ГОНЧАРОВА

Владимир БРАЖУК

Бельцкий государственный университет им. Алеку Руссо

Motivele "lenei" şi "linişţii" în creaţia lui A.Puşkin şi a lui I.Gonciarov sunt cercetate sub aspect istorico-literar, filozofic, culturologic, simbolic şi lingvistic.

The motives of "laziness" and "idleness" in the creative work of A. Pushkin and I. Goncharov are examined in the historic-literary, philosophical, cultural-symbolical and linguistic aspects.

В творчестве А.С. Пушкина и И.А. Гончарова можно обнаружить общие мотивы, особенно это относится к таким понятиям-содержаниям, как "лень" и "покой". Выделим некоторые параллели и противоположности в осмыслении понятий "лень" и "покой" у А.С. Пушкина и И.А. Гончарова.

Лень – важнейший элемент человеческого устройства. Лень диктует пределы любой активности, заставляя постоянно взвешивать, насколько желанна та или иная вещь, чтобы стоило затрачивать усилия на её воплощение. Лень отличается от нежелания совершать действие тем, что осознается как некое особое состояние. Онтологическая сущность лени неочевидна. Лень – это, с одной стороны, состояние, которое, как и многие другие состояния, концептуализуется в языке как стихия, захватывающая человека извне, побеждающая его: "лень-матушка одолела"; "лень раньше нас родилась"; "пришел сон из семи сел, пришла лень из семи деревень"; "лень нападает, одолевает", "лень обуяла" и т. п. С другой же стороны, лень – это и свойство человека: "Меня раздражают его лень и глупость".

Вообще-то лень – отрицательное свойство, которое, как считается, мешает человеку себя реализовать. И некоторые русские слова (лодырь, лоботряс) действительно выражают его отчетливо отрицательную оценку. Однако некоторые слова, содержащие идею лени, выражают симпатию, граничащую с нежностью: ср. "ленивец", "лень-матушка" или название московской улицы – "Ленивка". Да и изначально слово "лень" не содержало негативного значения: в русский язык (и в большинство славянских языков) оно пришло из старославянского, где означало "медлительный, медленный, тихий, спокойный". Происхождение же слова латинское: lenis – мягкий, нежный, кроткий [1].

В русской культурной традиции можно заметить некоторую неуверенность в осуждении лени. Из пословиц видно, что "лень" оценивается, в основном, отрицательно потому, что "ленивый" человек перекладывает работу на других. Лень же как таковая не вызывает особого раздражения, воспринимаясь как понятная и простительная слабость, а иной раз и как повод для легкой зависти ("Ленивому всегда праздник"). Это представление хорошо согласуется с тем, что чрезмерная активность выглядит в глазах русского человека неестественно и подозрительно. Пословица "Охота пуще неволи" выражает отчужденное недоумение в адрес человека, развивающего бурную деятельность. Вспомним отношение к Штольцу Тарантьева.

Главным ленивцем в русской культуре считается Обломов. Обломов воплощает черты, которые традиционно считаются присущими русскому национальному характеру. Сочетание "русская лень" столь же стандартно, как "русская душа". Заметим, что русская лень скорее не вялая, не сонная, а мечтательная.

"Русская культура допускает и философское оправдание лени. Она не только глубоко впитала комплекс экклезиастических и новозаветных представлений о суете сует, о тщете всякой деятельности и о птицах небесных, которые не жнут и не сеют. Она еще и интерпретировала их как апологию бездеятельности. Русскому человеку очень естественно среди энергичной деятельности вдруг остановиться и задаться вопросом о ее экзистенциальном смысле. …В этом контексте бездеятельность может восприниматься как проявление высшей мудрости, а лень – как добродетель" [2].

Для Пушкина, Батюшкова или Дельвига слово ленивец (стандартная рифма для него – счастливец) обозначает поэтическую натуру, отринувшую соблазны богатства и карьеры ради мирных утех

дружбы и любви. Лень воспринимается здесь как состояние, родственное вдохновению и, во всяком случае, помогающее отрешиться от житейской суеты. Именно такое понимание лени находим во всех стихах Пушкина, где встречается лексема "лень": "Городок" (1815); "Мечтатель" (1815); "Моя эпитафия" (1815); "Моему Аристарху" (1815); "Послание Юдину" (1815); "Послание к Галичу" (1815); "К Дельвигу" (1815); "Сон" (1816); "Дельвигу" (1817); "Тургеневу" (1818); "Уединение" (1819); "Всё призрак, суета..." (1819); "К моей чернильнице" (1821); "В часы забав иль праздной скуки..." (1830); "Дельвигу" (1830). Большинство из перечисленных стихотворений – это дружеские послания, "лень" здесь стоит в одном ряду с любовью и дружбой: "Любовью, дружеством и ленью / Укрытый от забот и бед, / Живи под их надёжной сенью; / В уединении ты счастлив: ты поэт" ("Дельвигу") [3].

Для творчества, для поэзии необходимо уединение. В стихотворении "Городок" (1815), обращённом к другу детства Н. И. Трубецкому, автор сетует на то, что в Петербурге не знал покоя, "кружился, веселился в театре, на пирах" и далее: "Но слава, слава богу! / На ровную дорогу / Я выехал теперь; / Уж вытолкал за дверь / Заботы и печали, / Которые играли, / Стыжусь, столь долго мной; /И в тишине святой / Философом ленивым / От шума вдалеке / Живу я в городке / Безвестностью счастливом…/ Здесь грома вовсе нет…" [4].

Сочетание "ровная дорога" в этих строках приобретает метафорический смысл: дорога – жизненный путь – суетна, печальна, шумна в Петербурге и покойна в далёком провинциальном городке, где нет грома и где тишина святая, отсюда – "слава богу"; святость там, где есть покой. Данный топос и обстановка как раз созданы для ленивого философа: "Блажен, кто веселится / В покое, без забот, / С кем втайне Феб дружится / И маленький Эрот; / Блажен, кто на просторе / В укромном уголке / Не думает о горе, / Гуляет в колпаке, / Пьёт, ест, когда захочет, / О госте не хлопочет! / Никто, никто ему / Лениться одному / В постели не мешает…" [5].

Большая часть стихотворения "Городок" – это общение с великими творцами древности и современности, чьё творчество не даёт поэту скучать: Вольтер, Вергилий, Гомер, Гораций, Лафонтен и другие. Весь день он с ними, прославляет их бессмертие и надеется на то, что и его творчество не канет в Лету. Лень здесь – это состояние, помогающее обрести покой, который связан с дружеским общением, с чтением, с мечтами, с философствованием, с творчеством.

В стихотворении "Сон" (1816), являющемся отрывком из неосуществлённой поэмы "Оправданная лень", заглавие которой сохранилось в рукописях Пушкина, лень – богиня и царица, благодаря лени поэт творит; краски, кисть, лира – всё отдано ей: "Приди, о лень! / Приди в мою пустыню. / Тебя зовут прохлада и покой; / В одной тебе я зрю свою богиню; / Готово всё для гости молодой. / …Вот мой диван. Приди ж в обитель мира; / Царицей будь, я пленник ныне твой. / Всё, всё твоё: вот краски, кисть и лира – / Учи меня, води моей рукой" [6].

В стихах Пушкина лень – *беспечна, свободна, глубока, уединённа, философична, мечтательна, поэтична, лирична, тиха, покойна, сонна, горда, свята, подруга, богиня, царица*. Лень, спутница творчества, возможна в определённом топосе: *глушь, пустыня, отдалённая сень, деревня, городок; лес, роща, сад, луга, поля, река, ручей; дом, шалаш, каморка, диван*. Пейзаж в данном случае всегда умиротворённый, небо и реки спокойные. Всё это антитезно *шуму и крику городов, богатым домам, пирам, балам; громам, молниям, бурям, морям*. "Спешите же под сельский мирный кров / Там можно жить и праздно и беспечно, / Там прямо рай; но прочь от городов, / Где крик и шум ленивцев мучит вечно" ("Сон") [7].

В прославлении и воспевании лени Пушкин ироничен. Ирония есть во всех перечисленных стихах о лени (кроме: "Мечтатель" (1815), "Уединение" (1819)). "О Дельвиг! Начертали / Мне музы мой удел; / Но ты ль мои печали / Умножить захотел? / Меж Лени и Морфея / Беспечных дух лелея /Ещё хоть год один / Позволь мне полениться / И негой насладиться, – / Я, право, лени сын!" ("К Дельвигу" [8]. "Здесь Пушкин погребён; он с музой молодой, / С любовью, леностью провёл весёлый век, / Не делал доброго, однако ж был душою, / Ей-богу добрый человек" ("Моя эпитафия") [9].

"Похвальна лень, но есть всему пределы", без творчества, без труда, без движений лень тягостна и мучительна: "Брегитесь вы, о дети, мудрой лени! / Обманчивой успокоенья тени…"; вся жизнь на диване и постели ведёт к подагре, тоске и болезни; "Средь мирных сёл, без всякого труда. / Что ж надобно? – Движенье, господа!" ("Сон"). Лень и труд в стихах Пушкина взаимосвязаны: "Блажен, кто в отдалённой сени, / Вдали взыскательных невежд, / Дни делит меж трудов и лени, / Воспоминаний и надежд" ("Уединение") [10].

Большинство стихотворений, где встречается слово "лень", написаны молодым Пушкиным. Поэт гармонично объединил лень и творчество, тем самым облагородив слово-понятие "лень", вернув слову первоначальный смысл: медлительный, медленный, тихий, спокойный, мягкий, нежный, кроткий, то есть не суетный, мечтающий.

В русской культуре сохранилась подобная линия защиты лени, наиболее ярко представленная в романе И.А. Гончарова "Обломов". Но следует отметить, что пушкинское понимание лени связано с поэтическим трудом, и жить ему не лень. Тогда как в изображении И.А. Гончарова у Обломова помимо мечтательности и ухода от суеты лень становится тяжёлой болезнью, приведшей к тому, что герою стало лень жить.

"– Тебе, кажется, и жить-то лень? – спросил Штольц.

– А что, ведь и то правда: лень, Андрей" [11]

Другой общий мотив у А.С. Пушкина и И.А. Гончарова – "покой". Пушкин не отчаивался даже в самые трудные минуты своей жизни. Мотив покоя наиболее полно представлен в стихотворении А.С. Пушкина "Пора, мой друг, пора!" 1834 года. Когда пушкиноведы делят жизнь Пушкина на периоды, 1834 год обычно определяют начальным рубежом последнего из них – самого горького и самого тёмного. В этом году был запрещён "Медный всадник", критика говорила об упадке творческих сил поэта. В начале 1834 года Пушкин стал камер-юнкером, что было унизительным для поэта. Необходимость бывать при царском дворе тяготила. В апреле 1834 года почтовая цензура противозаконно распечатала, передала полиции, а та переправила царю письмо Пушкина Наталье Николаевне, где он ругал своё производство в "камер-пажи" и советовал своему сыну Сашке не ссориться с царями.

Неразрешимой была и денежная проблема. Издерживая 30000 в год, Пушкин не мог набрать и половины этой суммы. Семейные заботы усложнялись: рождались дети; родители болели, становясь беспомощными; жена поселила в своём доме двух сестёр; брат одолевал просьбами об уплате бесконечных долгов, зять – о разделе имений.

Под влиянием истории с письмом, из-за неприятия императорского двора, под давлением материальных обстоятельств Пушкин решил выйти в отставку (мысль о побеге в деревню, как единственном пути к спасению) и написал письмо А.Х. Бенкендорфу. Просьба об отставке не понравилась царю. Вмешался Жуковский и уладил дело. Но одно оказалось невосполнимым – оскорблённое самолюбие Пушкина. Ему было неприятно, что его считают холопом, с которым можно поступать как угодно. В дневниковой записи 1834 года о безнравственности правительства, читающего письма мужа к жене, Пушкин пишет: "Я хочу быть подданным, даже рабом, но холопом и шутом не буду и у царя небесного" [12].

Именно в этот сложный период появляется стихотворение, обращенное к жене, "Пора, мой друг, пора!.." Написано, вероятно, летом 1834 года в связи с неудавшейся попыткой выйти в отставку и уехать в деревню. То же душевное состояние отразилось в письмах этого времени к жене. "Пора, мой друг, пора! Покоя сердце просит – / Летят за днями дни, и каждый час уносит / Частицу бытия, а мы с тобой вдвоём / Предполагаем жить, и глядь – как раз умрём. / На свете счастья нет, но есть покой и воля. / Давно завидная мечтается мне доля – / Давно усталый раб, замыслил я побег / В обитель дальную трудов и чистых нег" [13]. Форма разговора, беседы, философского размышления создаётся благодаря обращению, переносу строк, шестистопному ямбу с пиррихиями. С первой строки заявляется тема: желание покоя. Хронос неотделим от топоса: дни летят, жизнь проходит, и уже пора, время пришло для покоя, что равноценно счастью; час уносит частицу бытия, то есть время уничтожает материю, а человек всё откладывает и предполагает, что ещё есть время для жизни. Пиррихий во второй стопе четвёртого стиха "предполагаем" замедляет течение стихотворения, как бы подчёркивая, что человек планирует начать жить после завершения дел, но умирает, не успев пожить, то есть насладиться покоем и свободой. Свету, миру противопоставлена обитель дальняя, где тишина, творчество и чистая нега , то есть полное довольств и блаженство.

В рукописи находим план продолжения стихотворения: "Юность не имеет нужды в at home (в своём доме), зрелый возраст ужасается своего уединения. Блажен, кто находит подругу, - тогда удались он домой. О, скоро ли перенесу я мои пенаты в деревню – поля, сад, крестьяне, книги; труды поэтические – семья, любовь etc. – религия, смерть" [14].

Именно такой мотив "покоя", с мечтой о жене, семье, любви, друзьях, полях, книгах, нотах находим и в романе Гончарова "Обломов". Главный герой романа воплощает метафору покоя и идиллии.

Слово "покой" здесь полисемантично: это и тишина, отдых, бездеятельность, отсутствие движения, беспокойства; это и болезнь (приёмный покой в больнице); это и смерть (вечный покой, покойник). Так, фигура Обломова символизирует, с одной стороны, связь с вечностью, тишиной, отход от суеты, а с другой – не жизненное, болезненное, смертельное состояние. Не случайно в описаниях Обломовки и Выборгской стороны покой описывается как "мёртвая тишина и сон, подобный смерти", там нет поэтических трудов и книг. А в мечтах Обломова истинный покой и счастье, как и у Пушкина, там, где можно услышать музыку, где можно с женой обсудить прочитанное и где беседы с друзьями доставляют радость и умиротворённость.

Спасением для Пушкина был не просто покой, а покой творческий, "обитель дальная трудов". Так же, как и концепт "лени", "покой" у Пушкина связан с возможностью отлучиться от шумной суеты света для того, чтобы творить. Обломов же только мечтает об этом, при этом от труда бежит, свой потенциал не реализует и "гаснет". В этом трагедия героя.

Таковы разные принципы воплощения общих мотивов в поэтическом творчестве А.С. Пушкина и в романе И.А. Гончарова "Обломов", где писатель, следуя пушкинским традициям, преобразует их в новых обстоятельствах в образе особого, противоречивого по характеру главного героя романа.

Литература:

1. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: В 4-х томах, т.2. - Москва, 1986, с.482.
2. Зализняк А., Левонтина И., Шмелёв А. Ключевые идеи русской языковой картины мира // Отечественные записки. - 2002. - №3. www.magazines.russ.ru
3. Пушкин А.С. Стихотворения. Собрание сочинений в10-и томах, т.1. - Москва, 1974, с.31.
4. Там же, с.333.
5. Там же, с.334.
6. Там же, с.414.
7. Там же, с.415.
8. Там же, с.31.
9. Там же, с.372.
10. Там же, с.87.
11. Гончаров И.А. Обломов // Гончаров И.А. Собрание сочинений: В 4 т. - Москва, 1981, т.2, с.177.
12. Пушкин А.С. Стихотворения. Собрание сочинений в 10-ти томах, т.7. - Москва, 1976, с.287.
13. Пушкин А.С. Стихотворения. Собрание сочинений в 10-ти томах, т.2. - Москва, 1974, с.315.
14. Там же, с.603.

Prezentat la 04.04.2008

BRITISH LITERATURE IN HISTORY, OR BACK TO TYNYANOV

Petru GOLBAN

Universitatea Dumlupinar, Kutahya, Turcia

În contextul actual al studiilor literare, în ciuda diversității curentelor şi metodelor de investigație literară în cadrul istoriei, criticii şi teoriei literare, îşi găseşte locul şi o reevaluare a tradiției critice cu scopul afirmării validității unor principii mai vechi, dar care pot fi utilizate şi în prezent. Studiul de față vizează, astfel, unele aspecte ale teoriei lui Tynyanov asupra literaturii ca sistem aplicată unei încercări de încadrare istorică a literaturii engleze.

In terms of a media-culture perspective, the decline of literacy and the indefinite future of the imaginative writing are nowadays matters of general lament, as it is the fact that literature might have lost its primary role to satisfy the aesthetic and intellectual needs of the modern man. Facing a complexity of new cultural alternatives, our contemporaries display exaggerated confidence in television, cinema, computers, and Internet; they often watch television or surf the net web-pages instead of reading books, use tapes for learning languages or compact discs for getting acquainted with Dickens' novels. The books, then, would survive a limited time in the human cultural store, and many of them are in danger of being forgotten in a remote corner of an old library.

The concept of literacy is an essential principle for the survival of the books, yet, besides literature, literacy refers to many other types of mass communications and theories of mass culture, and literature is not the only reliable vehicle for cultural communication, improvement of modern thought or acquisition of information. In some of these respects, one may argue, television and computer are much more reliable, practical, and resourceful tools than the whole of imaginative writing. On the other hand, the invention of television and the computer has not decreased the printing of books; moreover, the computer screen, Internet, and communication through e-mail display more alphabetic letters than images.

The problem is not to oppose visual and written types of cultural communication. It is that, though the whole of image-oriented culture and media attempts at reifying a new form of literacy, the problem consists in a general illiteracy caused by the open exposure to a form of visual illiteracy of the media and the insufficient exposure to important and mind-appealing books. In vindicating the role of imaginative literature, "do not fight against false enemies", says Umberto Eco in *Apocalypse Postponed* (1995), because, first of all, "we know that books are not ways of making somebody else think in our place; on the contrary they are machines which provoke further thoughts. Secondly, if once upon a time people needed to train their memory in order to remember things, after the invention of writing they had also to train their memory in order to remember books. Books challenge and improve memory. They do not narcotize it. This old debate is worth reflecting on every time one meets a new communicational tool which pretends or appears to replace books [3, p. 89-90].

What has shown itself as a modality capable enough to reassure and strengthen the role of literature as an agent able to satisfy the intellectual needs of humans is the permanent re-evaluation of the past national and international literary heritage, as well as the evaluation of the contemporary literary practice, in the context of what Matthew Arnold more than one hundred years ago described in *The Study of Poetry* as a disinterested effort to learn and propagate the best that is known and thought in the world. This endeavour, the Victorian scholar believes, is the 'real estimate', the real approach to literature leading to its true understanding and to "a sense for the best, the really excellent, and of the strength and joy". These ideas seem nowadays superfluous and obsolete, being long ago rejected and replaced by the more scientific and methodological critical perspectives of formalism, structuralism, psychoanalysis, deconstruction, and other approaches developed by the twentieth-century literary theory and criticism.

In the most general terms, the previous and subsequent to Matthew Arnold periods have developed in the field of literary studies three major perspectives of approach to literature, three directions offering theoretical and practical possibilities to study and understand literature, and which are commonly referred to as critical, theoretical and historical. The three approaches to literature – literary theory (the theory of literature), literary criticism, and literary history (the history of literature) – despite the huge debates over their functions and even necessity, represent three distinct scientific disciplines having their own definitions, characteristics, termino-

logy, objects of study, and methodologies; they are interconnected, having obvious points of identification and separation.

The standard dictionary definition regards history of literature as the diachronic approach to literature (including literary periods, movements, trends, doctrines, and writing practice). Literary criticism is the study/analysis/investigation/approach to particular literary texts on both thematic and structural levels. Literary theory develops and offers general methodologies and principles of research of the literary phenomena. If the first approach embarks on a diachronic perspective in literary studies and investigates the development of a national and world literature, the second is considered synchronic, and the third one is referred to as universal. In matters of subjectivism and objectivism, the history of literature and especially literary theory are designated as sciences, requiring normative and methodological objectivism, whereas literary criticism allows subjectivism to intermingle with objective reasoning, art with science, fusing in one discourse the personal responses to literature and the scientific research, but what the critical discourse requires most is the accurate balance between the subjective and objective component.

Literary theory, literary criticism, and literary history are interrelated and interdependent, and co-exist in the field of literary studies as bound by their major and common object of study which is the literary work. Their interrelationship and interdependence form a permanent circular movement from the historically placed literary practice to literary criticism, from literary criticism to literary theory and from literary theory back to criticism. The text – either produced recently or representing an earlier period in literary history – is subject to literary criticism whose concluding reflections (the necessary outcome of literary criticism), if generally accepted and proved valid in connection to other thematically and structurally similar literary texts, emerge into the domain of literary theory, become its general principles of approach to literature, and are applicable to the study of literature in general. Literary criticism uses them in practical matters of research whenever the study of particular literary works is required, adding to the objective theory the critic's individual response to the text, and the expected result is, on one hand, the development of new or alternative theoretical perspectives, and, on the other hand, the change, promotion, discouragement, revival or in some other ways the influence upon the literary practice of its own historical period, and the influence upon the literary attitude of the reading audience concerning the contemporary and past literary tradition. Literary criticism is thus not to be regarded as just the analysis or evaluation of particular literary works but also as the formulation of general principles of approach to such works. Co-existing in the field of literary studies with literary history and literary theory, literary criticism combines the theoretical/scientific and practical levels of literary analysis. Criticism as science follows and applies the general principles and methods of research from literary theory, but it also reveals an artistic aspect when the critic personalizes the discourse by his/her own opinions. The true literary critic uses literary theory to evaluate the literary text, and out of the synthesis of the borrowed theory with his/her personal opinions the critic develops other theoretical perspectives while keeping the proper balance between the objective and subjective component, between the use of theory and personal contribution.

This relationship of the three approaches to literature suggests that literary history is more of a distinct discipline, standing apart, whereas literary theory and literary criticism are stronger connected, hence their consideration as one discipline under the generic name of 'literary theory and criticism'. However, this relationship of the three approaches to literature also points to the fact that literary theory, literary criticism, and the history of literature are parts of a single cognitive system, a single discourse whose aim is to form or facilitate a particular type of communication which involves the producer of literature and its receiver.

Literature, a cultural phenomenon, one of the arts, the verbal art, is in the simplest way defined as imaginative writing and is likewise better understood as a system of elements framed within the boundaries of a communicative situation. The six elements in communication, as identified by Roman Jakobson in *Linguistics and Poetics* (1963),

	Context	
Addresser	Message	Addressee
	Contact	
	Code	

each having a corresponding function of language (referential, emotive, poetic, conative, phatic, and metalingual), receive in literary communication their equivalent parts ('addresser' or 'sender' is the 'author' or 'writer', 'message' is the 'text', 'addressee' or 'receiver' is the 'reader', and so on) which constitute the elements of

the literary system. Guy Cook in *Discourse and Literature* [1, p.128] identifies and places these elements in a simple but comprehensive structure of the literary communicative situation:

		Society		
Author	Text		(Performer)	Reader
	Texts		Language	

Every literary work represents a text, the product of an author, known to us or anonymous; the literary work addresses a reader; its material is language; it is produced in relation to a certain social background; and it always exists in relation to other texts that represent previous literary traditions or the contemporary to the given literary work period. The literary work in itself and the different relations between the text and the other elements of the literary system gave birth to different theories, trends and schools in modern literary theory and criticism. As a result, the contemporary literary critic faces a multitude of schools and theories that correspond to the categories from the structure of the literary system. Instead of heavily borrowing ideas and providing quotations from the existing critical and theoretical studies, the critic may relate and apply them to his/her particular matters of concern. A more skilled critic considers the essence of different theories, modifying it according to the specificity of the research, and, by providing personal points of view and ideas, the critic progresses to certain interpretative modalities of his/her own.

Concerning the most important critical theories, trends and schools, and according to Guy Cook's literary communicative situation, in the field of literary theory and criticism the 'author' is the matter of concern of literary scholarship and biography; 'text' is studied by formalism, linguistics, linguistic criticism, and stylistics; 'performer' by acting theory; 'reader' by phenomenology, hermeneutics, reception theory, reader-oriented and reader-response theory, as well as by psychoanalysis, feminism, and post-structuralism; 'society' by Marxist theories, cultural materialism, new historicism, and feminism; 'texts' by structuralism, post-structuralism, and deconstruction; and corresponding to 'language' are the theories of linguistics and stylistics. Literature on the whole and the particular elements of the literary system are also the matters of critical concern of rhetoric, semiotics, Bakhtinian criticism, archetypal and myth criticism, ethnic literary studies, colonial, postcolonial and transnational studies, cultural studies, and other contemporary trends and schools in humanities and in literary theory and criticism. These theories, trends and schools represent the twentieth-century and the contemporary scientific, objective and methodological literary theory and criticism. The development of world literary theory and criticism has its origins in ancient period, whereas concerning the rise and development of the theoretical and critical discourse on literature in Britain, one should consider Renaissance and its subsequent periods.

Literature on the whole and the particular elements of the literary system represent the main concern of the history of literature as well, in particular in the light of Paul Ricoeur's (*From Text to Action: Essays in Hermeneutics II*, 1986) hermeneutic perspectives of the textual arrangement and text analysis with regard to the human experience considered diachronically: (1) the implication of language as discourse, (2) the implication of discourse as a structured literary work, (3) the relation between verbal and written form in the discourse and structured literary work, (4) structured literary work/discourse as the projection of another world, (5) structured literary work as the projection of the authorial life which is transfigured through the discourse, (6) structured literary work as the self-comprehension of reader [8, p.86]. The literary work is undoubtedly a phenomenon dated in time, and represents, as Romul Munteanu clearly states it in *Metamorphoses of the Modern European Criticism* (1988), the product of a historical time in which a human group develops a particular view on existence, a view that comes to be expressed by exceptional individuals, the producers of literary works, themselves exponents of a particular historical background. In this respect, the discipline of the history of literature performs a historical investigation of literature, and studies the national and world literary development in relation to its periods, movements, trends, writers and works.

Modern literary theory and criticism discusses the literary work as a synchronic phenomenon, removing the text from its temporal and spatial context. The separation of criticism from the diachronic dimension of the literary history and its subsequent consolidation as a distinct domain were caused, according to Rene Wellek and Austin Warren (*Theory of Literature*, 1942), by the distinction between the consideration of literature as a simultaneous order and the view on literature as a line of works arranged chronologically and regarded as constituent parts of the historical process. Neither the research of the text as a synchronic phenolmenon nor the historicism of the literary experience are to be neglected, but in order to achieve the adequate

comprehension of the literary works of different writers and periods, it is necessary to overcome the gap between literary criticism and literary history by fusing the synchronic and the diachronic dimension in literary analysis, and by strengthening the relationship between text and context. It is the task of literary criticism to involve the diachronic perspective in the study of the text. Otherwise, without understanding literature in its growth, the relationship between tradition and innovation, the origins of literary work, the author's psychology and artistic sensibility, and the social and cultural circumstances that make possible the production of the work and are reflected in the work, the critic would scarcely offer competent judgement on the value of the text. Likewise, it is the task of literary history to remain a scientific discipline by involving in the study on the rise and development of literature the synchronic dimension of the literary criticism and the scientific principles of research offered by the literary theory; that is, the history of literature, in order to claim the status of a science, must be a rigorous system equipped with scientific methodology.

Otherwise, the history of literature might be reduced to a mere gallery of biographies, or become, as Hans Robert Jauss warns in *Literary History as a Challenge to Literary Theory* (1970), an obsolete object of study, whose existence would be determined only by a didactic purpose and the necessity of being traditionally included as a part of cultural information.

Earlier than Jauss, at the beginning of the twentieth-century, Yuri Tynyanov (*On Literary Evolution*, 1927) had already pointed at the methodological discrepancy in the field of literary history, which is due to the divergence between an "individualistic psychologism" in the historical investigation of literature and a "schematically causal approach to the literary order". The former type replaces the problem of literature with the question of the author's psychology, and the investigation of literary history becomes the investigation of the genesis of literary phenomena. The latter leads to a sharp disagreement between the literary order and the point of observation that might be located in a social order: such an effort of literary history to investigate the advances of a literary order (that is, of literary variability), Tynyanov believes, is doomed to incompleteness because the study of a closed literary order and the examination of the development within it frequently come up against neighbouring cultural, behavioural, and social orders in the broad sense.

Literature is above all interrelated with social conventions, and as such the correlation takes place first of all through its verbal aspect. That is, the interrelation between literature and society is realized through language, and in relation to social background the prime function of literature is its verbal function. Using the term 'orientation' to denote the author's creative intention, Tynyanov suggests that the intention is changed by the structural function (the interrelationship of elements within a work) into a catalyst, the 'creative freedom' yields to 'creative necessity', and the literary function (the interrelationship of a work with the literary order) completes the process, the 'orientation' of a literary work proving to be its 'verbal function', its interrelationship with the social conventions. It is futile to study the verbal function of literature in relation to some distant conditions, such as economic, as it is useless to study directly the author's psychology, environment, daily life, and class as to establish the origins of the literary phenomena. Clearly, Tynyanov believes, the problem here is not one of individual psychological conditions, but of objective, evolving functions of the literary order in relation to the adjacent social order.

Likewise, in discussing practical criticism in the book *Critical Approaches to Literature* (1982), David Daiches states that the approach to literary work should be different from going to biography or psychology to discover the author's 'intention', for "it is less personal intention than artistic tradition that is the real question" [2, p.265].

Back to Tynyanov, the two main types of the historical investigation of literature – the investigation of the genesis of literary phenomena and the investigation of the growth of a literary order – are both problematic, as problematic is the theory of value that has brought about the danger of studying major but isolated works and has changed the history of literature into what Tynyanov calls "history of generals", i.e. of 'great works', in determent of the study of mass literature. The very term 'history of literature' is a problem as well, as it seems to be extremely broad and pretentious, suggesting the study of the history of *belles lettres*, the history of verbal art, and the history of writing in general.

In Tynyanov's opinion, which is nowadays still valid and viable, the solution for making literary history a literary science, conferring to it the necessary methodological rigour, is to re-examine the problem of 'influence', one of the most complex problems of literary history, in relation to the existence of specific literary conditions. More than that, it is necessary to reconsider the notion of 'tradition', the basic term in the studies on

literary history, in the light of the fact that a literary work is a system, as is literature itself, and the fundamental concept for literary change and development is the 'substitution of systems'.

The literary system is "a system of the functions of the literary order which are in continual interrelationship with other orders". The system of a literary work consists of certain elements that are interrelated and interacting. Some elements of a work in prose, such as rhythm, are also elements of the system of a work in poetry, and their study shows that the role of such elements is different in different systems.

The interrelationship of each element with every other in a literary work and with the whole literary system as well is called the *structural function* of the given element. This function reveals that a distinct element is, on one hand, interrelated with different elements within the same work, and, on the other hand, it is interrelated with similar elements in other works and even in other systems. The former is termed by Tynyanov the *syn-function*, and the latter *auto-function*, both operating simultaneously but being of different relevance. Tynyanov points at the mistake to isolate the elements from one system and to correlate them with other systems without taking into consideration their structural function, as he notifies on the impossibility to study a literary work as a system without comparing it with the general system of literature. Such an isolated study of a literary work may be successful in the literary criticism that focuses on contemporary works, since the interrelationship of a contemporary work with contemporary literature is involuntarily taken as an established fact.

However, argues Tynyanov, even in contemporary literature, isolated study is impossible because the very existence of a text as literary depends on its interrelationship with both literary and extra-literary orders, and its existence depends on its function. What in one period would be a matter of social communication, in another would be a literary fact, or vice versa, depending on the whole of the literary system in which the given text appears. Thus, no one can be certain of the structure of a work if it is studied in isolation, since the auto-function (the interrelationship of an element with similar elements in other systems) determines the syn-function (the constructional function of the element). According to Tynyanov, the *constructional function* is the correlation of each element of the literary work with other elements of the system, and thus with the whole system. It is a mistake to separate the elements from the system and to correlate them outside the system, that is to neglect their constructional function. The existence of a literary fact depends on its differential quality, that is its function. The rise and development of the literary form determines the change of function, yet the function in its turn searches for its form, hence their interdependence. The variability of the function of a formal element of the system, the appearance of a new function of a formal element or its association with another function, the differential interaction of the elements of a system, the existence of some 'dominant' elements that produce as such the 'deformation' of other elements mean actually, in Tynyanov's opinion, the *literary evolution as the substitution of systems*. In other words, to understand the development of literature as the 'substitution of systems' is to perceive it as "the change in interrelationships between the elements of a system, between functions and formal elements".

Coming back to the concept of 'tradition' in literature, it is to be remembered that the substitutions of literary systems vary from period to period; they may occur rapidly or slowly; they do not necessarily require the complete renewal or replacement of the formal elements of the system but rather a new function of these formal elements (hence the idea that the comparison of certain literary phenomena must be made on the basis of functions, not only forms). And thus what may be called 'traditionalism' is, as to give an example from Tynyanov, the fact that each literary movement in a given period seeks its supporting point in the preceding systems, as each new genre, form or type of literary text does.

Yuri Tynyanov's ideas on literary work and literature conceived as systems are applicable in different domains of humanities, such as linguistics (as language itself is a system), translation studies, and cultural studies, and in different literary disciplines, such as comparative literature, where, in particular, the issue of 'reception' – the study of the process of reception of a literature (as a system) in another literature or another cultural background (conceived as systems) – receives a strong theoretical and practical basis. Although highly important for the elucidation of the status and role of literary history as a scientific discipline, Tynyanov's theory of the literary system, due to its normative principles and methodological rigour, may not always be appropriate in the study of literature when facing some national peculiarities of literary history, or the individual creative imagination that is both ready to assume an established tradition, model or pattern of writing and to provide the unexpected innovation, literary experimentation, and modernization of the literary discourse.

The interrelationship between 'tradition' and 'innovation' in the historical advancement of literature acts upon a literary system that, by placing a group of its elements in the 'dominant' position, makes possible the

deformation of the other elements, and a new work emerges into literature and takes on its own literary function through this 'dominant'.

This is the factor that determines the change and development of the literary phenomena in the course of different succeeding periods. This is true concerning genres as well as periods and movements. Thus the literary system of the medieval romance changes in Renaissance into the system termed by the noun 'roman' ('novel') when elements of extended narration, setting, character representation and others become 'dominant', and others like verse form and the supernatural element are extinguished; on the contrary, when other elements, such as love intrigue, subjective and psychological experience, the fantastic and the irrational involved in action, are placed in the 'dominant' position, the literary system of the romance is substituted in the second half of the eighteenth-century by the system of a particular type of poetry called by the adjective 'romantic'. The element of 'the revival of ancient classical tradition' in the literary system of the Renaissance period becomes 'dominant' in relation to the social and cultural orders (systems) of the next seventeenth- and eighteenth-century, making possible the substitution of the system of Renaissance literature by that of Enlightenment.

This is also true concerning any particular literary tradition, or type of literary text. The 'dominance' of such elements as adventure, ordeal, trial, chronotope of road, moral issues of personal conduct, love experience, autobiography, change of condition with respect to social background, representing the system of the picaresque novel, to which the 'dominant' element of character formation is added in Goethe's *Wilhelm Meisters Lehrjahre*, makes possible the rise in the nineteenth-century of the fictional system of the Bildungsroman. This type of novel, now a literary tradition, seeks its supporting points in the previous systems, especially in those of the ancient and picaresque narratives, but places in its turn a group of its elements in the 'dominant' position, makes possible the deformation of other elements, and as the result works representing the related fictional types of Entwicklungsroman, Erziehungsroman and Künstlerroman emerge into world literature.

Each literary work is correlated with a particular literary system depending on its deviation, its 'difference' as compared with the literary system with which it is confronted. Moreover, since a literary system is a system of the functions of the literary order which is in continual interrelationship with other orders, such as social and cultural, systems change in their composition, but the differentiation of human activities remains. The growth of literature, as of other artistic systems, does not coincide either in rate or in character with the social and cultural systems with which it is interrelated, and this is owing to the specificity of the material with which it is concerned. The rise of the structural function occurs rapidly, that of the literary function occurs over epochs, and the one concerning the functions of a whole literary system in relation to neighbouring systems occurs over centuries.

The place of literature in history is reified by the rise, development and consolidation of succeeding each other literary periods, movements, trends, writers, and literary works. Each of these is rooted in the previous ones, represents a continuation of the previous ones, and at the same time rejects the previous ones, attempting at suppressing them and taking their place in literary history. Each period, movement, trend, writer, and text is followed by another; each has its own rise, development, consolidation and decline, but not complete disappearance, as each one influences the next, gives its origins or is rejected by the next one, or the elements of its system are acknowledged in the systems of the subsequent periods, movements, trends, and literary works under different forms and functions. Each period, movement, trend, writer, and text represents one to another tradition and innovation, placed one against the other, where a continuous 'battle' takes place between their elements. The status of literature in history is actually determined by the interrelationship, the 'fight' between 'tradition' and 'innovation', 'classical' and 'modern', 'conservative' and 'experimental', dependence on rules and the freedom of artistic expression. It is a correlation of two contrary factors whose interaction is the motor of change and development of literature, disclosing the substitution of systems. In the history of literature, the concept of 'tradition' is used to denote the ancient classical period, the eighteenth-century Age of Enlightenment, also referred to as Classicism or Neoclassicism, the nineteenth-century Realism, the twentieth-century socially-concerned literature; the term 'innovation' denotes some literary experiences of the Renaissance period, metaphysical poetry, Romanticism, the late nineteenth-century Symbolism, Aestheticism and other avant-garde trends, and the twentieth-century Modernism and post-modern literature, as well as other more recent experimental trends. In this respect, the literary history studies the rise and development of a national literature and the world literary phenomena from its beginnings to the present day, and divides the historical process into literary periods which may or may not correspond to the social or political ones. The

literary periods consist of literary movements and trends, which are represented by authors and their literary works and/or literary doctrine. The distinction made between the movement and the trend relies actually on the fact that a movement groups those writers who produce both literary works (that share similar thematic and structural features) and literary doctrine (texts of literary theory and criticism that share common ideas about their own type of literature) – Romanticism, for example; whereas a trend is formed of the producers of only literary texts having common characteristics – the nineteenth-century Realism, for example.

The literary periods are considered to refer to different sequences of time conceived in the temporal boundaries of an age, century, centuries, or years, but such an understating of the period may thwart any attempts at tracing clear demarcation lines between literary periods, movements and trends, or at clearly asserting them terminologically. Renaissance is certainly neither a movement nor a trend but a distinct period in the literary history. Metaphysical poetry, however, is first of all a trend that manifested itself only on the level of literary practice, but it is also a part of the larger period of English Renaissance. Romanticism represents a period ('Romantic Period', or the 'Age of Romanticism', dated between the years of 1798 and 1824, or in more general terms between the last decades of the eighteenth-century and the first decades of the nineteenth-century) and at the same time Romanticism is a literary movement ('Romantic Movement', consisting of both imaginative writing and the doctrine, literary texts (such as *Tintern Abbey* by Wordsworth, or *Kubla Khan* by Coleridge) and the critical ideas (from Wordsworth's *Preface to Lyrical Ballads*, for example, or Coleridge's *Biographia Literaria*) about these texts). In British literature, Neoclassicism is a period in literary history covering the last part of the seventeenth-century throughout the eighteenth-century; Neoclassicism is a movement in literature with its poetic works and a strongly normative and prescriptive doctrine; and also Neoclassicism is the creator of a particular trend in poetry, philosophical and satirical. Likewise, Modernism is a period in the first half of the twentieth-century, a complex artistic manifestation consisting of a number of distinct movements (Futurism, for example) and developing a number of trends in the production of literary texts (for instance, the 'stream-of-consciousness novel' of James Joyce).

A diachronic perspective on literature in Britain reveals a historical process that follows the general European pattern, yet in some moments having its particular manifestations. A special problem here is the establishment of some exact periods in the development of both British and world literature. In most general terms, literature is regarded as passing through three major periods: ancient, medieval and modern, whereas since the middle of the twentieth-century humanity is in the post-modern period, a period claimed to represent the transition to globalization. The first period in European literature is the classical period of ancient Greece and Rome, rejected and replaced by Middle Ages.

Concerning British literature in Middle Ages, historians have noticed the discrepancy between English and general world/European conditions: first, English literature does not have an ancient period, like Greece, Rome, Egypt, China, or India, and, second, its actual medieval period starts much later than the European one, which is the eleventh-/twelfth-century, for the simple reason that there was no English nation at all until that period.

It was the fifth-century that saw the invasion of the British islands by the Anglo-Saxon tribes coming from the Continent, which lasted for more than a century, and then the formation, the 'becoming' of these people as English for more than four centuries, which marked a period called in the history of English nation, language and literature as 'Anglo-Saxon' or 'Old English'. Conquered in their turn by the Normans in the eleventh-century, the newly formed English nation enters now 'officially' into Middle Ages that lasted for centuries until around 1500. The medieval period is in its turn rejected and replaced by the age of Renaissance, which is considered either as the first part of the modern period that lasted until the middle of the twentieth-century, or as a period of transition from Middle Ages to modern period, now conceived as lasting from the seventeenth-century Enlightenment to the middle of the twentieth-century. The art and literature of Renaissance already reveal the two contradictory but co-existing aspects of 'innovation' (for instance, sonnet in poetry) and 'tradition' (the revival of ancient models, as, for example, in Renaissance tragedy), and a more detailed consideration agrees that henceforth the growth of literature displays a rather complex picture. The emergence of the innovative spirit in literature continues after Renaissance as the Baroque period (metaphysical poetry in English literature, also considered by some critics as the last manifestation of British Renaissance), but this cultural extravaganza is rejected and suppressed by the much stronger and dominant traditional element that, based on the revival of ancient classical artistic doctrine and practice, becomes itself a period and dominates as Enlightenment (or Neoclassicism in England) the entire social as well as cultural and literary background of Europe for more than one hundred years starting with the middle of the seventeenth-

century. By the middle of the eighteenth-century, the doctrine of Enlightenment/Neoclassicism is put into practice by the more pragmatic British mind, giving rise to Industrialisation and thus determining the decline and end of Neoclassicism as a distinct period. It is also the eighteenth-century that saw the rise of the novel in English literature, and by the middle of the period the rise of the pre-romantic poetry. As a rejection of Neoclassicism and the continuation of Pre-Romanticism, the Romanticism emerges at the end of the eighteenth-century reviving the innovative spirit in literature and breaking the linearity of literary development dominated for a long period after Renaissance by the traditional and normative principles of the revived ancient classical doctrine. Romanticism ends as a regular trend by the middle of the nineteenth-century, and henceforth in literature 'tradition' and 'innovation' co-exist again under different names and in the framework of different movements and trends.

In the simplest consideration of the facts, Romanticism gave in the second half of the nineteenth-century Symbolism, Aestheticism, Impressionism, Expressionism, and other manifestations of the artistic avant-gardism, which, in the first half of the twentieth-century, continue into a more complex range of experimental and innovative trends and movements (Surrealism, Dadaism, Cubism, 'stream-of-consciousness' novel, etc.) assembled and assigned together as Modernism, which in its turn continues in the second half of the twentieth-century as the innovation and experimentation of Post-Modernism – this is the component of 'innovation' in literary history, an evolutionary line having its origins in Renaissance, continued in Baroque, suppressed by classical tradition but revived by Romanticism, developed by late nineteenth-century avant-garde trends and diversified by the twentieth-century Modernism and Post-Modernism.

Some elements of the main 'enemy' of Romanticism, Neoclassicism, re-appear in the second half of the nineteenth-century in the system of the likewise conventional, normative and socially concerned Realism which emerges almost unchanged in its thematic and structural perspectives in the twentieth-century, opposing with its traditional realistic concern the innovatory and experimental art – this is the component of 'tradition' in literary history, an evolutionary line having its origins in ancient period, revived in Renaissance, changed, developed and institutionalised in the seventeenth- and eighteenth-century Enlightenment/Neoclassicism, rejected and replaced by Romanticism but present again on the literary scene as the nineteenth-century Realism, and continued and diversified by the twentieth-century writers of social and realistic concern.

To summarise, every new literary period, movement, trend results in and rejects the previous ones on the basis of the opposition between normative tradition and experimental innovation. Tradition and innovation are parts of a single process of literary change and development, contrary but interrelated, emerging in different periods under different names and in the system of different movements, trends and literary works, rejecting and succeeding each other, but from the second half of the nineteenth-century to the present day co-existing as two distinct dimensions of literature. Concerning the major periods in the history of British literature, the standard opinion, originated in the nineteenth-century in relation to the development of English language, regards three periods: the period between 449/700 and 1100/1200 is called that of 'Old English (Anglo-Saxon) Literature', 'Middle Literature' between 1100/1200 and 1500, and the period from around 1500 till the second half of the twentieth-century is that of the 'Modern British Literature', followed by the 'Post-Modern Period'. A more suitable consideration divides British literature into (a) 'Old English (Anglo-Saxon) Literature', (b) 'The Middle Ages', (c) 'The Renaissance', (d) 'The Seventeenth-Century', (e) 'The Eighteenth-Century', (f) 'The Romantic Movement', (g) 'The Victorian Age', (h) 'The First Half of the Twentieth-Century', and (i) 'The Second Half of the Twentieth-Century'. A more recent consideration of the major periods in the history of British literature is provided by Andrew Sanders in *A Short Oxford History of English Literature* (2004), who divides English literary history into 'Old English Literature' (447-1066), 'Medieval Literature' (1066-1510), 'Renaissance and Reformation' (1510-1620), 'Revolution and Restoration' (1620-1690), 'Eighteenth-Century Literature' (1690-1780), 'The Literature of the Romantic Period' (1780-1830), 'High Victorian Literature' (1830-1880), 'Late Victorian and Edwardian Literature' (1880-1920), 'Modernism and Its Alternatives' (1920-1945), and 'Post-War and Post-Modern Literature' (1945-present).

Each of these periods – except, perhaps, the Old English period and Romanticism – has its own particular stages that correspond to specific sub-periods, or movements, or trends, or major authors. Thus the medieval period of British literature covers Anglo-Norman literature, Geoffrey Chaucer and his epoch, and the fifteenth-century; Renaissance is divided in the period of Humanism and Elizabethan Age; the seventeenth-century includes metaphysical trend in poetry, the Puritan period, and the Restoration period; the eighteenth-century consists of Neoclassicism (Augustan Age), the rise of the English novel, and Pre-Romanticism;

following the period of the Romantic Movement, the Victorian Age covers the literature of Realism, post- and neo-romantic writing, the Pre-Raphaelite Movement, and Aestheticism ('art for art's sake' doctrine); the twentieth-century includes, in the first half of the century, the Edwardian period, Modernism, and the new realistic writing, and, in the second half of the century, the Angry Generation and other manifestations of the traditional realistic writing, and the experimental post-modern literature.

Concerning the differences in the history of British and general European literary phenomena, it has been often brought into discussion the so-called 'complex of insularity' of the British cultural background, its strong regional and conservative features in relation to the rest of Europe. Throughout its history, British culture seems reluctant to accept the continental influences, new developments in literature and other arts, new movements, trends and styles, whose origins have been in France and Italy, and to a lesser extent in Spain and Germany. Hence the fact that English literature is a late phenomenon, from the very beginning and throughout its entire literary history. It may take a century or more to speak about English Renaissance or the consolidation of a literary tradition in English fiction, decades for Romanticism or Symbolism, as if British literary background must finally yield to the acceptance of what in contemporary Europe has been already established as a dominant literary tradition, movement or trend.

Still, many English authors on the side of the freedom of artistic expression remained for centuries unknown or wrongly evaluated, such as Donne and Hopkins, or, like Byron and Joyce, had to escape from the conservatism and reluctance of the fellow-citizens and produce their works in some other countries. It is claimed, however, that the English literary 'complex of insularity' ends with the synchronization in the first half of the twentieth-century of the British with European Modernism, due to the contribution of, among others, Joyce and Eliot, though in the second half of the last century English literature turns again to realistic and social concerns rather than literary experimentation, being traditional rather than innovative.

It might be that British literature has been in general traditional rather than innovative, but it passes nowadays, as many national literatures do, through a process of decentralization due to globalization, the country membership in European Union, new developments in sociology, anthropology, women's studies, cultural studies, and postcolonial and transnational studies. Perhaps the most significant factor of decentralization of British literature is the advancement of English as a world language, spoken worldwide by millions who have no other connection with Britain. British literature might have been traditional rather than innovative, but it is an aberration to assume that it represents weak literary phenomena, lacking aesthetic strength and significance, and that it is investigated and taught merely because of some political, economic, colonial, postcolonial or linguistic causes. British literature is rich and complex, studied in almost every country of the world and acclaimed by Anglo-American as well as international scholarship, as to remember just Emile Legonis and Louis Cazamian who, in their celebrated *A Short History of English Literature* (1929), saw English literature possessing "a greater capacity than other literature for combining a love of concrete statement with a tendency to dream, a sense of reality with lyrical rapture", and English writers characterized by "loving observation of Nature, by a talent for depicting strongly-marked character, and by a humour that is the amused and sympathetic noting of the contradictions of human nature and the odd aspects of life".

British literature is an important part of the world literary heritage, answering and assuming during its history most of the innovation and development in arts and literature, and having its own contribution to world literary practice and literary doctrine, attributable to Chaucer in Middle Ages, Shakespeare, Marlowe, Spenser and Sidney in Renaissance, Donne, Marvell, Milton and Dryden in the seventeenth-century, Pope, Swift, Defoe, Richardson, Fielding and Sterne in the eighteenth-century, Blake, Wordsworth, Coleridge, Byron, Shelley and Keats in Romanticism, Dickens, George Eliot, Emily Bronte, Charlotte Bronte, Tennyson, Robert Browning, Swinburne, Arnold, Ruskin, Pater, Wilde and Carlyle in Victorian Age, and, in the twentieth-century, Joyce, Woolf, Lawrence, T. S. Eliot, Shaw, Hughes, Beckett, Pinter, Golding, Murdoch, Fowles, Barnes, Mitchell, Spark, Lodge, Larkin, and many other writers of all these periods, whose works are landmarks in the history of British as well as European and world literature and thought. The argument to be considered in the field of literary studies dealing with the history of English literature is that the literary texts produced by different writers in different periods of British history and civilization are not merely a category that needs to be included in an overall literary system of English or international cultural heritage for the sake of rendering its completeness and aesthetic validity. It is rather that they are different in kind, unique and representative of a type of literary discourse that should be studied as a system in itself, and which, if properly comprehended,

may perform the function of breaking down the existing views and theories about English literature in general or a particular literary manifestation in Britain, reorganizing them and suggesting new ones.

Following the principles announced by Tynyanov, the investigation of literary history is possible only in relation to *literature as a system, interrelated with other systems and conditioned by them*. Moreover, the study must move from constructional function (the interrelationship of each element with other elements of the system, and thus with the whole system of the literary work) to literary function (the interrelationship of a literary work with the literary order), and from literary function to verbal function (the interrelationship of a literary work with the social conventions), while clarifying the issue of the evolutionary interaction of functions and forms. In other words, the investigation of literature in its development must go from the literary system to the nearest correlated systems, such as social conventions, cultural doctrine, historical background, the author's psychology, daily life and personal experience, and the tastes and interests of the reading audience.

The study of literature may avoid any references to some distant systems, such as ethics and economy, but it must not ignore the importance of the private and social factors, as it is within this context that the literary significance of the work can be better clarified. The emphasis on historical dimension and the consideration of the social and biographical influences on the work must not exclude the synchronic dimension, the methodological principles and the scientific rigour of literary theory and criticism, which literary history has access to. However, in the historical studies on British literature, or any national literature, or the history of world literature on the whole, it is clear that literary history, offering a historical vision on literature, is confronted by repeated methodological crises as this discipline is unable to fully synchronise itself with the innovations that constantly take place in modern literary theory and criticism. As Tynyanov has already warned on this matter, the historical investigation of literature might still have no clear theoretical awareness of how to study a literary work or what the nature of its significance is.

Even so, there is no reason for the death verdict announced by so many concerning the future of literary history, as it would never be proved the fact that any literary work is not historically determined, or that no literary text is an expression of an epoch, or that its production has no connection to the individual experience of the author. It is an aberration to think that a literary work can be properly understood by some criteria lacking temporal significance, and it is rather normal to assume the effort of joining the synchronic and diachronic research, and to examine the literary work as projected on a diachronic scale, in relation to its past and contemporary perspective. In this case, literary history assumes the effort of finding ways to innovate its discourse by getting support from other disciplines of humanities, such as cultural anthropology, social history, sociology, linguistics, and cultural studies, and especially from the most recent and world-wide acknowledged theoretical and critical modalities of the more adjacent to literary history domains of literary theory and literary criticism.

References:

1. Cook Guy. Discourse and Literature. - Oxford: Oxford University Press, 1995.
2. Daiches David. Critical Approaches to Literature. - London: Longman, 1981.
3. Eco Umberto. Apocalypse Postpones. - London: Flamingo, 1995.
4. Jauss Hans Robert. Toward and Aesthetic of Reception. - Minneapolis: University of Minnesota Press, 1982.
5. Legonis Emile and Louis Cazamian. History of English Literature. - London: J.M. Dent and Sons Ltd., 1971.
6. Munteanu Romul. Metamorfozele criticii europene moderne. - București: Editura Univers, 1988.
7. Tynyanov Yuri. Poetika. Istoriya literatury. Kino. - Moskva: Nauka, 1977.
8. Ricoeur Paul. From Text to Action: Essays in Hermeneutics II. - Evanston: Northwestern University Press, 1991.
9. Wellek Rene and Austin Warren. Theory of Literature. - New York: Harcourt, 1942.

Prezentat la 11.10.2007

ION VATAMANU: ORIGINALITATE DE GÂNDIRE ŞI DE TEHNICI LIRICE CULTIVATE

Lidia GROSU

Catedra Literatură Română şi Teorie Literară

Though he has not been alive for a long time, we cannot talk of Ion Vatamanu in the past. He is rushing into a flight, full of restlessness, being determined to put his interior experiences into words.

The harmonious combination of the letters with the real sciences emphasizes the severe analytical spirit, which denotes the permanent tendency to reflect the reality through poetical fresh and deep vision, based on the pragmatic intellect of a well-informed research person.

The poet Ion Vatamanu was and will remain one of the patriot poets, a person with verticality of reformations, he will remain the person of innovation and aspiration to the progress both scientifically and culturally, although in his evolution he was suppressed by the totalitarian censorship, as a result of which he had to suffer a lot.

O perioadă foarte complicată pentru intelectualitatea din Republica Moldova, aflată pe *muchie de cuţit* în contextul „partinităţii literaturii", a fost cea a totalitarismului comunist, atunci când libertatea de opinie era pedepsită prin diferite metode de „curăţire a minţii", iar în cel mai rău caz, prin atribuirea stigmatului de „duşman al poporului" – calificativ ce nu prevedea nici pe departe o atare reabilitare, fapt consemnat de critica contemporană. În acest context, cel mai mult au avut de suferit scriitorii, poate chiar mai pronunţat decât alte categorii de intelectuali, pentru „neosteneala" lor de a exprima adevăruri nerecunoscute despre deznaţionalizare şi rusificare a populaţiei autohtone, despre identitate şi demnitate naţională, despre necesitatea revenirii la grafia latină etc., dar şi pentru curajul condeiului lor nepărtinitor, intolerant faţă de limitele cugetării intenţionat impuse. Indiferent de condiţiile în care se desfăşura activitatea de creaţie, intelectualii de bună credinţă, înarmaţi cu „buzduganul metaforei", s-au avântat într-un dialog sincer şi deschis (nu numai cu sinele şi propria conştiinţă) prin meditaţii profunde de valoare, fie în vers sau în proză, în pofida confruntărilor pe viaţă şi pe moarte cu ideologia brejnevistă. Prin acest bisturiu al morbului societăţii stagnante au avut nenorocul să treacă conaţionalii noştri îndrăgiţi de publicul larg, inclusiv: P.Cărare, P.Boţu, Gh.Cutasevici, N.Esinencu, L.Damian, P.Zadnipru, L.Lari, N.Dabija, I.Vatamanu ş.a., a căror realizări autentice au fost profund analizate de criticul M.Dolgan în cartea de excepţie *Poezia de opoziţie din Republica Moldova în perioada de „stagnare"* (dar şi în alte studii monografice), străbătută de spiritul polemic de înaltă intensitate. Scriitorii menţionaţi au opus rezistenţă „supraveghetorilor" procesului literar din Moldova „îmbrăţişând, în opinia cercetătoarei A.Pasat, un limbaj *esopic,* încărcat de metafore, simboluri şi alegorii profund sugestive şi exprimând prin intermediul lor adevăruri pe care cititorul ştia să le întregească cu propriile sale jumătăţi, într-o înţelegere complice şi subversivă" [1, p.8]. Astfel, dorurile de *„doruri interzise"* îşi determină locul şi rolul de cinste în fondul de aur al literaturii, fapt confirmat în diverse lucrări, dar şi de poetul Lucian Blaga, care, axiomatic, va enunţa: „Dorul pentru români este existenţa". Adevărul acestui aforism este incontestabil, astăzi dorul fiind prezent ca stare cu multiple aspecte în opera scriitorilor români. Or, o dezvăluire mai complexă a noţiunii de dor, despre care m-am pronunţat şi în alte lucrări, o întâlnim la Constantin Noica în *Introducere la dor*, unde autorul defineşte noţiunea de dor drept o contopire, şi nu o compunere a plăcerii cu durerea.

Cu acest *cuvânt înainte* mă voi referi în continuare şi la hermeneutica dorului sau la faţetele acestei stări în poezia lui Ion Vatamanu.

Dorul de frumos… Este mai mult decât o idee şi mai mult decât un ideal. Este o aspiraţie de a fi parte din acest dor, iar Ion Vatamanu a reuşit – la nivel profesional – să transmită prin discursul său liric autentic o spiritualitate mânuită cu măiestrie şi cristalizându-se într-o metaforă integrală, unică în volumele: *Primii fulgi* (1962), *Monologuri* (1964), *La mijlocul ierbii* (1967), *Linştea cuvintelor* (1971), *Ora păsării* (1974), *De ziua frunzei* (1977), *Iubire de tine* (1981), *Măslinul oglindit* (1983), *Dimineaţa mărului* (1986), *Nimic nu-i zero* (1987), *Dialoguri banale* (1988), *Atât de mult al pământului* (1989). Aceasta, în pofida faptului că a îmbrăţişat profesia de chimist, aflându-se din 1973 în funcţia de şef de laborator la Institutul de Chimie al AŞM. Criticul literar Andrei Hropotinschi va aprecia în mod deosebit diversele ipostaze ale *Omului* Ion

Vatamanu, amintindu-şi cum uneori colegii, mai în glumă, mai în serios, îl numeau *chimist* în poezie sau *poet* în chimie, dar de cele mai multe ori era recunoscut ca un bun catalizator al unor reacţii omeneşti. Totuşi, mai mare peste *dorul* de chimie s-a dovedit a fi *dorul* de poezie, pe care şi l-a exprimat prin fiecare poem nou scris, literatura pentru el identificându-se cu însăşi viaţa. Deşi demult nu mai este în viaţă, despre Ion Vatamanu nu se poate vorbi la timpul trecut.

Se lansează într-un zbor plin de nelinişti, determinat de necesitatea de a da expresie trăirilor interioare: *„Am izbucnit ca pâinea-n câmp, / Împovărând pământul, / C-aşa să reazem mai puteam / Cu fruntea mea cuvântul” **(Ca în icoană)***. Chiar de la primele plachete încearcă să contureze orientări artistice noi, diversificate, să găsească formule lirice adecvate pentru a crea o realitate inexistentă dorită şi pentru a ne oferi, în opinia acad. M.Cimpoi, „nu conturul ca atare al stării sufleteşti, ci conturul uşor accidentat, prin spărturi mai pătrunzând ceva nelămurit încă”, dar care ne orientează „să recunoaştem poetica aplicată a structurii complexe – un contur al gândului, născând conturul altui gând” [2, p.19]: *„Vă las să m-aşteptaţi din nou în primăvară, / Sosind pe muguri noi, îndrăgostit de ţară,/C-am legănat în grai şi-am sfătuit cuminte/Copii ce vor găsi în mine un părinte*” ***(Cu-ntâia frunză de toamnă).***

Aşadar, în procesul de poetizare, Ion Vatamanu îşi axează actul de creaţie pe trei repere: *„Mamă. Patrie. Dragoste.../ Mai alese şi mai sfinte / Limba mea n-are cuvinte”* şi nu doar pornind de la tehnicile lirice comunicând o încărcătură ideatică novatoare, legată de realitatea trăită, de care autorul se lasă impregnat, făcând loc pentru „un spaţiu continuu al trăirii”: *„Nu supăra iubirea / Ce-n floare-a izbucnit, – / Nelămurită-i viaţa /În omul neiubit*” ***(Cu-ntreagă iubirea)***. Poemul se revelează printr-o imagine diferită de „canoanele încetăţenite”, precum zborul diferit al păsării din noi îşi păstrează sacralitatea unică în tăcere.

Sensibilitatea, această stare de permanentă provocare a emotivului, unindu-se cu imaginarul, dar şi cu râvna de a descoperi noi configuraţii ale unor inovaţii estetice miezoase, îi este caracteristică poetului I.Vatamanu de-a lungul întregii sale activităţi: *„În convorbiri deşarte n-am îngropat cuvântul, / Ce voi n-aţi auzit, a auzit pământul. / Cu presimţiri înalte, lumină peste nori / Eu mi-am întins gândirea şi sufletul în dor” **(Înălţat în cântec)***.

„Cine iubeşte până la capăt, trăieşte mult”, glăsuieşte un dicton chiar al poetului. Ion Vatamanu a fost omul care a iubit mult, a iubit până la refuz, cu sufletul plin de poezie, tot ce poate fi iubit, dar viaţa i-a fost ca un… fulger: *„Astfel m-ai văzut vreodată?/ Fulger, ce fulgeră miriştea! / În sufletul meu aceasta se-arată – / Eu mi-am văzut neliniştea...”* ***(Mi-am văzut neliniştea)***, un fulger de scurtă durată, care însă a lăsat amprenta minunii să dăinuiască în timp.

Accentuam anterior cele trei repere pe care se ţine poezia autorului – mamă, Patrie, dragoste, aceste trei noţiuni tăinuind de fapt tentaţia pentru multiplele doruri, inclusiv cele geografice legate de baştină, casa părintească, mamă, iubită… Dar şi tentaţia pentru anumite viziuni măcinătoare, proprii omului de creaţie într-o societate în care se surprinde în orice moment „căderea” sabiei lui Damocles pentru vina de a fi nevinovat. Dorul de liberă exprimare a opiniei era provocat la Ion Vatamanu de o strună a copilăriei care forma un câmp magnetic de tensiune înaltă cu sârma ghimpată a frontierei: *„Locul pe care stau – râde, /Gardul are sârma si poartă, / Încearcă stâlpul si-l gâdilă. / Numai el n-a râs niciodată **(Stâlpul din poartă),*** sârmă ce trecea prin grădina casei părinteşti şi care *rupea o parte* dintr-un tot întreg, autorul pledând în ani pentru permanenţa deplinătăţii întru regăsirea acordurilor armonioase dintre suflet şi cuget.

Criticul literar M.Cimpoi va observa că poetul Ion Vatamanu şi-a desfăşurat activitatea sub acest semn – cel al refuzului frontierei, cel al protestului interior, manifestat în continuare prin paradigma dorului: *„Oglindită prună în grădină, / De august creanga se-ndoaie, / Suferinţă simplă ca dorul, / Iubire de tine*” ***(De august),*** stare trăită într-o dimensiune a unei epoci a interdicţiilor, în care nici chiar cenzura nu a reuşit să stăvilească frământările şi obsesiile omului de creaţie, acesta fiind convins că doar „arta este capabilă să ne ofere sentimente, pasiuni şi trăiri unice, pe care existenţa cotidiană ni le refuză” [3, p.5].

Munca creatoare niciodată nu-l istoveşte pe artist. Este complicat să găseşti un răspuns adecvat la întrebarea care ar fi gradul de realizare a actului de creaţie pentru ca oamenii de talent să fie satisfăcuţi de opera realizată. Expresia *„sunt veşnic nemulţumit de sine”* este întâlnită la marii creatori L.Tolstoi, L.Blaga, M.Eminescu ş.a. Acest gând ne face să avem o poziţie mai înţelegătoare faţă de talentul veritabil întru marcarea calităţilor literar-artistice din perspectiva hermeneuticii literare, aşa cum, în general „restabilirea conexiunii dintre valorile trecutului şi înţelegerea lor din perspectiva prezentului se datorează nu în ultimul rând interpretării literare”, în cazul concret vizăm analiza poeziei lui I.Vatamanu [4, p.4].

Diversele motive plastice, mitul frunzei, idei civice angajate, dragostea de ţară: *„Plouă de parcă apa n-ajunge / În râu, în ţărână, în ochiul deschis – /Ca dragostea ploaia acasă mă duce / Cu gândul pe valuri şi flori de cais" **(Ploaie acasă***), toate având tangenţe cu dorul infinit, ne oferă surprize dintre cele mai neasteptate, prin care o lirică filozofică „intelectualizată" trădează neliniştea, emoţiile de intensitate sporită. Or, locul dorurilor, al naşterii poeziei este inima, care înseamnă pentru poetul I.Vatamanu trăirea până la capăt a gândurilor şi sentimenteleor: *„Încearcă să adormi, –/ îmi şoptesc cărţile pe raft, / mama la prag / şi luna asupra câmpiei. / – Cum să adorm lângă inima mea / fără de somn? / multe pe lume pot adormi, / numai inima nu, / numai nu inima..."*, iar în cazuri concrete: *„Inima mea începe de la orizont.../ Vă iubesc fericiţilor!" **(Dimineaţa mărului***).

Prin dorurile sale geografice, poetul I.Vatamanu caută să ajungă şi la *„casa mea de acasă"*, o expresie proprie şi pentru un alt mare poet contemporan – D.Matcovschi. Aici o găseşte pe mama, stând la sfat cu aşteptarea: *„Bate roua-n geam cu picătura ei – / Sunt ochii tăi, o, mamă, ochii tăi. / Ce veste mi-ai adus – de apă ori de lut, / Ori chipul aşteptării pe care l-ai născut?" **(O, mamă, ochii tăi)**.*

Dorul de iubită intensifică atmosfera de intimitate şi confesiune, stări exprimate prin dialoguri generatoare de caldură, de linişte sufletească: *„Era o zi atât de-ngândurată! / Obosite / frunzele, / ca după o lungă petrecere, / Dormeau adânc, / Treceam pe o cărare / prin această-ngândurare. / Ai sarutat o frunză spunând: / - Ce vreme înălţată în faptă şi în gând.../ Iubito, noi am aprins o lumină cu dragostea noastră pământului" **(Îngândurarea cu frunza),*** dar (iarasi!) nu în afara motivului frunzei, care pare a fi universul cu veşnicia sa: *„Când zăpada s-a scurs / Spre soarele de sus, / Două statui pe-o poiană / Stăteau înfrunzite.../ Ceara din vine s-a topit, / Statuile în murmur de încredere / şi-au dezvelit verdele / timpului nostru de frunze: / – te iubesc copil din frunze, / te iubesc copilă din frunze./ Două statui păşind ritual / pe moi oglinzi de opal" **(Statui de frunze)**.*

Dorul de a crea la I.Vatamanu este indispensabil dinamismului interior, provocat de melodiile sufletului, în împletiri ale imaginilor asociative cu momente esenţiale directe ale cunoaşterii raţional-informative, bazate pe iubirea pur omenească: *„Eu n-am propuneri pentru toţi / Ci dragoste – pentru fiecare." **(Viaţă de toate zilele)***, formula lui sugerând în acelaşi timp crezul poetic, mult mai profund decât nişte declaraţii senine: *„Nădăjduiesc, cunosc, mă zbucium şi visez..." **(E un sfârşit de secol)**.*

Îmbinarea armonioasă a literelor cu ştiinţele reale evidenţiază spiritul analitic sever al autorului, care denotă tendinţa permanentă spre reflectarea realităţii prin viziuni poetice proaspete şi adânci, bazate pe un spirit pragmatic al unui om de ştiinţă documentat. Poate din acest motiv cartea ***De pe două margini de război,*** pe care cenzura din perioada totalitaristă le-a văzut „maluri", a fost supusă unei critici aspre, titlul ei fiind calificat ca „parte din umplutura de obiecte străine" [5, p.93]. Sau poate din dorul prea mare de a fi sincer cu sinele şi a dezbate conştient teme tabu?: „*– Ca-n această grădină ostatic / Mi-i jocul ce suflă amurg, / De parcă adună jăratic/Copilul aprins ca un rug"*. Este o întrebare retorică pentru care există un singur răspuns: sub toate aspectele/faţetele dorului, poetul Ion Vatamanu a fost şi rămâne unul dintre poeţii „dezgheţului hruşciovist", un patriot, un om cu verticalitate a reformărilor, al inovaţiei şi al aspiraţiei spre progres atât în plan ştiinţific, cât şi cultural, deşi în evoluţia sa scriitoricească s-a aflat sub dictatul cenzurii totalitariste, în urma căreia a avut mult de suferit. Or, potrivit lui Nae Ionescu, „cultura propriu-zis nu se poate face decât acolo unde există un precipitat al confruntării fiinţei noastre spirituale cu realitatea. Şi numai atunci intri în domeniul culturii, când mergi la formulare. Poţi să trăieşti în viaţa spirituală, să valorifici existenţa, să te păstrezi în mijlocul acestei existenţe, dar atâta vreme cât n-ai formulat, nu eşti încă în domeniul culturii" [6, p.74].

Formula dialogului cu sinele şi cu măria sa Poezia este concis redată de criticul literar Ana Bantoş: „Poezia, dar şi proza publicistică a lui Ion Vatamanu «se explică» total în momentul când îi aplicăm grila: necesitatea vitală de a situa neamul în spaţiul temeinic al culturii generatoare de unitate şi continuitate" [7, p.150]. Or, el şi-a dorit acest lucru – de pe poziţia înaltelor doruri ale omului de creaţie, dar şi prin prisma promovării valorilor democraţiei, fiind strălucit tribun.

„Instrumentul creaţiunii" în opera lui Ion Vatamanu rămâne metafora, această modalitate eficientă, care, „...la poeţii cu vocaţia «analogiei universale» (Baudelaire), nu este numai un simplu procedeu, un simplu trop, ci, înainte de toate, este viziune, structură, mijloc de recreare a universului poetic, principiu artistic al gândirii" [8, p.111].

Referințe:

1. Pasat A. Un valoros studiu monografic// Ziarul Universitatea, 2008, nr. 1(90) .
2. Cimpoi M. Poetica novatoare a lui Ion Vatamanu // Revista de lingvistică şi ştiință literară. - 1997. - Nr.4.
3. Mazilu Gh. Reabilitarea calității artistice. - Chişinău: Literatura artistică, 1989.
4. Fonari V. Hermeneutica literară: Material didactic. - Chişinău: CEP USM, 2007.
5. Hropotinschi A. Sub zodia cenzurii // Basarabia. - 1994. - Nr.6.
6. Ionescu Nae. Curs de istorie a logicii. - Bucureşti: Humanitas, 1994.
7. Bantoş Ana. Factorul cultură în scrierile lui Ion Vatamanu // Limba română. - 1998. - Nr.1-2.
8. Dolgan M. Lirica civică: aspecte ale poeticii // În lucrarea colectivă: Literatura română postbelică. Integrări, valorificări, reconsiderări / Coordonator şi redactor ştiințific Mihail Dolgan. - Chişinău: Tipografia Centrală, 1998.

Prezentat la 16. 04. 2008

ОБРАЗ ЮРОДИВОГО В РЕЛИГИОЗНО-НРАВСТВЕННЫХ ИСКАНИЯХ Л.Н. ТОЛСТОГО

Вячеслав ДОЛГОВ

Бельцкий государственный университет им. Алеку Руссо

În articolul de faţă este explicitat rolul pe care îl joacă şi locul pe care îl deține chipul *iurodivyi* în povestirea *Copilăria* şi în eseurile moral-religioase ale lui L. Tolstoi.

The given article deals with the role and the place of the Holly-Fool in the story «Childhood» and religious and spiritual worldviews of L.N. Tolstoi.

В истории русской классической литературы XIX век можно назвать наиболее щедрым на многочисленные и многообразные варианты осмысления феномена древнерусского юродства.

Образ юродивого занимает особое место в прозе Л.Н. Толстого. Есть основания считать, что осмысление парадигмы этого парадоксального вида подвижничества, его философских основ, роли юродивого в обществе было одним из важных направлений духовных исканий писателя, обусловленных, естественно, не исключительно художественными интересами. Толстой воспринимал юродство как один из возможных путей спасения*. Понимание юродивого как особого типа высшего развития личности и внутреннее стремление походить на этот идеал выливались в поступках графа Толстого, вызывавших неоднозначную оценку окружающих. Ряд исследователей творчества писателя, например Есаулов, склонны усматривать в последних годах его жизни содержательные элементы канонического юродства. А.Д. Мережковский называет юродствованием, глубокой иронией отречение от поместья, в котором, однако, продолжает жить Л.Н. Толстой, братание с крестьянами, для которых он все же остается хозяином. Минуя проблему эволюции религиозно-нравственных воззрений Л.Н. Толстого, попыток его взаимодействия с миром через юродство, обратимся к одному из ранних произведений – повести «Детство», – где нашел преломление этот феномен, свойственный национальному русскому духу.

Несмотря на то, что именно на Руси феномен юродства получил необычайное развитие, с XVIII века церковь перестала видеть в нем особый вид духовного подвига. Поэтому во времена Толстого юродивых воспринимали обычно как «безумцев, божевольных дурачков». Сам писатель воспринял юродство иначе, ощутив с детских лет в этом явлении глубокий христианский дух.

Данная форма спиритуальной жизни характеризуется, прежде всего, духовным, нравственным самоумалением, «аскетическим попранием тщеславия». «В этом смысле, – пишет Г.П. Федотов, – юродство есть притворное безумие или безнравственность с целью поношения от людей» [1, 200]. Специфичное юродству осмеяние мира рождается из столкновения христианской истины и светской правды. Юродивый сталкивает истинное и мнимое, высшее и мирское, духовное и плотское, показывая полную их несовместимость и непримиримость. Он борется со злом за истину высшего порядка путем «посмеяния мира». Нравственное самоумаление (притворная безнравственность) и осмеяние мира – эти две ключевые черты юродства – стали вехами духовного развития Льва Толстого. И, что немаловажно, они сыграли самую непосредственную роль в осмыслении им принципа непротивления злу насилием. Поэтому появление юродивого странника Гриши в повести «Детство», отражающей путь духовно-нравственного становления автобиографического героя Николеньки, неслучайно.

Воспроизводя парадигму феномена древнерусского юродства, Толстой движется от внешнего к внутреннему. В V главе «Юродивый» это явление рассматривается как форма выражения общественного протеста, с такими традиционными чертами этого вида подвижничества, как аномальность, внешняя и поведенческая выразительность, зрелищность. За счет подробной портретной характеристики (объединяющей традиционные элементы с индивидуально-авторскими) «статус» вошедшего

* Так, в 1877 г. он писал Н.Н. Страхову после посещения Оптиной Пустыни: «Если бы я был один, я бы не был монахом, я был бы юродивым, т. е. не дорожил бы ничем в жизни и не делал бы никому вреда».

в комнату человека обнаруживается сразу: «В комнату вошел человек лет пятидесяти, с бледным, изрытым оспою продолговатым лицом, длинными седыми волосами и редкой рыжеватой бородкой… На нем было надето что-то изорванное… Он из всех сил стукнул им (*посохом – прим. автора*) по полу и, скривив брови и чрезмерно раскрыв рот, захохотал самым страшным и неестественным образом Он был крив на один глаз, и белый зрачок этого глаза прыгал беспрестанно и придавал его и без того некрасивому лицу еще более отвратительное выражение… Голос его был груб и хрипл, движения торопливы и неровны, речь бессмысленна и несвязна (он никогда не употреблял местоимений)…» [2, 25]. Здесь представлены внешние характеристики, совпадающие с чертами канонического юродивого, именно они являются своеобразным следствием глубинных философских основ юродства, например, специфичного ему примата этического (над эстетическим). Поэтому «желтое уродливое лицо» незнакомца вызывало не отвращение, а смешанное чувство «сожаления, страха и грусти».

Традиционная двойственность в отношении к «святому безумцу» проявляется, но выражена неоднозначно. «Одни говорили, – признается повествователь, – будто он несчастный сын богатых родителей и чистая душа, а другие, что он просто мужик и лентяй» [2, 25-26]. С другой стороны, все в доме (за исключением *papá*) воспринимали Гришу именно праведником (святым, а не безумцем), а это не соответствует образу канонического юродивого.

Юродство в данной части трилогии возникает как эпизодическое явление. Но, как и в «Борисе Годунове» А.С. Пушкина, открывшем в русской литературе нового времени галерею юродивых, его появление не случайно. Юродивый, как и в драме Пушкина, в повести является отнюдь не для воссоздания исторического колорита, объективной характеристики культурно-исторической обстановки. Его функции гораздо более значительны, к нему сводятся философские нити произведения.

Появление Гриши вполне закономерно, органично толстовскому восприятию детства. В образе Николеньки автор воплощает свою систему взглядов, особую мировоззренческую модель, которая указывает на возможность выбора, сделанного самим Толстым в 70-80-х годах (а юродивый, наряду с образами святого и мудреца, занимал особое место в ценностном ряду его учения). Подчеркнем, что Николенька – ребенок. Детскость становится у Толстого формой выражения поиска «самого себя», обновленного, «человеческого идеала». Она также значима как период безмятежного, бессознательного существования. Как и юродивый, Николенька связан с миром иррационального, внутреннего, поэтому отождествляется в известной степени со странником Гришей в способе мировосприятия. Поэтому попавший в непорочный детский мир юродивый становится своеобразным духовным «наставником» героя. И потому с такой теплотой и лиризмом автопсихологический* персонаж описывает подсмотренную ночную молитву юродивого, с таким чувством умиления вслушивается в нее. Позднее, возвращаясь в своих воспоминаниях к этой сцене «ночного бдения», Николенька признаётся: «впечатление, которое он (*юродивый – прим. автора*) произвел на меня, и чувство, которое возбудил, никогда не умрут в моей памяти». И восклицает: «О великий христианин Гриша! Твоя вера была так сильна, что ты чувствовал близость бога, твоя любовь так велика, что слова сами собою лились из уст твоих – ты их не поверял рассудком... И какую высокую хвалу ты принес его величию, когда, не находя слов, в слезах повалился на землю!..» [2, 44]. Среди нескладных, но трогательных слов молитвы, перемежаемых тяжелыми вздохами и рыданиями, Толстой впервые с особой отчетливостью уловил слова юродивого: «Боже, прости врагам моим».

Чем же так поразил ребенка нескладный и убогий странник? Очевидно, великим уроком истины и духа. Впечатлительная натура мальчика оказалась обожженной сиянием божественного в тех актах доброты, смирения и всеобъемлющей любви, свидетелем которых он стал. Живое, неподдельное общение Гриши с Богом открывает перед Николенькой простой и понятный духовный мир, для приобщения к которому не нужны особые знания. Так, «живым воплощением» обозначенных выше бытийных категорий, помимо maman, Натальи Савишны (наделенных чертами праведности) стал для Николеньки и юродивый странник, также оказавший существенное влияние на формирование его духовно-нравственного облика.

* Обращаясь к воспоминаниям, написанным Толстым в 1900-1908 гг., А. Б. Тарасов (Что есть истина? Праведники Л. Толстого. М, 2001, стр. 40) указывает на «основные сведения о праведниках времени детства Толстого». Интересно, что в данном отрывке воспоминаний речь идет исключительно о юродивых: «По словам Толстого, в 1830-х гг. в их доме останавливалось много юродивых, высоких своим смирением и незлобием… Поражала детскую душу Толстого и глубокая, искренняя и простая молитва «не юродивого, а дурочка», помощника садовника Акима, говорившего с Богом как с живым лицом».

Толстого привлекала свойственная лишь юродивым непосредственная близость к Богу, не скованная церковными догматами и правилами. Это дает основания рассматривать повесть «Детство» как начало становления Толстого-писателя и Толстого-философа, создавшего особую этику любви. Толстовская онтология любви восходит к Евангелию. Любовь – вот высший смысл бытия и его мощь. И в каждом акте Любви человек оказывается тождественным Богу, тогда как в природе этого Бога, тождественного Любви, раскрывается подлинная человечность – всеединство человечества [3, 99]. Связь образа Гриши с концептом любви содержательна и важна, поскольку юродивый совершает свой «сверхканонический подвиг» ради ближних. Вспомним, что сам писатель определяющей мыслью «Детства» считал именно любовь к Богу и ближним. Происходящие в повести события пропускаются сквозь призму восприятия мальчика, который поступки окружающих также склонен объяснять добротой и любовью, переполняющих его.

Впоследствии Толстой уведет своего героя от юродства (по целому ряду мировоззренческих причин). Но с Николенькой останется духовный поиск, тонкая душевная организация, сформировавшаяся в детстве.

Можем сделать вывод: образ юродивого, помимо явления истинных добродетелей «великого христианина», способствовал формированию идейно-тематического своеобразия повести в целом. Этот образ не только выступает духовным ориентиром на пути становления личности Николеньки, но и вовлекает его в этом процессе поиска в бытийную сферу, выступает средоточием тех ценностей, без которых понимание религиозно-нравственных исканий Толстого невозможно.

Литература:

1. Федотов Г. П. Святые Древней Руси. - Москва, 1990.
2. Толстой Л. Н. Собрание сочинений: В 22 томах. Т.1. - Москва: Художественная литература, 1978.
3. Давыдов Ю. Макс Вебер и Лев Толстой. К проблеме соотношения этики убеждения и этики ответственности // Вопросы литературы. - 1994. - №1.

Prezentat la 04.04.2008

STUDIA UNIVERSITATIS
Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova, 2008, nr.6(16)

ЖАНРОВОЕ СВОЕОБРАЗИЕ ФАНТАСТИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ Э.Т.А. ГОФМАНА

Екатерина НИКУЛЬЧА

Бельцкий государственный университет им. Алеку Руссо

Genurile epice şi elementele dramatice (comedia dell' arte) sunt introduse de E.T.A. Hoffmann în textul de bază al narațiunii. Datorită acestui procedeu, opera literară primeşte un caracter inovator. Multitudinea intercalărilor genurilor, cum ar fi povestea şi mitul, biografia şi autobiografia, realul şi irealul, permit scriitorului să creeze caractere complexe, care sunt în căutarea perfecțiunii sufleteşti şi recunoaşterea de sine.

The dramatic elements (comedia dell' arte) and different epic genres were introduced by E.T.A. Hoffmann into the main narrative text. This method has considerably enriched the artistic possibilities of the writer. The author uses a large variety of combinations: the fairy tale and myth, biography und autobiography, reality and irreality, which permit the German representative of late Romanticism to create complex characters, which are on the way to self-consciousness and self-perfection.

Фантастическая литература, один из наиболее читаемых жанров художественной литературы за последние годы, захватывает читателя и переносит его в другие, еще неизведанные миры, давая в помощники доныне неизвестные механизмы.

Такой предстает «фантастика» в понимании современного читателя. На самом же деле это понятие намного шире: оно охватывает, по Геро фон Вильперту, всю литературу, даже выходящую за рамки религиозно-мифологического контекста и характеризующуюся преобладанием ирреального, сюрреального, чудесного, сверхъестественного, волшебного, таинственного, страшного, гротескного, оккультного, подсознательного, призрачного, а также галлюцинаций, видений и снов [1]. В других источниках и сказки, мифы, религиозные учения, различные проявления мистики представляют неотъемлемую часть фантастики.

Таким образом, с учетом распространенного понимания становится очевидным, насколько сильны расхождения в трактовке «фантастики». Обратим внимание на наиболее спорные моменты рассматриваемых нами определений. Таковым, на наш взгляд, является принадлежность к фантастическому сказки, мифа, религиозных текстов и элементов мистики.

В основу мифологических сюжетов входят рассказы «о божествах или божественных существах, в действительность которых народ верит» [2]. Вера лежит и в основе религиозных учений самых разных направлений. Вера в «сверхъестественные силы», в Бога играет важную роль в мистицизме, или мистике.

Исходя из этого понимания рассматриваемых понятий, приходим к выводу, что ВЕРА, являясь важнейшим компонентом «чудесного», возводит исследуемые явления в ранг реальности: верующий человек не подвергает сомнению существование сил, миров, существ, не поддающихся объяснению и стоящих выше его уровня понимания.

Иной представляется нам сказка. Для нее вера не имеет столь решающего значения, как для формирования мифологии, религиозных доктрин, мистерий или мистических ритуалов, так как сказка отражает «мировоззрение народа..., его отношение к действительности, его борьбу за независимость, его мечты о будущем» [3]. Следовательно, под завесой чудесного и волшебного в сказке скрыта объективная реальность периода формирования ее художественных образов.

Во всех случаях из-под маски ирреального (в сказках) и трансцендентного (в мифах, в религии, в мистике) – различных проявлений фантастического – проглядывает реальность. Этот факт позволяет нам утверждать, что сказка, миф, религиозные тексты и тексты мистического содержания образуют отличную по своим особенностям группу произведений, лишь носящих фантастический характер, а на самом деле раскрывающих социальные изменения, эстетические воззрения, т.е. явления объективной реальности.

Интерес к подобного рода текстам возродился в конце XVIII - начале XIX в. в Германии в период Романтизма. Возврат к истокам немецкой культуры был обусловлен разочарованием "широких общественных кругов в социальных результатах Французской революции" [4], а позднее – обращением к старине как к средству для обретения национального самосознания.

Сборники немецких народных сказок «Детские и семейные сказки» („Kinder- und Hausmärchen") и легенд «Немецкие предания» („Deutsche Sagen"), собранные и обработанные братьями Якобом и Вильгельмом Гримм, подготовили культурологическую базу для писателей-романтиков гейдельбергской школы, а также для Э.Т.А. Гофмана.

Его многоплановому фантастическому миру не просто дать однозначное определение. С первых страниц становится очевидной его тесная связь со сказками, с религией, мистикой и мифами, но не с классическими мифами Древней Греции и Рима, а мифами – плодом его авторской фантазии – о происхождении еще неизвестных читателю внеземных миров.

Часто неподдающиеся объяснению события сюжетной канвы, оживление неодушевленных предметов и наделение их и животных разумом (т.е. одной из важнейших человеческих способностей), взаимодействие, по сути, фиктивных персонажей с чертами характера реально существующих личностей с не менее фиктивными – мыслящими – животными, внедрение в сюжет произведения новейших достижений техники – это лишь некоторые аспекты творческого стиля писателя.

Названные жанровые и образные сюжетные парадигмы в своей взаимосвязи формируют своеобразный фантастический мир Э.Т.А. Гофмана, в котором каждое действие, каждая деталь является предпосылкой для появления последующих, благодаря этому произведение предстает как одно неделимое целое несмотря на разнохарактерность его составных компонентов.

Художественный мир Э.Т.А. Гофмана раскрывает широкие возможности для исследования взаимодействия абсолютно разных по своим жанровым и идейным особенностям текстов в рамках одного произведения.

Наиболее разнообразны в жанровом плане сказки «Золотой горшок» („Der goldene Topf"), «Щелкунчик и мышиный король» („Nussknacker und Mäusekönig"), «Крошка Цахес, по прозванию Циннобер» („Klein Zaches genannt Zinnober"), каприччо «Принцесса Брамбилла» („Prinzessin Brambilla"), а также романы «Элексиры дьявола» („Die Elexiere des Teufels") и «Жизненные воззрения кота Мурра» („Die Lebensansichten des Katers Murr").

Каждое из них включает одно или несколько текстов эпического жанра. Миф в сказочном обрамлении – наиболее характерное сочетание для творчества писателя. Присутствие добрых колдунов и опасных ведьм, их наводящие страх и ужас заклинания придают сказкам мистический оттенок.

Одной из отличительных черт сказки является временной фактор. События происходят в стародавние времена, о чем свидетельствует зачин немецких народных сказок, собранных братьями Гримм: «В стародавние времена…» („In den alten Zeiten..."), «Король-лягушонок» („Der Froschkönig"), «Однажды жили…» („Es war einmal..."), «Рапунцель» („Rapunzel"), «Давно тому назад…» („Es ist nun schon lange her..."), «Белая змея» („Die weiße Schlange"), «Много лет тому назад…» („Vor Zeiten…"), «Шиповничек» („Dornröschen").

Сказочный жанр редко достоверен при описании местности, в которой развиваются события. Сказка носит обобщающий, всеобъемлющий характер, который лишь в редких случаях может быть привязан к определенному месту, местности (как, например, в «Бременских музыкантах»).

Само слово «сказка» свидетельствует о присутствии таинственных волшебников, магических сил и противоборстве добра и зла, завершающегося победой добра и низвержением зла. Несколько необычен в данном контексте подзаголовок сказки о золотом горшке: «Сказка из новых времен» („Ein Märchen aus der neuen Zeit").

Скрытый в нем оксюморон указывает на двойственность сюжета сказки. С одной стороны, мы узнаем о существовании загадочной Серпентины, девушке-змейке с голубыми глазами, о ее не менее загадочном отце-покровителе Саламандре, изгнанном из царства Атлантида; с другой стороны, перед нашими глазами открывается жизнь горожан Дрездена, их времяпрепровождение, их мечты, тайные желания и чувства: надежды регистратора Геербранда о повышении по должности, мысли Вероники об Ансельме, застолья с пуншем у конректора Паульмана. Все это создает аутентичную атмосферу тех времен, тех «новых времен».

Возможно, что Э.Т.А. Гофман вкладывал в понятие «новые времена» еще и другой смысл: время счастливой совместной жизни Ансельма и Серпентины в Атлантиде.

Так, посредством подзаголовка писатель проводит связующую нить между двумя мирами: миром фантастики и реальностью.

При всей кажущейся многоплановости повествования о персонажах, связанных с внеземным миром Атлантиды (сказочный уровень), мы различаем в нем еще один – мифический уровень. Архивариус Линдгорст рассказывает в кофейне о происхождении рода Саламандров, наследником которого он является: «Ибо я происхожу именно из той долины, и огненная лилия, ставшая под конец царицей, была моя пра- пра- пра- прабабушка, так что я сам, собственно говоря, – принц». („Denn ich stamme eben aus jenem Tale her, und die Feuerlilie, die zuletzt als Königin herrschte, ist meine Ur-ur-ur-ur-Großmutter, weshalb ich denn auch eigentlich ein Prinz bin".) [5].

Миф об огненной лилии и юноше Фосфоре занимает особое место в сказке не только в идейном, но и в формальном плане: с него начинается третья вигилия, что еще сильнее подчеркивает его значимую роль. Миф, рассказанный архивариусом Линдгорстом, – это рассказ в рассказе: закончив развлекать публику, архивариус покидает кофейню, и рассказчик, за которым скрывается сам Э.Т.А. Гофман, продолжает свое повествование об Ансельме.

Подобное сочетание сказки, мифа и рассказа как составляющих компонентов ОДНОГО произведения было необычным даже в период романтизма, известного своими новшествами.

Альманахи «Сказки для сыновей и дочерей образованных сословий» 1826-1828 гг. („Märchen-Almanache für Söhne und Tächter gebildeter Stämme"), написанные В. Гауфом, поражают своеобразием и многообразием вариаций сказочных образов, привнесенных из арабских («Караван» – „Die Karawane"; «Алессандрийский шейх и его рабы» – „Der Scheik von Alessandria und seine Sklaven") и немецких народных сказок («Трактир в Шпессарте» – „Das Wirtshaus im Spessart"). Но и они не представляют собой такого симбиоза разножанровых произведений, связанных между собой и составляющих ОДНО НЕРАЗРЫВНОЕ ЦЕЛОЕ.

Важное значение отведено эпическим жанрам: мифу, сказке и рассказу в каприччо «Принцесса Брамбилла» („Prinzessin Brambilla"). Как и в «Золотом горшке», действие начинается в реальном мире. Девушка-швея, занимаясь своей тяжелой и утомительной для глаз работой, предается мечтам, навеянным ей дорогим нарядом, который она примерила, не сумев удержаться. Такой ее увидел молодой актер Джильо, давно в нее влюбленный, но еще не осознавший этого.

Постепенно действие переходит в иной мир. Миф о королевстве Урдар-сад, рассказанный магом-шарлатаном Челионати, раздвигает перед Джильо границы привычного: он начинает двигаться на грани реальности и сказки.

Миф занимает еще более заметное место в «Принцессе Брамбилле». Мифические существа и персонажи становятся действующими лицами обрамляющего миф повествования: принцесса Брамбилла приезжает в Корсо и останавливается во дворце Пистойя; ее свита, состоящая из невиданных животных, находящихся под присмотром необычного вида слуг, разместилась во дворце, неспособном вместить их всех; волшебник Руффиамонте, друг Челионати, хоть и не часто предстает перед читателями на протяжении всего произведения, но сведения, переданные им (миф об источнике Урдар), настолько важны для развития сюжета, что мы причисляем его к важнейшим действующим лицам сказки.

Все эти элементы – нити, связывающие объективную реальность и реальность мифа, способствующие взаимопроникновению одной реальности в другую, что в конечном счете ведет к их путанице: реальность принимает черты мифа, а миф воспринимается как реальность.

Присутствие добрых и злых волшебников, их таинственные наставления, поиски заколдованной принцессы, участие разумных животных и птиц и особая перспектива, открывающаяся под влиянием волшебных очков, – всё это придает тексту сказочный характер.

Сравнивая проанализированные сказки, видим их формальное сходство. Использование сказки и мифа как средства для отображения несовместимости приземленного мира мещан с возвышенным миром фантазии объединяет сказку из новых времен и каприччо.

Главное отличие каприччо «Принцесса Брамбилла», носящего, как и сказка «Золотой горшок», сказочно-мифологические черты, заключается в обращении к традициям итальянской комедии масок (comedia dell' arte). Они обогатили его «фигурный» ансамбль, структуру образов и мотивов и, не в последнюю очередь, сюжетную канву.

Актерская деятельность Джильо подразумевает раздвоение его личности: с одной стороны, он – бедный молодой человек с красивой внешностью; с другой стороны, он – актер, исполняющий роль любовника, любимца женщин. Именно это постоянное раздвоение подготовило его к правде о приезде принцессы Брамбиллы и истории ее несчастий.

Многочисленные переживания, детально описанные автором, помогают персонажам, Джильо и Джачинте, отказавшись от своих привычных «я», понять и обрести настоящих «себя».

Вначале это был путь через тернии: для Джильо это была череда неудач, лишь иногда прерывающаяся подбадриваниями Челионати. И лишь когда путь самопознания был пройден Джильо до конца, он находит принцессу Брамбиллу в лице Джачинты, давно уже любимой им.

Образы и ситуации комедии масок возвращают читателя на несколько веков назад, в эпоху итальянского Возрождения; не случайно действие каприччо происходит в Корсо. Жизнерадостные, а порой и грустные карнавальные ситуации в сочетании с мифом и сказкой в значительной мере отличают «Принцессу Брамбиллу» от «Золотого горшка» с его угрюмой, подчас гнетущей атмосферой, несмотря на ироничные замечания рассказчика.

Особое место в ряду этих произведений можно отвести рассказу «Разбойники» („Die Räuber"). Все события, рассказанные автором, не скрывают элементов фантастики. Они носят несколько прозаический, иногда даже тривиальный характер. Двое друзей, путешествуя по Богемии, попадают в старинное имение графа Максимилиана фон С. и становятся свидетелями разыгрывающейся там трагедии, сходной с описанной Ф.Шиллером в его трагедии «Разбойники». Это сходство и послужило причиной того, что Э.Т.А. Гофман назвал свое произведение по примеру великого предшественника.

Интертекстуальные связи между двумя названными произведениями очевидны. Но рассказ немецкого романтика был бы лишь плагиатом, копией, пересказом драмы Ф.Шиллера в прозаической форме, если бы не новшества, привнесенные Э.Т.А. Гофманом в свою версию текста.

Столь важный для Романтизма мотив «фантазии» становиться движущей силой в «Разбойниках» немецкого прозаика. Дух минувших веков, оставивших свой след на замке, гнетущая атмосфера, царившая в нем и вызывающая подозрения фигура слуги Даниеля, состоящего на протяжении многих лет на службе у графа, распалили и без того бурную фантазию путешествующих друзей. Именно фантазия позволила им уловить сходство между событиями в «Разбойниках» Ф. Шиллера и конфликтами, назревающими в замке. Подталкиваемые к действию все той же фантазией, они сообщают о своих догадках графу Максимилиану фон С., чем и доводят и без того напряженные семейные противоречия до апогея, а затем до их трагической развязки. Таким образом, именно фантазия является главной действующей силой, которая побуждает, подталкивает к энергичным поступкам.

Только благодаря ее значимой роли данный рассказ выходит из сферы бытового повествования и ставит его на один уровень с другими произведениями, в которых фантастическое начало выражено в более сильной степени.

Художественный прием сочетания разнообразных типов жанров Э.Т.А. Гофман применял и в своих крупных произведениях. В основу романа «Элексиры сатаны» („Die Elixiere des Teufels") положен рассказ о жизненном пути монаха Медарда, что образует его главную сюжетную линию. Злоключения монаха приводят его к столкновению с другими персонажами, отчего сюжетная канва усложняется и становится все более запутанной. Во второй части романа повествователь, монах ордена Капуцинов, прилагает пересказ одного древнего пергамента, содержащего генеалогическое древо рода, чьим родоначальником был сын князя фон П. Текст рукописи подчеркивает проблематику произведения: столкновение и единоборство язычества, поддерживаемого силами тьмы, с христианством, в частности, с культом святых, проповедуемым католической церковью. Легенда о святом Антонии и искушении его дьяволом, рассказанная монаху Медарду братом Кириллом, составляет тематическую и идейную направленность романа.

Построение романа соответствует этапам становления характера монаха: приобщение его к таинствам католицизма в детстве, его последующее отречение от них и скитания в миру, возврат к религиозным ценностям с корыстными целями и его смерть, «коронующая» его окончательное и искреннее обращение к вере, связанное для него с образом святой Розалии.

В дальнейшем творчестве Э.Т.А. Гофмана тема веры и безверия больше не находила столь яркого выражения, как в этом первом его романе. В более поздних произведениях вера в Бога получила другую форму: ее сменили миф, мир сказки, мир фантазии, сливающиеся воедино с миром реальности.

Роман «Эликсиры сатаны» сыграл важную роль для развития Э.Т.А. Гофмана как писателя. Биография монаха Медарда послужила истоком романа «Жизненные воззрения кота Мурра» („Lebensansichten des Katers Murr"). Писателя всю жизнь занимал образ музыканта – мечтателя Крейслера, его жизнеописание фрагментарно дошло до читателя, благодаря коту Мурру, использовавшему его как материал для увековечивания своей биографии.

Ирония, сквозящая в названии романа, прослеживается как в части, повествующей о капельмейстере Крейслере, так и в биографии кота Мурра. Плавные переходы от автобиографии Мурра к жизнеописанию Крейслера отсутствуют: каждый фрагмент из жизни одного или другого главного персонажа отделен от предыдущего и абзацем и вводной фразой «Мурр продолжает» („Murr fährt fort") или «Макулатурный лист» („Makulatur-Blatt").

Резкие переходы от одного жанра (автобиографии) к другому – биографии сильнее подчеркивают разницу между возвышенной натурой музыканта и филистерским складом ума кота-философа и своеобразно противопоставляют их.

Идейный замысел Э.Т.А. Гофмана обусловливает форму и жанровую структуру романа. Они, в свою очередь, помогают раскрыть противоположность описываемых образов, а вместе с ними и целых групп: людей искусства, музыкантов, писателей, не подчиняющихся в своем творчестве законам рядовых бюргеров и их антиподов – обывателей, приземленных в своих стремлениях и желаниях.

* * *

Эпические жанры, а также драматические элементы (comedia dell' arte), привнесенные Э.Т.А. Гофманом в основной текст повествования, намного расширили его художественные возможности. Многообразие комбинаций: сказка и миф, биография и автобиография, реальность и ирреальность – позволило писателю создать сложные, комплексные образы, которые воплощены на их пути к самосознанию и самосовершенствованию.

Литература:

1. Wilpert, Gero von: Sachwörterbuch der Literatur/ Gero von Wilpert. - 8., verb. u. erw. Aufl. - Stuttgart: Kröner, 2001, S. 605.
2. Пропп В.Я. Исторические корни волшебной сказки. - Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1986. - 27 с.
3. Словарь литературоведческих терминов / Ред.- сост. Л.И. Тимофеев и С.В. Тураев. - Москва: Просвещение, 1974. - 356 с.
4. Всемирная история / Под ред.: Н.А. Смирнова. - Москва: Издательство социально-экономической литературы, 1959, т. 6. - 611 с.
5. Гофман Э.Т.А. Золотой горшок. - Москва: Сов. Россия, 1991. - 18 с.

Prezentat la 04.04.2008

MISSIONS FOR AWAKENING: HEALING CEREMONY AND STORYTELLING

Ozlem OZEN

Universitatea Dumlupinar, Kutahya, Turcia

Studiul de față se concentrează în jurul protagonistului Tayo al romanului american *Ceremony*, personaj principal, care, aparținând culturii Pueblo, va trece printr-un proces al recuperării spirituale sub forma unui ceremonial de restabilire a relației cu natura şi spiritul acesteia. Aşa cum se va demonstra în acest studiu, scriitoarea americană Leslie Marmon Silko în romanul său depăşeşte însă sfera limitată a existenței umane intrând în cadrul mai amplu al problematicii culturale, unde ceremonialul prin care trece Tayo oferă conştientizarea necesității narațiunii prin legătura cu natura în cadrul culturii căreia îi aparține, autoarea punând astfel accentul pe importanța valorilor culturale ale băştinaşilor americani, pierdute şi, în acelaşi timp, recuperate prin prisma narării propriei istorii culturale.

Introduction

Silko's *Ceremony* is about Tayo, a half-breed Laguna veteran of World War II, who leaves hospital and returns to his aunt and her family. Before he joins the war, he has been treated as an outsider and a half-breed. Having lost his uncle and cousin in the war, Tayo loses balance and unity between his personality and his native land. Tayo's illness worsens including chronic nausea and vomiting, hallucinations, and weeping. Finally Tayo starts on an intense journey of inner healing and reconnection with his painful but rich past. As a part of the healing ceremony that begins before his birth according to his native traditions and his spiritual illness caused by the war, Tayo must close the gap between the "isolate human beings and lonely landscape." This gap is brought about through old witchery that has led not only to Tayo's illness but also to a drought-plagued land. Witchery has set a loveless, fearful, mechanistic force loose in the world: war. It signifies an ideal for bravery and glory. However, the attempt to find peace through war is the central paradox placed in the novel. Therefore, a ceremony is required, for Tayo, to escape from the effects of witchery that bring violence. Silko introduces the importance of storytelling with the healing aspect of ceremony. The aim of this article is to show how Tayo's ceremony--spiritual awakening--becomes his own story that gives the message that as a member of Native American society, Tayo learns to possess the power to keep the culture and people alive through stories. It further explores the issues of losing sense of belongingness and death to point out that for Native American people, cultural identity depends on keeping the stories alive. My focus will be on the process of healing during which Tayo finds peace through nature, animals, colors and a supernatural character named T'seh. From a closer perspective, I will examine Tayo's story as ceremony in the native American storytelling tradition as a means of leading a lost individual towards the right path he seeks for.

Moreover, exploring the interaction between Tayo and nature (represented by the regenerative spirit, Ts'eh) as a ceremony that contributes greatly to Tayo's healing and survival in his culture, the ceremony thus becomes a spiritual understanding of the world. In order to gain psychological wholeness, Tayo needs to struggle in this mystic journey during which he meets and interacts different characters. Some characters created by Silko are all parts of nature, which represent the notion that love is needed to reach a spiritual balance, e.g. T'seh and Night Swan who through their love lead Tayo into finding his interior awakening. Some others are associated with evil and witchcraft, such as Rocky, Emo and Leroy who lead him into witchery.

Storytelling Tradition

Just as the creative and regenerative aspect of nature, the act of story-telling is also significant because it recreates the narrative. Hence, it shapes the culture and the universe as well. From this sense, telling stories becomes a means of survival for the collective past and for the ongoing process of culture-transmission. Austgen writes, "Storytelling is more than entertainment or even the passing on of history and religious beliefs to the next generation; it is also a ceremony that acts as a link between the mythical deities and the people themselves, whose ritual life is based on the myths" [2]. The mode of storytelling presented in *Ceremony* is in the form of poems, both framing the main narrative (at the beginning and end) and interspersed throughout. These stories are in fact traditional Pueblo stories, known outside of the context of the novel. Storytelling reflects on the significance of the ceremonies in Pueblo culture as they endow the landscape with spiritual meaning.

At the very beginning of the novel, in the prefatory poem to *Ceremony*, the sacred connection between Thought Woman and author is expressed when Thought Woman is sitting in her room, and thinking a story: "I'm telling you the story she is thinking …" (1). Silko gives full authorial credit to Thought Woman, who stands for the "mythic prototype of the creative artist in the narrative" while she herself turns into traditional Pueblo storyteller who transmits stories [10, p.31]. Silko also argues for the fact that the transmission of traditional oral myths and stories is required for the cultural exchange between native and white American peoples.

Silko's reference to the stories in the Indian literary tradition is related with the Indian landscape. Thus, having a close relationship with nature becomes an issue that is dealt within the story-telling tradition of Pueblo culture. The story-teller's desire to perform the function of planting and growing his/her stories within the minds of his/her audience resembles the human ability to "merge with the land and thus with the regenerative spirit immanent in the land" [10, p.32].

Stories as Ceremony

American Indian literature involves ritual; ritual is ceremonial action that reaffirms people's connections with the land. For tribal people the land is "a multitude of entities who possess intelligence and personality. These entities are active participants with human beings in life processes…" [14, p.118]. Therefore, people and the land hold a balance within the structure of ritual. In this way, ritual becomes a means by which people, spirits, rocks, animals, and other beings enter into a dialogue with each other. One major part of American Indian literature is that it records echoes of that ongoing dialogue among people and the entities of land.

Furthermore, Silko at the very beginning explains the significance of stories and their relation to the ceremonies: "... in the belly of this story/ the rituals and the ceremony/ are still growing / So they try to destroy the stories / let the stories be confused or forgotten. / They would like that / They would be happy / Because we would be defenseless then (2). Silko also implies that if there are no stories, we won't survive. From this sense, the lack of stories resembles the way witchery functions. Silko depicts how witchery (referred by the pronoun 'they') tricks people into believing its magic in order to seek cure in their modern world. Betonie, the medicine man: "Witchery works to scare people, to make them fear growth. But it has always been necessary, and more than ever now, it is. Otherwise we won't make it. We won't survive…" (126). In this way, witchery prevents man's survival and integration with his culture. After the white people's coming to the land of Native Americans, the traditions begin to change and finally fade away. In *Ceremony* Tayo becomes more and more conscious of the strength of the stories he has heard first from uncle Josiah and old Grandma and later from Ku'oosh and Betonie. He chooses old stories about frogs and flies, and refuses to take the interpretations the white people make of treating animals and insects. The war veterans from the World War tell their own stories about killing the enemies and their stories have nauseated Tayo. He has to confront their stories, which have been set by the witchery.

An example to how the effects of the witchery stand in contrast to the effects of stories is the tension between Tayo and Emo. In a ritual story told by Emo, an alcoholic Indian veteran, about two white women in a bar, witchery distorts this magic, which separates mankind from his natural relationship with landscape. Emo tells stories of the white women he slept with while he was in the army and accuses Tayo of thinking he is more superior than the others because he is half-white. Growing up, Tayo was used to being teased and slowly came to realize the complex interactions between white men and Indian women as well as that of Indian men and white women. (When he learns to stay non-destructive and is able to control his impulse to kill Emo, he will be able to achieve the capacity to love at the end of his ceremony).

Sense of Belongingness

The condition of mankind during the second world war reveals the fact that natives lose their identity and sense of belongingness for the sake of material and social advantages. This also means that the native American people are inclined to assimilate into the white American socierty by joining the second world war. When the war broke out, many young native men saw enlisting as an opportunity to gain entrance into mainstream white society. "Here they were, trying to bring back that old feeling, that feeling they belonged to America the way they felt during the War" (43).

Raised on the reservation and never having known his white father, Tayo is clearly Native American by culture. Since he is partly Native American, he experiences the same racism as his friends do when he is in white society. Emo and his other childhood friends, however, have always noticed the difference. The color

of his eyes also creates the physical difference. Although Tayo in no way feels that he is white, he does feel a sense of separation from his community, which he is desperate to overcome. The metaphor for belonging to a community signifies belonging to a family. However, Tayo experiences a feeling of being lost and urgently needs the sense of belongingness to his roots. He has ambiguous feelings: "…he didn't like the way his heart pounded, because it kept him from hearing, but his head was clear and his legs were solid. Fear made him remember important things…he knew why he had felt weak and sick… and why he doubted ceremony: this was their place and he was vulnerable" (243). If Tayo cannot learn to love and rely on the love he gets from this land, he will inevitably have reactions. His negative attitude towards rain is both a symbol of losing sense of belongingness and the destruction of traditions in native American life:

Jungle rain had no beginning or end; ... When Tayo prayed on the long muddy road to the prison camp, it was for dry air, dry as a hundred years squeezed out of yellow sand, air to dry out the oozing wounds of Rocky's leg, to let the torn flesh and broken bones breathe. . Tayo hated this unending rain. ... The sound of the rain got louder, pounding on the leaves, splashing into the ruts; it splattered on his head, and the sound echoed inside his skull. …He damned the rain. (11)

Moreover, the death of his cousin Rocky and his uncle is a part of a chain of incidents that create a trauma for Tayo. This death is the symbolic basis of Tayo's connection with his past, present and future. Tayo thinks rain kills his cousin, and this finally causes the drought at Laguna. (When Tayo accepts the fact that he is not responsible of the death of his cousin, there is hope for him because his ceremony becomes the condition for personal and cultural reparation.)

Death as a Story

Death, according to Freudian theory, is central to life. All human beings share the same destiny. Freud saw it as a motive through which all desires were expressed. Death marks our separation from others and emerges as a symptom of our autonomy. Death is a common, specific and global site of trauma and can become a site of understanding, the common human thread in the struggle against violence. However death is inevitable at war during which people forget how to love their fellows, but seek for their own individual glory and gain. What is contradictory is that the step towards stopping violence means to realize cultural gaps and interaction of cultures through death. The fact that violence cannot be prevented with violence is referred by Silko who represents one aspect of death--like a story--that connects people: "for all the living things; united by the circle of death that devoured people in cities" (246). From another sense, death becomes a metaphor of story told and retold by Silko to contribute to the central idea of the novel—the healing ceremony of Tayo.

During Tayo's ceremony, Silko points out the issue of the insignificance of war through Native American poetry—that contains a story of death--as well: "They will poison the water/ they will spin the water away/ and there will be drought/ the people will starve...Corpses for us/ Blood for us/Killing killing…They will bring terrible diseases/ the people have never known./ Entire tribes will die out/covered with festered sores/ shitting blood/ vomiting blood..." (136-7).

The picture of chaos drawn here implies how both Native Americans and the Japanese were victims of World War II. It shows, ironically, in a way, the interconnectedness of people and cultures. This political criticism in the novel further demonstrates both how Native Americans are discriminated by the white Americans and are drafted by the same people to fight for them during the second world war. Moreover, the hostility of the white American society towards the natural environment is apparent in these lines. The issue of the destruction of the landscape is manifested by the atomic bomb and uranium mining built on the reservetions of the Natives. This is metaphorically the rape of the land by the white military authorities in order to produce weapons of mass destruction. Nature is described as something that retaliates for the wrongdoings of mankind. Fear is everywhere. Because of drought there will be chaos. Silko also depicts drought as a means through which nature turns its creative powers against people who produce weapons of mass destruction: "droughts happen when people forget and misbehave…" (46). Silko's criticism is also implied through the moment when Tayo realizes that his enemies *who misbehave* are not the Japanese but the ones formed as symbols of evil by his own people. This process of dehumanization is created by his own nation. Dehumanization is actually a process of developing an "enemy image" of the opponent. During the course of this conflict, feelings of anger, fear, and distrust shape the way that the parties perceive each other. This is referred by an incident during which all Japanese were "lined up in front of a cave with their hands on their heads"; (7) this is not a battle but a massacre. Tayo cannot pull the trigger and obey the order because he

thinks one of them is his uncle Josiah. The symbol of bloody mud in this scene represents the execution of the unarmed Japanese soldiers by the American soldiers.

Betonie ironically reminds Tayo the meaning of brotherhood "thirty thousand years ago they were not strangers…you saw the witchery ranging as wild as this world" (124). Tayo instinctively knows it is wrong to kill the Japanese captives because he realizes his connectedness to his so-called enemy (Japanese are of Asian origin, as Navajo, Laguna and other Indians are culturally and ethnically related to). Tayo knows death, fear and pain connect him to Japanese which become their common story. Croisy states: "Silko emphasizes the close relationship between life and death and the role of death as a site of knowledge (never a site of denial) from which to critique illusions of totality, immortality, and autonomy certain cultures or nations see as implicit to their existence" [5, p.107].

Attempt to Find Peace in Stories

There is a struggle to find a way towards balance in life. When human being are unable to solve their traumas, they need to seek for restoration–reparation. Tayo needs to reject white civilization, through his ceremony, for a deeper understanding of a world without boundaries, without private propery, without divisions in family lineages.

He cried the relief he felt at finally seeing the pattern, the way all the stories fit together–the old stories, the war stories, their stories – to become the story that was still being told. ... He had only seen and heard the world as it always was: no boundaries, only transitions through all distances and time (246).

Silko offers the idea that "language *is* story at Laguna," she states in "*Language and Literature from a Pueblo Perspective*," "many words have stories which make them. So when one is telling a story, and one is using words to tell the story, each word that one is speaking has a story of its own too." [6, p.56]. In addition, stories demonstrate some limitations indicating what will happen if one breaks traditions. For a people without written recordings, history means stories. Stories encode the knowledge of generations about how the world and human beings exist as they are. Stories teach what one must know in order to belong, to have health and prosperity, to survive troubles and raise one's children. Stories are knowledge and knowledge means power over language. Silko reveals this perspective in *Ceremony:* "They are all we have, you see, / all we have to fight off / illness and death. / You don't have anything / if you don't have the stories "(2). Everywhere Tayo looks, "he sees a world made of stories" as old Grandma called them long time ago. It is a lively world "always changing and moving; and if you know where to look, you could see it, sometimes almost imperceptible, like the motion of the stars across the sky" (95). The pattern of stories is like the universe that binds all living things together. The stories in *Ceremony* are sacred, being part of a cultural group indicating the behaviour of that group and the self within that group; and secular/religious thus historical. They have the power to create, recreate and destroy. They tell things without limits; they explain things about humanity -- that they give birth to it again at every telling.

The Relationship with the Spirit Ts'eh

Just as the effect of stories on people, Tayo's interaction with one character who leads him towards spiritual rebirth is significant. The woman who can save Tayo from the influence of the witchery and bring him into identity with the land is Ts'eh.

Ts'eh is responsible for the successful achievement of Tayo's ceremony. Tayo's comes together with Ts'eh, a beautiful, mysterious woman in the mountains beyond the Pueblo land. Ts'eh is a nickname for Tsepi'na. She says she is a Montano, and a member of a "very close family." She explains her indentity and that lineage, clan and family name are of no importance. She is a mountain spirit whose sexuality extends far beyond the act of intercourse: she is a healer, a nurturer, a plotter, a planter and she plans for the good of people and plants and animals. In a sense, she is the mother-earth who spreads her black storm-pattern blanket when the snow falls. She teaches Tayo to respond nature and the colors in it so that he learns to plant seeds, to nurture and love the land and recognize the depth of its love. She represents the supernatural aspects of earth. She, in a way, chooses him as a messenger in this mystic journey. T'seh is also a spirit with whom Tayo makes love. "He dreamed he made love with her there. He felf the warm sand on his toes and knees; he felt her body, and it was as warm as the sand, and he couldn't feel where her body ended and where the sand began" (222). From this sense, she can be considered as an extension of the soul of the Creation according to the Native American belief. Behavior and belief among the pueblo Indians unify human with the divine, cul-

ture with nature, and thought with reality--they become a single, comprehensive, complex and closely conne-ceted network. This is a kind of love between man and nature, a physical union which is turning into a spiri-tual union. T'seh is associated with natural objects: "...a small green leapy frog wiggled out of the weeds ahead of him and splashed into the pool. He felt shaky inside: what if there were no traces of her, no lines of sand pressed by her body, no delicate track of her blue shawl trailing into the weeds?" (222). Tayo has this ambivalent feeling between dream and reality. He remembers everything he lived with this spirit of the mountains as if in a dream; later realizing her sitting on the edge of a sandy bank beside a moonflower plant.

The Relationship with Nature

A spiritual understanding is gained not only with the help of T'seh but also by means of colors and animals. Colors are associated with nature and women that provide vitality and creativity. Blue color identifies wo-men as possessing mythic powers. It is abundantly present everywhere in nature. Ts'eh's blue color is "joi-ned by the blue of the sky, the clouds, the flowers, the stones and the rain" [9, p.140]. Yellow is another co-lor of nature. Ts'eh wears "a yellow skirt" and has a "light brown skin." At another encountering with Ts'eh, Tayo sees her wearing a blue shawl around her shoulders. At the beginning of his ceremony, Tayo cannot endure animals in nature. The flies in the jungle makes him furious; he curses "their sticky feet and wet mou-ths" (102). Tayo learns to respond nature and become a part of it. When he touches the sand on which "a li-ght yellow snake" is traveling, and establishes a kind of understanding for the motion in nature, he belongs to this lively world (221). After making love to Ts'eh, Tayo feels more akin to nature. "Deeply in love with Ts'eh and surrounded by the color yellow… the color for women, Tayo becomes conscious of the female si-de of his own nature and accepts and integrates feminine behavior into his life" [9, p.143]. His vision towards nature gains a different angle: "He found flowers that had no bees, and gathered yellow pollen gently… he imitated the gentleness of bees as they brushed their sticky-haired feet and bellies softly against the flowers" (220). Thus, Tayo knows how to see nature and understands that ritual means holding intercourse with the land. In other words, he learns to respect and respond the land with affection and care.

Another example is a message carried through animals and natural things that proves the existence of the soul of the Creation: "It was a yellow snake, covered with bright copper spots, like the wild flowers pulled loose and traveling... as far as he could see, in all directions, the world was alive. He could feel the motion pushing out of the damp earth into the sunshine—the yellow spotted snake the first to emerge, carrying this message on his back to the people" (221). In the novel, a typical example to this kind of message is Tayo's prayer. At first, he does not know the proper Laguna way to pray for rain. He, then, learns to form a dialogue with the land, imagining with his heart the right rituals and simply asks for rain. This is another expression that stands in contrast with Tayo's former curse for rain. Four days after he makes this spiritual expression, heavy rains pour down upon the earth. Then, he just sits and watches the pool; what he sees suggests the ke-enness of his sight and insight, the receptivity of his eye: "…the spider came out at first. She drank from the edge of the pool, careful to keep the delicate eggs sacs on her abdomen out of the water" (94). Tayo's ambi-guous feeling about rain make him also realize that the land is alive and beautiful.

Ts'eh also awakens his knowledge that the land is not merely alive but endowed with personality and intelligence. In a sense, the land is capable of evoking and giving back a love that is infinitely personal. Thus, when he also perceives that nature represents a process of nurturing, creativity and vitality for the people of tribes, he is nearing towards the spiritual awakening-- his healing ceremony. At this moment of his awake-ning, Tayo observes the healing power of many plants and traditional ceremonies of ritual offering. Ts'eh bundles up her blue silk shawl with her damp laundry and seedlings and balances it atop her head. Her func-tion is to help Tayo remember traditions that have been forgotten. She collects, and transplants wild flowers and herbs, teaching Tayo some of her works. When she leaves Tayo, she charges him to help carry on her work. After he resists his temptation to perpetuate witchery, Tayo turns his thoughts to her work: "He would go back there now, where she had shown him the plant. He would gather the seeds for her and plant them with care…" (254). The positive effect of plants on human soul is a well-known belief. Souls live in their bodies, like we do inside ours. It is easy to communicate with trees on the emotional and even on the mental level. They get strongly "attached" to people, who are capable of understanding them. When someone comes to see them – these plants meet them with joy. Tayo has planted some seeds into the land; with his own effort he grows something from himself which will be temporary. Then he dreams about being with his Grandma

and cousin Rocky and going home. It has never been easy for him to accept the realities of war. In the depths of his soul, he is aware that he can keep his personal integrity by means of growing plants.

The Metaphor of Web

Ceremony describes the dismantling of a culture through the portrayal of the protagonist who is searching for his personal integrity. The stories are like the strands of a spider web that is sewn by the Native American people. Silko takes us along on Tayo's journey to find himself. The responsilibity of being human is sometimes unbearable for Tayo because of the big hollow inside him. Tayo learns that everything, including his identity, is found in the telling and receiving of stories; thus the geometric beauty of the web is complete. Tayo's spiritual awakening and healing experience reveals a positive result—Tayo's fitting into the mosaic of American history. Ruiz elaborates on this notion in her essay: "After facing years of the destruction of their family, identity, group and ultimatley their self, the Native Americans, and especially Tayo, attempt to take control of their identity by claiming what is theirs through their traditional stories" (qtd. in Reck 10).

From another perspective, Silko's using the entangled web metaphor represents the disordered nature of the world. The spider web, which is fragile, reflects the vulnerability of human beings in the face of war and violence. The Thought woman (spider) is one of the most important figures in Native American mythology. The Thought Woman, as the storyteller (weaving her web in perfect design) in *Ceremony*, also contributes to a process that makes Native American people survive by telling the stories of their lives and their collective past. Idei asserts: "The spider web is a symbol of interrelatedness of all the things in Mother Earth's creation for its spiral structure with a center where everything converges" [5, p.67].

Like the universal creative aspects of oral stories, Ts'eh (the regenerative spirit) also provides a sort of creativity and life-restoring power. What Silko suggests at the end of the novel is that the stories—like the story of Tayo and Ts'eh—are necessary for the continuation of tribal mythology. "As long as you remember, it is part of this story we have together" Ts'eh tells to Tayo, as the mouthpiece of Silko. Therefore, the storytelling becomes once more important since it recreates the traditions in a culture and gives them vitality as well.

Conclusion

The terror of dreaming on Tayo's bed is gone now; the trauma is away. Through the spiritual awakening with the help of T'seh and nature, Tayo experiences a sort of mystic union. This is a kind of experience during which he realizes the essence of life, the relationship between dreams and reality. Tayo disregards his post-war trauma and gains a new world view which shows him the fact that the essence of life is based on love. Through his love of nature he achieves a sort of rebirth.

A ceremony is required for Tayo's endurance and survival in culture as much as oral stories are needed for the survival of a culture. The close link between storytelling and ceremony of Tayo demonstrates the significance of his sense of belongingness to his culture. In other words, the healing ceremony of Tayo in nature reflects the changes in Pueblo traditions and become means for affirming these changes whereas the oral stories are necessary for the changes and the transmission of these changes in that culture. Because he learns to love the beauties of nature and comprehend the vitality of the pattern of storytelling, Tayo becomes a part of the tradition of storytelling. "All that remains is for Tayo to make his way back to the Pueblo and report his story to the people, thus completing the process of transforming the life he has recovered from the landscape into renewed cultural energy" [10, p.37]. Tayo realizes his love of nature in the similarity between plants and stories: "The plants would grow there like the story, strong and translucent as the stars… he dreamed with his eyes open…the ear for the story and the eye for the pattern were theirs; the feeling was theirs: we came out of this land and we are hers" (255). In *Critical Fictions: The Politics of Imaginative Writing*, Silko emphasizes the importance of stories to the Laguna Pueblo culture. She writes that "the stories are always bringing us together, keeping this whole together, keeping this family together, keeping this clan together. 'Don't go away don't isolate yourself because we've all had these kinds of experiences'. This separation not only endangers the group but the individual as well-one does not recover by oneself" [8, p.86].

Consequently, the weak and fragile Tayo, unable to prevent the flood of memories that rush into his mind with every turn, at the beginning, comes to understand by the close of the novel that it is his memory that will heal him by helping him gain access to the knowledge and understanding that resides in his memory. Tayo must retain those memories in which his history and the history of his people are placed. It is the function of human memory that has the ability to heal–to gain power to have a say and a place in the white

American history. From this sense, Tayo's spiritual awakening becomes his own story that gives the message: Each member of the culture is a storyteller and possesses the power to keep the culture and people alive through his/her stories. Silko comments on this power in her essay *A Pueblo Indian Perspective*: "...the storytelling always included the audience and the listeners, and, in fact, is believed to be inside the listener, and the storyteller's role is to draw the story out of the listeners. This kind of shared experience grows out of a strong community base. The storytelling goes on and continues from generation to generation" [6, p.57].

Through his relationship with nature and the spitirt T'seh, Tayo attains strength for integration with his culture–a kind of cultural energy. Tayo reaches his "reintegration back to identity on the personal, cultural, and mythic level" and is aware of the restoration of the stories [9, p.149]. Thu, cultural identity depends on keeping the stories alive, as Silko relates, "the stories grow out of this land as much as we see ourselves as having emerged from the land…" [13, p.24].

References:

1. Allen Paula Gunn. The Feminine Landscape of L.M. Silko's Ceremony // Studies in American Literature. - 1979. 5.1. - P.127-133.
2. Austgen Suzanne M. Leslie Marmo n Silko's Ceremony and the Effects of White Contact on Pueblo Myth and Ritual. - http://history.hanover.edu/hhr/hhr93_2.htm, 1997.
3. Brown Alanna Kathleen. Pulling Silko's Threads Through Time: An Exploration of Storytelling // American Indian Quarterly Spring, 171-179. - Brunswick: Rutgers UP, 1995.
4. Coltelli Laura. Winged Words: American Indian Writers Speak. - Lincoln and London: University of Nebraska Press, 1990.
5. Croisy Sophie. Re-imagining Healing after Trauma: Leslie Marmon Silko and Judith Butler Writing against the War of Cultures. - Nebula Press, 2006.
6. Fiedler Leslie Ed. Language and Literature from a Pueblo Indian Perspective // English Literature: Opening Up the Canon. - Baltimore: Johns Hopkins UP, 1981.
7. Hirsch Bernard A. The Telling Which Continues: Oral Tradition and the Written Word in Leslie Marmon Silko's Storyteller // Ceremony, Silko, 1993, p.151-181.
8. Mariani Philomena (ed.). Critical Fictions: The Politics of Imaginative Writing. - Seattle: Bay Press, 1991.
9. Moss Maria. We've Been Here Before. - Nordamerika-Studies: Taschenbusch, 1993.
10. Nelson Robert M. Place and Vision. - Peter Lang Publishing, 1993.
11. Reck Alexandra. Playing with Form: Morrison and Silko's Storytelling - http://www9.georgetown.edu/faculty/bassr/218/projects/reck/alr.htm.
12. Silko Leslie Marmon. Ceremony. - Penguin Books, 1986.
13. Silko Leslie Marmon, Wright James. (Letters) Wright. The Delicacy and Strength Of Lace. - Saint Paul: Graywolf Press, 1986.
14. Smith Patricia Clark, Allen Paula Gunn. Earthy Relations, Carnal Knowledge: Southwestern American Indian Women Writers and Landscape // Leslie Marmon Silko, 1993.
15. Swan Edith. Laguna Prototypes of Manhood in Ceremony // MELUS. - 1992. - Vol. 17. - No. 1 (Spring). - P.39-61.
16. Velie Alan R. Four American Literary Masters. - Norman: University of Oklahoma Press, 1982.

Prezentat la 17.09.2007

STUDIA UNIVERSITATIS

Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova, 2008, nr.6(16)

CORELAȚIA „UNIVERS RUSTIC – CULTURĂ URBANĂ" ÎN LITERATURA BULGARĂ CONTEMPORANĂ

Emilia TARABURCA

Catedra Literatură Universală

The article emphasizes the most significant moments from the interpretation of the report "The rustic universe – urban culture" in the Bulgarian literature from the last decade of the 19th century till the present times. A special attention is dedicated to the following of the process of loosing of the patriarchal sensibility which in spite diverse circumstances receives the majority of the attributes of the urban way of life. The theoretical, deductive bloc is given argumentation by examples from the creation of more contemporary Bulgarian writers.

Spațiul rustic, concomitent cu cel urban, constituie principalele structuri de comunitate şi habitat ale omului din timpurile străvechi până în prezent, deosebindu-se ca mod de gândire, ca perspectivă de receptare a fenomenelor, ca ritm de viață etc. De-a lungul veacurilor, oraşul şi satul reprezentau nu doar două forme de conviețuire umană, ci chiar două tipuri, esențial opuse, de existență. În ultimul timp însă, de la mijlocul sec. al XX-lea, această distanță s-a diminuat vizibil, satul pierzându-şi autosuficiența inițială şi recepționând multe dintre atributele culturii urbane. Acest proces, integrând şi manifestări progresiste incontestabile, a semnalat pericolul dispariției originarului, arhetipului, trecutul patriarhal fiind sacrificat în numele unui ipotetic viitor al civilizației tehnocrate. Anume astfel este receptat de către o bună parte dintre scriitorii bulgari, ale căror preocupări artistice gravitează în jurul problemelor satului.

La sfârşitul sec.al XIX-lea, după I.Vazov, considerat patriarh al literaturii bulgare, dimensiunea rustică, ca principal obiect al investigațiilor artistice, este descoperită şi valorificată în creația unei întregi pleiade de scriitori, printre care menționăm pe T.Vlaikov, M.Gheorghiev, A.Straşimirov, Ț.Țerkovski ş.a. În scrierile sale T.Vlaikov reproduce farmecul idilei patriarhale („Седянка", „Дядо Славчовата унука"), atenția fiindu-i îndreptată spre trecutul idealizat, readus la viață prin intermediul amintirilor. În aprecierea unor critici literari, maniera sa artistică se încadrează în limitele unui realism contemplativ, folcloric, chiar blajin [1, p.24]. Totuşi, prozatorul descrie nu doar farmecul existenței ideale, armonioase, împlinite, ci şi realitatea în coordonatele ei obiective. Astfel, protagonişti ai operelor devin şi țăranii umiliți, lipsiți de personalitate şi transformați în simple instrumente de muncă („Ратай", „Чичо Стайко" ş.a.).

Un alt scriitor din aceeaşi perioadă, care apreciază calitățile satului bulgar din trecut, dar preferă să-l descrie pe cel din prezent, este M.Gheorghiev, ale cărui lucrări explorează mai profund problemele reale ale vieții („От зле на по-зле", „Кочо Кюскията"). În unele opere autorul include chiar comentarii publicistice la tematica politică actuală.

Drama satului desprins de rădăcini este reprezentată şi în scrierile lui A.Straşimirov care, spre deosebire de predecesori, nu mai caută în trecut trăsături ale idilei patriarhale, nu elogiază presupusele lui calități, ci îl surprinde în dimensiunile pe care le urmăreşte zilnic: sărac, nenorocit, primitiv, deseori brutal, crud, chiar violent. Dacă în operele lui T.Vlaikov şi M.Gheorghiev imaginea oraşului lipseşte sau doar se aminteşte uneori într-un anumit context pentru a concretiza tema principală, de exemplu, atunci când țăranul este nevoit să „caute dreptate tocmai la Sofia" („С тебешир и с въглен"), Straşimirov îi acordă o atenție mai mare: oraşul este cel ce trimite dijmari pentru a confisca şi puținul care a mai rămas în sat, pe „drumul larg" al oraşului dispar tinerele din sat, plecate să-şi caute fericirea etc. Nu atât de evident, dar la fel de distructiv se manifestă oraşul în situațiile când parcă ar dori să ajute, dar procedează în mod diletant. Eroul din povestirea „На широк път" („Pe drumul larg"), un tânăr orăşean, ajuns „pe drumul îngust" al satului, le vorbeşte țăranilor despre nedreptățile sociale, explicându-le unde se ascund originile acestora şi cum li se pot ei opune, fără să realizeze că încă nu a venit timpul pentru astfel de discuții: omul simplu deocamdată nu este pregătit pentru a le înțelege, iar satul nu întruneşte condițiile necesare pentru a le realiza. În consecință, rezultatul este tragic, deoarece problemele nu sunt soluționate, ci doar mai puternic evidențiate. Unele personaje din lucrarea „Țelina" de Straşimirov consideră spațiul rural tărâm neexplorat (țelină), ce necesită a fi cultivat de către intelectualii de la oraş. Însă cel ce vine să-l „lumineze", profesorul Strandjev, nu e sincer, urmărind, în primul

rând, realizarea intereselor personale (compromiterea unui deputat, cu scopul de a reveni în oraş ca lider popular); el desconsideră ţăranul concret, văzând doar mulţimea ce-i poate aduce avantaje. După intervenţia lui, satul rămâne dezorientat, iar oamenii, paşnici de felul lor, se transformă într-o gloată nestăpânită, agresivă, capabilă să distrugă totul în calea sa. În finalul povestirii, autorul menţionează că după ce a provocat aceste complicaţii Strandjev s-a întors în oraş, unde a reuşit să-şi facă un nume şi să avanseze profesional.

În virtutea unor circumstanţe similare ce caracterizează conjunctura socială în mai multe ţări, această operă sugerează unele paralele cu romanul „Germinal" de E.Zola. În ambele lucrări, titlul este sugestiv, punând în evidenţă semnificaţia simbolică, la scriitorul bulgar însă cu o mare doză de ironie ascunsă; în ambele opere se urmăreşte pregătirea şi procesul nemijlocit al unor mişcări populare de nesupunere, masele de oameni fiind prezentate asemeni unei forţe dezlănţuite, neorganizate, incapabile de a se autoorganiza, acţionând, în primul rând, sub influenţa emoţiilor, instinctelor. Atât în roman, cât şi în povestire, iniţiator al rebeliunii este un străin – tânăr dintr-un alt mediu, ce nu surprinde situaţia integral, nu realizează în ce direcţie pot evolua evenimentele şi nici nu dispune de suficientă competenţă pentru a controla şi dirija stihia. Se observă însă şi destule diferenţe şi acestea sunt conceptuale.

În prima jumătate a sec. al XX-lea, satul bulgăresc este evocat în operele lui I.Volen, A.Karaliicev, P.Todorov, Gh.Karaslavov şi desigur ale lui I.Iovkov şi E.Pelin. Cu excepţia lui Gh.Karaslavov, ceilalţi scriitori într-adevăr îşi cumulează preocupările artistice doar în segmentul rustic şi al omului de la sat. Karaslavov analizează mai atent aspectul politic al existenţei, dezvăluind contradicţiile dintre nou şi vechi, care au modificat priorităţile opiniei publice rurale, surprinzând procesul transformării ţăranului asuprit, intimidat în luptător pentru drepturile sale. Aspectele date sunt proiectate pe fundalul pierderii iluziilor patriarhale, fapt ce a catalizat schimbarea structurii social-politice a satului („La post", „Pe calea dreaptă" ş.a.). În concordanţă cu această constantă tematică, atunci când pentru amplificarea mesajului central e productiv să se prezinte şi oraşul, autorul subliniază interdependenţa lor. La Karaslavov oraşul încetează să mai fie locul de unde vin executorii judecătoreşti, domnişorii rotofei, care din înălţimea statutului lor social vorbesc despre ţăranii ce ştiu doar să mintă şi să se ascundă, ce nu-şi onorează datoriile faţă de stat, plătind impozitele etc. (E.Pelin „Andreşco").

Chiar dacă se presupune că omul de la sat încă nu posedă o viziune adecvată despre oraş, Karaslavov ţine să menţioneze că „cum e la oraş, aşa e şi la sat" („Bucurie", „Fraţii"), doar că la oraş oamenii înţeleg mai bine starea de lucruri şi sunt întotdeauna dispuşi să-şi ajute confraţii din sat. Este evident că în comparaţie cu alţi scriitori bulgari din aceeaşi perioadă, unele dintre povestirile lui Karaslavov demonstrează exces de idealizare politică şi elocvenţă ideologică, fapt ce diminuează potenţialul lor artistic. În romanele sale, autorul depăşeşte aceste tendinţe, câştigându-şi o poziţie incontestabilă în patrimoniul literaturii bulgare contemporane.

De la mijlocul sec. al XX-lea până în prezent corelaţia „oraş–sat" poate fi urmărită în operele lui N.Haitov, Em.Stanev, Gh.Mişev, V.Popov, Gh.Alexiev, Iv.Petrov ş.a., creaţia acestor scriitori caracterizându-se atât prin trăsături individuale, cât şi prin unele ce demonstrează valenţe estimative similare. În creaţia lui N.Haitov, de exemplu, hotarele semnificative ale acestei paradigme sunt deplasate, subsumând semnificaţii ontologice, oraşul şi satul punând în relief contradicţia dintre două culturi, două forme de existenţă. Povestirea „Copacul fără rădăcini" reproduce drama unui ţăran bătrân, rupt din mediul său obişnuit şi adus în unul străin, fiind impus să locuiască cu familia fiului la oraş. Noul tip antropologic, orăşeanul – ţăranul de ieri (fiul) – din Ignatov a preferat să devină Ignatiev; s-a desprins din ritmul firesc al naturii, baricadându-se între pereţii cutiilor de beton, devenind prizonier al bunurilor materiale, s-a închis în singurătatea sa, şi-a creat un nou sistem valoric, noi priorităţi şi mod de viaţă, în conformitate cu care, de exemplu, copiii nu trebuie să cunoască cuvintele vechi, deoarece acestea „pocesc" limbajul. Finalul operei este previzibil: bătrânul, copacul rupt de la rădăcinile sale, nu rezistă în această colivie confortabilă şi evadează, revenind în sat.

Gândirea filozofică din sec al XX-lea introduce în circulaţia lexicală diverse formule ale omului contemporan: „omul fără însuşiri" (R.Musil), „omul unidimensional" (H.Marcuze) în societatea unidimensională, „omul-masă" (Ortega y Gasset) ş.a. Oricare ar fi criteriile de apreciere, se presupune omul ce se manifestă în special pe orizontală („nevertebrat"), neglijând aspectul diacronic al existenţei sale, deci, fără legătură cu trecutul, omul care a preferat uniformizarea, nivelarea diferenţelor. Se consideră că foarte puţini dintre cei care au dat prioritate oraşului încearcă să-şi conserveze intactă receptivitatea iniţială. Cine totuşi reuşeşte – suferă, se simte marginalizat, reprezentând tipul sensibilităţii naturale, aruncat în mediul civilizaţiei tehno-

cratice, ce susține automatismele şi anonimatul. Deseori anume aceasta şi este condiția scriitorului, omului divizat între oraş şi sat (I.Radicikov, V.Popov, Gh.Mişev ş.a.).

În viziunea filozofului german H.Marcuze, societatea unidimensională este, în primul rând, o societate de consum în care valorile spirituale au fost substituite prin necesități materiale; un tip de existență standardizat, omogen, în care domină detenția confortabilă. Această „democratică" privațiune de libertate este consecință a progresului tehnic, ce anihilează dorința omului de a se dezice de lucrurile ce-l domină, ce-i formează atitudinea față de realitate şi al căror supus devine [2, p.3, 15, 16]. Astfel, se conturează imaginea umanității fără de tradiții, fără de memorie. În aceeaşi ordine de idei, Ortega y Gasset menționează că „omul-masă" a fost vidat de propriul său trecut, a rupt continuitatea valorilor, încetând să-şi mai prețuiască identitatea, dorind să nu se deosebească de mulțime [3, p.33, 42].

De regulă, Gh.Mişev, V.Popov, Gh.Alexiev ş.a. îşi apreciază eroii, în primul rând, prin prisma atitudinii lor față de valorile spirituale eterne. De menționat însă că prozatorii bulgari contemporani nu neagă legitatea evoluției, progresului, doar că atenționează asupra manifestărilor denaturate ale acestuia, sperând că în viitor situația va reveni în albia sa firească. Cu toate acestea, starea de lucruri actuală demonstrează că omul s-a îndepărtat de natură, preferând valorile societății de consum.

În interpretarea lui I.Radicikov, astăzi oraşul domină satul, îl exploatează. Astfel, în povestirea „Veghea de noapte", autorul surprinde un fenomen, pe care-l urmăreşte sistematic în fiecare an: toamna, posedați de pasiunea de a conserva cât mai multe borcane cu legume şi fructe, orăşenii îşi amintesc că au rude la sat şi merg acolo pentru a pustii totul ca după un cataclism natural. Întunecând culorile până la grotesc, scriitorul bulgar surprinde una dintre cele mai răspândite calități ale omului contemporan – dorința de a poseda cât mai multe bunuri materiale, fapt ce devalorizează personalitatea până la ipostaza de consumator.

Fiind un laitmotiv frecvent în creația mai multor scriitori, dihotomia „oraş–sat" pregăteşte terenul pentru prezentarea conflictului principal al actualității, care se manifestă prin coexistența dramatică a elementelor trecutului şi prezentului, îndreptat cu fața spre viitor, conjunctură existențială ce pune în evidență pericolul dizolvării universului rustic în avalanşa civilizației urbane. Respectivul proces presupune nu atât dispariția satului ca element topografic, cât pierderea unui anumit tip de sensibilitate. În acest sens, N.Berdeaev observă că oraşul este soarta tragică a omului.

Un rol esențial în sacrificarea arhetipului patriarhal îi revine ritmului exagerat al urbanizării, proces ce a rezonat puternic asupra satului. Derivată a acestuia a fost industrializarea forțată, care în varianta cea mai evidentă țăranului s-a manifestat prin înlocuirea cailor cu tractorul. Din timpuri străvechi, omul de la sat s-a deprins să comunice cu tot ce-l înconjoară, să pună suflet în munca sa, să atribuie semnificații tainice metamorfozelor existenței, însă odată cu invazia noilor unelte de muncă a pierdut codul, prin intermediul căruia reuşea să le adapteze receptivității sale, în consecință acestea rămânând inaccesibile, străine.

Atitudinea circumspectă a țăranului față de tehnică se urmăreşte în scrierile unui număr considerabil de scriitori bulgari. De exemplu, în culegerea de povestiri „Eternitatea", V.Popov surprinde o situație nu atât de rar întâlnită: frica de a pierde din nou – de data aceasta definitiv – rudele plecate în neființă, din cauza pericolului că mormintele acestora să nimerească sub plugul tractoarelor. Acelaşi context, dar deja nu la nivel ipotetic, ci de realizare în practică, este prezent în romanul lui Gh.Alexiev „Canicula", care împreună cu altele două, „Răscrucea norilor" şi „Spiritele Țibriței", întregesc o trilogie, ce reproduce într-o manieră deosebită (varianta bulgărească a realismului magic latino-american cu cele mai evidente paralele în romanul „Un veac de singurătate" de G.G. Marquez) istoria țării pe parcursul aproximativ a o sută de ani, din a doua jumătate a sec. al XIX-lea până la mijlocul sec. al XX-lea. De altfel, în ceea ce priveşte consecințele progresului tehnico-ştiințific, în roman acest moment interacționează cu scoaterea în evidență a unui atribut indispensabil modernității – sistemul birocratic. În această ordine de idei, dar în stilul lui F.Kafka, Gh.Alexiev creează imaginea grotescă a sistemului (Legii) care paralizează orice tentativă a omului de a gândi şi de a se afirma de sine stătător, descriind imensul sediu al primăriei din sat, unde la primul etaj omul trebuie să se înregistreze, la al şaptezeci şi şaptelea – să-şi depună actele, la al o sută patrulea, în cazul când va rezista şi va ajunge acolo, posibil să fie ascultat ş.a.m.d. Autorul reproduce coridoare interminabile, labirintice, pline cu vizitatori dezorientați care, devenind prizonierii unor structuri inaccesibile, au şi uitat care a fost esența demersului lor inițial, simțindu-se pierduți fără urmă, inferiori în comparație cu colosul ce i-a absorbit. Unica dorință ce le-a mai rămas e să-şi recapete libertatea.

O altă faţetă a istoriei satului contemporan, surprinsă de scriitorii bulgari, este părăsirea acestuia din cele mai diferite motive, concentrarea populaţiei, în special a tinerilor, în centrele urbane. Unii autori (Gh.Mişev) menţionează mai detaliat acest aspect al destrămării universului patriarhal, alţii (Em.Stanev, Iv.Petrov) doar prin câteva aserţiuni.

În literatura bulgară din a doua jumătate a sec. al XX-lea, agonia şi declinul satului sunt ridicate la nivel de simbol ce exprimă evanescenţa şi dispariţia unui anumit mod de viaţă, a unei lumi întregi. Drama pierderii sensibilităţii rustice devine pretext pentru meditaţii filozofice despre descendenţă şi intermitenţă, despre trecut şi prezent, despre armonie şi haos, despre viaţă şi moarte, în ultimă instanţă. În Bulgaria, prin anii 80 ai sec. al XX-lea, prin intermediul culegerii de povestiri-parabole „Rădăcinile. Cronica unui sat", V.Popov iniţiază răspândirea unui nou tip de conştiinţă civică – коренотърсачеството (corenotârsacestvoto; de la *корен* – rădăcină, *търсене* – căutare), ce se caracterizează printr-un interes deosebit faţă de trecutul naţional, prin tendinţa de a valorifica tradiţiile pentru a le include în paradigmele gnoseologice ale omului modern.

Referinţe:

1. Василев М. Българският разказ между двете световни войни. - София, 1977.
2. Маркузе Г. Одномерный человек. - Москва, 1994.
3. Ортега-и-Гасет Х. Бунтът на масите. - София, 1993.

Prezentat la 07.04.2008

ON THE FEMALE IMAGES IN THE THREE KINGDOMS – RESULT OF THE MALE RIGHT WORDS

Tian ZHAOYAO[1]

Catedra Traducere, Interpretare şi Lingvistică Aplicată

Imaginea femeii în romanul *Trei Regate* poate fi clasificată în patru tipuri conform caracteristicilor morale ale acesteia. Avem femei rele, frumoase, puternice şi mame iubitoare. Femeile rele nu doar provoacă intrigă, dar dăunează bărbatului şi afectează cariera acestuia. Femeile frumoase sunt uneltele bărbatului în conflictele politice sau metodă de relaxare. Femeile puternice reprezintă sacrificiile legilor feudale. Mamele iubitoare trebuie să fie responsabile întru datoria față de societate. Femeile reprezintă mâna dreaptă a bărbatului, autorul deseori descriind caracteristicile acestora pe parcursul romanului. Imaginile create sunt etichetate şi sunt considerate ca fiind rezultatul cuvintelor bărbatului. Aceasta reflectă ideologia şi intențiile acelui timp şi tendința estetică a autorului.

I. Sum up the question

The Three Kingdoms, attributed to Luo Guanzhong, with the Dream of the Red Chamber, Outlaws of the Marsh, Journey to the West, are the four ancient famous romances, which were translated into several foreign languages, including Japanese, Russian, English, German, etc. It was coming into being at the end of Yuan Dynasty (1206-1368) and the beginning of the Ming Dynasty (1368-1644). The romance, 120 chapters altogether, was based on the Annals of the Three Kingdoms, written by Chen Shou, who lived in the Jin Dynasty (265-420). So about 30% of the fiction is true, and 70% is imaginary. The fiction described the warfare among the different political groups in the special period in the end of Eastern Han Dynasty (25-220). At that time society was full of turbulences, the whole country was divided into three main states- Kingdom Shu (also called Shu Han), Kingdom Wei and Kingdom Wu. The main headmen of them were Liu Bei, Cao Cao and Sun Quan respectively. The situation was very complicated. There were many heroes emerging at that time. The tendency of the fiction stood by the side of Liu Bei, because the author thought he was the legitimate dynasty and offspring of Han Dynasty. Due to the subject matter of the battle, the novel was full of masculine smell and the female was the subordination. The author figured more than 1000 images, among them the female images is 40 or so. Today most comments are on the man characters, so it is very interesting to analyse the female images. According to different standard, the female images can be divided into different subsections. Based on their moral characteristics, they can be divided into bad women, beauties, paragons of chastity and loving mothers. We can conclude important views under these female images.

II. The types of female images in the Three Kingdoms

1. Bad women. Dante Aligheri (1265-1321), poet of Italy, wrote out the seven sins of human beings, including proud, glutton, greed, anger, envy, sensualism and sloth. Some of women images in the Three Kingdom had these disadvantages of human beings more or less. They served two masters, did something disloyal, and were harmful to morality of that time. Shi Ying, the concubine of Dong Cheng; Chun Xiang, the concubine of Huang Kui, belonged to these group. They, intrigued with other man, were the scarlet women. For instance: Lady Zou, her husband family was defeated by Cao Cao, when Cao Cao felt humdrum in the army, suddenly he wanted beauties for dispelling his worries and for relaxation. He ordered guards to bring her back. Prostrating herself, Lady Zou replied, “I am truly grateful for your gracious reprieve.” “to have met you today,” Cao Cao went on, “is a blessing from Heaven. I would like you to share my mat and pillow this evening and then accompany me back to the capital where you will enjoy luxury in tranquility, what is your answer? ” Lady Zou, betraying her husband at once, accepted gladly and spent the night in Cao Cao’s quarters. By the way, the author didn’t describe the details of the adultery.

---

[1] [Date of contribution]2008-3-22 [Introduction]Tian Zhaoyao(1972-), male, associate professor of the school of humanities, Southeast University, NanJing, China, Chinese teacher at the State University Moldova, Doctor of literature, major in Chinese, Chinese literature and culture, aesthetics.

Then talking about the envious women, for instance, Lady Guo was typical in Chapter 13. Li Jue and Guo Si, who were two friends, ran amuck in the court. The other ministers want to get rid of them. Lady Guo (wife of Guo Si) was well-known for her envy. The minister Yang Biao said tthe Emperor (Han Xiandi, 190-220): "Your servant has heard that Guo Si has a jealous wife. We can use her to how dissension between Li Jue and her husband." Yang Biao arranged his wife to visit Guo Si's home, and she found occasion to say to Lady Guo: "I have heard that your husband is involved in an intimate relationship with (wife of) Regent-General Li Jue. If General Li finds out, he will murder your husband. Madame would be well advised to prevent him from Lady Li again. " After this, Li Jue had some food delivered to Guo Si's home. Lady Guo slipped some poison into the food before it was served. As Guo Si began to eat, she stopped him, saying: "One cannot simply take what comes in from outside." She gave a little to their dog, who fell over dead. After that incident Guo Si never trusted Li Jue. Then Li Jue and Guo Si crossed swords. The war between them made ChangAn in chaos, the masses had no means to live. At last these two were annihilated by Cao Cao.

In Chapter 34, Lady Cai was also well-known for her envy. Liu Biao didn't know whom he would make as the heir from his two sons: the elder son Liu Qi, born by first wife and her young son Liu Zong, born by Lady Cai, his second wife. Liu Biao asked Liu Bei for some suggestions. Liu Bei suggested Liu Biao: "From most ancient times removing the elder and confirming the younger has led to disaster. If you are worried about the extent of the Cai clan's power, try paring it down a bit at a time. But on no account should you confirm the younger because you dote on him." Lady Cai eavesdroped on this private talk, so she hated Liu Bei, and with her brother, wanted to murder Liu Bei, at last Liu Bei couldn't hold together with Liu Biao and went away. Their force became smaller and weaker. After Liu Biao's death, Lady Cai and her brother surrendered to Cao Cao and ceded State JingZhou state to him. (Later he lost it to Liu Bei.)

Another good example was in Chapter 32. In order to make her own son Yuan Shang as the heir, Lady Liu had five of Yuan Shao's favored concubines put to death. Driven by jealousy, she had their heads shaved, their faces slashed, and their corps mutilated, lest they tried to rejoin their master in the nether-world, though her husband just died, and the body was a little warm. She was a typical envious, sly, cruel woman.

These women had no sense of honor, like to lay murderous hands in private, a few of them even killed their own husband, dived into other man' arms. The author didn't view carnality, envy and others as the shortcomings (weakness) of the human beings' essence only. He described these, not only for excavating the general meaning, but also for his main idea: the bad women destroied the man's life, good situation, great plan, the project of the family, the future of the state and the country.

2. Beauties. There are a few beauties in the Three Kingdoms. Some of them are noticeable, such as Diao Chan (the girl in Wang Yun's house), Lady Zou (Zhang Jizhi' wife), Lady Zeng (Yuan Xi's wife,) Elder Qiao and Young Qiao (Fair Qiao's daughters), Lady Xu (Sun Yu's wife), Lady Fan (wife of Zhao Fan Zhi's elder brother), Lady Sun (Sun Quan's young sister), Lady Hu (Minsiter Liu Yan's wife), and etc. Some plots are more interesting when they came out with the heroes on the same stage. The badger game about Diao Chan is the most wonderful one. In Chapter 8, "Wang Yun Shrewdly Sets a Double Snare Dong Zhou Starts a Brawl at Phoenix Pavilion", the plot is: Dong Zhuo made the Capital LuoYang in chaos. Many men, including Wang Yun, wanted to kill him, but their force was not strong enough to do it. One day Wang Yun sighed in despair when he thought about this question at home. A girl, called Diao Chan, who was adopted by him from early time, saw this situation. "Have pity," Wang Yun pleaded, weeping openly, "on those who live under the Han!" "I can only repeat what I have just said," the girl replied, "Ten thousand deaths would not deter me from doing whatever it is you wish me to do." "The common folk," Wang Yun went on, still Knelling, "are in dire peril. The sovereign and his officials are balanced on the edge of disaster. You may be the only one who can save. Here is how matters stand: the traitor Dong Zhuo is preparing to seize the throne, and our civil and military officials have no means to prevent him. Now then, Dong Zhou has an adopted son, Lǚ Bu, a man of extraordinary courage and might, but, like his stepfather, a slave to his passions. I would like to catch them in a double snare by first promising you in marriage to Lǚ Bu and then to offer you to Dong Zhuo, thus putting you in a perfect position to turn them against one another. Drive Lǚ Bu to kill Dong Zhuo, and you will have eliminated a great evil, stabilized the dynastic shrines, and restored our ruling house. It lies in your power. But are you willing?" "I have already agreed to serve," said Diao Chan. "I am eager to be presented to them. Leave all the rest to me." "If this gets out," Wang Yun cautioned her, "my house will be destroyed." "Have no fear, my lord," she said. "If I cannot live up to my duty, may I die by ten thousand cut." Wang Yun saluted her in gratitude.

Then when Lǚ Bu visited his house, Wang Yun promised that he agreed that Diao Chan would marry him. Lǚ Bu's glance clung to her and Diao Chan reciprocated with her own suggestive signs. After a few days, when Dong Zhuo came, Wang Yun offered the girl to him as a concubine. Diao Chan cajoled him with intention. The result is: there was a conflict emerging between Lǚ Bu and Dong Zhuo. Diao Chan knew the virile mentality of sensualism very well, moved in two man: Lǚ Bu and Dong Zhuo, succeeded in finishing his task. Wang Yun made use of Lǚ Bu to get rid of his enemy. In the romance, wanting to pay back the kindness of bringing-up, Diao Chan was very active, and understood the justice, and willing to be self-sacrifice to help the man.

This is an imaginary plot of the author, not true thing in the history. In the Annals of the Three Kingdom, there is only one sentence: "Lǚ Bu intrigue with a lady' maid of Dong Zhuo."In the eyes of man, the beauties are the capital of women that can endanger the man's career, power, status, lives, wisdom, puzzle the man and defeat the man. Adding this plot, it is the misunderstanding (or we can say the man always think in this way) of the male right society about the female psychology. The beauties serve the men, and are provided with value feature of tool.

The women also became the tool of political battle even in the great family or royalty. Sun Quan, the King of Wu, accepted the suggestions of General Zhou Yu: His sister (Sun Shangxiang) was used in badger game. He agreed that his sister marry Liu Bei in order to gain the State JingZhou. Liu Bei was cheated and came to Kingdom Wu, and was immured like hostage, at last escaped successfully. The result is what was make-believe has become true. Yong lady Sun Shang xiang married Liu Bei, who was more than fifty years old, and She was most willing to be loyal to his husband: Liu Bei. Her fate was not under her own control. It is difficult or impossible to avoid the fate that their own marriage and life are under other's control, even you are a princess. The women's good looks and body were turned into the political tools that man can use to annihilate his opponents.

The beauties were also the touchstone that was used to test the man whether he is a real mankind or a hero. The hero was not puzzled by the beauties. From the point of the man who was defeated by the beauties, the women, especially the beautiful one, are disaster, misfortune.

The man, for example Dong Zhuo, a slave to his passions, sensualism, lost his life at last. It was an important standard for the author describing the characters whether you were under the control of sensualism or not. Lǚ Bu, Dong Zhuo, Cao Cao, Liu Chan, are the men full of sensualism. The author thought they were bad man somewhat. The beauty of the female has no independent value. The author didn't appreciate it as independent feature of women, just a tool for man.

3. Paragons of chastity and stoutness. Mistress Mi (one wife of Liu Bei), Lady Li (Ma Miao's wife), Lady Cui (BeiDi King Liu Chen' wife), etc. are the representatives of this type. The first three chose suicide to end their lives. One aspect of their characteristics was stouthearted, and they had their own view when they faced some accident. They had the moral spirits of sacrifice themselves for the righteousness.

For instance, in Chapter 41: "Liu Xuande (Liu Bei' another name) Lead His Flock over the River, Zhao Zilong Rescues Master Liu Single-handedly", At Steepslope Bridge, Dang Yang, in the time of danger Liu Bei retreated and left his wife (Mistress Mi) and his son (Ah Dou, also called Liu Chan) who was born by his another wife (Lady Gan). Only Zhao Zilong dropped back, fought on, on foot and brought the Mistress and the baby safely through the enemy's lines. The Mistress Mi held the baby, but her left leg was wounded, and she couldn't walk. In order to keep this scrap of blood and bone for Liu Bei, Mistress Mi set Ah Dou on the ground, turned, and threw herself into the well. Without distraction, Zhao Zilong saved the baby at last. This plot was imaginary too. In the Annals of the Three Kingdom • Biography of Mi Zhu, it is said: "At the beginning of Jian An, Liu Bei displaced his army to Haixi, GuangLing. Mi Zhu offered his sister to Liu Bei as wife." there is only one sentence, nothing else happened. Changing like this, the author made the Mistress Mi images great, and this image was filled with deep esteem. There is much ingredient and cause inside this story. A poet honored her sacrifice in these lines: "The embattled captain had to have his steed; On foot he could not save the little prince. Her death preserve the Liu Dynastic line: For bold decision mark this heroine." His sacrifice was to keep the heir of Liu Bei, whose idea about women was the same with Zhang Fei: "Brothers are like arms and legs; wife and Children are merely garments that can always be mended. But who can mend a broken limb?". The fiction attached no importance to the independence of women's life value, mainly focused on the value of ethic and morality.

Lady Cui, wife of Liu Chen, was also a typical Paragon of chastity and stoutness. In the Chapter 108, Shu Han would be conquered by Kingdom Wei. The king, Liu Chan surrendered, but his son, Liu Chen (prince of BeiDi state), didn't want so. After his wife, Lady Cui, he knew his decision: "My royal father has already conveyed the instruments of surrender of to Wei and will confirm the surrender in person tomorrow, thus consigning our sacred altars to oblivion. But before I kneel to a stranger, I'll die and present myself unstained before the late sovereign in the land below", she was active to declare at once: "Let me precede Your Highness. ……Your Highness will die for father, I for my husband. We will thus both fulfill our duties. When the husband has perished, the wife dies. Do need you say more? " So saying, she rammed her head against a pillar and killed herself. This detail was also imaginary. In the Annals of the Three Kingdom, it writes: "Distressed by oblivion of the country, Liu Chen, the prince of BaiDi, killed his wives first, then suicide." The changes avoided to write that the man killed the innocent persons excessively, and removed the inhuman aspect of man right. On the manner of death, she chose the same one with her husband, and so the meaning of their death is the same. In the romance, after her death, there is no praise; after her husband's, there are lines in praise:"……, what a hero BeiDi's prince, ……Fortun-vexed, weeping at the arched blue sky. His awesome presence seems among us still. Who can say the Han has gone for aye? " His wife's death was the supporting role to his husband's great action, gave prominence to her husband's loyalty and stoutness.

In addition, in chapter 107, Cao Wen Shu' wife (XiaHou ling's daughter), became a widow in her early ages, had no son. Her father wanted her to marry again, but she cut off her ear to mark her vow to remain chaste. When Cao family, her husband's, had been wiped out, her father tried to arrange another marriage for her, she cut off her nose to show her decision. She said: "I have been taught that 'humanity means fidelity to one's integrity, for better or worse; honor means of an unchanging heart and mind even if survival is at stake. '" "Cao was prosperous when I committed myself to remain faithful to the end. How can I abandon them in their hour of destruction? I will not behave as beasts do." Her moral integrity and courage won the author's praise: "Daughter of XiaHou Ling: honor mountain-firm." In the society of feudalism, if a woman remarry, she will lose her chaste. This is a traditional idea. It locates deep to the heart bottom of the women. It is sex durance not to allow women to remarry somebody in the society of feudalism. But the women approved of this idea. The women were willing to abandon their life in the time of difficult to pursue the ethic and moral ideology, that was canonized by the male right society. The women's life was oppressed by the ethic and moral idea, and served it. Their actions were the marking or label of feudalism culture.

4. Virtuous wife and good mother. In the Three Kingdoms, there are a few good mother images that could catch the readers' eyes. Among these, Liu Bei's mother (Chapter 1), Tai Shici' mother (Chapter 11), Jiang Xu'mother (Chapter 64), Wang Jing's mother (Chapter 114) won the praises of the author more or less. The plot about the Xu Shu's mother can illuminate the question. When Xu Shu was young, his father died, and his mother, who didn't remarry, brought him up. Xu Shu was full of talent and capability. His mother hoped him to be allegiant, and to do things for the Liu Bei (Shu Han Dynasty), as said above, which was also legitimate in the author's idea. After drifting through all sorts of places, Xu Shu met Liu Bei, formed a strong friendship with Liu Bei. Cao Cao knew that he was filial to her mother very much. So he had his mother brought to XuChang, the capital of Kingdom Wei, and had somebody imitated the mother's handwriting, written to Xu Shu. Trusting the forged scrap of paper, which he never bothered to verify, Xu Shu came to XuChang, and knew the facts that he was cheated. His mother was very angry because her son left Liu Bei and came here. She said to her son, Liu Bei was widely known for humanity and righteousness, Moreover, he was a scion of the royal house. "He is a proper master for you. You left the light for the dark and have earned yourself a name beneath contempt. Oh, you utter fool! With what kind of self-respect am I supposed to welcome you, now that you have shamed the spirit of you ancestors and uselessly wasted your own life?" Moments later, Mother Xu hanged herself from the beams! In praise of Mother Xu: "Mother Xu's integrity will savor for eternity. She kept her honor free of stain, A credit to her family's name. A model lesson for her son, No grief or hardship would she shun. ……Then, lest Xu Shu shame his forbears, she joined the ranks of martyred mothers. ……In life, her proper designation; In death, her proper destination. ……" Xu Shu didn't exert himself for Cao Cao in his whole life though he stayed in his camp. The purpose of Mother Xu's behavior was for her son, her husband, for the family, for the legitimate dynasty. The meaning of life or death lies in the tendency "for man". It was identical with the deep essence of the culture.

In addition, the old mother image also existed. For example, Sun Quan's mother, she sometimes instructed

her son, though he was a king. She decided the marriage of her daughter, maintained the order and welfare of the big family. The characteristics of her status and right somewhat was like the Mother Jia in the romance Dream of the Red Chamber. The right of this type of mother came from the absence of her husband in the family in the society of feudalism. This type of women became the mouthpieces of the departed husband. In fact, she, like Mother Sun, somewhat was a person of old father (He).

III. Conclusions

On the whole, the reason for the bad women, who means disaster, is that they hinder the man's great career. The beauties are always the tools of the man to annihilate his political opponent of for relaxation. Paragons of chastity and stoutness, who dare to die for traditional morality, do the same with the man, but they are the minor role in the society. Their behavior of the good mother is identical with the moral conception. All of them are the results of the words of male right. They are the mouthpiece of the ideology. All the ideas were based on the culture of feudalism, in which, women are looked down upon. In the romance, there is plot, ZhuGe Liang smeared Wang Lang, prepared a woman clothes for him, the latter felt so angry, shame, and died at last. "The history is his story", means man is the main character in the society, the center of the culture.

The author's tendency, supporting Liu Bei (deputy of the legitimate Han Dynasty), and is inclined to him. Most of the images, who circle around Liu Bei, or have close relationship with him, are right or on the obverse side. The others, who have far relationship with him, or are the opponent of him, almost are bad, or on the inverse side. Lady Mi, Lady Cui, Mother Xu, are the main representatives of the former. Lady Guo, Lady Zou, Lady Zeng are the main ones of the latter. The design supports the main theme and tendency of the whole work. So the dominant tendency of the romance stood out. The female also is the outcome of the author's idea, which not only belongs to the author subject, but also belongs to the tradition culture. They have the same essence. Both came down in one continuous line.

From this view, the author, Luo Guanzhong, had no independent thinking and ideas of his own about the women. The woman has many aspects. Their special personality, physical and mental characteristics, the independent values of women are absent in the romance. The author's field of vision is restricted by inertia of traditional thinking way, the private position of man and the idea of legitimate dynasty. Pointing out this, it doesn't mean to deny that the Three Kingdom is an excellent romance, but means to illuminate that people must give his attention to localization of the times, and to stand higher, look further, to do some special thinking that's surpassing the times, though it's difficult.

Reference books:

1. Chen Shou. The Annals of the Three Kingdom. - China Publishing House, 2000.
2. Attributed to Luo Guanzhong. Translated by Moss Roberts, Three Kingdoms (I-V). - Foreign Languages Press and Hunan People's Publishing House, 2000.
3. Zhang Yanbing. The Theory of Feminism. - The Education Publishing House of ShanDong Province, 1998.
4. Wang Yu. Meritorious Staff or Tool – Deep Analysis of the Image of Diao Chan In the Legend of the Three Kingdom. - Academic Journal of Education College of HeiLonjiang Province, (1) 2006.

Prezentat la 26.03.2008

PARTICULARITĂȚI ALE MODALITĂȚILOR DE REDARE ÎN ORTOGRAFIE A UNITĂȚILOR CONSONANTICE COMPUSE ÎN LIMBILE ROMÂNĂ ŞI ENGLEZĂ

Alexei CHIRDEACHIN

Institutul de Stat de Relații Internaționale din Moldova

The given article is dedicated to the examination of spelling ways of compound consonantal units (affricates) in Romanian and English. In Romanian, each compound consonantal unit has only one spelling way submitted to fixed usage rules, unlike English where several spelling ways for each unit are based on etymological orthography principle.

După cum se ştie, cea mai mică unitate lineară a limbii este **f o n e m u l** , căruia la nivel scris îi corespunde **g r a f e m u l** . Există trei tipuri de grafeme: **1.** s i m p l e – *a, b, c, d, e, f* etc.; **2.** c u s e m n e d i a c r i t i c e – *ă, â, î, ş, ţ, ö, ü* etc.; **3.** c o m p u s e – *ch, gh, sh, th, sch* etc.

Ortografia oricărei limbi este bazată pe unul dintre cele trei principii: **1.** F o n e m i c – ortografia corespunde totalmente pronunției, de exemplu, rom. *copac* /ko´pak/, *tac* /tak/, *cal* /kal/ etc. Pe atare principiu sunt bazate toate limbile romanice (cu excepția celei franceze), belarusă şi altele; **2.** M o r f e m i c – presupune scrierea la fel a morfemelor, indiferent de pronunția lor pozițională, de exemplu, rus. *надрезать* /nad´rezat'/ şi *надписать* /natpi´sat'/. Ortografia limbilor germană, polonă, rusă şi a altora reflectă acest principiu. **3.** E t i m o l o g i c – ortografia limbii reprezintă pronunția acesteia la una dintre etapele precedente ale dezvoltării ei istorice. Principiul în cauză stă la baza ortografiei engleze şi franceze, de exemplu, engl. *but* /bʌt/, *right* /rait/, *high* /hai/, *through* /θru/; fr. *temps* /tã/, *Renault* /rənɔ/, *Peugeut* /pəʒə/, *automne* /ɔtɔn/, *aux* /o/ etc. Ortografia română este bazată pe principiul **fonetic**, pe când cea engleză – pe cel **etimologic**.

Unitatea consonantică compusă prepalatală (palato-alveolară) surdă (în continuare UCCPPA$_{srd}$) [1], reprezentată prin africata /ʧ/, în română este redată în ortografie prin grafema **c** înainte de **e, i**: *cea, ceai, ceaun, ceată, cel, cer, pace, duce, rece, tace, cine, ciob, ciot, ciur, ciudat, pricină, măciucă, cinci, bici, brici, deci, zeci, zici* etc.

În limba engleză, UCCPPA$_{srd}$ este reprezentată ortografic prin următoarele grafeme: **1) c** (inclusiv varianta dublată **cc**): *cello*, *concerto*, *cicerone, capriccio*, *Boccaccio* etc. **2) ch:** *chafe, chaff, chain*, *chap*, *chair, chalk, chamber, champion, chance, change, channel, char, cheap, cheese, chess, child, chip, choice, choose*, *chop, chocolate, chose, chow, chum*; *urchin, pincher, bachelor, breeches, exchange, wretched*; *beach*, *bench, squelch, branch, bunch, attach, botch, bitch, bewitch, coach, crunch, detach, enrich, impeach, inch, launch, lunch, lynch, March, match, patch, fetch, clutch, sandwich, satchel, search, stretch, watch, pitch* etc. **3) t:** *furniture*, *pasture, future, nature, picture*, *righteous,* *question*, *combustion* (în unele cazuri, în engleza americană se pronunță /ʧ/ unde în cea britanică se rosteşte /t/: *about you* /ə´bauʧju:/). **4) tsch:** *putsch*. **5) cz:** *Czech, czerny*. **6) cs:** *csardas*.

Deci, UCCPPA$_{srd}$ în română se redă printr-un **singur** grafem, iar în cea engleză – prin **şase**. Şi dacă în română există o regulă strictă de folosire a grafemului, în engleză nu poate fi reglementat care grafem şi în ce cazuri trebuie să fie folosit, ceea ce este condiționat de principiul etimologic al ortografiei ei. Grafemele **tsch, cz** şi **cs** sunt împrumutate din limbile germană, polonă şi maghiară odată cu cuvintele respective (în română, dacă ortografia numelor proprii rămâne neschimbată, de exemplu, *München, Zürich, Shakespeare, Shaw* etc., cele comune se redau conform regulilor ortografice ale limbii române, de exemplu: *puci* (rom.) – *putsch* (engl.), *ceh* (rom.) – *Czech* (engl.), *ceardaş* (rom.) – *csardas* (engl.) etc. Grafemul **c** înainte de **e, i** în engleză, spre deosebire de română, de asemenea, este împrumutat din italiană odată cu cuvintele respective [2]. Varianta dublată **cc** în engleză redă sunetul /ʧ/ în împrumuturi din italiană (inclusiv nume proprii), pe când în română se citeşte ca o secvență a două sunete diferite, limita silabică trecând între cele două litere din îmbinare, de exemplu: *a accepta* /a**kʧ**ep´ta/, *acces* /a**k´ʧ**es/, *a succeda* /su**kʧ**e´da/, *succes* /su**k´ʧ**es/, *succesiune* /su**kʧ**esi´une/ etc.

O atenţie deosebită merită faptul că dintre grafemele compuse engleze menţionate nici una, în afară de ***tsch***, ocurenţa căreia se atestă în împrumuturi din germană, nu este organizată astfel încât primul component al grafemului să redea elementul oclusiv, iar al doilea – cel fricativ (în germană, UCCPPA$_{srd}$ redată prin grafema ***tsch***, a apărut graţie contopirii elementelor oclusiv şi fricativ).

Unitatea consonantică compusă prepalatală (palato-alveolară) sonoră (în continuare UCCPPA$_{son}$) [1], reprezentată prin africata /ʤ/, în limba română se redă prin grafema **g** înainte de **e, i**: *geam, a geme, ger, gest, gestiune, a sugera, a congela, a drege, a merge, a curge, a frânge, a frige, a sparge, rege, gintă, giratoriu, magiun, spargi, fagi, dragi* etc.

În limba engleză, UCCPPA$_{son}$ are următoarele modalităţi de redare în ortografie: **1) g**: **a)** înainte de ***e, i*** (inclusiv varianta dublată ***gg***): *gem, gene, giant, gelatine, general, generate, genial, genius, germ, gesture, gipsy, gist, changes, urgent, imagery, bulging, digest, exaggerate, suffragette, souffragist, siege, large, engage, forge, huge, age, oblige, plunge, voyage, image, shortage, badge, rage, page, pigeon, edge, judgement, lodging, exaggerate, suggest* etc.; **b)** înainte de ***y***: *gymnastic, bulgy, philology, psychology* etc. **2) j**: *jabber, Jack, jacket, jam, jar, jaw, jay, join, jail, Jane, jeep, jerk, jingle, jest, job, joke, journal, joy, jug, juice, June, July, jump, jury, just, jet, reject, abjure, ajar, adjacent, deject, disjoint, enjoy, misjudge, unjust, subjoin, rajah, major* etc.; **3) d**: *grandeur, soldier, procedure, supersedure, verdure, verdurous* (engl. amer.: *education* /ˌeʤu:ˊkeiʃn/, *adulation* /ˌəʤəˊleiʃn/) etc.; **4) ch**: *spinach, Greenwich, Harwich, Norwich, Woolwich* etc.

La fel ca şi UCCPPA$_{srd}$, UCCPPA$_{son}$ se redă în română printr-un **singur** grafem, pe când în engleză are o gamă largă de modalităţi de redare în ortografie. Totuşi, spre deosebire de cazul celei dintâi, ele sunt de origine engleză şi s-au format în decursul dezvoltării limbii engleze, cu unele excepţii de la originea general-latină.

În ce priveşte unitatea consonantică compusă dentală surdă (UCCD$_{srd}$), reprezentată prin africata /ts/ în română care nu are echivalent în engleză la nivel fonologic, aceasta se redă prin grafema cu semn diacritic **ţ**: *ţap, ţambal, ţarină, ţepi, ţip, ţărm, ţărână, ţâr, a ţocăi, ţol, ţoşcă, ţurcane, ţurcă*; *a aţâţa, ţânţar, a înhăţa, a învăţa, moţoc, răţoi, roţi, adulţi, colţi, direcţie, instrucţie, fracţie, forţare, ţarţam, răţuşcă*; *laţ, creţ, şliţ, băţ, nagâţ, boţ, hoţ, puţ*; *colţ, simţ, şanţ, şorţ* etc. (tab.).

Tabel

Modalităţile de redare în ortografie a africatelor în limbile română şi engleză

Nr. crt.	Sunetul	Grafemul		Exemple în română	Exemple în engleză
1.	/ʧ/	**c** (înainte de **e, i**)	simplă	*ceai, cer, pace, duce, rece, cine, ciob, ciudat, cinci, măciucă, deci, zici*	*cello, concerto, cicerone*
			dublată	–	*capriccio, Bocaccio*
		ch		–	*chafe, chaff, chain, chap, chair, chalk, chamber, champion, chance, change, channel, char, cheap, cheese, chess, child, chip, choice, choose, chop, chocolate, chose, chow, chum*; *urchin, pincher, bachelor, breeches, exchange, wretched*; *beach, bench, squelch, branch, bunch, attach, botch, bitch, bewitch, coach, crunch, detach, enrich, impeach, inch, launch, lunch, lynch, March, match, patch, fetch, clutch, sandwich, satchel, search, stretch, watch, pitch*
		t		–	*furniture, pasture, future, nature, picture, nature, righteous, question, combustion;* **eng. amer.:** *about you* /əˊbauʧju:/
		tsch		–	*putsch*
		cz		–	*Czech, czerny*
		cs		–	*csardas*

2.	/ʤ/	g	înainte de **e, i**	simplă	*geam, ger, a sugera, a merge, a curge, rege, gintă, giolar, giulgiu, magiun, spargi, fagi, dragi*	*gem, gene, giant, gelatine, general, generate, genial, genius, germ, gesture, gipsy, gist, changes, urgent, imagery, bulging, digest, exaggerate, suffragette, souffragist, suggest, siege, large, engage, forge, huge, age, oblige, plunge, voyage, image, shortage, badge, rage, page, pigeon, edge, judgement, lodging*
				dublată	–	*exaggerate, suggest*
			înainte de **y**		–	*gymnastic, bulgy, philology, psychology*
		j			–	*jabber, Jack, jacket, jam, jar, jaw, jay, join, jail, Jane, jeep, jerk, jingle, jest, job, joke, journal, joy, jug, juice, June, July, jump, jury, just, jet, reject, abjure, ajar, adjacent, deject, disjoint, enjoy, misjudge, unjust, subjoin, rajah, pyjamas, major*
		d			–	*grandeur, soldier, procedure, supersedure, verdure, verdurous*; **eng. amer.:** *education* /ˌeʤuːˈkeiʃn/, *adulation* /ˌəʤəˈleiʃn/
		ch			–	*spinach, Greenwich, Harwich, Norwich, Woolwich*
3.	/ts/	**ț**			*țap, țambal, țarină, țepi, țip, țărm, țărână, țâr, a țocăi, țol, țoşcă, țurcane, țurcă; a ațâța, țânțar, a înhăța, a învăța, moțoc, rățoi, roți, adulți, colți, direcție, instrucție, fracție, forțare, țarțam, rățuşcă; laț, creț, şliț, băț, nagâț, boț, hoț, puț; colț, simț, şanț, şorț*	–

Pornind de la cele examinate, conchidem că sistemul modalităților de redare în ortografie a africatelor constituie o gamă largă de fenomene complexe. Dacă în română toate cele trei unități consonantice compuse au câte o **singură** reprezentare ortografică, supunându-se regulilor fixe de întrebuințare, în engleză $UCCPPA_{srd}$ are **şase** grafeme prin care se redă, iar $UCCPPA_{son}$ **patru** grafeme, a căror întrebuințare nu se supune unor anumite reguli fixe, ceea ce se explică prin caracterul fonetic al ortografiei române şi etimologic al celei engleze.

Referințe:

1. În limba engleză, sunetele /ʧ,ʤ/ au nuanța palato-alveolară.
2. În cazuri în care este redat sunetul /ʧ/.
3. Babâră N. Pronunțarea şi ortografia engleză în contextul didacticii // Probleme de lingvistică generală şi romanică. Vol. II. - Chişinău: CE USM, 2003, p.17-22.
4. Burchfield R. The English Language. Pronunciation and Spelling // Хрестоматия по английской филологии. - Москва: Высшая школа, 1991, с.164-168.
5. Dima P. Ortografia şi ortoepia limbii române. – Bucureşti: Redacția Publicațiilor pentru Străinătate "România", 1993. - 17 p.

Prezentat la 03.05.2008

MEŞTERI GIUVAIERGII DIN MOLDOVA. GHEORGHE COJUŞNEAN

Liliana CONDRATICOVA

Institutul Patrimoniului Cultural al AŞM

Dans cet article l'auteur parle sur les objets d'orfévrerie de Moldova du XX siécles et présente les principales traites de l'orfévrerie nationale. Les bijoux sont confectionnent par les spécialistes réputés comme A.Marco, O.Alexeenco, V.Vasilkov, qui utilisent l'argent et les pierres précieux. L'auteur analyse la vie et l'activité du bijoutier Gheorghe Cojuşnean. Il a confectionné des différentes pendentifs et des colliers, des anneaux et des bracelets, des bouches d'oreille et des broches, a participé a les expositions et aux concours nationales et internationales (Palanga 1982-1983, Iablonec - 80). Vu l'importance des bijoux comme objet de l'art et comme témoinage de l'histoire, cet article présente beaucoup d'informations sur les métaux utilissés dans l'industrie des bijoux, la technique et à la technologie.

Dacă pietrele şi metalele ar putea vorbi, atunci istoria ar fi fost scrisă mult mai lesne. Fiind martori ai evoluţiei civilizaţiei umane, bijuteriile ar putea relata informaţii preţioase despre giuvaiergii, materiile prime utilizate şi tehnicile de lucru, stilurile şi preferinţele omului faţă de anumite forme, culori, simboluri. Şi dacă viaţa şi activitatea artiştilor plastici a fost şi este descrisă în numeroase articole sau monografii ştiinţifice, atunci constatăm, cu regret, că creaţia bijutierilor autohtoni a fost trecută cu vederea, istoriografia naţională fiind lipsită de un studiu privind formarea şcolii de giuvaiergii şi analiza articolelor de bijuterii. Prezentul studiu are drept scop suplinirea acestui gol în istoria artelor decorative, accentul de bază fiind plasat pe portretul de creaţie al unui bijutier din Republica Moldova – **Gheorghe Cojuşnean**.

La anii 70 ai secolului XX în arta decorativă din RSS Moldovenească îşi face apariţia un tânăr fascinat de miracolul pietrelor colorate şi strălucirea metalului. De mic copil era pasionat de desen, care îi reuşea de minune, ceea ce şi l-a adus la Şcoala de Arte Plastice din Chişinău „*I.Repin*". Anii de studii (1961-1967) au trecut destul de repede, după serviciul militar lucrează la Casa de Creaţie din Chişinău, după care la Casa Tineretului, pentru ca ulterior să se angajeze la Fabrica de Oglinzi din Chişinău, unde a şi fost atras de farmecul metalului, simţind că acesta devine ascultător şi maleabil în mâinile sale. Soarta a dispus ca Gh.Cojuşnean să fie observat de renumitul meşter giuvaiergiu din acea perioadă, Alexei Marco. Astfel începe o colaborare fructuoasă, Gh.Cojuşnean învăţând multe lucruri preţioase de la A.Marco la capitolul arta prelucrării artistice a metalului şi confecţionarea bijuteriilor. Menţionăm că şi în etapa contemporană specialiştii din Republica Moldova simt lipsa literaturii de specialitate din domeniul artei giuvaiergeriei, tehnologiei şi gemologiei. Practic, literatura disponibilă la moment prezintă traduceri din limbile engleză, germană sau franceză, iar terminologia utilizată este cea rusă, dat fiind faptul că literatura sovietică fusese unica accesibilă până nu demult. Totodată, majoritatea meşterilor din RSSM şi-au făcut studiile în şcolile de specialitate din Rusia sau Ucraina. Atunci însă, în anii 70, era extrem de dificil a găsi un manual privind tehnica şi tehnologia confecţionări articolelor de bijuterii. La acest capitol se mai adaugă dificultăţile semnificative în vederea procurării materiei prime de lucru, a utilajului şi a instrumentarului necesar, absenţa magazinelor specializate, situaţie, de altfel, caracteristică şi pentru începutul secolului XXI. În condiţiile lipsei literaturii metodice, a utilajului necesar, dar şi a unor reviste care ar direcţiona spre un anumit stil artistic sau tendinţe în vogă, formarea unui bijutier autohton era mai mult ca dificilă. Alexei Marco avea o carte veche privind tehnica şi operaţiile tehnologice de lucru. Cartea în formă de peliculă a fost fotografiată şi descifrată de Gh.Cojuşnean, de unde şi aflase proporţiile, temperatura şi combinaţiile necesare pentru alierea metalului, formarea fluxului de sudare pentru detaliile confecţionate ale bijuteriilor. Curiozitatea de a afla mai multe lucruri interesante, deopotrivă cu măiestria lui A.Marco, au contribuit la devenirea lui Gh.Cojuşnean ca giuvaiergiu renumit în RSSM.

Ţinem să subliniem faptul că, în mare parte, totuşi Gh.Cojuşnean rămâne a fi un autodidact, independent studiind toate procesele tehnologice de la topirea şi turnarea metalului până la finisarea articolului de bijuterie. Literatura accesibilă şi conlucrarea la Fondul Plastic cu meşteri recunoscuţi l-au condiţionat pe Gh.Cojuşnean să studieze şi să manevreze la perfecţiune tehnica de forjare a metalului, emailarea şi filigranarea, gravarea, cizelarea etc. Totodată, puţini meşteri riscau să se ocupe de şlefuirea pietrelor, având frică explicabilă faţă de fragilitatea gemelor. Gh.Cojuşnean a deprins independent arta de a şlefui şi a faţeta pietrele ornamentale şi

organice, acordându-le variate forme de caboşoane rotunde sau oval-alungite, forme fanteziste de picătură sau figuri geometrice. Detaliu extrem de important într-o podoabă prezintă şi montura pietrelor, meşterul stăruind să fixeze inserția trainic într-o montură decorativă, care sublinia aspectul coloristic al pietrei şlefuite. Formele miniaturale ale bijuteriilor au condus la formarea unui concept şi tehnologii proprii privind confecționarea articolelor de feronerie, în acest context meşterul stăpânind tehnica forjării metalului şi creând variate piese decorative.

Giuvaiergiul îşi aduce aminte prima sa bijuterie, care a fost realizată după absolvirea Şcolii de Pictură. Fusese o lucrare în aramă, confecționată în tehnica forjării metalului, cu inserții de pietre, după părerea meşterului, cam stângace, dar este vorba de prima încercare, o primă lucrare în acest domeniu, care, cu siguranță, rămâne în memorie pentru totdeauna. Pe atunci Gh.Cojuşnean avea vreo 18-20 de ani, iar actualmente creația lui artistică cuprinde un număr considerabil de articole, confecționate din alpaca, aramă, bronz, argint, cu variate inserții de pietre ornamentale sau fine, frumos fațetate de însuşi meşter. Articolele create de bijutierul G.Cojuşnean fac parte din colecții particulare, au fost achiziționate de Muzeul de Arheologie şi Istorie a Moldovei din Chişinău, şcoala de vinificație din Stăuceni.

Gh.Cojuşnean a colaborat strâns cu bijutierii de la Fondul Plastic al RSSM – Alexei Marco, Ovidiu Alexeenco, Vladimir Vasilkov, care erau meşteri pasionați de arta giuvaiergeriei şi cu care discuta şi conlucra, concurența sănătoasă fiind absolut necesară pentru evoluția artei în ansamblu. În procesul de colaborare se făcea schimb de opinii şi de experiență, iar sfatul sau observația obiectivă a colegului de lucru erau totdeauna bine venite. Anume aceşti meşteri au organizat un atelier autohton de giuvaiergerie, similar celui de ceramică, sculptură, pictură. În cadrul acestui atelier se executau articole din aliaje semiprețioase (alamă, alpaca, tombac, nichel), din motivul că în perioada menționată, meşterii nu dispuneau de posibilități de a crea articole în metale prețioase, ceea ce era prerogativa uzinelor mari şi a specialiştilor cu renume. Şi totuşi meşterii nu evitau posibilitatea de a crea articole din argint, lucrate, de regulă, la comandă, denotând cunoştințe ample nu numai în executarea obiectelor din metale ieftine, dar şi în în procesul de creare a veritabilelor opere de giuvaiergerie, care includ în exclusivitate articole de aur, argint, platină şi, recent, paladiu. Din categoria de pietre, cele mai accesibile rămâneau a fi cele ornamentale, denumite în literatura de specialitate *semiprețioase*[*] şi unele pietre organice, de exemplu, chihlimbarul.

Gh.Cojuşnean a lucrat în calitate de meşter-giuvaiergiu la Fondul Plastic mai bine de şapte ani. Tot în această perioadă, în anul 1983, devine membru al Uniunii Artiştilor Plastici din RSSM în baza lucrărilor de giuvaiergerie proiectate şi create de autor. În atelierul de giuvaiergerie creat după anul 1970 lucrau 4-5 persoane, activitatea atelierului fiind sistată după 1990 din mai multe considerente economico-financiare. Subliniem faptul că acest atelier activa în paralel cu o altă întreprindere de stat, Uzina de bijuterii din Chişinău, deschisă la Chişinău în 1972, meşterii conlucrând între ei la capitolul utilaj special. Cu regret însă, atelierul de giuvaiergerie a fost desființat, meşterii fiind impuşi de a se conforma noilor condiții de viață şi lucru în perioada de trecere de la economia planificată la economia de piață. Unii meşteri au deschis ateliere particulare sau au plecat peste hotarele țării, alții au încercat puterile în domenii afiliate de activitate.

Subliniem faptul că bijutierul Gheorghe Cojuşnean face parte, împreună cu Alexei Marco, Ovidiu Alexeenco, Vladimir Vasilkov, din şcoala națională de giuvaiergerie, unicii în RSSM care au promovat un stil propriu de creație, executau veritabile opere de artă, fiindu-le străină producerea în serie a bijuteriilor şi lipsa individualității. Erau adevărați artişti plastici, care prin prisma acestui domeniu, creau ceva nou şi unic. Actualmente, arta giuvaiergeriei din Republica Moldova se află la nivelul de tirajare a articolelor, sigur, nu în cantitățile enorme promovate în fosta URSS. Cazurile de apariție a meşterilor cu un stil individual, original, sunt extrem de rare în arta națională decorativă. Tradiția de activitate a atelierului de giuvaiergerie de la Fondul Plastic ar fi bine venită în etapa contemporană, ceea ce ar permite dezvoltarea artei naționale a giuvaiergeriei pe linie ascendentă, şi nu stagnare artistică.

Procesul de creație al bijutierilor în cadrul atelierului de giuvaiergerie de la Fondul Plastic parcurgea mai multe etape definitorii: elaborarea schiței, a modelului viitorului articol, alegerea şi selectarea materiilor prime de lucru. După aprecierea respectivă, modelul creat de autor (de cele mai dese ori, autorul schiței realiza

[*] Actualmente, clasificarea în pietre prețioase şi semiprețioase este interzisă de Institutul de Gemologie din America (GIA), fiind acceptată clasificarea gemelor în pietre prețioase, fine, ornamentale şi organice.

integral procesul de confecționare al bijuteriei), era aprobat la *Consilii artistice specializate* şi numai după aceasta se permitea confecționarea articolului în aliajul semiprețios. Remarcăm următorul moment esențial, că meşterii din atelierul de giuvaiergerie confecționau adevărate opere de artă, tirajarea fiind redusă la minim – Consiliul Artistic aproba confecționarea a cel mult 25-50 de exemplare, ceea ce nu se compară cu miile de exemplare tirajate la uzinele de bijuterii. Bijuteriile unice proiectate de meşterii de la Fondul Plastic al RSSM erau confecționate manual şi într-un singur exemplar. Activând în atelierul de giuvaiergerie al Fondului Plastic, bijutierii dădeau dovadă de profesionalism şi disciplină, fiind apreciați conform măiestriei şi rezultatelor obținute. Totodată, erau apărate şi drepturile de autor ale meşterilor, care dețineau dreptul exclusiv asupra articolelor executate, a modelelor schițate, ceea ce nu permitea copierea sau furtul design-ului unei bijuterii. Din aceste considerente, putem afirma cu certitudine că bijuteriile confecționate de meşterii din atelierul de giuvaiergerie în perioada anilor 70-80 ai secolului XX erau unice prin rezolvarea artistică şi tehnologică, posedând individualitate şi rafinament deosebit.

O particularitate distinctă a perioadei anilor 70-90, când activează Gh.Cojuşnean în atelierul de giuvaiergerie, este funcționarea taberelor anuale de creație de la Palanga, Lituania. Meşterul Gh.Cojuşnean a participat de două ori la asemenea tabere de creație, împreună cu colegii săi de breaslă, bijutierii A.Marco şi V.Vasilkov. Pe parcursul a 2-3 luni aici se adunau cei mai versați bijutieri din toate republicile unionale şi oraşele mari din URSS. Scopul principal al acestor tabere era schimbul de opinii şi de experiențe, studierea şi deprinderea meseriei în funcție de stilul profesat şi regiune, cu atât mai mult că arta giuvaiergeriei din Moldova diferă substanțial de arta popoarelor baltice, a celor din Federația Rusă, Ucraina sau republicile sudice. Era o posibilitate unică de a discuta şi a urmări un bijutier caucazian, rus sau lituanian în procesul de lucru, de a face schimb de informație sau a obține o opinie obiectivă privind propria activitate. La tabăra de creație din Palanga „*Daile*" se confecționau bijuterii după design-ul propriu, de obicei, crearea bijuteriilor întruchipa pregătirea pentru expoziția de bijuterii din Iablonec, fosta Cehoslovacie sau pentru expozițiile anuale tematice de artă plastică şi decorativă. Meşterilor li se oferea metalul şi inserțiile de pietre necesare pentru lucru, o încăpere, care servea şi în calitate de atelier. Utilajul era pus la dispoziție în tabără, pe când instrumentele de lucru, evident că erau proprii fiecărui meşter.

Trebuie să recunoaştem faptul că în anii 70, la expozițiile tematice, consacrate Marelui Octombrie sau formării RSSM, erau expuse preponderent lucrările artiştilor plastici, ale meşterilor de artă decorativă (ceramică, tapiserie), pe când articolele de giuvaiergerie erau prezente mult mai rar. Cauza ar fi în însuşi termenul utilizat pentru acest gen de activitate „*artele miniaturale*". Arta giuvaiergeriei face parte, după unii specialişti, din *artele miniaturale*, numite de Nicolae Iorga *arte minore*. Conform opiniei lui M.Gramatopol, traducerea corectă şi adecvată ar fi cea de *artele mici* [1]. Dicționarul de estetică [2] defineşte termenul de *miniaturale* prin „*caracter al operei de artă constând nu atât în micşorarea proporțiilor, în reducerea la minor a dimensiunilor obişnuite, cât mai mult în recursul la finețe, la gingăşie, la rafinament*". În afară de podoabe, în categoria artelor minore sunt incluse gliptica, sticlăria, monedele, toreutica, fildeşurile, statuetele de bronz şi cele de teracotă, bijuteriile fiind o expresie strălucită de îmbinare armonioasă între materie, tehnică şi funcționalitate. În URSS, abia în anii 80, crescuse interesul față de articolele de giuvaiergerie, fiind realizată o primă expoziție la 1975 şi un studiu consacrat bijutierilor din Federația Rusă şi republicile unionale [3].

Bijuteriile confecționate de meşterul Gh.Cojuşnean prezintă valoare artistică prin atitudinea meşterului față de ele, rezolvarea artistică şi tehnologică. Din aceste motive, nu poate fi vorba de o bijuterie preferată. La anumite etape ale vieții şi creației, fiecare bijuterie îşi are locul şi rolul său grație sensului simbolic comportat şi destinației specifice. După părerea meşterului, majoritatea articolelor au fost reuşite, cele la care avea dubii, au fost prelucrate şi cizelate până obțineau forma şi farmecul râvnit, pentru a emana căldura şi emoțiile autorului. Deseori pictorii, scriitorii, poeții posedă un limbaj specific de expresie, au elemente care sunt prezente practic în toate lucrările lor, formând un stil individual de creație. Bjuteriile create de Gh.Cojuşnean sunt foarte individuale, cu o biografie proprie de existență, de fiecare dată meşterul făcându-şi apariția în altă ipostază. Fie o lăcățică-închizătoare superbă, o cupă de vin cu variate elemente decorative filigranate şi inserții de pietre prețioase sau o primă încercare a meşterului de a realiza articole prin metoda turnării metalului într-o formă de ceară. De fiecare dată meşterul se stăruia să prezinte prin operele sale ceva nou, să nu stagneze şi să nu se repete, să modifice compoziția, fiind complet departe de ideea de a fi stabil şi conservativ în procesul de creație al bijuteriilor. În acest context, a rămas un meşter în căutarea veşnică a

idealului şi a frumuseţii absolute, stăruind să le descopere în strălucirea pietrelor faţetate sau căldura metalelor folosite. Lucrările meşterului sunt executate într-un singur exemplar, în mod manual, netirajate, devenind la momentul actual de domeniul rarităţii, din motiv că puţini pot afirma că posedă o bijuterie de la Gheorghe Cojuşnean. Actualmente, în lipsa unei şcoli naţionale de giuvaiergerie, nu putem afirma că purtăm giuvaiere de la un meşter bijutier autohton, oferta fiind practic invadată de articole tirajate de provenienţă autohtonă, care concurează aprig cu lucrările ieşite din atelierele turceşti, ucrainene, italiene.

Cât priveşte tendinţele de modă din perioada dată, trebuie să specificăm că în anii 70-80 situaţia era mult mai simplă: doamnele alegeau şi purtau bijuterii nu ca simbol sau expresie artistică, ci ca demonstraţie tacită a poziţiei social-economice ocupată în societate. Din aceste considerente, bijuteriile solicitate şi comandate erau voluminoase, cu gramaj cât mai mare al metalului preţios, cu pietre masive, având valoare mai mult ca preţ metalic. Bijuteriile la acea etapă constituiau un veritabil mijloc de tezaurizare şi erau transmise prin moştenire. Şi fiecare meşter bijutier în activitatea sa, în procesul de proiectare şi confecţionare a bijuteriilor, trebuia să ţină cont de aceste particularităţi, ceea ce permitea comercializarea rapidă a articolului. Actualmente, predilecţiile doamnelor faţă de bijuterii au suferit modificări substanţiale, bijuteria devenind în primul rând mijloc de înfrumuseţare şi după aceasta, de subliniere a statutului economic. Dar moda, fiind o doamnă foarte capricioasă, la început de secol nou, ne readuce în atmosfera anilor 70-80, în vogă revenind bijuteriile masive, cu caboşoane mari de pietre fine sau sintetice.

Categoria de bijuterii confecţionate de meşterul Gh.Cojuşnean include variate inele, broşe, cercei, pandantive şi coliere, executate din alpaca, mai rar argint. Însuşi montura pietrei ornamentale prezintă un veritabil obiect de artă, cum ar fi cazul inelului-sigiliu cu inserţie de rauhtopaz, şlefuită de meşter în formă de dreptunghi, montată într-o montură închisă, asociată cu ornamente vegetale, în formă de spirală, inspirate din ornamentele decorative greceşti.

Categoria de lănţişoare confecţionate de meşterul Gh.Cojuşnean este destul de variată, cu atât mai mult că fiind autodidact şi în lipsa unor reviste metodice şi artistice, el a studiat variate metode de împletire manuală a lănţişoarelor şi brăţărilor. În acest context menţionăm un lănţişor cu tipul de împletitură *„ancoră"*, cu elemente decorative de forme spiralice, ondulate şi un caboşon oval de lapislazuli, asociat cu ornament vegetal simbolizând Moldova, anume vrejul de viţă-de-vie, care, de altfel, este unicul simbol şi element repetat în unele lucrări ale meşterului Gh.Cojuşnean.

Un alt colier, cu denumire simbolică *„Ecou"*, este realizat la 1983 din alpaca, cu inserţie rotundă de cristal de stâncă. Colierul este executat dintr-o bară metalică rigidă, element deosebit fiind lăcăţica, care la deschidere-închidere, în funcţie de modalitate, ascunde inserţia de piatră fină. Capetele rotunde larg deschise ale colierului dau un veritabil efect al ecoului. După aproape 40 de ani de activitate în arta decorativă autohtonă, este un ecou semnificativ privind articolele confecţionate de giuvaiergiul Gheorghe Cojuşnean. Pe parcursul activităţii sale, Gh.Cojuşnean a participat şi la numeroase expoziţii şi concursuri, cele mai importante fiind următoarele:

- *Expoziţia anuală de bijuterie*. Iablonec-80. Republica Cehă, 1980. A prezentat colierul *„Crinul"*. Alpaca forjată, crisopraz galben-verzui, şlefuit *picătură*.
- *Expoziţia unională de artă „URSS – Patria noastră"*. Moscova, 1982. Set de bijuterii, lănţişor cu pandantiv şi cercei *„Cântecul"*, alpaca, marmoră şi set de bijuterii *„Toamna"* confecţionate la 1982, argint, alpacă [4].
- *Expoziţia jubiliară republicană de arte plastice, consacrată aniversării a 60-a a formării RSS Moldoveneşti şi creării partidului comunist al Moldovei.* 1986. Inel *„Picătură albă"*, argint, cohalong; broşa *„Relief"*,1984, alpaca, obsidian [5].

Concluzii. La finele prezentului studiu, trebuie să remarcăm următoarele momente definitorii privind subiectul abordat:

- autorul realizează o primă tentativă de analiză a creaţiei artistice a unui meşter giuvaiergiu, multe aspecte privind creaţia artistică, rezolvarea tehnologică, simbolica fiind descrise tangenţial;
- bijutierul Gheorghe Cojuşnean face parte din şcoala de giuvaiergerie din Moldova, alături de meşteri cu renume precum Alexei Marco, Ovidiu Alexeenco, Vladimir Vasilkov;
- activitatea bijutierului Gh.Cojuşnean prezintă numeroase capodopere ale artei decorative naţionale, cu o superbă rezolvare stilistică şi tehnologică, cu sensuri simbolice profunde, ceea ce îi permite să ocupe locurile de frunte în arta decorativă naţională, deopotrivă cu renumiţi pictori sau ceramişti din Republica Moldova şi care merită toată atenţia istoricilor şi criticilor de artă.

Imagini: Inel-sigiliu. Alpaca, rauhtopaz — Lănţişor cu pandantiv. Alpaca, inserție de lapislazuli — Colier „*Ecou*". Alpaca, cristal-de-stâncă

Cuvinte-cheie: bijutier, giuvaiergiu, arta giuvaiergeriei, atelier, Fondul Plastic al RSSM, stil artistic, metale nobile, alpaca, pietre prețioase, chihlimbar, inel, colier, tehnica şi tehnologia de lucru, inserție, utilaj, şlefuirea pietrelor fine, forjarea metalului, filigranare, activitate expozițională.

Referințe bibliografice:

1. Gramatopol M. Artele miniaturale în antichitate. - Bucureşti: Editura Meridiane, 1991, p.8.
2. Dicționar de estetică generală. - Bucureşti: Editura Politică, 1972, p.228.
3. Советские художники-ювелиры. - Москва: Советский художник, 1980.
4. Всесоюзная художественная выставка СССР – Наша Родина. - Москва: Советский художник, 1982. - 155 с.
5. Експозиция жубилиарэ републиканэ де арте пластиче, консакратэ аниверсэрий а 60-а а формэрий РСС Молдовенешть ши креэрий партидулуй комунист ал Молдовей (пиктурэ, графикэ, скулптурэ, артэ декоративэ апликатэ, артэ театрал-сченографикэ): Каталог. Аут. Т.Ставилэ, Л.Шибалова. - Кишинэу: Тимпул, 1986, п.16.

Prezentat la 20.02.2008

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ СЕМАНТИЧЕСКОЙ НАГРУЗКИ ОРНАМЕНТАЛЬНЫХ КОМПОЗИЦИЙ

Яна ГЕРЦА

Технический университет Молдовы

În articol este abordată problema aspectului semantic al compoziţiilor ornamentale. Primele lucrări dedicate acestei teme au apărut încă la sfârşitul secolului XIX, dar problema a început să fie studiată în mod activ în ultimul sfert al secolului XX. Cercetătorii evidenţiază trei direcţii privind interpretarea compoziţiilor ornamentale din punct de vedere semantic: ornamentul ca scris primitiv, ornamentul având semnificaţii religioase sau magice şi ornamentul îndeplinind funcţia de calendar. Istoria dezvoltării ornamentului permite a înţelege mai profund semnificaţia unui obiect sau altuia. Prin cercetarea trecutului este posibil a da mai multă expresivitate viitorului: preluând ideea de la compoziţii vechi, maeştrii o pot folosi pentru a crea ceva nou.

In this article there is touched upon the semantic aspect of ornamental compositions. The early works dedicated to the given subject appeared at the end of the XIXth century, but they began to study the issue actively in the forth quarter of the XXth century. There are three directions in interpreting of the semantic contents of the ornamental compositions: ornaments as a manifestation of the early writing, ornaments having religious or magic significance and ornaments as calendars. The history of development of the ornament allows to understand more profoundly the meaning of this or that object. Through researching of the past it is possible to render more expressivity in the future: taking an idea from the past the modern artists can create something new.

Первые работы, посвященные интерпретации смыслового содержания орнамента древних сосудов, появились ещё в конце XIX в, но наиболее активно исследования стали проводиться в последней четверти XX в. Можно выделить следующие направления в изучении и интерпретации семантической нагрузки орнаментальных композиций: **1)** проявление зачатков письма; **2)** отражение религиозных представлений древнего населения; магическая, священная символика и т.п.; **3)** древние календари.

Одной из наиболее ранних является идея интерпретации элементов орнамента как знаков протописьменности. В.А. Городцов, исследуя Александровский сосуд, отмечал, что он принадлежит к памятникам X-XI вв. славянской или славяно-русской народности. Слабообожжённость сосуда могла указывать на то, что он изготовлялся наспех, специально по случаю погребения. Расположение четырнадцати знаков в одну строчку напоминает письмо. Однако автор не исключает и принадлежности знаков к родовым клеймам, которые использовались разными народами как знаки собственности.

В дальнейшем попытки соотнесения элементов орнамента со знаками протописьменности предпринимались неоднократно, особенно в отношении материалов срубной культурно-исторической общности.

А.А. Формозов охарактеризовал знаки на семнадцати сосудах как зачатки письменности, которая сложилась на местной основе и происходит от орнамента. В.В. Отрощенко, располагая данными о знаках на 61 предмете срубной общности, предложил разделить их на знаки-рамки, крестообразные знаки, геометрические фигуры и знаки типа пиктограмм. К выводу о наличии письма у носителей срубной культуры склонялись и другие исследователи. К примеру, И.Ф. Ковалёва, проанализировав орнаменты на срубных сосудах, на которых зафиксированы ряды крестов, свастик и другие знаки, считала возможным появление пиктографического письма у срубных племён. Существенное увеличение источниковой базы позволило расширить представления о срубной знаковой системе и выделить три типа знаков: *наглядно-изобразительные* (пиктограммы), *идеографические* (символические) и *напоминательные*, соотносимые с группой знаков-сигналов, а также различные вспомогательные элементы, служащие для обособления знака, обозначения начала и конца композиции и т.д. Всего в срубной «письменности» исследователями было выделено около 50 групп знаков. Помимо пиктограмм, специалисты выделяют группу знаков, являющихся, по их мнению, буквами.

А.Д. Пряхин и Е.Ю. Захарова, анализируя знаки на сосудах племён средней бронзы доно-донецкого региона, отмечали, что лишь в немногих случаях можно с уверенностью вычленить отдельные знаки, большинство которых являются своего рода производными от элементов геометрического орнамента.

Наибольшая «рисуночность» при наличии знаков-«письмен» фиксируется на сосудах культуры многоваликовой керамики, а фиксация числовых последовательностей, значимых для населения, в большей степени характерна для абашевской традиции. Отмечена связь анализируемых знаков со знаковой системой срубной культурно-исторической общности, имеющей, по мнению авторов, структурно оформившийся и сложившийся характер.

Другое направление связано с ранними религиозными представлениями. Например, модель мира отражена в композициях на керамике. Орнаментальные композиции на трипольских сосудах характеризуются как «картина модели мира», развёрнутая по вертикали, – с нижним миром, водной и земной стихией и небесной сферой. Преобладание четырёх элементов или четырёх раппортов орнамента некоторых сосудов связывалось с делением окружающего пространства по векторам, характеризующимся по позиции (спереди, сзади, справа, слева). Соответственно, минимальное число таких структурирований – четыре, но с дальнейшим развитием могли возникать и промежуточные направления – 8, 16 и т.д.

Ряд композиций на сосудах культур эпохи бронзы соотносится исследователями с наличием в мифологии оставившего их населения представлений о круговороте жизни и смерти.

Существует также версия об элементах орнамента как магических знаках, непосредственно связанная с идеей о том, что для архаического сознания характерно мифологическое осмысление мира, а также нерасчленённое восприятие вещи – одновременно и как орудия, и как носителя знаковой информации. Таким образом, орнамент изначально содержал в себе не только декоративную, но и смысловую нагрузку, причём ведущей являлась именно последняя для обеспечения прагматической эффективности предмета. Орнамент на посуде изначально выступал в качестве магических знаков, и лишь впоследствии произошла его стилизация и утрата смыслового назначения. Поэтому становится понятным наличие в орнаменте «священных чисел». Такие числа существовали у каждого народа. Они не всегда совпадали, но выделялись универсальные, свойственные многим культурам, – 3,5,7 и др. Некоторые элементы орнамента сосудов неолитических племён также связываются с их мировоззрением.

Рассматривая орнамент на керамике и других изделиях, можно выделить знаки с определённой символической нагрузкой: солярные символы, символы земли и растительного мира. Сосуды с такими изображениями были отнесены к разряду культовых предметов. «Священная» символика была неотъемлемой частью ритуалов, мифов и религиозных представлений, и орнамент керамики часто использовался для её фиксации.

Третье направление связано непосредственно с астрально-календарной символикой. Началом для исследований в этом направлении послужили работы по интерпретации знаков на сосудах Черняховской культуры в плане соотнесения их с календарными системами.

Был интерпретирован как календарь орнамент на северокавказском сосуде VIII-VII вв. до н.э. Основным было предположение о связи 12 элементов орнамента с 12 месяцами года. Эта тема нашла разработку в исследованиях других авторов.

Материалы погребений срубной культурно-исторической общности говорят о наличии у её населения календарных представлений: 13 разнообразных заполнений ромбов (на сосуде) соответствуют 13 месяцам лунного года. В основе календарных представлений племён срубной культуры лежало деление года на два сезона: зимний и весенне-осенний с исчислением времени по 12 лунным месяцам при интеркаляции тринадцатого для уравнивания тропического (солнечного) и лунного годов.

С.Ж. Пустовалов выделил группу знаков, характерных для ингульской катакомбной культуры, и сопоставил их со знаками, характерными для других культур. Проведенный анализ позволил ему констатировать наличие у носителей ингульской культуры определённого стандарта в нанесении знаков. Поскольку ингульская система знаков обнаружила наибольшее совпадение со срубной знаковой системой, то это позволили исследователю сделать вывод о происхождении последней от катакомбной. Было высказано предположение о влиянии катакомбного населения и на позднеямное: под влиянием его традиций появились ямные сосуды с идеографическим орнаментом. Сходство же между знаковой системой ингульской культуры и ближневосточно-средиземноморскими письменностями является аргументом в пользу южных корней катакомбного общества.

К противоположному выводу относительно схожести катакомбных и срубных знаков пришла Е.Ю. Захарова, анализируя знаки на керамическом материале. Она отмечает, что сопоставление катакомбных и срубных знаков свидетельствует о значительных различиях этих двух традиций.

Появление таких диаметрально противоположных положений можно отчасти объяснить тем, что основная группа катакомбных знаковых изображений представлена росписями погребений. С.Ж. Пустоваловым анализировалась вся совокупность знаков, а Е.Ю. Захаровой – лишь знаки на керамическом материале.

Мы можем рассматривать знаки на сосудах как проявление зачатков письма, как отражение религиозных представлений древнего населения, как священную символику и как древние календари. Каждая из версий является вполне обоснованной. Тем не менее, работы, выполненные в древности, имели своё предназначение. История развития орнамента древних сосудов позволяет глубже понять назначение того или иного предмета, его смысловую нагрузку. Посредством исследования прошлого мы можем передать будущему яркую окраску и выразительность. Так, рассмотрев знаки на рисунках, современные мастера могут заимствовать идею того или иного орнамента для создания чего-то нового.

Литература:

1. Блавацкий В.Д. История античной расписной керамики. - Москва, 1953.
2. Добхофер Е. История письма. - Москва, 2002.
3. Дьяковой И.М. Тайны древних письмён. - Москва, 1976.
4. Захарова Е.Ю. Сосуды со знаками срубной общности эпохи поздней бронзы. - Воронеж, 2000.
5. Истрин В.А. Возникновение и развитие письма. - Москва, 2004.
6. Кияшко А.В. Параллели в орнаментации керамики. - Донецк, 1988.
7. Кузьмина М.Т. История зарубежного искусства. - Москва, 1980.
8. Де Моран А. История декоративно-прикладного искусства. - Москва, 1982.
9. Соколова Т.М. Орнамент – почерк эпохи. - Ленинград, 1972.

Prezentat la 06.04.2007

ОТЕЧЕСТВЕННЫЕ ФОРТЕПИАННЫЕ СБОРНИКИ, СОСТАВЛЕННЫЕ КОМПОЗИТОРАМИ И МУЗЫКОВЕДАМИ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Елена ГУПАЛОВА

Бельцкий государственный университет им. Алеку Руссо

Autorul articolului s-a bazat pe unele culegeri şi crestomații sub redacția compozitorilor şi muzicologilor din Republica Moldova (Z.Tkaci, P.Rusu, V.Bitchin, L.Țurcan ş.a.) în componența cărora au fost integrate lucrări pentru pian ale compozitorilor moldoveni, ulterior incluse în culegerile de note sub redacția interpretativă a pedagogilor de frunte din țară.

Majoritatea pieselor menționate au fost publicate atît în republică cît şi la nivel unional. O bună parte din lucrări se adresează diferitor grupe de vîrstă; de la preşcolară pînă la terminală şi de aceea presupune un grad variat de dificultate interpretativă. Unele piese pentru pian ale compozitorilor moldoveni (*Măştile* de S.Lungu şi *Sărbătoarea* de Z.Tkaci) se bucură de o deosebită popularitate în practica concertistică şi de concurs din republică.

The author of the article based on some collections and chrestomathies under the elaboration of the composers and the musicians from Republic of Moldova (Z. Tkaci, P. Rusu, V. Bitchin, L. Turcan and others) in which were integrated plays for piano of the Moldavian composers, further were included in the note collection under the interpretative elaboration of the well known educators from the country.

A lot of plays mentioned were published as in Republic as at the Union level. A part of plays are addressed to the different group of ages; from the preschool to the terminal, and that is why includes a degree of difficulty. Some plays for piano of the Moldavian composers (*The Masks* by S. Lungu and *Holiday* by Z. Tkaci) they are popular in the practice of concerts and republican competitions.

Нотный сборник – это музыкальное издание, содержащее ряд произведений одного или нескольких авторов, а ***нотной хрестоматией*** (от греч. *chrestomatheia* или *chrestos* – полезный и *manthano* – учусь) называется учебное пособие или собрание каких-либо систематически подобранных избранных произведений, а также некоторых фрагментов из них. Можно выделить два основных её типа, которые, в свою очередь, видоизменяются в зависимости от адресата:

1. Собственно *хрестоматиями* являются издания, содержащие небольшие по объему сочинения и фрагменты более крупных произведений, составленных по тематическому принципу или в определённых дидактических целях.

2. В *хрестоматиях-учебниках (учебных пособиях)* под одной обложкой могут оказаться небольшие литературные тексты, педагогические указания, музыкальные сочинения, фрагменты крупных произведений, биографии писателей, дидактические и музыковедческие разборы, вопросы и задания и др. В отличие от обычных хрестоматий, хрестоматии-учебники [1] всегда строго соответствуют определенным учебным программам.

Категория хрестоматии в значительной мере решает проблему доступности различных текстов, которые ранее не получили широкого распространения, и позволяет увидеть эти тексты в специально отобранном, концентрированном виде. Не претендуя на исчерпывающую полноту, она дает общее представление об основных направлениях развития каких-либо жанров и видов творчества.

В поле нашего зрения находились отдельные сборники и хрестоматии под редакцией молдавских композиторов и музыковедов. В состав этих сборников были включены фортепианные произведения молдавских авторов, несколько позже вошедшие в нотные издания под педагогической и исполнительской редакцией ведущих педагогов края.

Одним из первых опытов создания современных отечественных нотных сборников в Молдове стало собрание *Народные танцы Молдавии*, составленное хореографом Л.Ошурко [2] и опубликованное в Кишинёве в 1957 году тиражом в 5 000 экземпляров. Все произведения, вошедшие в нотное приложение к данному сборнику, являлись фольклорными танцевальными обработками для фортепиано композитора Д.Федова. Определённое дидактическое значение этого издания состоит в том, что позднее некоторые пьесы из данного собрания (*Бэтута, Молдовеняска, Марица* и др.) вошли в состав хрестоматий под педагогической редакцией преподавателей Т.Войцеховской и А.Дайлиса, которые будут нами подробно рассмотрены в следующем разделе.

Одним из самых последних пианистических сборников, включивших в себя обработки молдавских народных мелодий, является *Florilegiu folcloric*, составленный отечественным музыковедом-публицистом С.Пожаром [3], который опубликовал его в кишинёвском издательстве *Hyperion* в 1992 г. тиражом в 5 000 экземпляров. В этом собрании представлены фольклорные аранжировки для фортепиано многих известных композиторов Молдовы: Д.Гершфельда (*Nani, nani*), К.Руснака (*La oglindă*), Т.Згуряну (*Baladă*), С.Лунгула (*Cerbul*), Д.Федова (*Hora fetelor*, *Chiriac*), М.Стырчи (*M-am pornit la Chişinău*), З.Ткач (*Puiul ţaţei, cui rămâi?*), Г.Няги (*Periniţa*), Д.Киценко (*Horă*) и др. Произведения *Iarba verde* и *Horă* позднее были изданы в авторских сборниках В.Ротару и Ю.Цибульской. Пьеса Г.Чобану *Oiţele* после её публикации в этом издании стала пользоваться большой популярностью в педагогической практике края.

О многогранности творчества З.Ткач говорят не только её сочинения, но и многочисленные нотные издания, увидевшие свет под её редакцией. В начале 80-х годов в Молдове был опубликован ряд детских сборников, составленных композитором специально для юных исполнителей: *Strop de rouă* (1980 г.), *Curcubeul fermecat* (1981 г.), *Caruselul melodiilor* (1982 г.), *Sârba prieteniei* (1985 г.). В эти музыкальные собрания вошли как обработки молдавских фольклорных мелодий, так и оригинальные миниатюры отечественных композиторов, предназначенные для разных инструментов (скрипки, виолончели, флейты, кларнета, ная, цимбала), в том числе и для фортепиано. Произведения, вошедшие в эти издания, были адресованы детям различных возрастных групп – от дошкольников до старшеклассников, и поэтому предполагали различную степень исполнительской трудности. В своей вступительной статье составитель отмечала: *«Сборник пополнит репертуар детских музыкальных школ, юных исполнителей, занимающихся в кружках Дворцов пионеров и художественной самодеятельности»*.

Музыкальные издания, собранные З.Ткач, включали не опубликованные ранее фортепианные миниатюры из *Детской сюиты* её педагога – Л.Гурова (*Marş, Tărăboi, Sărbătoarea copiilor*), а также новые оригинальные произведения и фольклорные обработки молодых и зрелых авторов: В.Ротару (*La tulpinele de meri, Ileana*), И.Маковея (*Mărţişor, Tocatină, Trandafirul*), О.Негруцы (*Cântec de leagăn*), А.Муляра (*Dans, Capriciu*), Т.Тарасенко (*Dans, Curcubeul fermecat*), А.Люксембурга (*Joc vesel, Scherzo*), А.Сокирянского (*Căruţa cu zurgălăi, Dans liric*), В.Масюкова (*Poveste, Doi cucoşi*) и З.Ткач (*Oleandra, Ţigăneasca, Melodie*).

В упоминавшиеся ранее ежегодные инструментальные сборники для детей из этой же серии (2-й и 3-й выпуски) – *Cântecul frunzei* и *Pe aripi de melodii*, изданные в Кишиневе (1983 и 1984), музыкальные сочинения для которых собрал молдавский музыковед Л.Ф.Цуркану, вошли избранные произведения В.Вилинчука (*În vechea cetate*), Ю.Цибульской (*Horă, Dans liric, Lejendă*), З.Ткач (сюита *Pe malul mării: 1.Peste valuri, 2. Dialog, 3 Carusel*), В.Сливинского (*Toccatină*), Е.Доги (*Sonet*), А.Сокирянского (*Basm, Scherzino*, *Floricica*).

Заголовки вышеназванных нотных собраний отличаются ассоциативной образностью, в большинстве случаев дублируя название одной из самых ярких инструментальных миниатюр издания. Например, своё наименование сборник *Curcubeul fermecat* получил от одноимённой фортепианной пьесы Т.Тарасенко. Некоторые произведения, входящие в состав вышеназванных музыкальных изданий: *Careta cu clopoţei* А.Сокирянского, *Horă* Ю.Цибульской, *Tocată* И.Маковея, *Sonet* Е.Доги позже (1987) были включены в учебную хрестоматию под педагогической редакцией Л.Рябошапки и Г.Тесеоглу.

В конце 80-х годов XX века в Молдове увидели свет две учебные хрестоматии *Muzica în clasa 3* (1988) и *Muzica în clasa 4* (1989), подготовленные к печати преподавателем С.Кроитору [4] для общеобразовательных школ республики. В этих методических пособиях, предназначенных для учителей музыки, помимо вокальных и хоровых произведений фигурируют и некоторые известные фортепианные миниатюры отечественных композиторов: *Дойна* Г.Няги, *Бэтута* С.Лобеля, *Пейзаж (*из цикла *Акварели)* А.Люксембурга и др. Данные пьесы были опубликованы ранее (в 1961 и 1980 годах) в республиканской и всесоюзной печати.

В 1990 г. данную серию музыкальных педагогических хрестоматий пополнило учебное пособие *Muzica în clasa 5* под совместной редакцией З.Ткач и С.Кроитору. Здесь были представлены два значительных фортепианных произведения молдавских авторов – *Маски* С.Лунгула и *Праздник* З.Ткач, которые пользуются особой популярностью в концертной и конкурсной республиканской практике. Обе пьесы были ранее опубликованы в кишинёвском (1960 – *Zi de sărbătoare* и 1975 – *Măşti*) и московском (1964 – *Праздник*, 1987 и 1988 гг. – *Маски*) издательствах. В этот же сборник, помимо

оперных и оркестровых партитур, были также включены и отрывки из некоторых симфонических произведений, переложенные для фортепиано: фрагменты из оперы *Александру Лэпушняну* Г.Мусти, из *Симфонии № 2* С.Лобеля (1-я часть), из балета *Рассвет* В.Загорского и др. Все вышеназванные учебные хрестоматии успешно используются в учебном процессе по курсу *основной инструмент* (фортепиано) на музыкальных факультетах в республиканских вузах и колледжах (отделения музыкального воспитания).

Несколько фортепианных изданий, в состав которых вошли новые произведения современных молдавских авторов, осуществили отечественные композиторы. Так, в 1981 году под редакцией Павла Русу в Кишинёве увидел свет нотный сборник *Piese pentri pian*, в который были включены сочинения И.Маковея (*Temă cu variații*), Г.Мусти (*Suită*), В.Биткина (*Alai sărbătoresc*), Т.Тарасенко (*Tocată*) и П.Русу (*Sonată*). Две пьесы из фортепианной сюиты Г.Мусти (*Joc haiducesc* и *Popas în codru)* позже (1988) отобрали для своего сборника редакторы В.Левинзон и С.Коваленко.

Первым молдавским джазовым сборником для фортепиано стало музыкальное издание *Piese de jazz pentru pian* (1986), составленное композитором Владимиром Биткиным. Здесь были опубликованы новые произведения Т.Кирияка (*Codreneasca*), О.Негруцы (*O plimbare*), В.Дынги (*Contrast*) и В.Биткина (*Invitație la vals*). Данный сборник позволил включить в дидактический процесс джазового отделения Академии музыки, театра и изобразительных искусств сочинения не только зарубежных, но и отечественных авторов.

Примечания:

1. Отбор публикуемых художественных произведений в них должен проводиться в соответствии с целями, задачами и методами педагогического образования, которые определяет автор программы (или авторский коллектив).
2. Во вступительном разделе к этому изданию Л.Ошурко выделил среди молдавских танцев 6 групп: отражающие процессы труда, воплощающие явления природы, посвящённые женщине, цветам, выражающие чувства и танцы, тема которых заимствована у других народов. Хореограф также подразделяет их на общественные, трудовые, лирические, шуточные и свадебные.
3. В данный сборник С.Пожар включил также и свою аранжировку молдавской народной мелодии *Horă de la Berezlogi*.
4. В течение многих лет С.Кроитору являлся деканом факультета музыки и музыкальной педагогики Бельцкого педагогического института им. *А.Руссо* (ныне – госуниверситета им. *А. Руссо*).

Prezentat la 29.04.2008

 ISSN 1857-209X

О НЕКОТОРЫХ ИСТОРИЧЕСКИХ РАЗНОВИДНОСТЯХ МЕМОРИАЛЬНЫХ ЖАНРОВ

Ольга СИГАНОВА

Академия музыки, театра и изобразительных искусств

În articolul intitulat „Despre unele varietăţi istorice ale genului memorial" autorul atrage atenţia noastră la cele genuri memoriale, care au purtat caracter exclusiv local şi care au avut o istorie comparativ scurtă a existenţei sale. Deosebit de multe varietăţi ale memorialelor muzicale pot fi găsite în cultura franceză - deploration, tombeau şi apotheose, în cea engleză – dump, precum şi în cea rusă – trio memorial. Existenţa acestor varietăţi de opere ale genului memorial spune despre trebuinţa lor, prezenţa semnelor tipice.

In the article entitled "About Some Historical Varieties of the Memorial Genres" the author attracts our attention to those memorial genres that carried particularly local character and had comparatively short history of being. There are many kinds of musical memoirs in the French culture - deploration, tombeau and apotheoses, English – dump and Russian – the memorial trio. The existence of such kind of works of memorial genre shows its demand, the presence of typical signs.

Музыкальное искусство Возрождения, постепенно освобождаясь от влияния церкви, проходит длительный этап становления светских профессиональных жанров. Среди них особое место занимают мемориальные жанры, в которых музыкальными средствами воплощается идея памяти об умершем человеке. Именно этот период в истории музыки дает наиболее полную картину данных сочинений. Некоторые из них (элегия, эпитафия) получили повсеместное распространение, другие носили сугубо локальный характер и имели довольно короткую историю существования. Особенно много разновидностей музыкальных мемориалов можно обнаружить во французской культуре, наиболее известными из которых явились **Deploration, tombeau** и **apotheose.**

Deploration (с франц. "оплакивание") – это скорбное поэтическое либо музыкально-поэтическое произведение, написанное специально на чью-либо смерть [1]. В современном музыковедении термин употребляется в связи с музыкой периода позднего Средневековья - раннего Возрождения и относится к сочинениям, связанным со смертью композиторов. Одним из сохранившихся примеров этого жанра является двойная баллада *Armes, amours / O flour de flours* Е.Дешампа на стихи Ф.Андрэ, написанная на годовщину смерти Г. де Машо.

Большое количество Deploration сочинено Й.Окегемом и Ж. де Пре. В свою очередь им также посвящены многие Deploration. Еще при жизни Й.Окегема, признавая его талант, писали свои мотеты Ж.Беншуа, Л.Компер. Сам Й.Окегем (1425-1495), оплакавший смерть своего старшего современника Ж.Беншуа (1400-1460) в мотете *Mort, tu as navre* ("Смерть, ты душераздирающая") с Mizerere в теноре, своей смертью обусловил создание многочисленных Deploration на французском и латинском языках. Среди них можно выделить сочинение Г.Кретэна *Deploration sur le trepas de Iean Ockeghem* ("Оплакивание кончины Й.Окегема"), в котором упомянуты имена и других музыкантов.

На смену Deploration пришёл другой мемориальный жанр, а именно, tombeau ("надгробие"). **Надгробие** (с франц. tombeau – надгробный памятник; с англ. tombstone – надгробный камень) – инструментальная пьеса или группа пьес скорбного и торжественного характера, посвящённая памяти умершего [2]. Само название пришло из литературы. Надгробием в XVI – начале XVII века во Франции назывались короткие стихотворения либо собрание стихотворений нескольких авторов на смерть таких знатных лиц, как Маргарита Наваррская, король Франции Франциск I, великий поэт П.Ронсар.

К середине XVII века этот вид поэтического творчества был освоен музыкой и первые образцы, написанные для лютни, музыканты посвящали своим учителям или другим выдающимся коллегам по цеху. От лютневого репертуара, в который существенный вклад внесли композиторы Ш.Мутон и Ж.Галло, создание надгробий распространилось и на другие инструменты: Р.Висэ *Tombeau de Mr.Fransisque (Francesco Gorbetta)* для гитары, М.Маре – пьеса для виолы да гамба памяти Ж.-Б.Люлли, Ф.Куперен и Д'Альберт – пьеса для клавесина памяти своего учителя Ж.Шамбоньера. Известны также надгробия для различных инструментов таких композиторов, как Г.Дюфаи, И.Фробергера, Д.Готье *Надгробие господину Ленкло*.

Почти все пьесы-надгробия писались в богато декорированном стиле рококо, с частыми модуляциями и предполагали свободное исполнение, родственное неметризованной прелюдии (импровизации). В области формы большинство из них имели ярко выраженную основу аллеманды или паваны. Этот факт, возможно, явился причиной замены некоторых аллеманд в началах сюит на надгробия. Из-за этого возникла терминологическая путаница, когда в одном сборнике пьеса была озаглавлена «надгробие», а в другом называлась «аллемандой».

Многие пьесы того периода (XVII век), известные как аллеманды и паваны, являлись на самом деле надгробиями, что подтверждается следующим примером: павана Ф.Куперена, написанная в исключительно редкой для того времени тональности фа-диез миноре, фактически является *Tombeau de M.Ennemond Gaultier, sieur de Neves*.

В XVIII веке своеобразные надгробия в виде сонат для скрипки и баса сочинили Ж.Леклер и П.Локателли, а также Лемьер *Tombeau de Mirabeau le patriote* для фортепиано. Жанр надгробия, практически не нашедший применения за пределами Франции, в самой стране получил "второе" дыхание только в XX веке. Появились варианты его названий: «Приношение…», «Hommage a…», закрепилась традиция посвящать надгробия памяти выдающихся композиторов с воспроизведением некоторых черт их стиля. Примерами могут служить сочинения К.Дебюсси *Приношение Ф.Рамо* из фортепианного цикла «Образы» (1905), *Приношение И.Гайдну* для фортепиано (1909); М.Равеля *Le tombeau de Couperin* (1914); Дж. Миго *Tombeaux de Dufaut u Grigny*; М.Дюпре *Tombeau de Titelouze. Tombeau de Debussy* (1920) представляет собой собрание пьес П.Дюка, А.Русселя, Д.Малипьеро, Б.Бартока, И.Стравинского, М.Равеля, Ф.Шмитта, М.Фальи и Э.Сати как проявление возрождённой в XX веке традиции коллективного авторства.

Традиция пышного французского королевского двора естественно распространялась на его приближённых. В случае смерти одного из них писались так называемые **апофеозы** (с франц. apotheose) – музыкальные произведения, распространенные в парижском обществе с 1725 года [3]. По тематике они представляли собой восхваление или чествование умершего музыканта. Эти сочинения рассматривались как частный случай традиции воспевания французского короля, а именно – представление его Аполлоном в искусстве. Он (Аполлон) приглашал души привилегированных усопших к себе на Парнас. Популярным апофеозом того времени был «Французский Парнас» Т.Тиллета, в котором чествовались умершие музыканты и поэты.

До наших дней сохранилось два ярких законченных примера музыкальных апофеозов. Это трио-сонаты, опубликованные Ф.Купереном, отсылающие к стилю умерших композиторов: *Le Parnasse ou L'Apothéose de Corelli: Grande sonate en Trio* (1724, как часть *Les goûts réunis*) и инструментальный концерт под заглавием *D'Apothéose, compose a la mémoire immortelle de l'incomparable Monsieur de Lully* (1725).

Вторая, более существенная работа, изображает Ж.-Б.Люлли и А.Корелли в раю. Их совместное пребывание там аллегорически подтверждает возможность комбинирования элементов двух национальных стилей (завершающий раздел озаглавлен "La paix du Parnasse " – "Мир на Парнасе"). В этих мемориальных композициях нет ничего мрачного. Ф.Куперен, очевидно, предполагал развлечь публику, проведя прямые аналогии между стилистически противоположными итальянской и французской культурами. Предисловие Ф.Куперена к апофеозу Ж.-Б.Люлли также даёт детальные инструкции для исполнения этих трио (и многих других) как пьес для двух клавесинов, где каждый ведёт мелодическую линию и оба исполняют бас. А.Корелли и Ж.-Б.Люлли фигурировали и в других сочинениях, написанных в манере апофеозов, как, например: *Le triomphe des Melophiletes* (1725), этой "идиллии в музыке" анонимного композитора с текстом П.Бурэ.

В английской музыкальной культуре, по мнению исследователей, предположительно существовал эквивалент Deploration и Tombeau, носивший название **dump** (или domp) и бытовавший в Англии между 1540 и 1640 годами [4]. Известно около 20 примеров пьес, больше половины которых написаны для лютни, а остальные – для клавишных инструментов. Происхождение термина определённо не установлено. В XVI веке он означал мысленную растерянность или состояние меланхолии. В музыке описание dump'а варьировалось: от "торжественный и тихий", "печальный" до "оплакивающий". Ранние образцы для клавишных инструментов писались в виде вариаций на basso ostinato с простым чередованием

основных гармонических функций T T D D, T D T D, либо в виде вариаций на одну из известных танцевальных моделей, таких как бергамаска, романеска, пассамеццо антико.

Жанр эпитафии на протяжении многих веков был «законсервирован» в двух немузыкальных областях применения – скульптурно-монументальной (надписи на камне, памятнике и т.д.) и поэтической.

Эпитафия (греч. epitaphios; epi-на, над; taphio-могила, надгробный) – это надгробная реальная, реже «фиктивная» (в сборнике стихов) надпись, обычно написанная в стихотворной форме. Эпитафия выросла из эпиграммы (греч. epigramma, букв. – надпись) как её посвятительная разновидность (наряду с надписями-поучениями, описаниями, любовными и т.д.). Характеризуется малым объёмом, адресуется либо умершему, либо от лица умершего к прохожим. Первоначально эпитафия представляла собой надгробную речь, позже (III век до н.э.) переросшую в предельно сжатую надпись. В современную эпоху имели место и более развёрнутые поэтические образцы (как например, эпитафии Д.Мильтона).

Только XIX век в лице Г.Берлиоза вывел жанр эпитафии на музыкальную арену, наделив характером высокой гражданственной скорби: *Траурно-триумфальная симфония*, II часть – *Надгробная речь для тромбона соло*.

XX век с его всеядностью дает возможность композиторам в музыкальных эпитафиях выразить дань памяти и уважения своим друзьям, учителям, любимым поэтам. Иногда при этом в сочинениях совмещаются различные названия мемориальных жанров, например: И.Стравинский *Эпитафия к надгробию Макса Эгона Фюрстенбергского* для флейты, кларнета и арфы; К.Пендерецкий *Epitaphium Artur Malawski in memoriam* для струнных и литавр. Нередко музыкальные эпитафии выдержаны в духе и стиле посвящаемого (примером может служить Эпитафия на смерть К.Шимановского польского композитора Т.Шелиговского для симфонического оркестра). Помимо инструментальных эпитафий известны образцы и вокально-инструментальных сочинений: Л.Ноно *Эпитафия памяти Ф.Г.Лорки*, Г.Гурецкий *Эпитафия памяти поэта Юлиана Тувима* для смешанного хора и инструментального ансамбля, Л.Грабовский *Эпитафия памяти Р.М.Рильке* для сопрано, арфы, челесты, гитары и колоколов на стихи Р.М.Рильке.

В русской музыке XIX века утверждается жанр **мемориального трио**. По своему образному наполнению он уподобляется жанру реквиема, но не церковного, а светского, в котором очень сильно подчеркнуто личностное начало. Исследователь Т.Гайдамович отмечает, что выразительные возможности жанра наилучшим образом воплощают «одну из высочайших, благороднейших сфер духовности – поминовение» [5,74]. После опытов А.Алябьева, М.Глинки и А.Рубинштейна жанр трио в новом виде предстал у П.Чайковского. Композитор в дни большого личного горя (уход из жизни Н.Рубинштейна) создает совершенное сочинение, где достигает высот философского обобщения идей жизни и смерти. Именно трио *Памяти великого художника* своей масштабностью концепции, подлинным симфонизмом, сочетанием философской глубины с задушевностью определит ведущие черты жанра русского фортепианного трио в раскрытии идеи эпитафиальности. Такие примеры как *Элегическое трио* С.Рахманинова, Трио *Памяти Антона Рубинштейна* П.Пабста, Трио, посвященное памяти Карла Давыдова, Аренского, Трио с посвящением С.Рахманинову Б.Гольденвейзера, Трио *Памяти наших погибших детей* М.Гнесина, Трио a-moll Г.Свиридова, Трио памяти И.Соллертинского Д.Шостаковича, а также сочинения со скрытым характером посвящения: Второе трио Аренского (f-moll), обращенное к заветам и памяти Чайковского, Трио А.Бабаджаняна fis-moll, «реквием, обращенный к самому себе» [5,81], являются высочайшими образцами воплощения мемориальности в музыке.

В заключение приведем интересное наблюдение исследователя Е.Газаровой [6]. Автор исходит из факта физической смерти человека как побудительного для композитора и выделяет несколько способов музыкального осмысления смерти в мемориальном аспекте:

1. Композитор, музыкально переживая, обобщает философское осмысление смерти и эмоционально-чувственное отношение к ней. Для музыкального отражения вопросов Бытия неизменно выбирались определенные *формы* светской и духовной ритуальной музыки – поминальные песни, плачи, литургии, мессы, реквиемы.

2. Композитор выражает отношение к смерти через переживание предстоящей собственной кончины. Как правило, музыка носит исповедальный характер и отличается эмоциональной напряженностью. Ярчайшими примерами такого рода сочинений являются Реквием В.А.Моцарта, Лунная соната Л.Бетховена, Симфония № 6 П.И.Чайковского, Восьмой квартет Д.Д.Шостаковича и мн. др.

3. Композитор воспринимает смерть как одиночество, возникающее в результате несовпадений его духовно наполненного мироощущения с социальными стереотипами, агрессией и бездуховностью общества. Часто музыка пессимистична, преобладает конфликтный тип драматургии. Таковы, к примеру, подавляющее большинство сочинений романтиков, симфонии Шостаковича, начиная с Четвертой, «Concerto grosso» А.Шнитке.

4. Композитор как чувствительное, чувствующее и чувственное существо ужасается предстоящей потере ощущений и чувств, в которых ему открывается мир. Для своего протеста он выбирает любовь, как силу, дарующую наибольший диапазон чувств и ощущений. Он верит, что даже в смерти любовь побеждает: чувство большой любви духовно, а потому и бессмертно. Здесь такие произведения, как «Дидона и Эней» Пёрсела, «Тристан и Изольда» Вагнера, «Аида» Верди, «Ромео и Джульетта» Прокофьева и Чайковского, «Тоска» Пуччини и многие другие.

Литература:

1. Moroney D. Deploration // The New Grove dictionary of music and musicians. - London, 1980, vol.5, p.379 - 380.
2. Tilmouth M. Tombeau // The New Grove dictionary of music and musicians. - London, 1980, vol.19, p.37.
3. Moroney D. Apotheose // The New Grove dictionary of music and musicians. - London, 1980, vol.1, p.506.
4. Brown A. Dump // The New Grove dictionary of music and musicians. - London, 1980, vol.5, p.714-715.
5. Гайдамович Т. Трио Чайковского «Памяти великого художника» и эпитафиальные традиции жанра // П.И.Чайковский. К 100-летию со дня смерти: Материалы науч. конференции МГК. - Москва, 1995, сб.12, с.73-83.
6. Газарова Е. Смерть в музыке // Лекции. http://www.thanatotherapy.ru/articles/music_01.shtml

Prezentat la 03.07.2008

ФОРТЕПИАННЫЕ ПЬЕСЫ О. НЕГРУЦЫ И В. БЕЛЯЕВА В КОНЦЕРТНОМ И ПЕДАГОГИЧЕСКОМ РЕПЕРТУАРЕ ПИАНИСТОВ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Инна ХАТИПОВА

Академия музыки, театра и изобразительных искусств

Articolul conţine recomandări metodice referitor la interpretarea creaţiilor pianistice de virtuozitate ale compozitorilor din Republica Moldova, cum ar fi *Improvizaţia* şi *Scherzo* de O.Negruţa, *Răzeşeasca* şi *Ostinato* de V.Beleaev.

În lucrare se expune viziunea proprie asupra conţinutului şi formei lucrărilor în cauză, se analizează factura şi se indică procedeele interpretative. În articol de asemenea se propun metodele de realizare a sarcinilor artistice şi de depăşire a dificultăţilor tehnice.

Lucrarea este de mare importanţă, deoarece arată procedee metodice concrete pentru instruirea pianistică.

The article contains methodical recommendations with regard to the performance of such well-known piano pieces by composers of Republic of Moldova as „Improvisation" and „Scherzo" by O. Negruţi as well as „Răzăşasca" and „Ostinato" by V. Beleaev. In the work the author states her own characteristics of the content and form of analyzed compositions. The author also analyses in details the themes, the types of texture and performing methods, giving recommendations for overcoming the artistic talks and teaching difficulties.

The present article emphasizes the role and importance of these compositions for the pedagogical repertoire of the Piano Department of the Academy of Music, Theatre and Fine Arts.

Известно, что одной из важнейших проблем, возникающих в процессе обучения игре на фортепиано, является проблема репертуара. От правильно подобранного репертуара во многом зависит, насколько разносторонним и гармоничным будет музыкальное, эстетическое и пианистическое развитие учащегося. Выбор репертуара, несомненно, способствует расширению музыкального кругозора, выявлению и дальнейшему развитию художественной индивидуальности молодого пианиста, а также развитию навыков самостоятельной работы.

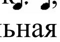
Важное место в концертном и педагогическом репертуаре пианистов Республики Молдова принадлежит виртуозным произведениям отечественных композиторов. Среди них яркостью тематического материала, национальной почвенностью и интересной трактовкой фортепианной фактуры выделяются сочинения О. Негруцы и В. Беляева.

Импровизация О. Негруцы представляет собой достаточно развёрнутую по масштабу пьесу скерцозного склада с чертами танцевальности. Произведение вызывает большой исполнительский интерес благодаря живости своего характера, жизнерадостному, приподнятому настроению (несмотря на минорную тональность), жанрово-танцевальной природе музыкального тематизма, упругости ритмического рисунка и явно ощущаемым интонациям молдавского фольклора.

Основной образ этой пьесы воплощён в первой теме – шутливой, живой, игривой, не лишённой изящества, несмотря на извилистость мелодического рисунка и остроту пунктирного ритма. Прихотливое, витиеватое движение мелодической линии, тем не менее, хорошо организовано, упорядочено благодаря чёткой ритмической основе аккомпанемента. Ритмическая структура партии сопровождения близка типичным ритмоформулам молдавских танцев типа сырбы. Как отмечает Э. Флоря, танцы типа сырбы характеризуются особыми принципами метрической и ритмической организации. Временное соотношение движений, из которых складываются наиболее типичные элементы кинетической лексики, может быть выражено следующей ритмоформулой: [1].

В сочетании триольного движения и пунктирного ритма в ритмической организации мелодии верхнего голоса в партии правой руки также обнаруживается сходство с характерным для сырбы вариантом развития мелодики: и др. [2].

В исполнении основной темы в партии правой руки необходимо очень точно выполнять авторские ремарки, касающиеся фразировки, не нарушая в то же время цельность музыкальной мысли. Выдержанные звуки, залигованные ноты в теме следует брать таким образом, чтобы они тянулись и были слышны до конца, не заглушались более мелкими мелодическими и гармоническими движениями.

Партия аккомпанемента основной темы представлена в двухголосном изложении, где следует выделить линию нижнего голоса, как более интересную и мелодически развитую. Во второй теме первой части (т. 13) также заложены черты танцевальной жанровости в новом фактурном решении: стремительно взлетающим триолям в низком регистре преграждает путь пунктирный ритмический рисунок , выделенный яркими акцентами на слабых долях такта. Эта энергичная, пружинистая, зажигательная тема усиливает весёлый, скерцозный характер музыки. В т. 21 (*a tempo*) вновь появляется подвижная извилистая мелодическая линия без каких-либо фактурных либо динамических изменений.

Средний раздел пьесы (*Andante*,тт. 31 – 54), написанной в трёхчастной форме, вносит значительные изменения в характер музыки, ярко контрастирует первой части, переводя слушателя в сферу светлых, лирических образов. Основная тема среднего раздела должна быть сыграна певучим, очень тёплым звуком, с хорошо прослушанными и проинтонированными изгибами мелодической линии верхнего голоса в правой руке. Фактура первого проведения темы центрального эпизода четырёхголосна: мелодия опирается на практически остинатный бас, в теноровом голосе звучат выразительные подголоски, альт дополняет вертикальную аккордовую структуру. Интонационные и ритмические особенности мелодии – секундовые задержания и нисходящие ходы, характерная орнаментация, широта фразировочного дыхания – воссоздают традиционный молдавский колорит. Второе проведение основной темы среднего эпизода отмечают некоторые фактурные преобразования – гибкий волнообразный триольный аккомпанемент и аккордовое изложение мелодии, которая звучит здесь ярко, открыто, наполненно, в нюансе *f*. Небольшое *diminuendo* предваряет появление второй темы среднего раздела (*scherzando,* т.47). Скерцозный эпизод следует исполнить очень капризно, кокетливо, выделяя все синкопированные и залигованные длительности. В мелодии, изобилующей форшлагами и постоянно прерываемой многочисленными паузами, прослушиваются джазовые интонации. После *ritenuto* следует небольшой спад – звучание появившейся основной темы центрального эпизода заметно смягчается, просветляется и растворяется в итоговом фермато.

Третья часть *Импровизации* (*Tempo I*, т. 55) в целом повторяет музыкальный материал экспозиционной части, но с небольшими сокращениями: автор опускает проведение второй темы с упругими акцентами на второй и четвёртой долях такта. Здесь музыка вновь захватывает своим темпераментом, настроением искрящегося праздничного веселья. Репризный раздел для большей выпуклости, рельефности исполнения должен прозвучать более динамично и энергично. Последние, кульминационные несколько тактов следует сыграть очень эмоционально, приподнято, учитывая авторские обозначения динамики: *ff* и обилие подстёгивающих упругих акцентов.

Скерцо D-dur О. Негруцы – пьеса шутливого, озорного характера, написанная в трёхчастной форме, где третий заключительный раздел совмещает в себе черты репризы и коды. По особенностям фактуры, характеру звучания и жанру образных зарисовок *Скерцо* можно отнести к произведениям камерного плана, миниатюрам.

Основная тема первой части пьесы проходит на фоне острого по штриху остинатного движения восьмых. Это очень задорная, искристая, жизнерадостная мелодия, которую отличает скрипичный характер тембра и штрихов. Являясь скрипичной по своей природе, мелодическая линия, тем не менее, естественно вписывается в фортепианное звучание благодаря хорошо подобранной фактуре. В тт. 17-23, в связи с модуляцией в fis-moll, солнечное звучание темы оказывается несколько затаённым, в нём проскальзывают грустные нотки. Однако этот раздел недолог, и в т. 33, после яркого *crescendo* на восходящем гаммообразном пассаже в нюансе *f* возникает сверкающая основная тема в оригинальной тональности. Она возвращает слушателя в первоначальный круг образов, в котором преобладают юношеский задор и бьющая через край энергия. Здесь тему следует исполнить ярко, темпераментно, *con spirito*. Основное внимание в работе над пьесой необходимо уделить штрихам: сочетанию *legato* и *staccato* в партиях правой и левой руки, мелким «парным» лигам в мелодической линии, чередованию *legato*, *staccato* и *non legato* в партии правой руки.

Средний раздел (*meno mosso*, B-dur, т.48) лирическим настроем, мелодикой и характером ритмического рисунка напоминает хору. В мелодической линии темы композитор ярко передал скрипичную игру с её характерными штрихами. Выполняя указанные автором лиги, исполнителю нельзя упускать из виду мелодическую цельность и единство общей фразировочной линии. Фактура среднего раздела в первых шести тактах четырёхплановая; более развитыми оказываются первый и третий голоса, тогда как второй и четвёртый – альт и бас – более статичны.

Начиная с т. 52, басовая линия несколько динамизируется, усложняется восходящими волнообразными триольными пассажами. В характере ощущается рост взволнованности и напряжённости, который можно подкрепить динамическим нарастанием (авторская нюансировка не указана) от *p* до *f* в т. 54, где развитие достигает кульминации, исполняемой более крупно и широко.

Характерные интонационные обороты, форшлаги, украшающие мелодию, сохраняют в этой музыке яркую фольклорную окрашенность, несмотря на терпкий и насыщенный хроматизмами гармонический язык. После *diminuendo* и некоторого *sostenuto* в т. 61 начинается раздел более воодушевлённого характера, построенный на почти канонических перекличках триольных пассажей, передаваемых из руки в руку, который выполняет функцию предикта к репризе.

Реприза, как было указано, здесь соединена с кодой (тт. 65 - 78) и проносится перед слушателями в стремительном движении. Фактура заключительного эпизода отличается большей слитностью: лиги, акценты, аккорды и пассажи как бы продублированы в партиях обеих рук, создавая более плотное, насыщенное звучание. Кода должна быть сыграна пианистически очень свободно, ярко, блестяще, передавая настроение бурно кипящей радости и праздничного веселья. Обращает на себя внимание и более рельефно выраженная, чем в первой части, яркая танцевальность, ощущаемая благодаря унисонному движению «парных» восьмых и обилию энергичных акцентов-притоптываний, свойственных мужским виртуозным молдавским танцам.

Несомненно, *Импровизация* и *Скерцо* являются творческой удачей композитора, они разнообразны по краскам и образному строю, привлекают удобной пианистической фактурой.

Интересными примерами виртуозной фортепианной музыки конца XX века, созданными молдавскими композиторами, являются миниатюры В. Беляева *Рэзэшаска* и *Остинато*. Сочинения этого автора, в основном, пьесы малых форм, занимают всё более значительное место в концертном и учебно-педагогическом репертуаре музыкантов Молдовы. Их играют в филармонических концертах, на республиканских и международных конкурсах молодых исполнителей, студенты и учащиеся на экзаменах и зачётах, они часто исполняются в концертах фестиваля современной музыки *Дни новой музыки*, несмотря на то, что сочинения, к сожалению, не изданы и распространяются в рукописном варианте.

Фортепианные пьесы В. Беляева вызывают широкий интерес у педагогов и исполнителей благодаря современному звучанию, свежести гармонического языка, упругости и остроте ритма, яркости музыкального материала, концертному стилю изложения в сочетании с опорой на молдавские фольклорные интонации.

Рэзэшаска представляет собой небольшую характерную, темпераментную и яркую пьесу, написанную в двухчастной форме с кодой. Отличительной чертой этой миниатюры является лаконизм фактуры, стремление автора к прозрачному звучанию, лёгкости звуковой ткани как средству достижения большей музыкальной выразительности. Обнаруживается связь между художественным образом и качеством звука: чем суше, яснее, прозрачнее становится звучность, тем более рельефной и экспрессивной оказывается гармония и ярче проступает интонационная напряжённость мелодических оборотов.

Склонность к упрощению фактуры приводит в анализируемой пьесе к появлению необычного фортепианного колорита: сухого, жестковатого, лишённого теплоты и певучести, с преобладанием non легатной манеры звуковедения.

Название *Рэзэшаска* указывает на танцевальную природу этой миниатюры. Известный исследователь молдавской хореографии Э. Королёва отмечает: «Танец – явление социальное. Каждая группа людей, объединённая общим образом жизни, выражала свои мысли, чувства, стремления в определённых танцах. Отсюда появился такой танец, как *Рэзэшаска*. Его название произошло от слова *Рэзеш*, которым первоначально именовались крестьяне–общинники, владевшие землёй. К концу XIX века большинство рэзешей разорились и превратились в безлошадных крестьян-бедняков. К тому времени и танец *Рэзэшаска* исполнялся уже довольно редко и в большинстве случаев как танец стариков» **[**3**]**.

Развитие первой части пьесы построено на контрастном сопоставлении двух основных тем: первой – *Allegro molto adirato* и второй – *Andante addolorato*. Первая – энергичная, суровая, мужественная, с характерным метроритмом $^{18}/_{16,}$ отмеченная яркими, упругими и чёткими акцентами, звучит в басовом регистре, в нюансе *f* в унисонном изложении. В характере этой темы причудливо сочетаются древнее архаическое звучание и современные джазовые интонации и ритмы.

Совершенно иное образное содержание заложено во второй теме. Грустная, меланхолическая, даже немного скорбная мелодическая линия второй темы, спрятанная в насыщенных секундовыми интервалами аккордах, поддерживается тянущимися басовыми d и строится на обобщённой имитации фольклорного жанра дойны. Обе темы излагаются дважды, возникает рельефный выразительный контраст, ещё более усиливаемый переменностью метра: $^{18}/_{16}$ - $^{4}/_{4}$. Частая смена метра придаёт музыке первой части пьесы импульсивность, нервную подвижность, отражая противоположные нюансы настроения и характера тем.

После третьего проведения первой темы в высоком регистре в двухоктавном расположении партии правой и левой руки, создающем новое «пространственное» звучание, появляется стремительно поднимающийся динамичный пассаж, который завершается выразительным речитативом. Вся первая часть должна исполняться несколько механично, резковато, очень точно и достаточно сухо. Большого внимания требует правильное выполнение ритма – без ускорений и «проглатываний» ритмических долей.

Во втором разделе пьесы (*Andante*, т. 17), построенном на материале второй темы, господствует древний архаичный колорит звучания. Напряжённые скачки, импульсивная, синкопированная ритмика придают теме достаточную драматическую остроту. В процессе дальнейшего изложения она ещё больше драматизируется, разрастаясь в весьма широкое, динамически насыщенное построение. Постепенно крещендирует динамика, увеличивается количество жёстких и необычайно заострённых акцентов. При каждом повторении тема поднимается во всё более высокий регистр, достигая в тт. 30-32 кульминации, выявляющей в ней огромную внутреннюю силу.

Партия аккомпанемента во втором разделе пьесы написана автором не без влияния джазовой музыки и искусства джазовой импровизации, напоминая распространённый в джазе так называемый «блуждающий бас». В первых тактах второй части мелодический рисунок басовой линии является остинатным, с характерным для свинговой манеры игры синкопированным ритмом, начиная с т. 24 движение шестнадцатых в партии левой руки становится непрерывным и интонационно более развитым.

Если говорить о фактуре, то в рассматриваемом эпизоде *Andante* автор, как и в первой части произведения, избегает плотной, многоплановой фактуры, отдавая предпочтение минимальному числу голосов, локализованных к тому же в определённых регистрах. Также обращает на себя внимание чёткое разделение голосов по функциям: мелодической и аккомпанирующей, не меняющимся по ходу развития.

После напряжённой кульминации следует значительный спад – постепенно угасает динамика, в партии левой руки вновь появляется синкопированный остинатный элемент, мелодическое развитие темы внезапно останавливается на застывшем на протяжении пяти тактов аккорде (т. 36-40), растворяющемся в полной тишине.

Завершается пьеса небольшой кодой (т. 43-46, *Allegro molto adirato*), на материале первой темы первой части, возвращающей слушателя к первоначальным образам. Динамическую и стремительную коду следует исполнить очень ярко, эмоционально, с огнём, *poco feroce*. Заключительное октавное «резюме» в нюансе *ff* окончательно утверждает сильный, волевой, решительный характер музыки.

Остинато – яркая, броская, виртуозная и масштабная пьеса, написанная с большим размахом, как бы крупными мазками кисти. В ней воплощён образ волевого, действенного начала, неукротимого потока, бурного натиска в остинатно-токкатном преломлении. На претворении здесь жанрового типа токкатности указывает, в первую очередь, чёткая моторика движения, а также энергия напряжённой, активной ритмической пульсации. Токкатность в пьесе В. Беляева сопровождается причудливой ритмической акцентировкой в стиле быстрого молдавского танца, отличается резким гармоническим строем и базируется на диссонантных интонационных оборотах. «Пьесы подобного типа, - по мнению музыковеда Е. Мироненко, – почти всегда написаны в быстром темпе, с беспрерывным и настойчивым повторением чётких ритмоформул, диссонирующими гармоническими комплексами, фактурным тематизмом. В трактовке тембра фортепиано преобладает специфическая «ударность», энергия остинато. В профессиональной музыке XX века этот собирательный образ волевого устремления жизненных сил нашёл законченное воплощение в *Токкате* и *Военных сонатах* С. Прокофьева, в *Фортепианной сонате*, *Бассо остинато* и других сочинениях Р. Щедрина»[4].

Для своего *Остинато* В. Беляев избрал традиционную трёхчастную форму, но с чертами рондообразности. Функцию рефрена в пьесе выполняет инициальный двухтактный мотив, построенный на

одноголосной мартеллатной репетиции ноты g, имитирующей барабанный бой. Таким образом, мартеллатно-репетиционный техницизм представлен в теме в минимальной звуковой плотности. Приём *martellato* в одноголосном, интервальном, октавном и даже кластерном изложении является господствующим в фортепианной фактуре пьесы и, в сущности, формирует здесь облик фортепианной партии. Равномерное ритмическое чередование (без каких-либо ускорений) и идеальная звуковая ровность в исполнении мартеллатных эпизодов становится, таким образом, одной из главных технических проблем сочинения. Также значительные технические трудности представляет предписанный автором быстрый темп: ♩ = 80. Как показала исполнительская практика, в темпе ♩ = 100 или даже ♩ = 120, пьеса звучит ещё более ярко, эффектно, напористо, с большим волевым устремлением. Учитывая скорость движения и применённые композитором различные виды фортепианной техники: двойные ноты, октавы, кластеры, по степени сложности произведение, бесспорно, относится к сочинениям концертно-виртуозного плана и может быть включено в учебные программы наиболее одарённых студентов консерваторий и академий музыки.

Название произведения – *Остинато* – видимо, продиктовано тенденцией к остинатности, заложенной в самой фактуре, а также постоянным возвращениям к первоначальному двухтактному репетиционному мотиву. Между этими репетиционными фрагментами автор очень умело расставляет различные по фактуре и полярные по характеру эпизоды.

Первая часть сочинения начинается, как уже было указано, с двухтактного репетиционно-martellat’ного повтора звука g, в котором к концу второго такта необходимо сделать *poco diminuendo*, чтобы избежать однообразия в звучании. Следующий двухтактный эпизод (условно B) – также martellat’ный, но уже не в ostinat’ном, а в расходящемся движении, исполняется на *crescendo* к итоговой стаккатной вспышке, где рекомендуется короткая ритмическая педаль. Эпизод C (т. 7-8) представлен в интервально-аккордовом *martellato*. Исполнительские задачи аналогичны тем, что были отмечены в эпизоде B. Во фрагменте D в мартеллатном движении ощущаются некоторые сбои, по характеру он напоминает спор, конфликтную перекличку между правой и левой рукой. В разделе E (т. 14-16) в ритмическом рисунке шестнадцатых появляются синкопы; он должен быть исполнен колюче, скерцозно, *poco capriccio*. После *dim. poco a poco* появляется совершенно новый эпизод с противоположным гаммообразным пассажным движением. По рекомендации самого автора, его следует сыграть очень тихо, *molto legato*, нежным «стелющимся» звуком, однако *crescendo* здесь также необходимо.

В т. 24 в нюансе *f* начинается очень яркая контрастная и масштабная средняя часть произведения разработочного характера. Форшлаги в начале среднего раздела (одновременно эпизод F), написанные в вопросно-ответном соотношении, звучат очень чётко, насыщенно по звуку и гневно, злобно по характеру в максимальной звучности: *f* – *ff*. Эпизод G (т. 30-34) можно образно назвать «чередующиеся терции». Здесь необходимы острое «щипковое» *staccato*, звуковая лёгкость и передача шутливого, весёлого, игривого настроения. Последние три терции в т. 34 звучат уже довольно драматично. Следующий эпизод H (т. 36-40), несмотря на прозрачное звучание, должен быть сыгран с очень ясной артикуляцией. В партии правой руки необходимо услышать скрытое двухголосие.

Фрагмент I (т. 42-50) – октавный, наиболее крупный по масштабу и самый сложный в техническом отношении. От того, в каком темпе у пианиста будут качественно получаться октавы, зависит, в общем, темп всего сочинения. Это очень динамичный раздел, здесь много стаккатных острых аккордовых гневных «вспышек», которые должны быть максимально яркими.

Очередная репетиционная «вставка» на звуке g, которую необходимо сыграть очень крупно, с усилением динамики, подготавливает главную кульминацию всего сочинения – этюд J с кластерами (т. 52-60), исполняемыми всей ладонью и иногда предплечьем (т. 55 и т. 57). В исполнении кластеров от пианиста потребуется смелость и уверенная чёткая игра. Конфликтная напряжённость некоторых предыдущих разделов здесь достигает своего апогея, кластерные комплексы звучат очень шумно, раздражённо и возмущённо.

После кульминации следует репризная часть *Остинато* (такты 61-79), где в очень сжатом, сокращённом виде проходят тематические элементы всех прозвучавших до сих пор эпизодов от B до J (которые по-прежнему расчленяются мартеллатным g^1), что способствует дальнейшей динамизации музыки. От исполнителя потребуется умение быстрого переключения от эпизода к эпизоду, отличных по характеру, звучанию и штрихам.

Заключительные семь тактов пьесы представляют собой итоговый раздел формы, коду. Последнее продолжительное одноголосное *martellato* не должно быть назойливым; сохраняя акценты, здесь можно рекомендовать варьирование нюансировки по усмотрению исполнителя. Гаммообразный расходящийся C-dur'ный пассаж требует стремительного и максимального разрастания динамики от *subito p* до *ff* в течение одного такта. Заключительная акцентированная репетиция на ноте **c** и блестящий аккорд, охватывающий крайние регистры клавиатуры, должен быть исполнен ярко, победно, эффектно и триумфально, утверждая оптимистическую направленность произведения.

Следует отметить, что рассмотренные выше концертные пьесы В. Беляева *Рэзэшаска* и *Остинато* неоднократно включались в конкурсные программы международных состязаний молодых исполнителей-пианистов им. Е. Коки, проходящих в Кишинёве каждые два года. Впервые *Остинато* было исполнено пианисткой Ю. Ривилис.

Проанализированные фортепианные пьесы О. Негруцы и В. Беляева показательны для современного музыкального искусства Республики Молдова. В них отражены многие типичные приметы данного жанра молдавской фортепианной музыки. Так, примечательно стремление авторов рельефно оттенить национальную специфику сочинений, показать ее национальную почвенность. Музыкальный материал всех проанализированных произведений прочно опирается на ладовые и ритмические особенности молдавского фольклора, в тематической организации претворяет жанровую специфику основных разновидностей *танцевального* народного творчества. Большое место в указанных сочинениях отведено *скерцозным* образам, которые окрашены оттенком театральной действенности, игровой логики. Это способствует особой рельефности, выпуклости музыки, ее образно-эмоциональной доходчивости. Сам же музыкальный язык характеризуется качеством *современности*. Фортепианная фактура многообразна. Она активно использует различные индивидуальные сочетания гомофонно-гармонического и имитационно-полифонического складов, требующих для своей исполнительской реализации применения разнообразных видов фортепианной техники.

Литература:

1. Флоря Е. Музыка народных танцев Молдавии. - Кишинев: Штиинца, 1983, с.26.
2. Там же, с.27.
3. Королева Э. Хореографическое искусство Молдавии. - Кишинев: Штиинца, 1970 с.53-54.
4. Мироненко Е. Композитор Владимир Ротару. - Кишинев: Центральная типография, 2000, с.22.

Prezentat la 20.03.2008

IOAN PAPAZOGLU LIFE AND WORK

Traducere din l. română în l. engleză de Vera Iuhtimovschi. - Chişinău: Pontos, 2007. - 160 p.

În luna februarie 2007, a ieşit de sub tipar traducerea în limba engleză a cărţii „Ioan Papazoglu, revenire acasă", idee şi concept – scriitoarea Claudia Partole. Doamna scriitoare a depus o muncă enormă pentru a publica filele de jurnal al acestui mare Om şi Artist plastic – Ioan Papazoglu, care în 1926, la prima sa expoziţie personală de pictură şi desen, în incinta şcolii nr.3 din Comrat, expune 48 de tablouri în ulei şi 27 de desene. La vârsta de 21 de ani vine la Bucureşti pentru a-şi îmbogăţi cunoştinţele artistice.

În anul 1928, se înscrie la Facultatea de Litere şi Filozofie din Bucureşti, unde a studiat, în mod special, istoria artelor şi arheologia, iar mai târziu, se arată interesat şi de geografia generală – cursuri pe care le considera absolut necesare pentru un pictor peisagist. Acestea şi alte detalii despre viaţa pictorului basarabean Ioan Papazoglu sunt descrise şi traduse în cartea numită mai sus.

Cartea cuprinde 160 de pagini şi are un aspect estetic deosebit, datorită străduinţei colectivului editurii „Pontos". Ea este tradusă cu succes de Vera Iuhtimovschi. Textul tradus e redat într-o limbă accesibilă şi frumoasă, demnă de valoarea cărţii originale. S-a lucrat cu minuţiozitate, cu cunoaştere în cauză şi cu mare răspundere faţă de original. Traducătoarea a reuşit să redea veridic toate subtilităţile lingvistice şi stilistice ale originalului, omenia şi bunăvoinţa care emană din filele acestei cărţi, protagonistul căreia e Ioan Papazoglu. Traducerea lucrării de faţă îşi propune să aducă la cunoştinţa cititorului acea valoroasă bogăţie, care ne-a fost lăsată de pictorul Ioan Papazoglu. Vera Iuhtimovschi dispune de un înalt nivel de pregătire lingvistică şi extralingvistică, oferindu-ne, astfel, plăcerea de a simţi şi a pătrunde în arta pictorului prin arta traducerii.

La compararea textului român al Claudiei Partole şi a traducerii acestuia în limba engleză de Vera Iuhtimovschi, am observat că atât forma, cât şi conţinutul sunt redate corect, în pofida faptului că limba engleza şi limba româna fac parte din grupuri lingvistice diferite.

Limba engleză, folosită de către Vera Iuhtimovschi, implică o bogăţie de sinonime, antonime, care variază vocabularul cărţii, cuvintele din propoziţii sunt în ordinea lor logică, academică, necesară, cu structuri tipic engleze, sinonime folosite nu numai în vocabular, dar şi în morfologie şi sintaxă.

Gramatica şi vocabularul redau complet ce au dorit autorii, atât scriitoarea Claudia Partole, cât şi pictorul, individualitatea lui fiind exprimată prin variate aspecte ale limbii engleze. Materialul tradus redă situaţia aşa de parcă ar fi fost scrisă direct în limba engleză de către un vorbitor nativ al acestei limbi.

„Life and Work" e o naraţiune la persoana întâi, o privire retrospectivă asupra vieţii şi activităţii marelui artist plastic. Prologul şi epilogul cărţii au fost scrise de Claudia Partole.

Cartea e scrisă în limba vorbită, cu un lexic bogat şi variat, structura propoziţiilor e simplă, compusă şi complexă. Vera Iuhtimovschi s-a străduit să utilizeze multe figuri de stil, pentru a reda profund personalitatea acestui om deosebit: **epitete** – *life-long, smart, magnificent, magnanimous, fairy-like ...* un număr colosal de cuvinte descriptive la temele – natura, persoane, educaţie, localităţi; **aluzii** – *he said he could spare me a few minutes at dinner time; I guessed I knocked him down;* **comparaţii** – *as light as a feather; as if he offered me a treasure; had the beauty of the Garden of Eden;* **eufemisme** – *deceased; passed away; departed from this life;* **metafore** – *the nails were disobedient; you are a "light"; heart-breaker;* **aforisme –** citate introductive la toate capitolele şi alte exemple: *Necessity is the Mother of Invention; No pains, no gain; Mystery and War go hand in hand; Repetitio est mater Studiorum; Need tempers the Man;* **expresii idiomatice**: *to pay an Armenian visit; to warm one's ears; wild-goose-chase; to be the cat's whiskers; a hard nut to crack; feeling on top of the world; to save face;* **împrumuturi din limbile:** ***greacă:*** *typhus exanthematicus;frescos; canvas;* ***latină:*** *strata; inter alia; extempore; lycée;* ***rusă:*** *vecernea; salo; chirpici; balalaika;* ***franceză:*** *tête-à-tête; commissioned; salon; début;* ***română:*** *mămăligă, agape, compot;* ***ucraineană:*** *salicico, horilka;* **arhaisme** – *wondrous; boyar; bourgeoisie; bravas; ducat;* **termeni**: *din domeniul artei, medicinii, serviciu-*

lui militar, de război, teologie, muzică, educație etc.; **nume proprii:** *de catedrale; nume de familii; țări; oraşe; străzi; râuri; tablouri;* **inversiuni** cu cuvinte de accentuare: *but I did; hardly had he ...., and I did manage to...;* **adevăr spus numai pe jumătate:** *that was the practice then; my colleagues – sons of rich people ... while I, my real possibilities; obstacles, difficulties ... until you win recognition.*

Toate acestea sunt numai puținele exemple traduse şi adaptate din lexicul bogat al naratorului – marele Om şi Artist plastic – Ioan Papazoglu.

Traducătoarea parcurge cu conştiinciozitate bogatul material prezentat. Îl trece mai întâi prin sine, asigurând asimilarea şi înțelegerea deplină a problemelor de bază ale textului specific domeniului de pictură. Traducerea este perfectată conform cerințelor universitare, exprimă pe deplin individualitatea pictorului, ceea ce şi se cerea de la traducător.

În ansamblu, textul redă realitatea**,** se citeşte ca un text literar, îşi propune să-l ducă pe cititor prin labirintul frumosului şi al imaginilor percepute de pictorul basarabean.

În încheiere, subliniem că aceste cărți au un conținut mai mult decât instructiv-educativ. De aceea, vă propunem să citiți cu multă atenție fiecare expresie, mesaj transmis de autor şi traducător pentru a le aplica în practica de toate zilele, îmbogățindu-vă astfel nivelul cultural şi spiritual.

Le mulțumim doamnelor Claudia Partole şi Vera Iuhtimovschi că ne-au oferit posibilitatea de a-l cunoaşte pe pictorul basarabean Ioan Papazoglu.

Zinaida CAMENEV, dr., conf.univ.,
Catedra Limbă Engleză

Gabriela ŞAGANEAN, dr., conf.univ.,
Catedra Traducere, Interpretare şi Lingvistică Aplicată

O CARTE VALOROASĂ*

Printre lucrările consacrate problemelor teoretico-gnoseologice atrage atenția lucrarea profesorului universitar, doctorului habilitat în științe filosofice Vasile Țapoc, „Inițiere în gnoseologie şi științele cogniției" (material teoretico-didactic), constituită din şase capitole, în care, în mod original, se expune problema, trecându-se de la analiza gnoseologiei, ca parte integrantă a filosofiei, cu evidențierea temeiurilor istorico-filosofice ale constituirii gnoseologiei, la expunerea esenței subiectului şi a obiectului cunoaşterii obiective şi subiective, experimentale şi teoretice, şi, în sfârşit, la expunerea teoriei adevărului.

Primul capitol, „Gnoseologia în cadrul disciplinelor cognitive", include cititorul în obiectul gnoseologiei şi al științelor cognitive, deosebind strict gnoseologia, ca teorie a cunoaşterii generale, cotidiene, şi epistemologia, ca teorie a cunoaşterii ştiințifice, menționând că gnoseologia există din cele mai vechi timpuri, pe când științele cognitive există nu mai mult de jumătate de secol (p.5). În acest capitol, autorul, analizând interpretarea marxistă a cunoaşterii ca reflectare a existenței obiective (materiale) (p.10), arată destul de argumentat de ce aici K.Marx n-are dreptate. Autorul, pe bună dreptate, susține că, în domeniul ştiințelor matematice şi simbolice, din care fac parte matematicile şi logica, şi unde fundamentul îl constituie nu experimentul şi generalizările în baza inducției, ci axiomele şi metoda deductivă – şi deci aici nu mai poate fi vorba de nicio reflectare a realității obiective, ci de construcții consistente, de ştiințele socioumanistice în care accentul se pune, la fel, nu pe reflectare, ci pe înțelegere în baza folosirii metodei hermeneutice (p.10). În acest capitol, elucidând temeiurile istorico-filosofice ale constituirii gnoseologiei, V.Țapoc indică strict cum începând cu scepticii greci (Pyrrhon, Corneades din Cirena, Enesidem din Cnoses), iar pe urmă, cu scepticismul modern (R.Descartes, D.Hume, I.Kant), şi al postmodernismului (Lyotard, Derrida ş.a.), autorul se concentrează în jurul discuțiilor problemelor reale ale gnoseologiei, menționând că „în concepțiile postmoderniştilor, rațiunea este transversală multiplicității proiecțiilor noastre discursive şi nondiscursive" (p.18).

Cu interes deosebit se citeşte despărțitura legată de problemele inconştientului. Astfel, în capitolul II "Subiectul cunoaşterii şi conştiința. Aspecte ontologice", pornind de la faptul că determinarea naturii cunoaşterii e inseparabilă de interpretarea determinării esenței conştiinței, V.Țapoc analizează funcționarea coştiinței, precum şi raportul minte–corp de pe poziții moniste (fizicalismul), dualiste (B.Spinoza, G. Leibniz), de pe poziții ce îmbină monismul cu dualismul (teoriile emergente: K.Popper), şi de pe poziții, ce caută să evadeze din distincția corp-minte (S.Freud, C.Jung ş.a.). Arătând cum S.Freud deosebeşte în psihic eul propriu-zis şi sinele, autorul scrie că diferențierea are loc într-o perioadă timpurie, timp în care, eul se dezvoltă din sine. Aici eul asimilează o parte a conținutului sinelui, ridicând-o la nivelul preconştientului: o altă parte nu este afectată de această transcendere şi rămâne în sfera sinelui, constituind inconştientul propriu-zis. Pe parcursul dezvoltării individului, o parte a forțelor inhibitoare din lumea exterioară, exercitate, de regulă, de „omul mare", se interiorizează prin autoobservare, autocritică şi autointerdicție. „Această instanță este numită de S.Freud supereu" (p.33-34). Arătând influența lui S.Freud, care a analizat inconştientul individual, asupra continuatorilor lui, a lui C.G. Jung ş.a., care au investigat conştientul colectiv şi psihologia indvidului, autorul susține că, pentru C.G.Jung, conştientul prezintă conținuturile psihice, care întrețin relațiile cu eul, „eul este doar subiect al conştientului meu, pe când sinele este subiectul întregului meu psihic, inclusiv şi a celui inconştent", „sinele este un postulat transcendent, o unitate a fenomenelor conştiente şi inconştiente, numind imaginea ca expresie concretă a situației psihice globale". V.Țapoc, pe bună dreptate, susține că, la C.G.Jung, „inconştientul colectiv este un produs al filogenezei" (p.45), dar A.Adlen „admite în psihologia sa individuală şi un inconştient dinamic" (p.41-53).

Un interes deosebit prezintă capitolul III, „Obiectul cercetării", în care sunt analizate caracteristicile obiectului cunoaşterii, criteriile existenței, realității fizice şi raportul dintre subiectul şi obiectul cunoaşterii în interpretarea lui Şt.Lupaşcu, analizând la el logica dinamică a contradictoriului şi principiul antagonismului. Aici, V.Țapoc vorbeşte despre unitatea şi identitatea, la Şt.Lupaşcu, a logicii, dialecticii şi teoriei cunoaşterii.

* Vasile Țapoc. Inițiere în gnoseologie şi științele cogniției (material teoretico-didactic). - Chişinău: CEP USM, 2007. - 175 p.

El scrie că „această unitate şi identitate a logicii şi gnoseologiei e condiționată de dinamica, autodezvoltarea energiei în realitate în extinderea ei. Adică, logica e identică nu numai cu gnoseologia (epistemologia), ci şi cu dialectica... logica dinamică a contradictoriului include concomitent imaginea asupra a trei lumi: logica, gnoseologia (teoria cunoaşterii) şi dialectica (ontologia)" (p.65-68). Autorul scrie, la fel, că raportul dintre subiect şi obiect mai scoate în relief nu doar fenomenul cunoaşterii, ci şi pe cel al necunoaşterii, că, cunoscând, cunoaştem întotdeauna un obiect, numit de aceea obiect al cunoaşterii, şi nu cunoaştem cunoscătorul (p.69), vorbind şi despre un subiect al necunoaşterii.

În lucrare sunt analizate profund problemele cu privire la obiectivitatea cunoştinţelor, cunoaşterii, înţelegerii realităţii, probleme ce s-au aflat în trecut şi se află şi în prezent în centrul discuţiilor filosofce. Astfel, în capitolul IV, "Cunoaşterea obiectivă şi cunoaşterea subiectivă", autorul analizează două tipuri de cunoaştere: cunoaştere în sens subiectiv şi cunoaştere în sens obiectiv; precum şi formele cunoaşterii subiective, cum sunt senzaţiile, percepţiile, reprezentările. V.Ţapoc se referă şi la deosebirea dintre cunoaşterea subiectivă şi cunoaşterea obiectivă, care se referă doar la conţinutul cunoştinţelor; prima constând dintr-o stare a minţii, sau a conştiinţei, iar cea de a doua referindu-se la probleme, teorii şi argumente, apreciind cunoaşterea obiectivă ca cunoaştere fără obiect cunoscător (p.87). Alături de cunoaşterea filosofică, este analizată la fel cunoaşterea ostensivă şi discursivă.

O problemă-cheie a gnoseologiei este şi problema corelaţiei dintre cunoaşterea empirică şi teoretică, analizate de autor în cel de-al cincilea capitol numit "Cunoaşterea experimentală (empirică) şi teoretică". Aici este analizată natura faptului brut şi a celui ştiinţific, susţinându-se că cunoaşterea experimentală include: a) scoaterea în evidenţă, stabilirea şi cercetarea faptelor; b) interpretarea lor; c) formularea legilor experimentale; d) crearea sintezei inductive ca formă provizorie de nouă teorie, dar şi esenţa observaţiei şi a experimentului. Autorul scrie că „observaţia constituie forma elementară a cunoaşterii ce constă în obţinerea de informaţii asupra obiectului de studii prin mijlocirea obiectelor de simţ fără ca obiectul cunoscător să modifice structura şi starea fizică a obiectului" (p.105), iar experimentul este „procedeu de cercetare în ştiinţa modernă şi contemporană, care constă în reproducerea sau modificarea intenţionată a unui fenomen în scopul observării lui în condiţii speciale create de cercetător" (p.107), cercetându-se observaţia simplă şi observaţia armată, externă şi internă, spontană şi sistematică menţionând că „prin intermediul observării ştiinţifice experienţa perceptiv-senzorială este convertită în experienţă discursiv raţională" (p.105), examinând şi natura experimentului crucial şi a celui mintal.

Sunt analizate şi formele cunoaşterii teoretice aşa ca: problemele filosofice, ipotezele ştiinţifice şi teoriile ştiinţifice, menţionându-se că „progresul cunoaşterii trebuie apreciat nu numai după adevărurile obţinute, ci şi după numărul şi valoarea problemelor formulate, după profunzimea lor şi perspectivele pe care le deschid pentru cercetările viitoare" (p.112), că „situaţia problematică prezintă o dificultate, apărută în calea cunoaşterii, un obstacol care trebuie depăşit" (p.113), că însăşi problema „poate fi calificată drept <u>cunoaştere despre necunoaştere</u>" (p.113).

Analizând tipologia problemelor ştiinţifice, autorul deosebeşte a) probleme care ţin de descoperirea unor fenomene, evenimente, proprietăţi sau relaţii; b) probleme ce privesc analiza căilor, a mijloacelor şi modalităţilor de cunoaştere în genere; c) probleme care nu afectează bazele teoriei ştiinţifice din care fac parte şi sunt proprii funcţionării „ştiinţei normale"; d) probleme provocate de „anomaliile" din dezvoltarea ştiinţei şi care se rezolvă pe parcursul schimbării unei paradigme prin alta; e) probleme formale şi factuale.

Definind ipoteza ştiinţifică drept punte între „cunoscut şi necunoscut, adevărata cale care duce la stăpânirea necunoscutului şi transformarea lui în cunoscut" (p.120), V.Ţapoc deosebeşte ipoteza logică şi epistemologică, sau metodologică, analizând şi explicarea lor.

E originală şi definiţia dată teoriilor, numind teoriile ca moduri de a privi lumea ca un întreg, nu ca viziuni asupra lumii, şi nu ca cunoaştere absolut adevărată a modului în care lucrurile sunt. Sunt analizate şi funcţiile teoriilor ştiinţifice, aşa ca cea sintetizatoare, sistematizatoare, explicativă, predictivă, prescriptivă, comunicativă ş.a., analizând şi anumite teorii şi modele, sisteme şi structuri din ştiinţele sociale din epistemologia contemporană.

O atenţie deosebită în lucrare este acordată examinării „Teoriei adevărului" (cap. 6), în care este analizat adevărul ca abordare logică, metodologică, epistemologică, analizându-se atât adevărul logic şi ontologic, cât şi adevărul propoziţiilor ca adevăr-corespondenţă, teoria adevărului coerentă, teoria redundanţei, teoria deflaţionistă, teoria pragmatică a adevărului, cât şi criteriile adevărului, menţionând că „în cadrul concepţiei

semantice a adevărului la A.Tarski nu orice propoziție își poate atribui sau nega adevărul sieşi, ci numai propozițiile de nivel inferior, care constituie obiectul" (p.147), vorbeşte despre importanța teoriei adevărului coerentă, ce constă în "indicarea rolului relației unei propoziții cu alți constituenți ai unui sistem teoretic în determinarea valorii ei de adevăr, susținându-se că nu poate fi cunoscut adevărul unei propoziții luate în completă izolare" (p.152), că în teoria adevărului-redundanței „adevărat înseamnă adevărat mai degrabă în virtutea unei lumi, fără ca aceasta să presupună o angajare metafizică în raport cu lumea" (p.154), că „teoria deflaționistă a adevărului susține că conceptul de adevăr nu redă niciuna din caracteristicile semantice fundamentale şi se foloseşte doar cu scopul de a exprima acordul, încântarea sau încuviințarea noastră în raport cu ceea ce se vorbeşte" (p.154), iar „în teoria pragmatică a adevărului sunt adevărate ideile ce produc efecte benefice" (p.155), deosebind adevăr: ştiințific, filosofic, al cunoaşterii comune, artistic, religios, logic, matematic, istoric, formal şi factual; concret şi universal; relativ şi absolut; analitic şi sintetic ş.a.

Analizând criteriile adevărului, autorul scrie că în ştiințele logico-matematice „criteriul adevărului este coerența logică – a fi adevărat înseamnă a fi demonstrat.... în cadrul ştiințelor actuale se foloseşte criteriul corespondenței, iar în cadrul cunoştințelor teoretice din cadrul ştiințelor empirice, adevărul are un dublu criteriu de întemeiere: pe de o parte, coerența, iar pe de altă parte, corespondența cu faptele stabilite în experiment" (p.161), iar pornind de la relativ şi absolut în adevăr, se poate vorbi, susține V.Țapoc, despre diverse „grade de adevăr", idee a autorului ce are o valoare euristică deosebită pentru mulți specialişti.

Lucrarea recenzată prezintă nu numai o nouă cercetare, conținând concepția autorului, elaborată minuțios, cu privre la gnoseologie şi ştiințele cognitive, dar şi material teoretico-didactic, care a apărut ca tendință de a aduce cercului larg de cititori, studenților şi doctoranzilor de la specialitățile filosofice şi nefilosofice, ideile de bază ale concepției autorului, prezentând experiența cercetărilor lui pe problemele gnoseologiei şi a ştiințelor cognitive în genere, acumulată timp de decenii. Acesta-i, în primul rând, text de autor. Autorul face o expunere accesibilă pentru fiecare cititor, ce prezintă şi o dovadă că să predea bine poate doar un adevărat cercetător. Scriind un aşa material, autorul şi-a pus o sarcină serioasă şi grea şi, după părerea noastră, autorul s-a isprăvit bine cu această sarcină. Şi materialul prezintă nu o simplă expunere a problematicii contemporane din domeniul dat, el dă modele pentru conştientizarea de mai departe a situațiilor ce apar pe planul întâi în ştiința modernă.

Vreau să-mi exprim şi o doleanță legată de cercetările ulterioare ale autorului pe această temă: ar fi bine venit ca autorul, odată cu adevărul ca valoare a ştiinței, să analizeze alte valori ale ştiinței, să analizeze problemele valorice ale gnoseologiei şi cognitologiei, la fel, să analizeze mai pe larg problemele neuroştiințelor, inteligenței artificiale, psihologei cognitive, filosofiei minții, doar în aceste ştiințe specifice sunt şi valori specifice.

În concluzie, putem menționa că cu toate că textele lucrării sunt dense, informațional-saturate, totuşi, autorul a putut, fără a pierde din conținut, să expună materialul cu transparență şi cu bunăvoință mare față de cititor. Consider că apariția acestei lucrări este bine venită şi ea neapărat va deveni o carte de căpătâi şi de real folos nu numai pentru studenți şi doctoranzi, dar şi pentru corpul profesoral-didactic, ce asigură predarea disciplinelor filosofice la nivel liceal, universitar şi postuniversitar.

Petru RUMLEANSCHI,
doctor habilitat în ştiințe filosofice,
profesor universitar,
ASEM